Paris Komünü

1871 BÜYÜK FRANSIZ İŞÇİ İHTİLÂLİ

G. Bourgin — A. Adamov

AĞAOĞLU YAYINEVİ

1871 PARİS KOMÜNÜ

Bu kitap Özaydın Matbaasında dizildi
Ülke Matbaasında basıldı, Hamit
Mücellithanesinde ciltlendi
Kapak : Ersal Yavi
Ağaoğlu Yayınevi
Servili Mescit Sok. Kurt İş Hanı
Cağaloğlu - İstanbul
Aralık
1968

G. BOURGİN — A. ADAMOV

1871 PARİS KOMÜNÜ

Türkçesi
A. TOKATLI — G. ÜSTÜN

AĞAOĞLU YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Paris Komünü, tarihte bir başka örneği bulunmayan olaylardandır. Yalnız yetmiş üç gün devam edebilen Komün'ün sonuçları ve etkileri, bu kısa süreyle kıyaslanmayacak kadar yaygın ve büyük olmuştur.

Olaya yalnız Fransız tarihi açısından bakacak olursak Komün, Fransız-Alman savaşının sona erişi ile Üçüncü Fransız Cumhuriyeti Kurumlarının son derece güç koşullar altında doğuşu sırasına rastlar. Bu bakımdan da, neden ve sonuçlarıyla bir yandan İkinci İmparatorluğun kanlı yıkılışına, öte yandan ise Fransız demokrasisinin gelişine bağlıdır.

Ama Komün aynı zamanda, bütün dünyada, bir yandan orta yolcu ya da tutucu hükümetlerle sınıfların korkularını, öte yandan da o güne kadar aralarında iyi işleyen bir örgüt kuramamış çeşitli uluslara mensup işçilerin umutlarını uyandırıp kamçılaması bakımından ulus-

lararası bir olaydır. Bu açıdan da, biribirinden en farklı koşullara sahip ülkelerde bile, toplumsal ve siyasî gelişmeleri derinden derine etkilemiştir.

Dahası var : Paris Komünü, bir efsane hâlesi ile çevrilmiş durumdadır. Yeni ortaya çıktığı ilk zamanlarda bile, özellikle, başarısızlıkla son buluşunu izleyen ilk adlî soruşturmalar ve bunların yol açtığı tenkil hareketleri sırasında, Komün'ün kendiliğinden meydana gelmiş basit bir olay olmayıp Enternasyonal Emekçiler Derneğince tasarlanmış ve yönetilmiş bir hareket olduğu düşüncesi, zihinleri iyiden iyiye bulandırmağa başlamıştı.

Bunun içindir ki, o günden bu yana çeşitli ülkelerdeki emekçi partileri, Paris Komünü'nün bir işçi hükümeti kurmak yolunda girişilen ilk teşebbüs olduğu, uğradığı bozgunun da, On Dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıllar boyunca gelişen sınıf savaşının derin anlamını dile getirdiği duygusuna daima bağlı kalmışlardır.

İşte, 1871 baharında Paris işçilerinin vermiş olduğu kurbanlardan dolayı yüreklerde dinî denebilecek kadar aşırı yankılar uyandıran bu efsane, bugün dünyanın her yerinde tertiplenen, 18 Mart Paris ayaklanmasını, Komün'ün ilânını ya da "Mayıs Haftası" nı anma törenlerinde, her ırk ve ulustan milyonlarca işçi tarafından coşkunlukla kutlanmaktadır.

Şu kısa tahlilden de anlaşılacağı gibi, Komün'ün tarihinin kaynakları çok, çeşitli ve dağınıktır; bu konuda girişilecek bilimsel bir inceleme, ancak bir ekip çalışması ile tam bir başarıya ulaşabilir. Bu noktayı göz önüne alarak, elinizdeki kitapta, bilinmesi gerekli en bellibaşlı olayları objektif bir şekilde derlemeğe, aynı zamanda, bir yandan o dramatik günleri baştan sona yaşamış olanların anı ve tanıklıklarını aktarırken, bir yandan da, Komün'ün çağdaşı olan en ünlü bilgin ve sanatçılardan birkaçının görüş ve yorumlarını yansıtmağa çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMÜN'ÜN (*) ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

İkinci İmparatorluğun Krizi. 1870 Fransasında bellibaşlı iki kuvvetin var olduğunu görüyoruz: Batmakta olan İmparatorluk rejimi ile yükselmekte olan işçi sınıfı.

Birinci kuvvetin bir takım liberal teşebbüsleri, Louis Bonaparte'in 1851'deki hükümet darbesinden doğmuş olan sistemin hemen çürüyüp dağılmasını, şüphesiz bir dereceye kadar geciktirmiştir. Ama artık İmparatorun da sağlığı bozulmuştur. Thiers'in tehlikesine işaret ettiği "siyah noktalar"ın gittikçe çoğaldığı ve "İmparatorluk demek, barış demektir" vaadiyle kişisel iktidarını ilân

(*) Lügat anlamı **Bucak**'tır. İhtilâl, Paris'in bucaklara bölünmesi ile başladığı için bu harekete **Komün** adı verilmiştir.

etmiş olan III'üncü Bonaparte'ın güttüğü dış politika, İmparatorluğu mahva sürükleyecek bir savaşla sonuçlanmak üzere bulunduğu bir sırada, amansız bir hastalığa yakalanmıştır. Bismarck'ın Alman birliği dâvasını taçlandıracak olan bu savaş, daha 1866'dan itibaren kaçınılmaz bir hâl almıştı. Savaşı, 19 Temmuz 1870'te Fransa açtı. Son derece elverişsiz koşullar içinde: Juarez'in yönettiği millî kurtuluş savaşını bastırmak için bir kısmı Meksika'da bulunan askerî gücü, Prusyalıların sert disiplini altında yetiştirilmiş Alman askerî gücüyle kıyaslanamayacak kadar zayıftı; dünya kamuoyundaki manevî nüfuzu, arzu edildiği kadar nefret de elde edilen bir saray hayatının ve bir başkentin kötü şöhretiyle gölgelenmişti; siyasî zaaflarından dolayı hiç kimseyle güvenilir bir ittifak yapamayacak duruma düşmüştü. Ama gene de Parisliler, bu disiplinsiz, kumandansız ve tam teçhizatsız Fransız kıtalarının seferber edilişini, "Berlin'e! Berlin'e!" çığlıklarıyla kutlamaktan geri kalmadılar. Palavracılık ve yalancılık, aldanma ve bilgisizlik, maddî ve manevî düzensizlik: Fransızlar açısından harekâtın başlangıcındaki atmosfer işte bu kelimelerle belirlenebilir. Gereğince hazırlanmış ve yetiştirilmiş olan Alman orduları, Alsas ve Loren'i kolayca istilâ ettiler. Froeschwiller ve Woerth savaşları (6 Ağustos) Fransız bozgununun ilk belirtileri oldu ve bu yenilgilerin siyasî sonuçları hemen kendini gösterdi: Naip durumunda bulunan İmparatoriçe Eugénie'nin bizzat yönettiği hükümet Paris'te sıkı yönetim ilân ediyor ve Meclisleri de 11 Ağustosta toplantıya çağırıyordu. Buna karşılık muhalefet gazeteleri, "Vatan tehlikede" parolası altında, daha ilk günden itibaren, bütün yurtdaşların silâhlandırılmasını ve başkent milletvekillerinden kurulu bir Savunma Komitesi kurulmasını istiyorlardı. Akşama doğru, imparatorlukçu milletvekilleri adına Naip - İmparatoriçeye giden altı tem-

silci, Emile Ollivier'in başkanlık ettiği kabinenin çekilmesini ve yerine, 1862'den beri işlenen hatâları eleştirmesiyle tanınan General Trochu başkanlığında yeni bir kabinenin getirilmesini talep etti. İmparatoriçe Eugénie ise, buna karşılık, Meclislerin toplantısını iki gün önceye, 9 Ağustosa alan bir kararname çıkartmakla yetiniyordu.

Meclisler toplandı. Devrimci bir hava içinde geçen oturum sırasında, sol kanat adına konuşan Jules Favre, Millî Muhafız Alayının silâhlandırılmasını, bütün hükümet yetkilerine sahip on beş üyelik bir Yürütme Komitesi kurulmasını ve askerî kuvvetlerin, bu adam İmparatorun kendisi olmamak şartıyla, bir tek adamın emrine verilmesini istedi. Bu tedbirler alınmayacak ama kabine, ayağa kalkıp oturmak suretiyle yapılan ve başbakanın ancak on milletvekili tarafından desteklendiği bir oylama sonucunda, devrilecekti. Öte yandan, ordunun idaresini bırakmağa razı olan III. Napoléon, General Bazaine'i başkumandanlığa, general Trochu'yü de Paris valiliğine getiriyordu. Yeni kabineyi kurmakla, Palikao dükü General Cousin - Montauban görevlendirilmişti. Ama Fransız ordusunun 14 Ağustosta Borny'de, 16'da Gravelotte'da, 18'de Saint - Privat'da yenilgiye uğrayıp Metz'e sığınmak zorunda kaldığını bildiren kara haberler Paris'e ulaşınca, yasama organı 19 Ağustos günü bir Savunma Komitesi teşkiline karar verdi. Sol kanadın istediği dokuz milletvekilini kabule yanaşmayan Hükümet, 24 Ağustosta iki solcu milletvekilinin Komiteye girmesine boyun eğmek zorunda kalıyordu.

Felâket yaklaşmaktaydı. İmparatoriçe, Palikao ve Rouher, İmparatorun Châlens ordusunu Paris'e getirmek teklifini, bir ayaklanmaya yol açar korkusuyla reddettiler. Bunun üzerine Napoléon, kuşatılmış bulunan Bazaine'i kurtarabilmek umuduyla harekete geçti ama bu te-

şebbüsü Almanlar kolayca önledi. Birliği bozulmuş ve morali tükenmiş olan Mac - Mahon'un ordusu, Almanların baskısıyla Kuzeye kayarak Sedan'a sığındı. Orada da sıkıştırılan Fransız ordusuna 2 Eylülde teslim olmaktan başka çare kalmıyordu. Yüz altı bin askeriyle birlikte İmparator da esir düşmüştü ve Sedan yenilgisi, ergeç, Metz ordusunun imhası ve Paris'in kuşatılması sonucunu verecekti.

14 Ağustos Günü. 15 Ağustos 1859'da ilân edilen aftan yararlanarak yurda dönen ihtilâlci Blanqui, daha 14 Ağustos günü, Eudes, Granger, Brideau ve Flotte gibi bazı arkadaşlarıyla birlikte İmparatorluğa karşı bir darbe teşebbüsüne girişti. Barındırdığı garnizonun büyük kuvvetinden dolayı Vincennes kalesini zaptedemeyen Blanqui taraftarları, silâhlanmak umuduyla ve oradaki kıtanın Bonaparte alehtarı duygularına güvenip La Villette kışlasına saldırdılar. Bu da başarısızlıkla sonuçlanınca, darbe teşebbüsü soysuzlaşarak şehri kuşatan dış bulvarlarda, "Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun Prusyalılar! Silâh başına!" çığlıkları arasında girişilen bir gösteriden ibaret kaldı. Blanqui yeniden Belçika'ya kaçacak, Eudes'le arkadaşları ise Birinci Harp Divanına gönderilecekti. Bir Prusya ajanı olmakla suçlanan Eudes, yargılama sırasında kendini şöyle savunmuştur: "İstilâyı püskürtmek istedim, bunun için de ilkin İmparatorluğu devirmek gerekiyordu... Vatan hainleriyle kaatiller cumhuriyetçi olamaz... Fransa ve Cumhuriyet için beslediğim aşk ve şevkle davrandım." 29 Ağustosta ölüme mahkûm edilen Eudes'le Brideau'nun cezalarının infazı, kuvvetli bir tepkiyle karşılaşmak endişesiyle, Sedan yenilgisine raslayan gün ertelenecek ve iki gün sonra da, 4 Eylül Devrimi patlayacaktır.

4 Eylül Devrimi. Devrim, "Vatan tehlikede" parolası al-

tında yapılmıştır. Yasama organı, gece toplantısında, Jules Favre'ın getirdiği hanedanın ıskatı teklifini bir türlü onaylamayınca, ertesi gün öğleden sonra halk Meclis binasını işgal etti. Genç Blanqui'ci Granger, başkan Schneider'in yerini alıyor ve 1830 - 1848 İhtilâllerinin geleneğine uygun bir şekilde Belediye Sarayında ikindi üstü saat dörtte, hanedanın iskat edildiği ilân ediliyordu. Zaferin gerçek sahiplerinin bütün çabalarına karşın, gece saat on buçukta teşkil edilen Millî Savunma Hükümeti, Meclisteki ılımlı solcu burjuvalar tarafından kurulmuştur. Bunlar arasında gerçek bir yurt sevgisi taşıyanlar, yalnız Gambetta ile Dorian'dır. Yalnız bu arada, 12 Ocak 1870 günü yapılan gösterilerden dolayı hapiste yatan Henri Rochefort, Blanqui'cilerin baskısıyla Sainte - Pélagie hapisanesinden alınarak, beline kırmızı bir kemer takılıp Belediye Sarayına getirilmiş ve yeni hükümete dahil edilmiştir. Hükümetin tek aşırı unsuru odur.

İşçi Sınıfının Yükselişi. Madalyonun bir yüzünde İmparatorluğun düşüşü varsa, öbür yüzünde de işçi sınıfının yükselişi ve buna paralel olarak Paris şehrinin uğradığı değişiklik vardır. Bu dönemin sonuna doğru Fransa'da, bir yandan büyük sanayi gelişirken, bir yandan da ekonomik ve sosyal alanda köklü dönüşümler isteyen teorik sistemlerin doğduğunu görüyoruz. Bu sistemlerin belli başlıları Saint - Simon'culuk ve Fouriér'cilik ile, sonradan sosyalizm ve komünizm isimleriyle adlandırılmış olan sistemlerdir. 1789 daki Büyük Devrim sırasında, önce Germinal ve Prairial (*) ayaklanmaları, sonra da Eşitlerin Hareketi (la conspiration des Egaux), Fransız tarihine yepyeni unsurlar getirmişlerdir. Öyle ki, Malon gibi bazı düşünürler, Komün'ün uğradığı başarısızlığı bir kahra-

(*) 1789 Büyük Fransız İhtilâli sırasında aylara verilen isimler. Komün'de bu isimleri benimsemiş ve kullanmıştır.

manlık bozgunları dizisi içinde görüp Babeuf'ün ve 1848 Haziran Günlerinin başarısızlığına bağlamışlardır. Ama, sosyalist umutların aydınlatıp yol gösterdiği işçi teşebbüslerinin gerçek çağı, Louis - Philippe'in saltanat yılları olmuştur. 1831'de Lyon'daki ipek işçilerinin ayaklanması; 1833'de *L'Echo des fabriques* gazetesinin, "Tüm emekçiler sınıfı harekete geçmiş, yeni bir dünyayı fethetmeğe yürüyor!" sözleriyle ilân ettiği birleşme hareketleri; 1839 ve 1840 yıllarına raslayan Paris ayaklanmaları ve *L'Atelier* gazetesinin doğuşu; Flora Tristan'ın *İşçi Birliği* tasarısı ve Cabet'nin "en yetkin eşitlik temelleri üzerine kurulu bir toplum" için giriştiği propaganda: *Mülkiyet nedir?* adlı broşürüyle 1840'ta skandal yaratan ve 1846'da yazdığı *Sefaletin Felsefesi* isimli kitabıyla Karl Marx'ın hışmına uğrayan Proudhon'un kitleler üstündeki büyük etkisi, hep bu döneme raslar. Nitekim Marx, Proudhon, Bakunin, Louis Blanc, Pierre Leroux ve Considérant'ı, yani işçi hareketinin bu en önde gelen simalarını, 1845 yıllarında Paris'te hep bir arada, zaman zaman çatışıp zaman zaman anlaşarak, 1848 Devrimini hazırlarken buluyoruz. Unutulmasın ki, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde liberal ve ulusal bir karaktere bürünen 1848 Devrimi, Fransa'da tamamiyle ve açıkça toplumsal bir karakter kazanmıştır. Marx ve Engels'in o yıl yayınlanıp dağıtılan *Komünist Manifestosu* ile Parisli işçilerin Louis - Philippe'e karşı ve emeğin örgütlenmesi için, altında birleşip harekete geçtikleri kızıl bayrak, bu devrimin sembolü olarak kalacaktır. Ama, Luxembourg Komisyonunun kuruluşuyla en büyük umutlara açılan hareket, Haziran ayındaki işçi ayaklanmasının kan içinde bastırılıp boğulmasıyla durdurulunca, demokratik ve sosyal bir cumhuriyet umudu da kaybolmuş ve Louis - Napoléon Bonaparte'ın hükümet darbesine yol açılmış bulunuyordu. 2 Aralık 1851'deki amansız girişim, Haziran günlerinin sonucudur ve 22 Kasım 1852

plebisiti ile Napoléon III'ün gelişini ilân etmektedir.

Eski bir ihtilâlci olan, *Sefaletin Ortadan Yok Edilmesi* adlı kitabın yazarı yeni İmparator, Saint - Simon'un görüşleri ve işçi sınıfı için, şüphesiz ki gevşek de olsa bir sempati beslemektedir; nitekim çevresinde sayısız Saint - Simon'cu bulunmaktadır. Ama bütün memlekette başlayıp gerçekleşen ekonomik dönüşümler, lojman ve besin fiatlarının yükseldiği sırada, satın alma gücü artmadığı halde ücretlerin dondurulmasına yol açmıştır. Gerçi Fransız işçilerinin yanında eski büyük liderler yoktur ama, memlekete, dışardan, asâyişi sağlamak üzere amansız bir mücadeleye girişmiş olan İmparatorluk genel savcılarından birisinin deyimiyle, "kötü hevesleri besleyen" broşürler, gazeteler ve mektuplar yağmaktadır. Yargıçlara ve jandarmalara rağmen gizli dernekler birbiri ardı sıra ortaya çıkmakta, basın ve İmparatora hakaret suçlarıyla grevler ardarda sıralanmaktadır.

Bütün bunlar, İmparatorluk rejimini, yapısını yenilemeğe ve halkı gemleyen ipleri nispeten gevşetmeğe zorlamıştır. Rejim, 1860'ta kendini serbest mübadeleci ilân ederek işçi dostu kesilecektir. Evrensel Londra Sergisine katılmak için bir işçi heyetinin seçilmesi, işçi sınıfının gerçek uyanışının işareti olmuştur: 1863 seçimlerinde bir işçi listesi de bulunmaktadır ve 1864 ara seçimlerinde *L'Opinion Nationale* gazetesi, uzun zamandan beri ilk defa olarak işçi ve sosyalist halkın sesini duyuran bir bildiriyi, *Altmışların Manifestosu*'nu yayınlayacaktır.

1870'de Paris. Bu sesin en iyi ve yakından işitildiği yer, Paris'tir. Çünkü memleketin uğradığı geniş ekonomik dönüşümlere ilk plânda katılmış olan Paris, bir yandan yakın dolaylarındaki banliyö mahallelerinin şehre eklenmesi, öte yandan vali Haussman'ın şehircilik gayretleri sonucunda, köklü değişikliklere uğramıştır. Demir - çelik, kimya ve maden sanayiinin gelişmesi, eski klâsik zanaat-

kâr geleneklerinden uzak bir elemekçileri kitlesinin teşekkülünü sağlamış, ama bu kitle, başkentin güzelleştirilmesi sonucunda kenar mahallelere itilmiştir. Burjuvazi ile proletarya arasında hem maddî, hem manevî bir kopma vardır. 1866'da 1.825.000'e yükselen nüfusun yaklaşık olarak 605.000'i işçi, 70.000'i de emek koşulları bakımından işçi sınıfına pek yakın olan zanaatkârdır. Bu zanaatkârların baskısı kendini öylesine duyurmağa başlamıştır ki, 25 Mayıs 1864'te bunlara kendi aralarında birleşip dernek kurma özgürlüğü tanındığı gibi, Medenî Kanunun elli yıldan beri yürürlükte olan ve patronlara hukukî üstünlük tanıyan 1781'inci maddesi de kaldırılmıştır. İşçi örgütü gittikçe gelişmektedir: 1868'de sendika odaları kurulmuştur. Dış politikadaki başarısızlıkları fırsat bilen *La Rive gauche, Le Courrier français, Le Rappel, Le Réveil, La Lanterne* gibi muhalefet gazeteleri, İmparatorluk rejiminin güçsüzlüğünü ispatlayan yazılarla donanmakta ve sendika odaları, işçi dernekleri, halk toplantıları çoğalıp örgütlendikçe, İmparatorluk biraz daha çürüyüp dağılmaktadır. İşte bu arada, 1864'te Londra'da kurulmuş olan Enternasyonal Emekçiler Derneği de Fransız toplumsal yapısında birdenbire beliriyordu.

Komün'ün düşmanları, Komün'ün ortaya çıkışının asıl nedenini, Birinci Enternasyonal diye adlandırılan bu dernekte görmüşlerdir; hâlâ bu iddiada bulunan bazı tarihçiler de vardır. Gerçekte ise, Karl Marx'in kurduğu bu örgüt, işçi eğilimlerinin tümünü bir tek ana düşünce içinde eritip bütünlemekten henüz uzak bulunuyordu. Nitekim, 1866'dan itibaren yapılan kongrelerde çeşitli eğilimlerin ve arzuların çatıştığını görmekteyiz. Bunlar arasında en aktif olanlardan biri de, Fransız Proudhon'culuğudur. Ama buna karşılık, Enternasyonalin önce Gravilliers, sonra da Corderie sokağına yerleşen Paris bürosu, Komün için sağlam bir maya rolü oynayacaktır. Başlan-

gıçta Tolain, Limousin, Fribourg gibi gelenekçi işçilerin yönettiği, daha çok cumhuriyetçi ve barışçı bir hava taşıyan büro, çok geçmeden, B. Malon ve Varlin gibi kişilerin etkisiyle tam bir toplumsal evrime yönelecektir. Öte yandan, İmparatorluk savcılarının ardarda açtığı dâvalar, bu adamları ve temsil ettikleri işçi enternasyonalizmi görüşünü ön plâna çıkarmakta gecikmeyecektir.

Enternasyonalcilerin uğradığı mahkûmiyetler, hem, toplumsal çatışmanın trajik karakterini kanlı biçimde ortaya çıkaran Ricamerie, Aubin ve Paris'teki büyük grevlerin, hem de İmparatorluğun can çekişme yıllarının havasını büsbütün boğucu kılan savaşların ve savaş ihtimallerinin özünü meydana koyan bir üründür.

Bu bakımdan, 1869 yılı, çeşitli akımların çatışıp birbirine karıştığı bir dört yol ağzı gibidir: Kanun koyucuya karşı gittikçe artan muhalefet; Robespierre'in ve Kamu Selâmeti Komitesi (Comité de Salut puplic)'in anılarını tazeleyen Hamel gibi tarihçilerin çabalarıyla devrimci geleneğe yeniden kazanılan yüksek öğrenim gençliğinde gittikçe güçlenen barışçılık akımı; büyük sanayideki yenilikler sonucunda düzenleri altüst olan küçük esnaf burjuvazisi ve sonunda Blanqui'cilik, Proudhon'culuk ve henüz doğmakta olan Marksizm tarafından değişik dünya görüşlerine sürüklenen, ama 1794, 1830 ve 1848'de atalarının sezmiş olduğu köklü bir toplumsal dönüşüm idealine doğru tekvücut hâlinde ilerleyen proletarya... İşte bütün bu kuvvetler, işgal altındaki bir Fransa ve kuşatma altındaki bir Paris'te etkilerini göstermeğe hazırlanmaktadır.

Kuşatma Sırasında Paris. Kuşatmanın aslında hiç de küçümsenmeyecek fizyolojik belirtilerini, yetersiz ve iğrenç besinleri, dayanılmaz soğuğu ve maddî, manevî sayısız fedakârlığa zorlanan ahali arasında gittikçe yay-

gınlaşan alkolizmi bir yana bırakalım. Ama yalnız erzak dağıtımında görülen eşitsizlikler bile katlanılmaz olmuştu. Bir yandan da kulaktan kulağa, burjuvaların gene eskisi gibi yaşamakta devam ettikleri söylentisi dolaşıyordu. Öte yandan, 19 Eylülden beri kuşatılmış bulunan başkentin savunulması sorununun yarattığı dram, Tours Delegasyonunun kuruluşuyla sakatlanan Hükümetin aczi ve tutarsız unsurlardan meydana gelmiş, üstelik de uğradığı bozgunlar sonucu kendine güvenini hepten yitirmiş ordunun hâli, halk arasında gün geçtikçe daha cüretli, haklı sızlanmalara ve eleştirilere yol açacaktı. "Sel halinde huruç", "topların çılgınlığı", Trochu'nün plânı, birliklerde ve ordugâhlarda günlük konuşmaların bellibaşlı temaları hâline gelmişti.

Bütün bunların yanısıra, Paris Belediye Meclisi ve zorunluğu iyice ortaya çıkan bir kurucu meclis için gerekli seçimlerin ertelenmesinden doğan siyasî tedirginlik ve kuşku, Bismarck'la Jules Favre arasındaki Ferrières görüşmesinin başarısızlıkla kapanışının ulusun geleceği üstünde çökerttiği karanlık, halk vicdanında ağır bir baskı yaratmaktaydı. İşte bunun içindir ki, halkçı çevrelerde ve proletarya mahallelerinde, Blanqui'nin *Vatan Tehlikede* parolasının itişiyle, devrimci bir aksiyon programı hazırlanmış olmasına şaşmamalıdır. Bu programın yönetici fikirleri şöyle dile gelmekteydi: Cumhuriyet, Vatan, Tekâlifi harbiye (savaş sırasında zorla alınan genel vergi, savaş salması) ve Komün... Çok geçmeden de, kimlikleri bilinmeyen idealistlerin etkisiyle, Millî Muhafız Alayının iki yüz elli dört taburunda ve bütün ilçelerde, kanunî değeri olmayan ama zihniyet bakımından halkın az çok şuurlanmış arzularını dile getiren komiteler kuruldu.

İşte bundan sonradır ki, yirmi ilçenin Komitesi ile Millî Muhafız Alayının Merkez Komitesi, Millî Savunma Hükümetinin ellerinde kalmış olan son iktidar kırıntıla-

rını da almak, Paris'i filen idare etmek, siyasî olduğu kadar da sosyal bir devrimin temellerini atmak konusunda geniş çapta rol oynayacaklardır. İçerden bakıldığında, Paris kuşatmasının bütün tarihinin, hep bu yönde girişilen teşebbüslerden kurulu olduğu görülür. Bu teşebbüsler, Komün anlayışını kesinleştirip, belirli bir hâle sokmamışsa bile zenginleştirmiştir. Bu anlayışın içinde, Ortaçağ sitelerinin ayaklanışı sırasında doğan hükümetlerin uzak anısı ile 1793'teki Paris Komünü'nün yarattığı taze gelenekler, Paris'teki belediye sisteminin istisnaî karakterlilikten kurtarılması talebi ve Babeuf zamanından beri Temmuz Krallığı sırasında kurulmuş gizli cemiyetler Marksist *Manifesto* tarafından komünizm şeklinde sıfatlandırılagelmiş bir devrimci doktrin kokusu sezilmektedir. Bütün bunlar, hemen anlaşılacağı gibi, işçilerle, zanaatkârların, umudu kırılmış aydınlarla herşeye rağmen, umutlarında direnen ütopyacıların, genç öğrencilerle sakalı ağarmağa yüz tutmuş 48 İhtilâlcilerinin, belirsiz ve karmaşık özlemlerini besledikleri ideolojik unsurlardır. İşte bunlara, Proudhon'cu mutuelliame ile Bakunin'ci anarşizmin verileri de eklenirse, Paris'in ruhu hakkında aşağı yukarı tam bir fikre sahip olunabilir. Hatırdan çıkarmamalıdır ki, üstelik bu ruh, o sıralarda Paris'te yaşayan sayısı oldukça kabarık bir Polonyalı ve İtalyan azınlığın durmaksızın beslediği coşkun bir enternasyonalizm atmosferi içinde çalkalanmaktadır.

Bu kollektif ruh hâlinin oluşum ve gelişimini kökünden kavrayabilmek için, 5 Ekimde başlayıp şehrin teslim oluşuna kadar aralıksız süren gösterileri ve halk zorlamalarını, tarih sırası ve neden - sonuç bağlantısı içinde yakından incelemek gerekir.

5 Ekimde, Gustave Flourens'ın yönettiği Belleville taburları baskısını duyuruyor. 8 Ekimde bu hareketin, Flourens ve Sapia yönetiminde tekrarını görüyoruz. Po-

lis müdürü Kératry, Hükümetin cezaî tedbir alınayı reddetmesi üzerine istifasını veriyor. 27 Ekim günü *Combat* gazetesi Metz şehrinin düştüğünü haber veriyor ki bu haber 31 Ekim günü olaylarını hazırlamış ve o günkü hareketin sonuçlarından ancak Hükümetin kurnazca bir aldatmacası sâyesinde kaçınılabilmiştir. 3 Kasımda Trochu bir plebisitle kendisini seçtiriyor. Ama 5 ve 7 Kasım günleri yapılan belediye meclisleri seçimlerinde B. Malon, Jaclard, Delescluze, L. Melliet ve Millière gibi bazı dik kafalı uyuşmazlar da seçilmişlerdir. Polis müdürü Adam'ın yapmağı reddettiği tevkifler, onun yerine getirilen Cresson tarafından gerçekleştirilmişse de, mütareke müzakerelerinin bir kere daha çıkmaza girip kesildiği o sırada Devrimi engellemek mümkün olmamıştır.

Taşradaki başarısızlıklarla üstüste gelen Paris kapılarındaki faydasız ve kanlı Champingny savaşı (30 Kasım - 2 Aralık), savaşın kesilecek yerde yoğunlaşmakta olduğunu ortaya koymuştur. 5 Aralık 1871'de ise, Paris'in Almanlar tarafından bombardımanı başlayacaktır. 7 Aralık tarihinde yirmi ilçenin ortak Komitesi adına Tridon ve Jules Vallès tarafından yazılan kızıl afiş, acz içinde bulunan Hükümetin derhal çekilip yerini halka ve Komün'e bırakmasını talep ederken, 18 Aralık günü Versailles'da, Prusya Kralı, Alman İmparatoru tacını giyiyordu. Öte yandan ise, Trochu ve arkadaşları, tam bir teslim oluş zihniyeti içinde, kuşatmanın son direnç hareketini, Buzenval savaşını (19 Ocak) hazırlamaktaydılar. Hemen ardından Trochu, Hükümetteki sivil unsurlar tarafından düşürülecek ve yerine General Vinoy atanacaktır (21 Ocak). Gene o sırada, kenar mahallelerin millî muhafızları Mazas'ta mahpus bulunan arkadaşlarıyla şeflerini özgürlüğe kavuşturunca 22 Ocakta yeni bir devrim teşebbüsü başlayacaktır. J. Ferry ve Vinoy tarafından ustaca bastırılan bu teşebbüsü, klüplerin kapa-

tılması, gazetelerin yasaklanması, tevkifler şeklinde gelişen ustaca düzenlenmiş bir tenkil hareketi izleyecektir.

Direnç hareketinin sona erişinin arifesine gelinmişti. Nitekim, Bismarck'a 23 Ocakta teklif edilmiş olan mütareke 28 Ocak günü imzalanıyordu. Mütarekenin amacı, Fransa'ya, asıl barış andlaşmasını imzalayabilecek bir meclis seçme olanağını yaratmaktı. Ne var ki, bu arada Almanlara da Paris'e askerî bir giriş yapma hakkı tanınmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

18 MART VE KOMÜN SEÇİMLERİ

Millet Meclisi Seçimleri. 1789'dan beri Fransa'ya rengini veren ve dört devriminin ışığıyla Fransa'ya kılavuzluk eden, Paris'tir. Şimdi ise, felâketli bir durum bu geleneksel önderliğe son verip taşralılara, "köylüler"e, bir revanş olanağı sağlayacağa benzemektedir. Mütareke gereğince barışı hazırlamakla yükümlü olan Millet Meclisinin, Almanya'nın koştuğu ağır koşulları kabul ederek, hem Paris tarafından istenen ve teşebbüs edilen "sonuna kadar direnç" politikasının, hem de "ağzı köpükler saçan çılgın" Gambetta'nın karşısına dikileceğini önceden görmek zor değildi. Öte yandan, sınırlı bir görev için seçilen milletvekillerinin bu görevlerini bir kurucu meclis ikti-

darı şeklinde genişleterek 4 Eylül sözleşmesini yok sayıp Fransa'da yeniden Monarşiyi, ihya etmeğe kalkışmaları da akla yakındı.

Hemen başlatılan seçim kampanyası sırasında bütün bu ihtimaller sözkonusu edildi. Paris'te, çeşitli gruplaşmaların ve halk toplantılarının çalkantısı içinde, Parislilerin kabarık sayıdaki çelişkin eğilimlerini yansıtan yamalı bohçayı andırır listeler hazırlanmaktaydı. Yalnız Enternasyonal ile İşçi Dernekleri Federal Odası, 1864 usûlüne uygun olarak, "iktidardaki kişiler arasında emekçilerin de bulunmasını" talep ettiler ve yirmi ilçenin ortak Komitesi ile "emekçilerin siyasî hayata katılmasını, hükümet oligarşisinin ve sanayi feodalitesinin düşmesini" öngören bir manifesto yayınlamak konusunda anlaşmaya vardılar. Sandıklardan altı barış taraflısının, otuz yedi Gambetta'cı radikalin Rochefort'un ve *Marseillaise*'ci arkadaşlarının, Gambon, Delescluze, Millière gibi devrimci demokratların ve V. Hugo, Garibaldi, L. Blanc gibi büyük şöhretlerin adları çıktı: Halk, hiç şüphesiz Cumhuriyet ve savaş için oy kullanmıştı.

Paris milletvekilleri arasında Adolphe Thiers de bulunmaktaydı. İmparatorluk rejiminin eskiden beri muhalifi olan ve kuşatma sırasındaki pazarlıklarda aktif bir rol oynayan Thiers, Bordeaux'da toplanan Millet Meclisi tarafından herşeyi mümkün kılan karanlık bir formülle "Fransız Cumhuriyetinin İcra Kuvveti Başkanı" seçilmesini, bir zamanlar Kral Louis - Philippe'e bakanlık etmiş olmasından çok, bu yakın geçmişine borçluydu. Ama şimdilik, herşeyi bir yana bırakıp barış sorununu çözmek gerekiyordu. Barışın ilk hazırlık anlaşmaları, Almanların Paris'e bir zafer girişi yapmaları karşılığında Belfort'un Fransızlarda kalmasını sağlayan sıkı bir tartışmadan sonra, 26 Şubat 1871'de Versailles'de imzalandı.

Bordeaux - Versailles - Thiers. 10 Mayıs 1871'de son ve kesin olarak Frankfurt'ta imzalanması kararlaştırılan barış andlaşması sorunu böylece hal yoluna girince, rejim sorunu ortaya çıktı. Ama rejim sorunu Bordeaux'da çözülebileceğe benzemiyordu, Paris gerekliydi bunun için. Ne var ki Meclis, başkente karşı müthiş bir allerji duymaktaydı. Bundan dolayı, Meclisin nakli için, başkent yakınında bir yer bulmak suretiyle bir uzlaşma yolu arandı. İlkin Fontainebleau söz konusu edildi ise de, Meclisin belli belirsiz monarşizmi ile cumhuriyetçi özlemleri meczeden "Bordeaux paktı"ndan kuvvet alan Thiers, başkent olarak değil de, Meclisin toplantı yeri olarak Versailles'i teklif etti. Bu teklif 154'e karşı 527 oyla 10 Martta kabul, 20 Mart da gelecek toplantı tarihi olarak tesbit edilecekti.

Barış hazırlığı anlaşmalarının imzasıyla Versailles'a naklin oylanması tarihleri arasında Paris'e son derece ciddî ve ağır haberler gelmiştir. Almanların 27 Şubat tarihine kararlaştırılan Paris girişi, Parislilerin gözünde, haketmedikleri bir şerefsizlik oluyordu. Nitekim 24 Şubattan itibaren özellikle Temmuz Sütûnu çevresinde, coşkun Parislilerle düzenli ordunun erleri arasından bir kardeşlik havasının esip yerleştiği gösteriler başladı. 26 Şubat günü Brunel, Saint - Pélagie hapisanesinden kurtarılıp alınıyor ve kısmen Parislilerden toplanan paralarla dökülmüş olan toplar, konuldukları parklardan kaldırılarak, şehre gireceklere karşı kullanılacak şekilde, millî muhafızların nezareti altında, Buttes - Chanmont, Belleville, Charonne, La Villette ve Montmartre dolaylarına yerleştiriliyordu. Muzaffer kuvvetlerle halk arasında kanlı ve korkunç biçimde eşitsiz bir çatışmaya gelip dayanmıştı durum. Millî Muhafız Alayı ile yirmi ilçe ortak Komitesinin, Enternasyonal ile Sendika Odaları Federasyonunun delegeleri tarafından hazırlanan ve siyah çerçeve

içinde afişlenen bir sağduyu çağrısı sayesinde, bu çatışmadan sakınmak mümkün oldu. Çağrıda, Almanların gireceği mahallelerin boşaltılması öngörülmüştü; ayrıca muzaffer kuvvetlerin ilerleyebileceği nokta bir sağlık kordonu gerilmek suretiyle kendilerine önceden zorla kabul ettiriliyordu. Öyle ki, 1 Mart günü Almanlar Paris'e değil de, sanki ölüm sessizliğine bürünmüş bir çöle girdiler. Geceleyin şehrin bütün ışıkları istisnasız sönük kaldı, ve Almanlar "Alman İmparatoru" Vilhelm I, Paris caddelerinde zafer yürüyüşünü yapamadan, 2 Mart günü şehri terketmek zorunda kaldılar. Barış şartlarının tasdikini bildiren tutanakların Paris'e tam zamanında yetiştirilmesi, başkenti bu ağır hakaretten kurtarmış olacaktı.

Thiers, bu dramı bütün ayrıntılarıyla bilmekteydi. Ama Vinoy'a emrindeki muntazam birliklere ve polis kuvvetlerine, 16 Martta polis müdürlüğüne atanan eski Belediye Muhafız Alayı albaylarından General Valentin'e güveniyordu. Üstelik, isyan bastırma alanında tecrübesi de vardı: Louis - Philippe'in saltanat yıllarını, Haziran Günlerini ve 1853 hükümet darbesini yakından biliyordu. "Ayak takımı" na karşı duyulan tam bir tiksinti ile mülkiyet için beslenen derin bir saygıdan, şehir kuşatma ve düşürme sanatı ve askerlik tarihi hakkında sağlam bir bilgi ile kendine müthiş bir güven duygusundan kurulu bir doktrini vardı.

Sözün kısası, bu cimri ve anlayışsız politikacı ile Paris arasında hiç bir anlaşma, hiç bir yakınlaşma söz konusu olamazdı. Parisliler, kuşatma sırasında askerî, yenik Fransa yeniden canlanmağa başladığı sırada ise siyasî, sürekli bir ihanetin kurbanları olduklarına inanıyorlardı. Loire ordusunu yenilgiye sürükleyen General d'Aurelle de Paladines, işte Muhafız Alayına kumandan tâyin edilmişti, ve işte Vinoy, demokrat gazeteleri 11

Martta süresiz olarak kapatıyor ve 31 Ekim gününün sanıklarını adalete teslim ediyordu. Flourens, Blanqui ve Levraud ölüme, J. Vallès de altı ay hapse mahkûm olmuşlardı. Bu arada, başkentte kundaklama ve yağma olaylarının başladığı yolunda kasitli haberler ortalıkta dolanmağa koyuldu. Tridon, V. Hugo, A. Ranc, Delescluze gibi her çeşit eğilimden demokratların terkettiği Meclis, tenkil yolunu seçiyor, ve Versailles'a göçün oylandığı aynı gün, 13 Ağustostan 13 Kasım 1870'e kadar süresi dolan ticarî senetlerin derhal ödenmesinin talep edilebileceğini kararlaştırıyordu. Öte yandan, millî muhafızların 1,5 franklık tayın bedeli de gene Meclis kararıyla lâğvedilmişti: Son haddine kadar yavaşlamış bir ekonomik hayat ve tamtakır bir hazineyle Parisli zanaatkâr ve proleterler, geleceğe hangi umutla bakabilir ve nasıl güvenebilirlerdi? İç savaşın ilk kıvılcımı Parislilerden gelmişe benzemiyordu. Hükümet, 8 Mart günü, Butte Montmartre'da ve Luxembourg'da federe'ler tarafından korunan toplara elkoymayı denemek suretiyle, bir kışkırtma hareketine girişmiş sayılmaz mıydı? Ve 11 - 16 Mart arası, Montmartre'da ve Vosges meydanında buna benzer başka teşebbüsler de olmamış mıydı?

Thiers, 14 Mart günü Versailles'a geldi. 16 Martta da, Paris'te kurulan bir çeşit harp divanına başkanlık etti: Paris'i terbiye etmek gerekiyordu, ve bu sanıldığı kadar güç bir iş değildi. Polis, jandarma ve Vinoy kumandasındaki on beş bin asker karşısında, millî muhafızların dayanamayacakları apaçıktı. Paris halkına ve millî muhafızlara hitaben yayınlanan 17 ve 18 Mart tarihli iki bildiri, Hükümetin görüş ve tasarılarını açıkça ortaya koymaktadır. İşte hükümetin Parislilere duyurusu :

FRANSA CUMHURİYETİ

Parisliler,

İşte gene sizlere, aklınıza, yurtseverlik duygularınıza seslenі-

yor ve işitileceğimizi umuyoruz.

Bir zamandır, karanlık niyetli bir takım kişiler, şehrinizi terketmiş bulunan Prusyalılara karşı direnmek bahanesiyle şehrin bir kısmına hâkim olup, Millî Muhafız Alayına tek başına hâkim olduğunu iddia eden gizli bir komitenin emriyle, orada metrisler kurup nöbet tutarak, sizleri de kendileriyle birlikte nöbet tutmağa zorlayarak, başınızda bulunmağa pek lâyık General d'Aurelle'in otoritesine karşı gelmekte ve bütün yurtdaşların oylarıyla kurulmuş olan meşru Hükûmete karşı bir hükümet kurmak istemektedirler.

Size bunca kötülük etmiş ve 31 Ekimde de ilk şamarı gene sizden yemiş olan bu adamlar, şehrinizden yalnız bir geçiş yapan ve kesin gidişleri bütün bu düzensizliklerden ötürü geciken Prusyalılara karşı sizleri savunmak iddiasıyla, ateşlendiği takdirde evlerinizi çoluk çocuğunuzu ve bizzat sizleri yakıp kül edecek olan topları oraya buraya dikmekte, böylelikle de Cumhuriyeti, savunacak yerde tehlikeye atmaktadırlar. Çünkü Fransız kamuoyunda Cumhuriyetin kaçınılmaz biçimde bir düzensizlik getirdiği kanısı yerleşecek olursa, Cumhuriyet elden gitmiş olacaktır. Onlara inanmayınız, sizlere olanca samimiyetimizle açıkladığımız hakikati dinleyiniz.

Bütün milletin güvenine sahip olan Hükûmet, devletten çalınan ve şu anda sadece sizleri tehdit eden bu topları alabilir, ticaret hayatını öldüren bu gülünç metrisleri kaldırabilir, dış savaşın ardından bir iç savaşı da körüklemekten çekinmeyen suçluları adaletin ellerine teslim edebilirdi, ama aldatılmış insanlara kendilerini aldatan insanlardan kopmak fırsatını vermek istedi.

Ama, iyi niyetli kişilerin kötü niyetlilerden ayrılabilmeleri için tanınan bu zaman, sizin kendi huzurunuzdan, sizin kendi refahınızdan ve bütün Fransa'nın refahından çalınmış bir zamandır. Ve işte bunun için, ilelebet uzatılmaması gerekir.

Bu durum sürdükçe, ticaret hayatı felce uğramış, dükkânlarınız boş, dört bir yandan yağmakta olan siparişler ertelenmiş kalacak; kredi açılmayacak ve yurdu düşmandan temizlemek için Hükümetin ihtiyaç duyduğu sermayeler gelmekte tereddüt edecektir. Bütün Fransa'nın çıkarı için olduğu kadar sizin kendi çıkarınız ve şehrinizin çıkarı için de, Hükümet harekete geçmekte kararlıdır. Ayrı hükümet kurmağa teşebbüs eden suçlular, normal adalet mercilerine teslim edilecektir. Devletten çalınmış olan toplar, mazgallarına yerleştirilecektir. Gecikmeğe gelmeyen bu adalet ve akıl işlemlerini bir an önce gerçekleştirebilmek üzere Hükümet, sizlerin

yardımına güvenmektedir. İyi yurtdaşlar kötülerden ayrılsın : Devlet kuvvetine karşı direnmek yerine ona yardımcı olsunlar. Böylece, şehirlerine refahın dönüşünü çabuklaştırmış olacaklar ve düzensizliğin Fransız kamuoyunda itibardan düşürdüğü Cumhuriyete de en büyük hizmeti yapacaklardır.

Parisliler, sizlere bu dille konuşmamızın sebebi, sağduyunuza, aklınıza ve yurtseverliğinize duyduğumuz hayranlıktır. Ama bu ihtardan sonra, kuvvete başvurursak bizi mazur görmelisiniz. Çünkü refahınızın temeli olan düzenin, bir gün daha gecikmeksizin ve her ne pahasına olursa olsun, tam ve eldeğmemiş bir şekilde hemen geri dönmesi gerekmektedir.

Paris, 17 Mart 1871.

THIERS
(Başbakan)
Cumhuriyet İcra Kuvveti Başkanı
(Başkanların isimleri eklidir.)

İşte, 18 Mart tarihli ve Ernest Picard tarafından vize edilmiş olan, General d'Aurelle de Paladines'in bildirisi :

FRANSA CUMHURİYETİ

Seine Vilâyeti Millî Muhafız Alayına,

Hükümet sizleri, şehrinizi, ocağınızı, ailelerinizi, mülklerinizi savunmağa çağırmaktadır.

Bazı şaşkın kişiler, gizli şeflerden aldıkları emirlerle ve kanunları hiçe sayarak, Prusyalılardan alınmış olan topları Paris'e karşı çevirmişlerdir. Bunlar Millî Muhafız Alayına ve orduya karşı, kuvvete başvurarak direnmektedirler.

Buna müsaade edecek misiniz?

Düzensizlikten yararlanmak için bekleyen yabancıların önünde, Paris'in bir ayaklanmaya sahne olmasına göz yumacak mısınız?

Bu ayaklanmayı daha beşiğindeyken boğmayacak olursanız, bilin ki Cumhuriyet ve belki de Fransa bile elden gidecektir!

Kaderleri sizin elinizdedir.

Hükümet, silâhlarınızın elinizde kalmasını istedi. Bu silâhları, kanun düzenini yeniden kurmak ve Cumhuriyeti, mahvı demek olan anarşiden kurtarmak kararıyla kullanın. Önderlerinizin çevresinde toplanın Felâketten ve düşman hâkimiyetinden kurtulmanın tek çaresi budur.

18 Mart. Bunlar, görüldüğü gibi, 20 Marta kadar, yani "köylüler"in Versailles'a gelişine kadar verilmiş olan mühletin bitiminden önce Paris'in hakkından gelmek için Thiers tarafından ustaca tasarlanmış bildirilerdir. Öteyandan, Ulusal Muhafızlarla Merkez Komitesi, üyeleri arasında hiç bir politikacı bulunmayıp, halkın, gerçek duygu ve ihtiyaçlarını iyi bilen proleterlerden meydana gelmiş olduğu için, hemen hemen bütün şehir üstünde yumuşak ama kesin bir otoriteye sahipti. O şehir ki, duvarları arasında muntazam hükümet daha henüz boy gösteriyordu, kuşatmanın etkisiyle bütün bakanlıklar altüst olmuştu ve Millet Meclisi de şehre adım atmaktan şeytandan korkar gibi korkuyordu. Üstelik, 18 Mart harekâtının hazırlığı ağlamaklı denecek kadar beceriksizce yapıldı: Topları geri almak, başkenti askerî bakımdan işgal etmek, Merkez Komitesini etkisiz kılmak ve Hükümetin tüm muhaliflerini hapsetmek için kullanılan birlikler kendi aralarında bile irtibattan yoksun ve daha ilk fırsatta tüfeğini bırakıp "halkla kardeşlik" havasına girmeye hazır erlerden kuruluydu. Harekâtın sonucu, Belleville ve Montmartre'da tam bir başarısızlık olmakla kalmadı, Jules Ferry Belediye Sarayını terketmek, ordu da Versailles'a çekilmek zorunda kaldı. Dışişleri Bakanlığı binasında karargâh kurmuş olan Thiers, askerlerin Valérien tepesi ve Güneydeki kalelere kadar şehri boşaltmaları emrini vererek binayı terketti. İş bununla da bitmedi: Bazı federe'lerin Vinoy'ya benzettikleri General Lecomte ile Paris halkının askerî ve siyasî hatâlarını pek iyi hatırladığı General Clément Thomas, isyancılar tarafından ele geçirildiler ve özellikle belediye başkanı Clemenceau'nun kendilerini kurtarmak için giriştiği teşebbüslere rağmen, Rosiers sokağında kurşuna dizildiler. Paris'in işgali, Brunel, Eudes, Assi, Pindy gibi kendilerini çaresiz şef kılan kişilerin yönetiminde, son derece ihti-

yatlı bir şekilde gerçekleşti. Bunlar, muhtemel bir hücumu hesaplayarak, işgal ettikleri yerlere barikatlar kurduruyorlardı.. Sözün kısası, Hükümetin hazırlıksızlığına karşılık, ayaklananların tecrübesizliği bir çeşit denge yaratmaktaydı.

Bunca tereddüdün ortasında, belediye başkanlarının aracılık teşebbüsünde bulunmalarına şaşmamak gerekir. Ama bu teşebbüs de bir sonuç vermeyecekti. Çünkü Merkez Komitesi, şehir üzerindeki otoritesinin iyice farkına varmış ve Thiers de, kendi yönünden, yalnız Versailles'daki muntazam Hükümetten alınacak emirlerin ifasını isteyen bir genelge yayınlamıştı. Paris'le Versailles, birbirlerini şöyle bir tarttıktan sonra nihayet elense durumuna gelmişlerdi.

Merkez Komitesi. Kızıl bayrak, ayaklanmanın sembolü olmuştu. Artık bu sembolün hükmünü, 1848 Şubatında olduğu gibi, büyük prestiji ve konuşma kaabiliyetiyle durduracak bir Lamartine de yoktu. Bu beklenmedik zaferin akşamında ya da ertesinde, Brunel'in teklifine uyarak, şehrin kapılarını kapayıp muntazam ordunun son birliklerinin Versailles'a ulaşmaları önlenmediyse de, Merkez Komitesi, kendi içinden bir takım üyeleri, temel karakteri olan idarî ve askerî sorumluluk mevkilerine tâyin etti: Varlin ve Jourde, Maliye Bakanlığına; Eudes, Harbiyeye; Duval ve R. Rigault, Emniyet Müdürlüğüne; Assi, Belediyeye; Edouard Moreau, Millî Matbaaya getirildiler. Böylece, şehre öteden beri tanınmamış olan normal bucak statüsünü sağlamak amacıyla başlayan ve ancak bu çerçeve içide kaldıkça meşruluk kazanabilecek olan Paris hareketi, yavaş yavaş ama kararlı biçimde, tam bir siyasî ve toplumsal bir devrim olma yolunda ilerliyordu. Hareketin anlam ve yönünü hemen kavrayan Karl Marx, Enternasyonal Genel Kurulu tarafın-

dan bu hareketin doğuşunu, anlamını ve önemini bütün dünya proleterlerine açıklamağa memur edilince, gazetelerin verdiği belgelere dayanarak, *Fransa'da İç Savaş* adı altında tanınan üçüncü *Duyuru*'yu yazdı. Hem bir savunma, hem de bir ağıt niteliği taşıyan ve Genel Kurul önünde ancak 30 Mayıs günü yani Paris Komünü tarihe karıştıktan sonra okunabilen bu ustaca yorum, sosyalist edebiyatın en sağlam sayfaları arasında yer almaktadır.

Merkez Komitesi, ne olmak ve ne yapmak istediğini, 19 Mart günü ikindiye doğru sokaklara asılan afişlerle Parislilere bildirdi: Bir hükümet olmak iddiasında değildi. Yalnız, ihanet eden bir hükümeti görev başından uzaklaştırmak, bucak (komün) seçimlerini hazırlamak, o vakte kadar da Belediye Sarayında halkın hâkimiyetini sağlamakla kendilerini görevli sayan kişilerden oluşmuş bir topluluktu. Seçim tarihi olarak 22 Mart tesbit edilmişti; her 20.000 nüfus başına bir temsilci seçilecekti. 20 Mart günü yayınlanan bir bildiri Parislileri, "yalnız başkentin ve Cumhuriyetin değil, aynı zamanda bütün Fransa'nın da selâmeti adına, tanınmış, fedakâr, zeki, namuslu ve cesur, cumhuriyetçi sosyalistlere" oy vermeğe dâvet ediyordu. Aynı zamanda da, bakanlık hizmetlerine elkoyma işlemleri devam etmekteydi. Gâteau ve E. Vaillant İçişleri, Gombault Postalar Bakanlığına getirilmişlerdi. Basın hürriyeti ilân edilmiş, sıkı yönetim kaldırılmış, muntazam ordunun harp divanları lağvedilmiş, bütün siyasî suçlar için siyasî tutukluların hemen serbest bırakılmasını kapsayan tam ve genel bir af ilân edilmişti. Ayrıca, savaşa yeniden başlayarak hareketi tehlikeye sokacak kadar aptalca ve tedbirsizce davranmaktan kaçınan Merkez Komitesi, barış hazırlığı anlaşmasının hükümlerine saygı gösterileceğini açıklamaktan da geri kalmıyordu.

Paris Belediye Başkanları ve Versailles Meclisi. Ilk muhalefetle gene Paris'in içinde karşılaşıldı: Bu muhalefet, belediye başkanlarıyla milletvekillerinden gelmekteydi. Önce III. sonra da II. ilçelerin belediyelerinde yapılan toplantılarda, iki ayrı cins insanın ve iki karşıt tezin çatıştığı görüldü: Bir yanda, muntazam otoritenin yeniden kurulmasını isteyen ve isyancılarla bir anlaşmaya varmanın olanaksızlığını ileri süren Clemenceau, Tirard, Schoelcher, Beyrat ve L. Blanc; öte yanda ise, koca hareketi basit bir etiket değişikliğine indirmeyi kesinlikle reddeden Varlin, B. Malon, Jourde ve Arnold vardı. Belediye Sarayının kendilerine geri verilmesini isteyen belediye başkanları, Enternasyonalin ve yirmi ilçenin ortak Güvenlik Komitesinin baskısı sonucunda kesin bir red cevabı aldılar.

Bu arada Versailles'da üçüncü bir iktidar, Millî Meclisin iktidarı belirmekteydi. Meclis, daha ilk toplantısında, "fesatçı" olarak nitelediği Hükümeti mahkûm etmişti. Bir yandan, icra kuvvetiyle anlaşmak üzere on beş kişilik bir komisyon seçerken, bir yandan da, Seine-et-Oise ilinde sıkı yönetim ilân ediyordu. Clemenceau, Paris'e en kısa zamanda bir belediye meclisi seçilmesini işte bu Millet Meclisine teklif edecektir. Teklif, iki kez üstüste reddedilmiştir. Bu arada söz alan Thiers, Paris'e karşı son derece sert bir dil kullanmış, daha sonra konuşan J. Favre ise, hareketin yöneticilerini "kanlı ve vahşi emellere hizmet eden ipten kazıktan kurtulmuş bir avuç cani" olmakla niteledikten sonra, Millî Muhafız Alayının silâhlarını ellerinde bırakmış olduğu için Tanrıdan ve Meclis üyelerinden af dilemiştir.

Gerçekten de, "Versaylılar" diye adlandırılacak olan bu adamlarla Merkez Komitesinin üyeleri arasında hiç bir uzlaşma sözkonusu olamazdı. Nitekim, Paris'te çıkan *Resmî Gazete*'nin 20 Mart tarihli nüshasında yepyeni bir

ses yükselmekteydi: Gazetede yer alan bir bildiride, proleterya, "vatanın ve bütün umutlarının yıkılışı karşısında, memleketin kaderini ellerine almayı ve iktidara elkoyarak zaferini sağlamayı, vaz geçilmez bir ödev ve mutlak bir hak olarak" ilân etmekteydi.

Bu çeşit sözlerin, tutucu unsurları ve başkentteki burjuva taraflılarını hırçınlaştırmaması imkânsızdı. Olayların, *Le Figaro* ve *Le Gauleis* gibi ılımlı gazetelerdeki yorumu daha 19 Martta halkın öfkesine yol açmıştı. Burjuvalarsa kendi yönlerinden, seçimlerin tarihine karşı bir manifesto yayınladılar ve aynı gün (21 Mart) ikindi üstü, Bourse meydanından Vendome meydanına bir gösteri yürüyüşü tertipliediler. Bu arada Bergeret, nümayişçilere, aralarından seçecekleri delegelerle tartışma teklif etmek saflığında bile bulundu. Gösteriler ertesi günü de -ve bu kez daha kalabalık ve daha tehdit edici bir hava içerisinde- başlayınca, Bergeret nümayişçilere dağılmalarım ihtar etti; bu kâr etmeyince üstlerine ateş açtırdı. Yaralanan ve ölenlerin dışında bu günün asıl sonucu, Millî Muhafız Alayının ılımlı kıtalarının, her üçü de Paris milletvekili olan Amiral Saisset, Albay Langlois ve Albay Schoelcher'in kumandasında toplanmaları ile bucak seçimlerinin 26 Mart pazar gününe ertelenmesi oldu. Bu süre içinde son derece enerjik davranan Merkez Komitesi, ardarda tedbirler almıştır: VI. ilçe belediyesi işgal edilmiş; II., X., XII. ve XVIII. ilçelerin belediye başkanları değiştirilip yerlerine Komitenin delegeleri getirilmiş; Saint-Lazare garı Saisset'nin adamlarının işgali altında bulunduğu için Batignolles'daki demiryolu sıkı kontrol altına alınmış; Garibaldi'nin gelişine kadar (ki 28 Martta gelmiş ve kendisine yapılan teklifi reddetmiştir) Brunel, Eudes ve Duval gibi Blanqui'cilere tam yetkili general atanmış; muntazam ordu kaçakları, Millî Muhafızlar arasına alınmış; hırsızlık yaparken suçüstü yakalananlar için ölüm cezası

konulmuştur. 25 Mart günü de, Louvre ve Banka sokağı belediye daireleriyle I. ilçe belediyesi zaptedilecektir.

23 Mart günü Merkez Komitesi, çevresinde toplamak istediği "emekçiler" e, niyet ve ereklerini açıklayan bir manifesto yayınlamıştır :

Uzun bir talihsizlikler dizisi ve memleketimizi tam bir yıkıntıya itecek gibi gözüken bir felâket: İşte, bugüne kadar Fransa'ya hâkim olan hükümetlerin bizleri sürükledikleri durumun bilânçosu budur.

Bu haysiyet kırıcı durumdan silkinip kurtulmak için gerekli nitelikleri yoksa hepten yitirdik mi? Yoksa, bizi düşmana teslim etmiş olanların ikiyüzlü zorbalığına tevekkülle boyun eğecek kadar soysuzlaştık ve bütün gücümüzü bir iç savaş çıkarıp çöküşü kaçınılmaz hâle sokmaktan başka bir şekilde kullanamayacak kadar düştük mü?

Son olaylar, Paris halkının gücünü ispatlamıştır. Kardeşçe bir anlaşmanın, çok geçmeden, bu halkın sağduyusunu da ispatlayacağına inanıyoruz.

Otorite ilkesi, sokakta asâyişi, atölyede çalışmayı sağlamaktan artık âcizdir ve bu acz, iktidarın kendi kendini inkâr ettiğini gösterir.

Çıkarlar arasındaki dayanışmazlık, genel çöküntüyü yaratmış ve toplumsal savaşı doğurmuştur. Düzeni yeni temeller üzerinde kurmak, bunun ilk şartı olarak da emeği yeni baştan örgütlemek, artık ancak hürriyet, eşitlik ve dayanışma sâyesinde mümkündür.

Emekçiler,

Komün Devrimi, işte bu ilkeleri koyarak gelecekteki bütün çatışma nedenlerini önceden ortadan kaldırmaktadır. Bu Devrime kesin onayınızı vermekte tereddüt mü edeceksiniz ?

Komün'ün bağımsızlığı, hürce tartışılmış maddeleri sâyesinde sınıflar arasındaki karşıtlığın ortadan kalkacağı ve toplumsal eşitliğin sağlanacağı bir sözleşmenin biricik teminatıdır.

Biz, emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Bucak temsil kurulları bunun tek garantisidir. Çünkü her yurtdaşa, hakkını savunmak, çıkar ve işlerini idare etmekle yükümlü kıldığı temsilcilerin eylemlerini etkili biçimde kontrol etmek ve toplumsal reformların sırayla uygulanmasına karar vermek olanağını sağlayan, bu sistemdir.

Bu taleplerin saldırgan bir karaktere bürünmesini önleyen ve Cumhuriyet ilkesini en yüce anlamıyla dile getiren de, her bucağın muhtar oluşudur.

Emekçiler,

Bizler ki eşitlik uğrunda hep birlikte savaştık ve acı çekmesini öğrendik, toplumsal yapının ilk temel taşını yerleştirmeğe yardımcı olabileceğimiz şu sırada geri dönmemeliyiz.

Ne istedik biz?

Kredinin, ticaretin ve derneklerin, emekçiye emeğinin tam değerini sağlayacak şekilde örgütlenmesini;

Herkes için parasız, lâik ve tam eğitimi;

Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve basının mutlak hürriyetini;

Polis, silâhlı kuvvet, sağlık, istatistik, vb. hizmetlerinin belediyecilik açısından düzenlenmesini istedik. Varlıklarını sınıf karşıtlığına borçlu olan fesatçıları yerine göre okşayıp, yerine göre azarlayan idarecilerimiz tarafından aldatıldık, oyuncak hâline getirildik.

Paris halkı artık uyanmıştır ve dadısı tarafından güdülen bir çocuk rolünü raddetmektedir. Kendi yarattığı bir hareketin ürünü olan bu belediye seçimlerinde hatırlayacaktır ki, bir topluluk ya da dernek hangi ilkeler çerçevesinde yönetilirse, tüm toplumun gene o ilkelere göre yönetilmesi gerekir. Buna uygun olarak, dış baskılarla kendisine zorla kabul ettirilmek istenen her hangi bir idareciyi nasıl itiyorsa, halkın özlemlerine yabancı bir hükümetin zorla kendisine kabul ettirmek istediği vali ve belediye başkanlarını itmesini de bilecektir.

Bir Meclis oylamasından çok daha kutsal olan kendi şehrinin efendisi kalma hakkını açıkça belirterek, kendi belediye temsilcilerini, bunları başkalarına zorla kabul ettirmeğe girişmeksizin, ama kendi istek ve çıkarlarına uygun şekilde seçecektir.

26 Mart Pazar günü, Paris halkının oylarını Komün için kullanmayı bir şeref borcu sayacağına inanıyoruz.

Merkez Komitesinin Parislilere Çağrısı. Merkez Komitesi ile Belediye başkanları arasında oldukça dağınık başka görüşmeler de geçmiş ve en sonunda başkanlar gerilemek zorunda kalmışlardır. 24 Martta, karşı taraf adına Paris milletvekilleri Lockroy, Floquet, Tolain, Clemenceau, Schoelcher ve Groppo tarafından imzalanan protokol bu-

nu göstermektedir. 25 Mart günü ise, şaşaasız ve heyecanlı bir tonla kaleme alınmış bir seri afiş aracılığıyla, Merkez Komitesi Paris halkına seslenecektir. Bunların arasından, büyük bir özdenlik ve açık yüreklilikle halka son derece insanî öğütlerin verildiği bir tanesini örnek olarak alıyoruz:

YURTDAŞLAR,

Görevimiz işte bitti. Belediye Sarayımızdaki yerleri yeni temsilcilerinize, muntazam ve sürekli vekillerinize devrediyoruz.

Adınıza girişilen bu zor işi, yurtseverliğiniz ve fedakârlığınızla desteklendiğimiz için iyi ve mutlu sonuca ulaştırdık. Azimli yardımınız sâyesinde, dayanışma, boş bir kelime olmaktan çıktı, Cumhuriyetin selâmeti sağlandı. Varolun.

Vereceğiniz kararlarda öğütlerimizin herhangi bir etkisi olabilirse, en hararetli hizmetkârlarınızın bugünkü seçimden ne beklediklerini, oylamadan önce sizlere bildirmelerine izin veriniz.

Yurtdaşlar,

Sizleri en iyi şekilde izleyecek olan kimselerin, gene kendi aranızdan, sizin hayatınızı yaşayan, sizinle aynı acıları çeken kimseler olduklarını gözden uzak tutmayınız.

Fırsatçılardan olduğu kadar muhterislerden de çekininiz. Bunlar yalnız kendi çıkarlarını gözetir ve sonunda da daima, kendilerinin vazgeçilmez kişiler olduklarına inanmağa koyulurlar.

Eyleme geçmekten âciz lâf ebelerinden de kaçınınız. Bunlar bir söylev, etkili bir cümlecik ya da nükteli bir kelime uğruna herşeyi feda etmeğe hazırdırlar. Servetten yana fazlaca talihli olanlardan da sakınınız. Çünkü zengin kişiler, kolay kolay, emekçiye bir kardeş gözüyle bakamazlar.

Özü sözü doğru adamlar arayınız. Kararlı, aktif, dürüst, namusu mücessem olduğu herkesçe teslim edilen halk adamları arayınız. Oylarınızı türlü dolaplarla kendi çıkarları için birer alet olarak kullanmayacak kişileri tercih ediniz. Gerçek fazilet alçakgönüllüdür. İşte bunun içindir ki, faziletli kişileri arayıp bulmak seçmenlere düşer.

Bu gözlemleri hesaba kattığınız takdirde, gerçek bir halkçı temsil düzeninin ilk örneğini vereceğinize ve kendilerini hiç bir zaman sizlerin efendisi görmeyecek vekiller bulup seçeceğinize inanıyoruz.

Versailles Cevap Veriyor. Versailles buna, ayaklanmacıları hedef tutan bir çağrıyla cevap verdi:

YURTDAŞLAR VE ASKERLER,

Hür olmak isteyen, ama ulusal hükümranlığa karşı açıkça isyana geçen bir halkın elinden çıkabilecek en büyük suikast, şu anda, vatanın dertlerine bir yeni felâket daha eklemektedir.

Bir caniler ve şaşkınlar takımı, talihsizliklerimizin hemen ertesinde ve yabancı kuvvetler perişan olmuş topraklarımızı henüz terkederken, savunduklarını ve şerefini iade ettiklerini ileri sürdükleri şu Paris'e, yalnız düzensizlik ve çöküntüyü değil, aynı zamanda şerefsizliği de getirip yerleştirmekten çekinmediler.

İnsan şuurunu isyana sürükleyen, ve şehri, ancak hak ve hürriyete karşı duyulan kayıtsız şartsız bir saygıyla anlam kazanan o soylu Cumhuriyet kelimesini bir daha ağzına alamayacak kadar küçülten bir kanla lekelediler.

Söz konusu olan, ilk ve en tabiî hakkınızdır ve bu hakkı savunup sürdürmek size düşer. Biz temsilcileriniz, cesaretinize başvurmak ve sizlerden enerjik yardımlar istemek konusunda tam bir fikir birliği hâlindeyiz. Hiç istisnasız ve büyük bir arzuyla hepimiz, sizleri, kendi eseriniz, kendi yankınız, kendi ruhunuz ve tek selâmet yolunuz olan bu Meclisin çevresinde kenetlenip birleşmeğe çağırıyoruz.

26 Mart günü. Seçim kütüklerine kayıtlı 485,000 Parisliden 229,000 kişi sandık başına gitti. Katılma oranının düşüklüğünde çekimser sayısının yüksekliği kadar, ilk plebisitin tarihi olan 1870'den beri, kuşatmadan ve şehrin teslim olmasından sonra göç edenlerin çokluğu da rol oynamıştır. Hemen belirtmek yerinde olur ki, X., XI., XIII., XVIII., XIX. ilçe seçmenleri kitle hâlinde, büyük bir sükûnet içinde ve Merkez Komitesinin hiç bir baskısı olmaksızın oy kullandılar. Ertesi gün de Komün, bir halk şenliği havası içinde, top salvolarının gürültüsü altında gelip Belediye Sarayına yerleşti. Komün'ün Ranvier tarafından ilânını söylevler, askerî marşlar, *La Marseillaise* ve *Le Chant du Dépert* gibi halk türküleri ve Brunel'in yönettiği bir federe'ler geçit resmi izledi. Ye-

ni Meclisin üyeleri Saint-Jean Salonundaki yerlerini alır almaz da, 1796 doğumlu eski Proudhon'cu Beslay, dengeli bir konuşma yaptı.

Şehirde herşey, en mükemmel şekilde yürüyor gibiydi. Merkez Komitesi, Parislilere hitaben yayınladığı bir bildiride iktidarı Komün'e devrettiğini açıklayarak, yurtdaşların Komün çevresinde toplanmalarını talep ediyordu.

Yalnız : Toplantılar, *Resmî Gazete*'nin az çok bütünlüğüyle verdiği haberler ve Meclis seansları sırasında alınmış notlar bir araya getirilince, havada bir bulutun dolaştığını sezmemek mümkün değildi. Çabucak anlaşıldı ki Komün, hepsi de samimî ve atılgan bir alay ideolojik ve duygusal akımın bir ürünüdür. Meclis, unsurları gerçi ateşli ama mütecanis olmaktan uzak bir topluluk olmuştur. Bu Meclisin üyelerini objektif bir sınıflamaya tâbi tutmak kolay değildir. Gene de, herbir kategorinin, fikir ve kültürlerinin acaipliği bakımından istisnaî kişileri de içerdiğini belirtmek şartıyla, böyle bir sınıflama denenebilir. Çoğu belediye başkanı ve başkan yardımcısı olan ve ilerde kendi kendilerini saf dışı kılan Méline, Desmarest, Nast, Dr. Goupil, Loiseau-Pinson gibi bir düzine «burjuva» yı bir yana bırakalım. Merkez Komitesindekiler arasında Ranvier ve Billioray gibi şiddet yanlısı kimselerin yanısıra Jourde ve Eudes gibi ciddî adamlar; sakat olduğu için ata binemeyen Bergeret gibi sözde savaşçılar; Polonya menşeli Babick gibi yarıkaçıklar; ateşli bir kafa yapısına sahip olduklarından ya da hep en önde görünmeye bayıldıklarından, en aşırı yolları bile önermekten çekinmeyen R. Rigault, Th. Ferré ve işçi Chardon gibi su katılmadık Blanqui'ciler; avukat Protot ve Hebert'çilerin tarihçisi Tridon gibi hizipçi Blanqui taraftarları vardı. Sonra, 1849'dan, hattâ bazıları daha da önceden beri krallık ya da imparatorluk

otoritesine karşı mücadeleleriyle tanınmış gazeteciler grubuyla, Arthur Arnauld, Delescluze, Vermorel, Gustave Flourens gibi müzmin idealistler ve F. Pyat gibi profesyonel politikacılar vardı. İhtiyar Demay, avukat Léo Melliet, Amoureux, Martelet, güneyli Rastaoul ve Régère, öğretmen Urbain ve bir başka kaçık, Allix, İmparatorluk sonunun ve kuşatma çağının kızıl klüplerinden gelmişlerdi. Nihayet, daha tutarlı bir topluluk hâlinde, korkusuzluğu ve namusluluğuyla ünlü işçi havarisi Varlin Theisz Macar menşeli Frankel, Pindy, Assi, Lefrançais B. Malon, Chalain, Avrial, Adolphe Clémence, Eugène Gèrardin, Langevin, Eduard Valliant gibi Enternasyonal üyeleri vardı : Bunlar, on üçü proleter, gerisi de müstahdem, muhasebeci, doktor, öğretmen, yazar gibi küçük burjuva olmak üzere, yirmi beş kişiydiler.

Ilımların istifaları ve Duval ile Flourens'ın Versaylılar tarafından kurşuna dizilmeleri sonucunda boşalan yerlerin bir zorunluk hâline getirdiği ek seçimler, iki kez ertelendikten sonra, 16 Nisanda yapıldı. Yeni seçilenler arasında, İmparatora karşı yazılarıyla ün salmış Rogeard ile halk toplantılarının yıldızlarından Briosne üyeliği kabul etmediler. Bunun dışında kalan Johannard, Serrailler, Jules Andrieu, Vésinier, Dr. Pillot, Sicard, Philippe, Lonclas, Trinquer, Viard gibi enternasyonalciler de dahil on dokuz üye, Dupont gibi naiflere ve Arnold ile —sonradan Karl Marx'ın damadı olacak olan— Charles Longuet gibi entellektüellere karşı çıkan şiddet taraflısı kimselerdi.

Meclise iki tane de yüz karası unsur sızmıştı : İmparatorluk polislerinden Emile Clément ile, geçmişi hileli iflâslarla dolu olduğu için daima aşırı uçlara kaçan Pourille, nâm-ı diğer Blanchet. Ama bunların yanısıra, ressam G. Courbet, yazar J. Vallès, şair J-B. Clèment, ve sonradan Andrè Lourie takma adıyla edebiyat âleminde

şöhret yapacak olan hikâyeci Pascal Grousset gibi büyük çapta sanatçılar da yer almıştı. 26 Mart ve 16 Nisanda seçilenler arasında, kuşkusuz ki, bir devrimi yapıp yaşatacak kadar sağlam ve güçlü olmayanlarla, olay ve kararlardaki çoğu zaman uzaktan ve dolaylı sorumluluklarını kanlarıyla ödeyen kimseler de vardı. Komün üyelerinin birçoğu, daha önceki devrimleri, özellikle de Fransız Devrimini ve bu devrimin 1793 - 1794 geleneğini sürdürdüklerine inanmış ve bunu istemişlerdi. Başlangıçta bazı Komün'cü gazetelerin kullandığı Cumhuriyet takviminin çok geçmeden Komün tarafından da resmen kabulü böylece açıklanabilir. "Millî Selâmet Komitesi'" ve "delege" gibi 1793 Devrimi sırasında moda olan sözcüklerin yeniden kullanılması da gene bu ruh hâlinin bir belirtisidir. Öyle ki, zamanla ve şartların da yardımıyla Komün'ün bağrında, politikacılardan, eski klüpçülerden, ilerici gazetecilerden oluşan ve baskısını hemen duyuran bir aşırılar topluluğu meydana gelmiştir. Öte yandan, ikinci kuşatmanın yarattığı gerginlik ve heyecan, bazı trajik tepkilere yol açmaktan geri kalmayacaktır. Versaylıların kuşatma çemberi daralıp başlangıçtaki umutlar yavaş yavaş kayboldukça, teklif edilen çareler de bir o kadar şiddet ve aşırılığa bürünecektir. Ama bazı kimseler, gittikçe artan bu kargaşalık içinde bile, sağduyularını, iradelerini, ideallerini, sözün kısası, insanlıklarını yitirmemiş ve yukarıda sözü geçen aşırı Jakoben'ler topluluğuna karşı direnebilmişlerdir. Varlin'in en bellibaşlı temsilcisi olduğu ve özellikle Eenternasyonalcilerden meydana gelen bu sağduyulular topluluğuna çok geçmeden, J. Vallès, Vermorel, Jourde ve Tridon da katılmışlardır. Bu arada, önce Cahors'da, sonra da Clairvaux'da mahpus bulunduğu için Paris'e gelemeyen yaşlı Blanqui de, Komün üyelerinin hatırı sayılır bir bölümünü manen etkilemekten geri kalmayacaktır. Triersin, Paris Başpiskoposu Dar-

boy'nın kellesi karşılığında bile serbest bırakmayı reddettiği "ihtiyar", uzaktan da olsa, yeni Hükümetin siyasî güçleri arasında sayılmayı hakketmektedir.

Tabiî Proudhon da. Çünkü, J. Vallès'in Belediye Sarayında okuduğu (19 Nisan) "Fransız Halkının Bildirisi" Proudhon'cu fikirlerle beslenmişti. Delescluze ve özellikle de Proudhon'cu Pierre Denis tarafından kaleme alınmış olan bu bildiri, 18 Mart Devriminin hedefini, "Cumhuriyetin kabulü ve sağlamlaştırılması..., Komün'ün mutlak muhtariyetinin bütün Fransa bucakları için yürürlüğe girmesi ve bu muhtariyete, Fransız birliğini sağlamak için sözleşmeye katılan bütün bucakların karşılıklı eşit müdahale hakkından başka hiç bir sınır tanınmaması..." olarak belirtiyordu. Ama, aynı zamanda da, "Proletaryanın köleliğine, vatanın da sefalet ve felâketine yol açan eski liberal dünyanın, köhne hükümet biçiminin, militarizmin, bürokratizmin, sömürme düzeninin, monopol köleliğinin ve imtiyazların sonu..." nun geldiği ilân edilmekteydi.

Bu alabildiğine geniş ve alabildiğine belirsiz programı gerçekleştirebilmek için, Komün'ün elinde topu topu iki aylık bir zaman vardı. Paris halkı, bunu sezdiğinden mi nedir, olanca gücüyle verdi kendini. "Mayıs Haftası" nın sayısız ölüleri kadar, Komün bastırıldıktan sonra gelen tenkil hareketi sırasında gururla çekilen acılar da, Komün'ün nasıl ve niçin herşeyden önce bir büyük toplumsal olay ve sınırsız bir kollektif fedakârlık örneği olduğunu yeterince ortaya koyar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOMÜN İDARESİ

Komisyonlar. 29 Marttan itibaren, Cournet, Delescluze, Eudes, ve Bergeret'nin teklifi üzerine Komün, on Komisyon halinde teşekkül etmeğe karar verdi. Bu Komisyonların herbiri eski bakanlıkları karşılamaktaydı. Yalnız din işlerinin bütçesi kaldırılmış ve bu işler, Genel Güvenlik Komisyonunun yetkisi içine alınmıştı. Komisyonlar şunlardı : İcra Komisyonu, prensip olarak Millî Muhafız Alayı Merkez Komitesinin yerini alan Askerî Komisyon, İaşe Komisyonu, Maliye Komisyonu, Adalet Komisyonu, Genel Güvenlik Komisyonu, Çalışma Komisyonu, Sanayi ve Ticaret Komisyonu, Kamu Hizmetleri Komisyonu, Öğretim Komisyonu. Bu Komisyonların kadroları Komün boyunca bir takım değişikliklere uğrayacaklardır. Böylece

kurulun müesseselerin işleyişinde, gruplar üstündeki baskılardan bağımsız olarak bazı tatsız anormallikler belirecektir : 2 Nisanda askerî şefler, İcra Komisyonunun ve Komün'ün kesin onayını almaksızın Versailles ile mücadeleye girişmişler ve gene Komisyona rağmen Bergeret ile Flourens, Versailles'a karşı felâketle sonuçlanan bir teşebbüse kalkışmışlardır.

Durum ciddileştikçe, Hükümet, aşırılık yanlısı olanların eline geçmiştir : 21 Nisan'da, Delescluze'ün teklifi üzerine Hükümet, Blanqi'cilerin de desteklediği aşırıcıların görüşlerine uygun şekilde reogranize edilecektir. Her Komisyona, İcra Komisyonundan bir üyenin temsilci olarak atanması, kararlaştırılmıştır. Amerika iç savaşında bulunduğu için stratejik bilgilere sahip bir garip serüvenci olan Clauseret Harbiyeye, Jourde Maliyeye, Viard İaşeye, P. Grousset Dış İlişkilere, Protot Adliyeye, Andrieu Kamu Hizmetlerine, Vaillant Öğretime, R. Rigault da Genel Güvenliğe konmuştur. Bu sonuncunun yerine 24 Nisanda Cournet, daha sonra da Thèophile Ferré getirilecektir. Böylece, sosyalist eğilimin temsilcileri olarak Komisyonda, Macar Frankel ve Edouard Vaillant'dan başka kimse kalmamış bulunuyordu.

Millî Selâmet Komitesi. İş bununla bitmedi. Issy'deki panik olayından sonra, Miot başta olmak üzere aşırılık yanlıları, Tridon, Vermorel, Malon ve Longuet'ye karşın, bir Millî Selâmet Komitesi kurdular. Komite yirmi üçe karşı kırk beş oyla kabul edildi ve ötekiler çekimser kalmak şartıyla, otuz yedi oyla da A. Arnaud, L. Melliet, Ranvier, Gèrardin ve F. Pyat, Komite üyeliğine seçildiler. Bu kimselerin bazıları, Merkez Komitesince hükümet darbelerine hazırlanmış, bazıları da devrim heyecanıyla yanıp tutuşan insanlardı.

Millî Selâmet Komitesinin işlediği ağır hatâlar ara-

sında özellikle, Merkez Komitesini Harbiye işlerine karıştırması sayılmalıdır. Bu tedbir, öyle kargaşalıklara yol açmıştır ki, sonunda Issy kalesinin boşaltılması zorunda kalınmış, 9 Mayıs krizi patlak vermiş ve Harbiye'deki temsilci Rossel istifa etmiştir. Komün tarafından, bu kez azınlıktakilerin de oy kullanmasiyle yeniden oluşan Komiteye Ranvier, A. Arnaud, Gambon, Eudes ve Delescluze üye seçilmişlerdir. Bu sonuncu daha sonra Harbiyeye temsilci atandığından, yerini Billioray alacak. Merkez Komitesi üyelerinden E. Moreau da yanına sivil komiser olarak verilecektir. Disiplinin yeniden kurulması ve Komitenin Belediye Sarayında, Komün üyelerinin de kendi ilçelerinde ikametinin sağlanması için gerekli tedbirler ancak böylece alınabilmiştir. Aşırılık yanlılarının azınlığa karşı duydukları güvensizlik daima canlı duruyordu. Öte yandan, A. Dupont ve Rossel ile bir Blanqui'ci diktatorya kurmayı tasarlayan Gèrardin, sosyalistlerin F. Pyat'ya karşı korudukları Rossel'in kaçmasını sağladı.

Otoriteyi elinde tutan, Millî Selâmet Komitesi olmuştur. 15 Mayısta, Komite Harbiye Komisyonunu yeniledi. Fikri alınmayan azınlık, bunu şiddetle protesto edecek ve Komün toplantılarına bir daha katılmama kararı verecektir. Azınlık üyeleri, kendi öz seçmenlerinin baskısıyla toplantılara yeniden katılmağa başladıkları zaman, Komün artık can çekişmeğe başlamış bulunuyordu. Son sıçrayışlar ve direnç hareketleri de, Komün üyelerinden değil, işlerin teorik açıdan tek sorumlusu olan Millî Selâmet Komitesinden gelecektir.

Millî Selâmet Komitesi, bütün otoriteyi elinde tuttuğu hâlde, mahalle politikacılarının türlü vaazlarla ortalığı karıştırdıkları alt komitelerin hakkından gelememiştir; belediye dairelerine açık seçik ve kesin direktifler verebilmekten de uzak kalmıştır. Unutulmamalıdır ki, Komitenin karşısında değilse bile önünde iki rakip kuvvet

dikilmektedir.

Enternasyonal. Bunlardan biri olan Enternasyonal, her şeyden önce bir denge unsurudur. Enternasyonalin, 15 Martta yeniden teşkil edilmiş olan federal Konseyi, Millî Muhafız Alayı Merkez Komitesi ile sürekli temas hâlinde kalmış, ama Merkez Komitesinin eğilimlerine karşı güvensizlik duyduğu için, 23 Marta kadar gerçek bir işbirliğine yanaşmamıştır. Komün'e çok sayıda Enternasyonalci seçilmişti. Lèo Frankel, bu temsilcilerin hangi düşünce temeli üzerinde çalıştıklarını, federal Konseyin 29 Mart toplantısında şu sözlerle açıklıyordu :

"Emekçi haklarını müesseseleştirmek istiyoruz. Bu da ancak manevî güç ve ikna yoluyla gerçekleşir."

Enternasyonalin Fransa dışındaki örgütü Parisli arkadaşlarının inançlarındaki samimiyete güveniyorlardı. 15 Nisanda Cenevre'de toplanan Enternasyonal Meclisi şu hükme varıyordu :

> 18 Mart Komün Devriminde, işçi sınıfının siyaset sahnesine çıkışını selâmladık ve bu Devrimi, toplumsal bir yeniden kuruluş çağının başlangıcı olarak gördük... Parisli kadın ve erkek kardeşler, ne olursa olsun, eseriniz yıkılmayacaktır. Çünkü bu, işçi kurtuluşunun evrensel eseridir... Yaşasın proletarya Devrimi!

Enternasyonal proletaryanın bu güvenini belirten örneklerin sayısı gerçekten kabarıktır.

Ama 1871 burjuvaları, Enternasyonalcilerin iyi niyetlerine inanmadılar. Varlin'i katletmekle yetinmeyip bütün Enternasyonale karşı nasıl ısrarlı bir cihad açtıklarını ilerde göreceğiz.

Millî Muhafız Alayı Merkez Komitesi. İkinci kuvvet, Millî Muhafız Alayı Merkez Komitesidir. 18 Mart zaferini kazanan ve Komün seçimlerine kadar son derece güç bir görevi yürütenler, bu Komitenin üyeleridir. Parislilere doğru öğütleri vermiş olanlar da onlardır. Ne var ki, 29

Martta, çekileceklerini ilân ettikleri hâlde sözlerini tutmadılar ve 30 Marttan itibaren günde iki kez toplanarak yeniden örgütlendiler. Bunun sebebi, komünalist Devrimin inkâr götürmez ebeliğini yapmış olan Komitenin, bu Devrime bir babanın çocuğuna bakar gibi bakması ve hareketin yönünü tâyin etmek istemesidir. 5 Nisanda yayınlanan ve iç savaşı yeren bir bildiride, Komite şöyle diyordu :

Emekçiler, bütün açıklığıyla biliniz ki, büyük mücadele artık başlamıştır. Bugün savaşa tutuşmuş olan, parazit tutum ile emek, sömürme ile üretimdir. Cehalet içinde sürünmekten ve yoksulluk içinde kıvranmaktan artık bıktıysanız ve çocuklarınızın, alınterleriyle bir sömürücünün servetini yaratan ya da bir despot için kanlarını döken, yalnız atölyede çalışmak ya da savaşmak için yetiştirilmiş bir çeşit hayvan değil de, emeklerinin semeresini gören insanlar olmasını istiyorsanız; gönlünüzce yetiştirip gereğince göz kulak olamadığınız kızlarınızın, aristokrasinin kollarında birer zevk aracı hâline gelmesini istemiyorsanız; sefahat ve yoksulluğun erkekleri hapishaneye, kadınları fuhşa sürüklemesine son vermek azmindeyseniz; ve nihayet, adaletin saltanatını bekliyorsanız, uyanıp doğrulun! Güçlü ellerinizle, iğrenç gericiliği alıp ezmek üzere çarpın ayaklarınızın altına!

Parisli hemşehriler, tüccarlar, sanayiciler, dükkâncılar, siz çalışanlar ve sosyal meselelere iyi niyetle çözüm yolu arayanlar, Merkez Komitesi hepinizi elele ilerlemeğe çağırıyor...

Merkez Komitesi 7 Nisanda, en samimî sözlerle, işbaşından çekileceğini tekrarladı. Ama Versailles'la başlayan savaş Komite üyelerine bu sözü de unutturacak ve tehlike büyüdükçe de, bütün müesseselerin başına ve bütün kumanda mevkilerine yavaş yavaş Komite üyeleri gelecektir. 4 Mayısta Harbiye delegesi Rossel, 8 Mayısta da Komün, Bouit, Baroud, Boursier, Lacord ve Tournois'dan kurulu örgütlenme Komisyonu aracılığıyla Merkez Komitesinin Harbiye idaresine elkoymasını kabul ettiler. İşte o andan sonra. "Komün'ün savunucusu olarak doğan ve halk tarafından, fethedilmiş hakların nöbetçiliğine ata-

nan" Merkez Komitesi, harekâtın yönetimine tamamiyle hâkim olacaktır. Ama durumun gelişmesi ve olayların mantığı, Komiteyi daha uzaklara da sürükleyecektir : 21 Mayıs'ta Parislilere, "kırk sekiz saat içinde evlerine dönmelerini" emredecek ve "bu süreyi geçirenlerin Koca Kitaptaki gelir belgelerinin yakılacağını" ilân edecektir. Bu tedhiş tehdidi, 3 Prairial, yıl 79'da Versailles askerlerine yapılan ve "Emir alçakça olursa, itaat etmek değil, etmemek ödevdir!" diyen çağrı ile, Cumhuriyetçi Birlik ve Paris'in Hakları Birliği nezdinde girişilen uzlaşma teşebbüsüyle, Millî Arşiv ve Millî Basımevi gibi çeşitli kamu binalarının yangından kurtarılması ile, 23 Mayıs günü yapılan barış çağrısı ile apaçık bir şekilde çelişmekteydi.

Bir ilk kuşatma ile altüst edilmiş ve bir o kadar amansız bir ikinci ordu tarafından yeniden kuşatılmış bir şehre yerleşen Komün idaresi, işte bu güç şartlar altında yürümüş ve Proudhon'cu bucak muhtariyeti eğilimleri bir yana bırakılacak olursa, bütün Fransa'yı idare etmek amacından hiç bir zaman vaz geçmemiştir.

Bakanlıktaki dairelerin çalışması, kuşatma ve 18 Mart olayları ile altüst olmuş hâldeydi. Rejimin işçiler lehinde demokratlaşmasını sağlamak ve İmparatorluk bürokrasisinin devamını ya da yenilenmesini önlemek için Komün, iki tedbire başvurdu : Önce, Adalet ve Öğretim dahil bütün idare mekanizmasında çalışanların seçim yoluyla gelmesi karar altına alındı. Sonra da, en yüksek memur aylığı 6.000 frankta dondurulduğu. Böylece, 2 Nisanda yayınlanan bir kararname ile, idare mevkiilerindeki aylıklar işçi ücretleri ile eşitlenmiş oluyordu. Ayrıca, 4 Nisanda yayınlanan bir kararname gereğince de, bir kişinin birden fazla görev yüklenmesi yasaklanacaktı. Buna ek olarak, siyasî ve meslekî yemin usulü de kaldırılıyordu.

Protot ve Adalet. Bu kararname metinleri, Protot'nun kişiliğine ve fikirlerine bağlıdır. Hele delegesi olduğu Adalet işlerini baştanbaşa o yürütmüştür : Ancak onun sâyesindedir ki, müstacel işlere bakan mahkemeler kadar sulh, sorgu, hukuk ve ticaret mahkemeleri de, ayaklanma içindeki bir şehirde normal olarak çalışmak olanağını bulabilecektir. Vèsinier, tanınmış çocukların meşruluğunun tescilini, tanınmışlarınsa Komün tarafından meşrulaştırılmasını (yani bu çocukları Komün'ün bir çeşit evlât edinmesini - Ç.N) ve, kadın için on altı, erkek için de on sekiz yaş şart koşulmak üzere karşılıklı rıza yoluyla Kilise tahditleri dışında serbest evlilik müessesesinin kurulmasını teklif ettiyse de, bunlara değgin bir kararname çıkmadı. Buna karşılık, resmî memurların statüsündeki değişiklikler daha bir devrimci olacaktır : 23 Nisanda, mübaşirlerin, noterlerin, bilirkişilerin ve mahkeme zabıt kâtiplerinin tâyin yoluyla gelmeleri ve birer memur olarak, yetkileri içindeki muameleler dolayısıyla tahsil ettikleri meblâğları Hazineye gene kendilerinin yatırılmaları kararlaştırıldı. Buna uyularak, 28, 29 ve 30 Nisanda mübaşir, bilirkişi ve noterlerin tâyini yapılmıştır. Ama Protot bununla yetinmeyip daha da ileri gitmiştir : 16 Mayıs tarihli kararı, resmî memurların, Adalet delegesinin emri üzerine, hibeler, vasiyetnameler, gayri meşru çocukların tanınması, evlilik sözleşmeleri, mukaveleler ve evlât edinmeler gibi müstaceliyeti olan ve yetkileri içine giren işlemleri parasız olarak tahakkuk ettirmelerini öngörmektedir.

Raoul Rigault ve Genel Güvenlik. Adalet duygusu Protot'yu, Genel Güvenlik delegesi R. Rigault ile çatışmaya sürüklüyecektir. Sinsi ve zalim bir kimse olan Rigault, "Komün düşmanları" m, aleyhlerinde delil olsun olmasın, kitle hâlinde tevkife meyliediyordu. Paris o sıralarda, hiç

şüphesiz ki, Versailles hafiyeleriyle doluydu. Ama bunun yanısıra, bazı dedikoduların delil yerine geçtiğine ve mâsum insanların hapishanelerde süründürüldüğüne de sık sık raslanmıyor değildi. 1 Nisanda Protot'ya Komün tarafından, birey özgürlüğünü garanti altına almak için gerekli bütün tedbirleri alma görevi verildi. Bunu, 8 Nisanda, Merkez Komitesi ve Genel Güvenlik tarafından tevkif edilenlerin ilk sorgularının hemen yapılmasını sağlama görevi izledi. Bütün delilsiz yakalama ve tevkiflerin Adalet delegesine bildirilmesini, aksi takdirde bildirmeyenlerin cezalandırılmasını öneren ve mahkeme izni olmaksızın yapılan arama ve müsadereleri yasaklayan 14 Nisan tarihli kararname ile, tevkif nedenlerinin hapis tezkeresi kütüğüne kaydını ve değerli evrakın emanet sandığına konup alındı belgelerinin Adalet delegesine gönderilmesini emreden, Genel Güvenlik hakkında üstü kapalı ithamlarla dolu 18 Nisan tarihli kararnameyi telkin eden de gene Protot olmuştur. 31 Ekim hareketinin başarısızlığında kesin bir rol oynamış olan, Proudhon'un eski sekreteri G. Chaudey'in tevkifi ve paralarının polis komiseri Pilotell tarafından zaptının yarattığı skandalden sonra, R. Rigault istifasını verecek ama, mizacına daha uygun düşen bir başka mevkie, Komün savcılığına getirilecektir. Onun yerine Genel Güvenliğe ise, Cournet atanmıştır. Ayrıca 23 Nisan günü Komün, üç delegeyi hapishaneleri teftişle görevlendirecektir. Tımarhanelerdeki ve sağlık yurtlarındaki hastaların durumunu da öğrenmek isteyen Protot'yu, Cournet desteklemiştir. Ama kriz ilerledikçe, R. Rigault'nun yetiştirmesi genç polis şeflerinin otoriter davranışları bir gelenek hâline gelecek ve sonunda da, Parisli yurtdaşların bir kimlik kartı taşımaları zorunluğu, aksi takdirde tevkif edilmeleri karara bağlanacaktır.

Rehineler. 6 Nisan günü, insanî idealerine bir örnek olmak üzere, 137. Federe Taburu bir giyotini ateşe vermişti. Ama bu bahar havası uzun ömürlü olmayacaktı. Komün döneminin sonuna doğru, şüphecilik ve kinciliğin de yardımıyla, gittikçe daha şiddetli tedbirler alınmağa girişildi. Papazlar, şehir çavuşları, İmparatorluk devrinin siyasileri ve Millî Savunma Hükümetinin üyeleri arasında gittikçe daha geniş çapta tevkifler yapıldı. Sonunda iş gelip istisnaî kaza (askerî mahkemeler ve sıkı yönetim mahkemeleri gibi, olağanüstü hâllerde ve normal mahkemelerin dışında kurulan yargılama rejimi - Ç.N.) rejiminin zecrî tedbirlerine ve rehineler rejimine dayandı. 22 Nisanda Komün, Büyük Devrimin anısını canlandıran halk jürileri kurmuş, ama savunma özgürlüğünü de tanımıştı. Versaylılarla ilk çatışmanın ertesinde Thiers, J. Favre, Picard Dufaure, J. Simon ve Amiral Pothuau itham altına alınarak, bütün malları "halkın adaleti" önüne çıkışlarına kadar yed-i emine teslim edildi. Mayıs başlangıcında ise, Millî Selâmet Komitesi, Thiers'in evini yıkmak emrini verdi ve bu emir 12 Mayıs'ta Komün tarafından onaylanarak uygulandı. Öte yandan, 4 Nisanda Duval'in Versaylılarca kurşuna dizilmesi üzerine R. Rigault, rehineler meselesini ortaya atmıştı. Ama bu korkunç silâh hemen kullanılmadı. Protot'nun temkin ve iyi kalpliliğinin günün gerekleri karşısında yenilmesi için aşırı gazetelerin bir hayli ısrarı gerekecekti. Sonunda 19 Mayıs günü Maroteau, "Mayıs Haftası" nı seksen ölüyle kana bulayan infazların yerine getirildiğini ilân ediyordu. Bu, aslında, Paris'le Versailles arasındaki amansız savaşın ikinci derecede olaylarından biridir.

Gazeteler ve Klüpler. Bütün devrimci dönemlerde olduğu gibi, Komün'e de karakterini veren, özgürlük aşkıyla zor içgüdüsü arasındaki karşıtlıktır. Nitekim, gazeteler ol-

dukça sıkı bir kontrol altına alınmış ve kuşatma altındaki bir şehirde, iç savaşı açıkça kışkırtan, düşmana askerî bilgiler veren ve Cumhuriyetin savunucularına iftiralar yağdıran gazeteleri hoşgörü ile karşılamanın olanaksızlığı ileri sürülerek, gazetelerde çıkacak bütün makalelere yazarlarının imzasının konulması şart koşulmuş, Cumhuriyet ve Komün'e yapılan saldırıların da hemen askerî mahkemeye havalesi kararlaştırılmıştır. Ama, bu arada aşırı gazeteler uydurma ya da sakıncalı haberleri yayınlamaktan, şu ya da bu tedbire, şu ya da bu kişiye saldırmaktan çekinmediler. Saint-Médard, Saint Jacques-du-Haut-Pas, Saint-Pierre de Monmartre, Saint-Merri, La Madeleine, Saint-Eloi, Saint-Roch gibi sayısız kilise kapatılırken, Notre-Dame-de-la Croix de Ménilmontant, Saint-Ambroise, Saint-Séverin, Saint-Nicholas-des-Champ ve La Trinité gibi başka kiliselerde de 22 Ocakta yasaklanan klüpler yeniden kuruluyor, kadınlı erkekli insanlar cüret ve şiddet yollarına başvurmağa kışkırtılıyordu.

Dinî inançlar. Blanquism ile Garibaldi'nin güttüğü Kilise düşmanlığı akımlarının ardına takılmış olan İmparatorluk sonunun işçi sınıfı gözünde Kilise, hiç de sempatik ve güvenilir bir kurum değildi. Bunun için Komün, 2 Nisanda yayımladığı bir kararname ile din işlerinin Devlet işlerinden ayrılmasını, dinî işlere ayrılan bütçenin kaldırılmasını ve tarikat mallarının cismanileştirilmesini emretmiştir. Bu son tedbir gerçekleşmemişse de, Picpus, les Dames-Blanches ve d'Arcueil manastırlarına baskın yapılmış, Saint-Laurent ve Notre-Dame-des-Victoire kiliselerindeki mallar da müsadere edilmiştir.

E. Vaillant. Genel Öğretim ve Güzel Sanatlar. Komün'ün ateşli, tutkulu, zora yatkın, ama çelişme ve tereddüt dolu ve bütünü içinde olumsuz kalan politikasının yanısıra, gerçekten övünebileceği bir öğretim politikası ve

toplumsal eseri bulunmaktadır. Komün, 2 Nisan günü okullardan dinî öğretimi kaldırdı. İlk öğretimde gerçekleştirilecek reformları incelemek ve hazırlamak için Öğretim delegesi E. Vaillant, öğretmenlerle öğrenci velilerini Turgot okulunda topladı. Bu toplantıda görülen huzursuzluk, Kilise düşmanı akımdan ürken papazlarla rahibelerin görevlerini terketmeleri sonucunda büsbütün artacaktı. Vaillant, bir teknik öğretim programı hazırlamıştır. Nitekim, 23 Mayısta Lhomond sokağında açılacağı ilân edilen profesyonel okul, günün gittikçe ağırlaşan şartlarının elverişsizliği yüzünden açılamıyacaktır. Gene Vaillant, yüksek öğrenimi de ihmal etmemiş ve bir yandan tıp öğrenimini yeniden düzenlemeğe çabalarken, bir yandan da Muséum kurslarını yeniden düzenlemeye çalışmıştır. Tiyatroları Genel Güvenlik yüklenmiş bulunuyordu, ama Vaillant 20 Mayısta bu sorunu da ele alacak ve sübvansiyonları kaldırarak tiyatroları bir şirket aracılığıyla işletme yoluna gidecektir. Dalou ve André Gill gibi kimselerin harekete geçirdiği ve Courbet'nin kişiliğinin hâkim olduğu Artistler Federasyonu, Güzel Sanatlar Okulunun bütçesinin kaldırılmasını; Devletin, sanat çalışmalarına karışmamasını ve halk şenlikleri düzenlenmesini istemişti.

Bu arada Opera, personelinin büyük bölümü tarafından terkedilen Luxembourg Tiyatrosu, müzeler ve kitaplıklar yeniden örgütlenmiştir. Genel Güvenlikçe Millî Kütüphanenin başına getirilen Vincent, Vaillant tarafından görevinden alınarak yerine Elie Reclus atanmıştır. Aynı şekilde, Mazarine Tiyatrosunun başına da Gastineau getirilecektir. Maury ise, sonuna kadar, eski İmparatorluk Arşivlerinin muhafızı kalacaktır.

Viard ve İaşe. İaşe Bakanlığına delege olan Viard ve İaşe Komisyonu, Paris'in beslenmesini sağlamak ve fiatları düşürmek için büyük çaba göstermişlerdir. Nitekim,

et ve ekmeğe narh konmuş, fırıncılara ucuz tuz sağlamak amacıyla büyük miktarda toptan tuz satın alınmıştır. Toptan satışlar, hal ve çarşılar, Maliye ve Güvenlik temsil kurulları tarafından kontrol edilmekteydi. Viard ayrıca, Hal'deki ve Monmartre'daki kasap dükkânlarında yapılan serbest et satışlarının kontrolüyle de ilgilenmiştir.

Theisz ve Postalar. Elinin altındaki çok sınırlı bir personel ve çok kıt bir pul stokuyla posta hizmetlerini yürütmeğe çalışan Theisz, bir Enternasyonalciydi. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, dış dünya ile ilişkiler, aslında, resmî makamların hoşgörüyle karşıladığı küçük işletmelere bağlı haberciler tarafından sağlanıyordu.

Komün idaresinin tam bir tablosunu verebilmek için, ayrıca incelenmeğe değen toplumsal plândaki eserlerden, dış ilişkilerden ve askerî idarenin işleyişinden de söz etmek gerekir. Bu sorunları ilçelerdeki komün hareketini ve askerî harekâtı anlatırken ele alacağız.

Jourde ve Maliye. La Banque de France. Camélinat ve Hazine. Kesinlikle belirtebileceğimiz noktalardan biri de, bütün Komün idaresi boyunca en pahalıya malolan bakanlığın Harbiye olduğudur. Şimdi Komün sırasındaki malî durumun bir tablosunu çizmeğe çalışalım. Maliye delegesi Jourde'un bu işleri iyi bir muhasebeci titizliğiyle yürütmesi gerekiyordu. Ama, federe'lere ödenmesi gereken aylık dolayısıyla sıkışan Merkez Komitesi delegeleri, daha 20 Mart günü, Banque de France (Fransa Bankası, bizdeki Merkez Bankasının oradaki eşdeğeri - Ç.N.)'tan bir milyon franklık bir avans talep ettiler. Bunu izleyen ikinci bir ödünç talebi üzerinden 300.000 franklık bir akont ödendi. 23 Martta Jourde ve Varlin, federelerin aylık tutarından gayrı önceden ödenmiş olan 300.000 frangı da istediler. Ama Rouland'ın başkanlığındaki Banka

İdare Meclisi, bu meblâğın ancak aralıklı şekilde ve Paris şehrine avans olarak verilmesini kabul edecektir. Banka genel kurul üyelerinin bu politikasını Thiers de onaylamıştır. Bu arada Komün Beslay'ı Banque de France'a delege atamıştır. Genel kurul üyeleri sık sık tevkif edilme tehdidi karşısında kalmışlar ve müdür yardımcısı M. de Ploeuc'ün bürosunun yanındaki bir büroda oturan Beslay bu emrin uygulanmaması için birkaç kez karışmak zorunda kalmıştır. İşte bu şartlar içinde, Genel Kurul bütün Komün boyunca düzenli çalışmış ve uzun vâdeli ödemeler yapmıştır. Hanedana ait elmasların Komün'e teslimi de gene bu şartlar içinde önlenecektir. Oyalama siyasetinden dolayı Komün'de hırçın saldırılara hedef olan Jourde, "1793'e dönmeyelim" demekle yetinecek, ve para basımıyla görevlendirilmiş olan Enternasyonalci Camélinat, üstlerinde 1848 Cumhuriyetinin temsilî resimleri bulunan paralar bastırırken; o, tıkır tıkır işleyen bir muhasebe kurmağa yönelecektir. Bu tutumun sonucu olarak, Komün'ün topladığı 42 milyon franklık gelirin 33 milyonu Harbiye tarafından harcandı. Buna karşılık, bu paranın ancak 200.000 frangı Komün meclisi ve delegasyonlarca, 984.000 frangı da belediyelerce kullanılmıştır.

Sözün kısası, ne 162,647 astsubay ve eri ile 6507 subayı olan Millî Muhafızlarda ve hattâ ne de, May kardeşlere yöneltilen ithamlara rağmen, levazım dairesinde en küçük bir dalavere olmuştur. Kamu hizmetlerinde de budurum, aynı açıklık ve temizlik içindedir Yalnız İç ve Dışişleri delegasyonları yüz biner franktan biraz fazla para harcamışlardır. Komün'e bu açıdan hiç bir leke sürülemez.

Komün ile Banque de France arasındaki ilişkiler, Mayıs ortasında bozulup sertleşecektir. Klüpler, bu konuda devrimci çareler önermeğe koyulacaklardır. Sonunda 12 Mayıs günü bir federe kıtası binayı işgal ederek müdür

yardımcısı de Ploeuc'ü tevkif etmek isteyince Beslay istifa etti. Komün'ün istifayı kabul etmemesi bir yana, Bankanın müdür yardımcısı da Beslay'den makamında kalması ricasında bulunmuştur. 20 Mayısta Jourde'un kaleme aldığı ve 300.000 franklık bir ödeme talep eden mektup, "Aksi takdirde..." sözleriyle bitiyordu ama bu tehdit de sonuçsuz kalmağa mahkûmdu. Banque de France, "Kanlı Hafta" yı kazâsız belâsız atlatmayı başaracaktı. Banka, Komün'e toplam olarak 16.365.202 frank ödemiş ve şehre borç olarak verilen meblâğ hesaba katılırsa, yalnız 7.293.323 frank zarara girmiştir. Bu zararsa sonradan ödenmeyecektir. Yani burjuvaların Devleti, işin ucunda, Jourde ve arkadaşlarından çok daha hasis çıkmıştır.

Komün ve adamları, görüldüğü gibi, "para duvarı"nı katiyen sarsmamışlardı. Komplekse varan bir namusluluk duygusuyla davranan ve Bankaya karşı küçük insanların büyük saygısı içinde donup kalan Jourde ve Beslay, bu konuda hiç bir cüretli davranışta bulunamamışlardır. Kezâ Varlin de... O Varlin ki, eski proleter saati, kurşunlayıcılarından biri, yani bir düzen savunucusu tarafından, cesedi henüz soğumamışken çalınacaktır!

Komün'ün Hasımları. Komün seçimlerinde görülen çekimser oy sayısı ortaya koymaktadır ki, Komün'ün daha başından beri sayısız hasmı olmuştur. Burada "hasım" derken anlatmak istediğimiz, Versailles'ın kiraladığı ajanlar ya da tedhişçilik ve moral bozmak için kullanılan hainler değil, Komün'ün kurduğu proletarya diktasından hoşlanmayan insanların içine düştüğü ruh hâlidir. İster toplumcu muhafazakârlar, ister kudretli bir kilisenin nüfuzu altındaki katolikler, hattâ isterse, sosyalizm ya da Enternasyonal kelimelerini işitir işitmez titremeğe başlayan ılımlı cumhuriyetçiler sözkonusu olsun, bütün bu insanların ideolojileriyle Komün'ün güttüğü ilkeler arasında

büyük ayrılıklar vardı. Bu ayrılıklar, onların yeni sistemi kabul edip benimsemelerini önlemiştir. Bütün bu insanlara, geleceklerinden endişeye düşen memurları da ekleyelim. Muhaliflerin elinde, dertlerini dile getirmek için, klüpler yoktu. (Hemen belirtelim ki, işçi ve zanaatkâr halkla federe'ler kitlesinin heyecanını ve aksiyonda kalmasını sağlayan, bu klüplerin Komün'cü yönü olmuştur.) Ama *L'Avant-Garde, Le Bon Sens, Le Châtiment, La dance Française, La Nation Souveraine, Le Républicain, La Vèritè* gibi gazeteler vardı ellerinde. Polisce izlenmeğe başlandıkları zamanda, fikir ve çalışmalarından vaz geçmediler. Komün tarafından, zaman zaman tehditli bir dille, barikatların savunulmasına değilse bile kurulmasına çağırıldıkları hâlde ısrarla katılmadılar. Versaylıların Paris'e girişi, bunların içinde bir tekinin ihanetinin sonucu değildir. Düzenli küçük burjuva alışkanlıklarının özetlediği hayata bir an önce kavuşabilmek ya da en korkunç gericiliğin emirlerini yerine getirebilmek için Komün'ün düşmesini arzulayan büyük bir kitlenin zihniyetinin eseridir.

Sokak çarpışmaları sırasında bu ruh hâli daha da gerginleşecek, savaş ve yangının getirdiği tehlikeler de Komün aleyhtarı havanın büsbütün gelişmesine yardımcı olacaktır, o korkunç kundakçı kadınlar efsanesinin doğuşunu ve federe'lerin yenilgisinden sonra görülen yazılı ihbar bolluğuyla yüz kızartıcı bir zulüm ve insafsızlık içinde geçen Komün aleyhtarı gösterilerin kaynağını, gene bu ruh hâlinde aramak gerekir.

Resmî afişler dışında *L'Anonyme* ve *L'Etoile* gazeteleri tarafından formüle edilen uzlaştırıcı politikayı (Mart ayı) desteklemiş ılımlı Parislilerin etkisi de bu muhalefete bağlıdır.

Aslında, dikta hükümetlerinin karakteristiklerinden biri de, muhalif azınlıklar yaratmak, bu azınlıkları gözle-

mek, izlemek ve elimine etmekte kararlı olmak değil midir ? Nitekim burada da, Komün'cülerle içerdeki Versailles'cılar arasındaki gizli ve sessiz, ama aktif mücadele, Komün Hükümetinin normal işleyişini son derece güçleştirecektir.

Gerçek Eser ve Sınırları. Nitekim Komün Hükümeti de, eğitim ve toplum alanında birkaç başarılı ve isabetli teşebbüsü bir yana bırakılırsa, gerçekleştirmekle yükümlü olduğuna inandığı ve bu inançla itham edildiği sosyalizmi kurmak görevini yerine getirmiş olmaktan uzaktır. Hemen belirtmek gerekir ki, bu görevin bilincine sahip olmuş olsaydı bile, aşırılık yanlıları ile Enternasyonalciler arasındaki, tecanüs ve dayanışmayı kökünden sarsıcı çatışmalar, Komün'ün sosyalizmi kurmasına engel olacak şiddete ulaşmış bulunuyordu.

Bununla birlikte Komün'ün, elindeki bir avuç uzman adamla, halkın gene halk tarafından bir idaresi şeklini denediğini de belirtmeliyiz. Burada, geleneksel idarenin iki büyük sektörüyle Komün'ün ilgilenmediğini hatırlatacağız. Herşeyden önce Fransa'nın yönetiminde, ilerde daha derinlemesine göreceğimiz gibi, Versailles'a karşı olan belediye hareketlerinin bir merkezden idaresi hususunda Komün, yeterince imkâna sahip olmayan ve iyi yetişmemiş ajanlar aracılığıyla kurduğu silik ilişkilerin dışında, meselenin hakkettiği büyük çapta bir aksiyona yol açacak teşebbüslere girişmemiştir.

Sonra da, Komün sırasında, ismini hakeden bir Dışişleri Bakanlığı olmamıştır. Oysa öteki ülkelerin yetkilileri, birçok yabancı ulusun temsilcileri o sırada gene Paris'te bulunuyorlardı. Bunlardan bir ya da birkaçının aracılığıyla, hiç olmazsa savaşın bu derece şiddetlenmesinden ve meydana gelen zararın hatırı sayılır bir bölümünden sakınmanın mümkün olabileceğini söylemek aklın

almayacağı bir şey değildir. Dahası var : Komün, Nisan başlangıcından itibaren, kendisine işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin bellibaşlı bir evresini gören Avrupa işçileri arasında büyük bir sempati uyandırmıştı. Sondaki drama yaklaşıldıkça da, evrensel proletaryanın gözünde federe'ler ordusu, işçi sınıfının bütün eski acılarını ve bütün yeni çabalarını canlandıran bir sembol hâline gelecektir. Komün, bu durumdan yararlanmamış ya da yararlanmasını bilememiştir. Oysa Versailles Hükümeti, Paris bölgesindeki Alman birliklerinin durumunu dikkatle hesaba katarak temkinli davranırken, bir yandan da Amerikan büyükelçisi Washburne'un evmin federe'lerce yağmalanmasını ve bir Komün üyesinin Frankfurt'a gizli görüşmelere gönderildiği yolundaki asılsız haberi (söz konusu kimse 7 Mayıs günü Paris'in Saint-Denis mahallesinde görülmüştü) sonuna kadar sömürmek için çaba gösteriyordu.

Hedefleri bakımından olduğu kadar araç ve olanakları bakımından da sınırlı bir Hükümet olan Komün, bürokrasiden sıyrılmış, bütün unsurlarını halkın seçtiği ve klâsik kuvvetler ayrılığı doğmasım reddeden bir idare şekli tasarlıyordu.

Hükmettiği arazi parçası bakımından sınırlı, mahallî bir idare ve diplomasinin gereklerine göre kurulu, tamamıyla Paris'li bir hükümet tipi olan Komün'ün karşısında ise, Thiers'in iyi kötü gediklerini kapatarak ayakta tutmayı başardığı, bütün Fransa'yı kapsayan bir hükümet vardı. Ordunun yeni baştan düzenlenmesiyle büsbütün güçlenen bu büyük örgüt, eşitsiz güçlerle de olsa savaşı yürütmeye kararlı bir Paris'in üzerine yürüdü : Zaferin hangi yana ait olacağı, önceden belliydi.

Ama Komün'de, Versailles'ın kavramadığı ve kavramaktan da âciz olduğu bir şey vardı : Paris proletaryasının istediği ve gerçekleştirilmemiş bile olsa gene o pro-

letaryadan gelme kimselerce gerçekleştirilmesine girişilen bir toplumsal politika.

Komün için savaşmış, Komün için can vermiş Parisliler, bir ideale doğru kollektif bir uzanışı, Komün'ün kendisinden de daha iyi temsil ederler. Parislilerin eksiksiz bir fedakârlıkla ödemiş oldukları bu ideal, kendi aralarından birçoğunun gözünde de kesin çizgileriyle belirebilmiş değildi.

Komün ve Geleneksel Devlet. Komün idaresi, şimdiye değin hakkında söyleyegeldiklerimizden anlaşıldığı ve ilerde emeğin örgütlenmesi konusunda yapacağımız açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, hükümet şekillerinin tarihî gelişmesi içinde yeni bir aşamadır. Komün, bu karakteristiğini neye borçludur ? Geleneksel Devletin kudretinin hemen tamamiyle yıkılışı, 1871 insanlarının kafasının anarşist ve Devlete-karşı olan Proudhon'culukla yoğurulmuş oluşundan mı ileri gelmektedir ? Yoksa Bakunin'ci akımdan mı? Ya da, Paris'in taşra ile olan bağlarının bir kez daha kopmasına yol açan şartlardan mı ? Ya da, yurtdaşlar üstündeki hükümranlığı sağlamlaştırmayı değil de işlerin iyi idaresini düzenlemeyi hedef tutan sosyalizmin yükselişinden mi ? Bu konuda kesin bir açıklama yapmak olanaksızdır. Ama olay ortadadır : Napolyon İmparatorluğunun pekiştirdiği, valiler ve genel savcıların iyice ayarladığı eski mutlak krallıktan inme idare işleyişi artık yıkılmıştır.

Kesin yenilgiden sonra iki üyesi, Komün'e bilinçaltından ilham veren temel fikirleri şöyle açıklıyacaklardır :

"Devrimin ereği, bizzat iktidarı ortadan kaldırmak olmuştur..." diyor Lefrançais.

Arnould ise, bu Devrimin herşeyden önce, "Devletin ve bu Devletin en son, en yüce timsâli olduğu bütün si-

yasî organizmanın kökten yıkılışını içeren toplumcu bir Devrim.." olduğunu belirtiyor.

Devletin en tipik sembollerinden biri olan ve Varlin'in, VI. ilçe millî muhafızlarına söylediği gibi "aldığı insanları köle olarak geri veren" düzenli ordu ortadan kaldırılmıştı.

Komün'ün Enternasyonal Karakteri. Komün, şehrin surları içinde hapis kalmış değildir. Üyeleri ya da generalleri arasında Macar Frankel, Polonyalı Dombrowski ve Wrobleski, İtalyan Cipriani bulunmaktadır. Komün, kendisine bayrak olarak, Dünya Cumhuriyetinin bayrağı olan kızıl bayrağı seçmiştir. Ayrıca, ebediyete intikalinin ilk günlerinde Lenin'in mumyasının, kendi vasiyetine uygun olarak, Komün'den kalma bir kızıl bayrağa sarılmış olduğu söylenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOMÜN VE EMEKÇİLER

Komün, Halk Hükümeti. Komün, modern Devlet'in genellikle yüklenmek zorunda olduğu görevleri üstüne almak durumuna gelmemiştir. Buna karşılık, kendisine inananların az çok tutarlı özlemleri sâyesinde bir proletarya rejimine doğru kayan ve toplumcu yanı ağır basan bir halk hareketinin ürünü olduğu için, işçi sorunlarını büyük bir ciddiyetle ele almış ve bu sorunları, inkâr kabul etmez bir sosyal adalet ve eşitlemeci örgüt anlayışı içinde çözmeğe çabalamıştır.

8 Mart Arifesinde Halk Zihniyeti. Liberal İmparatorluğun ardarda giriştiği tehlikeli teşebbüslerle kollektif hayata ve birlikte davranışa itilen Paris halkı (1871 Paris-

inde ücretlilerin sayısı 62.500 ü kadın olmak üzere, 114. 000 tahmin edilmektedir), 4 Eylül Devrimini yapmış, kuşatma sırasında iki devrimci harekete girişmiş, Millet Meclisi için açılan seçim kampanyasına katılmış, oldukça kötü yönetilen 18 Mart ayaklanmasında da Millî Muhafız Merkez Komitesinin izinden gitmişti : Halkın siyasî düşüncesini kaçınılmaz biçimde zenginleştiren bu deneylerin, 18 Martla gelen rejim sırasında halkın ilham ve taleplerini daha da genişletip kesinleştireceği bir gerçekti. General Vinoy'nun ve polis müdürü Cresson'un zor ve zulüm metodları, Paris halkının tartışmalara ve kollektif isteklere karşı bu eğilimini daha da şiddetlendirmekle kalmayacak, üstelik, devrimci geleneğin en uzak örneklerinin bile yeniden hatırlanıp kullanılmasına yol açacaktır.

Kranzberg'in de işaret ettiği gibi, meydanda olan şudur ki, Komün kavramı bile, kuşatma sırasındaki toplantılarda kim ya da kimler tarafından olduğu belirsiz bir şekilde ortaya atılıp işlenmiştir.

Komün devrinin toplantı ve klüpleri hakkındaki sayısız belge bugün ortadan yok olmuştur ya da dağınık ve ulaşılmaz bir hâldedir. Saint-Ambroise Proleterleri klübünün organı *Le Prolétaire,* Sendika Odalarıyla işçi derneklerinin orgam olan *L'Ouvrier de l'avenir,* Saint-Nicolas-des-Chanmps klübünün organı olan *Le Bulletin Communal, Le Fèdeé des Batignolles,* Enternasyonalin Bercy ve Issy garı şeksiyonlarının ortak organı olan *La Révolution politique et sociale* gibi, bazı toplulukların yayınladığı gazetelerle afişler, gerçi bu konuda bizleri azçok aydınlatmaktadır ama gene de titiz bir araştırma yapılmadıkça kesin bilgilere varmak mümkün olmayacaktır. Böyle bir araştırmanın daha ilk adımlarında, örneğin 18 Mart ayaklanmasının, ne 22 Ocak başarısızlığının ne de Bordeaux Meclisi için açılan seçim kampanyasının kırıp yolun-

dan döndüremediği uzun bir çabanın sonucu olduğu görülecektir. Nitekim, 19 Şubat 1871'de Tıbbiye Klübü, şu dileği oylamıştı :

Boş tartışmaların ve tanınmış kişilik sahibi önderlerin çağı geçti artık. İş gerekli şimdi, ama enine boyuna düşünülüp hazırlanmış işler. İşte emekçilerin kurtuluşuna, biricik hedefimize ulaşmak için yapılacak şey...

Gene nitekim, Enternasyonal, yirmi ilçe komitesi ve İşçi Birlikleri Federal Odası tarafından bir gün önce ortaklaşa yapılan ve, "emekçilerin siyaset sahnesine çıkışı ile Hükümet oligarşisi ve sanayi derebeyliğinin yıkılışı"-nın sağlanacağı belirtilen toplantıda da, burjuva terminolijisine raslamamaktayız.

Buna karşılık, aynı kelimelerle dile getirilmiş aynı fikirler, Millî Muhafız Merkez Komitesinin 18 Mart sonrası bildirilerinde de bulunmaktadır.

Hattâ Vaugirard Komitesi gibi bazı gruplar daha da ileri giderek burjuvaziye saldırmakta ve bir işçi hükümeti taslağı çizmektedirler :

Vaugirard Komitesinin bütün üyeleri, devrimci sosyalist parti olduklarını açıkça bildirirler. Bunun sonucu olarak da, burjuvazinin imtiyazlarının ortadan kaldırılmasını, yönetici kast durumunun yok edilmesini ev emekçilerin siyaset sahnesine çıkarak toplum hayatına ağırlıklarını duyurmalarını, tek kelimeyle toplumsal eşitlik isterler, mümkün olan bütün çarelere başvurarak bu düzeni kurmağa çalışırlar...

Sosyal anayasanın tek temeli olarak emeği -ürününün kül hâlinde emekçiye ait olması gereken emeği- kabul ederler.

Bu son ve kesin Devrim gerçekleşinceye kadar da, şehrin Hükümeti olarak, gene aynı şehrin devrimci Komün'ünden gayrı Hükümet tanımazlar. Memleketin Hükümeti olarak ise, yalnızca, memleketin ve belli başlı işçi merkezlerinin devrimci komün'lerinin temsilcilerinden kurulu siyasî ve sosyal temizleme Hükümetini kabul eedrler.

18 Marttan Sonra Klüplerin ve Halk Topluluklarının Ro-

lü. 18 Mart gerçekleşir gerçekleşmez, klüpler ve özellikle halk örgütleri Devrimin sonuçlarını sağlamlaştırıp pekiştirmek gereğini duydular, bunun için de halkı eğitmek ve Komün'ü uyarmak görevini yüklendiler, Nitekim, makinist sendikalarıyla ağır endüstri Birliğinin 13 Nisanda yaptığı bir ortak toplantıdan sonra Vaugirard Komitesi, Komün'e şöyle sesleniyordu :

18 Mart Devriminin ifadesi olan Komün idaresi altında, eşitliğin boş bir kelime olmaktan çıkarılması ve kahramanca yürütülen mücadelenin, ekonomik kurtuluşumuzu sağlamak üzere, son papaz ve son kralcı da etkisiz hâle getirilinceye kadar sürdürülmesi gerektiğini,

Bu sonucun da ancak, bizi ücretliler durumundan çıkarıp ortaklar durumuna yükseltecek bir emekçiler birliği yoluyla elde edilebileceğini,

Göz önüne alarak,

Temsilcilerimize, aşağıdaki genel direktifleri verdiğimizi bildiririz

Köleliğin son şekli olan insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldırmak,

Ve,

Emeği, devredilmesi imkânsız kollektif sermayeli ve biribirine zincirleme kefilli dernekler hâlinde yeniden örgütlemek.

Paris işçi sınıfının nüfuzunu iyice değerlendirebilmek için, bugün ne istatistiğini yapmak, ne de tarihini yazmak mümkün olmayan bu siyasî tipten gruplara doğrudan doğruya işçi kökenli ve bu bakımdan da temsil yeteneği daha fazla olan toplulukları eklemek gerekir : 34 sendika odası, 7 besi maddeleri şirketi, Varlin'in kurmuş olduğu *Marmite* çevresinde toplanan 4 grup, taş yontucu ve bıçıcıları, giyim eşyası işçileri, dökmeciler, istearinciler ve mezbaha işçileri, bunların en önde gelenleridir. Mayıs Haftası, bütün bu gruplarda görülen kuvvetli birleşme eğilimine öldürücü bir darbe indirecektir.

Komün'ün Tavrı. Ama ilkeler ortaya koymakla iş bit-

miyordu. Bu ilkeleri uygulamak da gerekecekti. Bu konuda da halk topluluklarının, hiç değilse çalışabilmek üzere birer lokal elde edebilmeleri için, Komün Meclisine ihtiyaçları vardı. Ama Komün, hem zaman yetersizliğinden, hem de belli bir güvensizlikten, bu konuda aşağı yukarı hiç bir yardım yapmadı. Buna karşılık klüpler üzerinde daha etkileyici bir eyleme sahip olabilmek amacıyla, Vaugirard Komitesinin isteğiyle 7 Mayısta, on bir örgütü sinesinde toplayan bir Klüpler Federasyonu kuruldu. Federasyonun başlıca görevleri, tek tek klüplerden çıkacak kararları tartışarak Federasyon Komitesi tarafından göz önüne alınmağa değer bulunanlarını Komün'e havale etmek ve günlük savaş durumuyla ilgili olarak Komün'den alacağı haberleri şubelerine aktarmaktı. Bu organizmaların işlere karışması, aslında kolayca yürürlüğe konmayan tedbirlerin uygulanmasını daha güçleştirmiştir. Buna karşılık gene aym organizmaların Komün'e, Versailles'a karşı savaşın maddî şartları konusunda ve proleterlerin refahıyla ilgili sorunlarda paha biçilmez yardımları dokunmuştur.

Klüplerin Siyasî Aksiyonu. Nitekim, Versailles kuvvetlerinin ilerleyişi üzerine boşaltılan Neuilly mahallesi sâkinlerinin yardımına koşan, bu insanlara yatak ve yiyecek sağlayan klüpler olmuştur. Aynı zamanda, federe kıtalarının türlü ihtiyaçlarını sağlayan ordu bakkalları da gene bu klüpler tarafından bulunup getirilmiştir. Saint-Ambroise proleterleri klübü, altı üyesini, ücret indirimi ve spekülatörler konusunda birer anket yapmakla görevlendirmişti. XIV. ilçenin, Hareketi Dikkatle İzleme ya da Güvenlik Komitesi, belediye işlerine yardımcı oluyordu. Nicolas-des-Champs bucak klübü, üçüncü bölge ambülansları için gerekli eşyayı topluyordu. Posta düzensizliklerini, kaçakları, ihmalci subayları ihbardan da geri kal-

mayan klüpler, bunun yanısıra, dullar ve yaralılar için tedbir alınmasını, savaşçıların ailelerine lojman ve ucuza kömür sağlanmasını, Emniyet Sandığına yatırılmış eşyaların para ödenmeksizin geri alınabilmesini, şehri terketmiş olan burjuvaların mal ve lojmanlarına elkonmasını, hayatî önem taşıyan ürünlerin müsaderesini de istemişlerdir. Komün'ün aldığı tedbirleri onaylayan, Banque de France'a daha büyük çapta borçlanarak ödenmesi mümkün bir takım başka tedbirleri teklif ya da talep eden de, klüplerdir. Gene bu kulüpler, Komün'ün işçi politikasının temeli ya da sonucu olan bütün sendika çalışma ve gösterilerini sonuna kadar desteklemişlerdir.

Komün'ün tereddütleri ya da güvensizliği, bu coşkun gayretlilikten tam olarak yararlanmasını önleyecektir. Bu tereddüt ve güvensizlikte ise, söz konusu gayretliliğin zaman zaman bir saldırganlık rengine bürünüvermesi rol oynamıştır. Örnek olarak, Saint-Nicolas-des-Champs klübünün, organı *Bulletin communal*'de yayınladığı şu endişe verici çağrıyı okuyalım :

Ey ahali, kendi halk toplantıların ve kendi basınınla kendi kendini idare et. Temsilcilerinin üzerine bütün ağırlığınla çök : Çünkü onlar devrimci yolda hiç bir zaman sonuna kadar yürümeyeceklerdir.

Enternasyonalin Montrauge seksiyonunda 12 Mayıs günü oylanan şu çağrı da, gene aynı niteliktedir.

Toplumsal kurumlarımızın içinde bulunduğu büyük tehlike anını ve Komün üyelerinin, durumu kurtarabilecek ve 18 Mart günü çiçeklenen Devrimin başarısını sağlayabilecek biricik yol olan devrimci eylem ve kararnameler konusunda tenbelliğini gözönüne alan bu seksiyonun üyeleri olarak, sizleri, saplandığınız yolda ısrar ettiğiniz takdirde hepimizi kaçınılmaz bir felâkete sürükleyecek bu duruma hemen çare bulmağa çağırıyoruz...

Kadınlar Birliği. Elisabeth Dmitrieff. Komüncü Paris klüplerinde kadınların oynadığı rolü kesinlikle bilmiyo-

ruz. Ama "Paris'in savunulması ve yaralıların bakımı için" bir "Kadınlar Birliği" kurulduğuna göre, aktif feminizm geleneği herhalde sönmemişti. Elimizdeki belgelere bakacak olursak, bu Birliğin aksiyonu hem geniş, hem de etkili olmuştur. İlçe Komitelerinden meydana gelen Birliğe ruhunu veren iki kadının, Karl Marx'ın dostu Rus asıllı Elisabeth Dmitrieff ile Varlin'le birlikte Ciltçiler Sendikasının kurucusu Nathalie Le Mel, ikisi de Enternasyonale bağlıydı. Birlik, ilkelerini ve programını, daha ilk günden, şöyle tesbit etmişti :

Fransa'nın üstüne çullanan bu kardeş kanına susamışlık, bu ölümüne savaş; hakla kuvvet, emekle sömürü, halkla cellâtları arasındaki ezelî çatışmanın son perdesidir..!

Düşmanlarımız, bugünkü toplumsal düzenin imtiyazlılarıdır. Öteden beri bizim alınterimizle beslenmiş ve bizim yoksulluğumuzla zenginleşmişlerdir. Yalnız iş değil, emeğimizin ürününü de istiyoruz. Sömürücülere ve efendilere artık paydos !

Enternasyonal. Kadınlar Birliği, sıkı sıkıya Enternasyonale bağlıdır. Enternasyonalin ise, kuşatmanın son döneminde çok aktif olduğunu daha önce belirtmiştik. 29 Ocak 1870 tarihli bir bildirisinde Enternasyonal, açılış Duyurusuna uygun olarak, proleterlerin bir araya toplanmasını istemekteydi:

Dünya işçileri, fazla yorgunluktan ve her türlü yoksunluktan çektiğiniz acıların son bulmasını istiyorsanız, örgütlenin.

Düzensizlik, bilgisizlik ve keyfî davranışlar, Enternasyonal Emekçiler Derneği sâyesinde yerini düzene, bilime ve adalete bırakacaktır.

Klüplerde ve halk örgütlerinde bir çok yönetici, Elisabeth Dmitrieff'i örnek alarak çalışmaktaydı. VI. ilçe Cumhuriyetçi Derneği, Enternasyonale katılmıştı. Vaugirard Komitesi, ilkelerini açıkladığı bildiriyi "Elinin altındaki bütün araçları, Enternasyonal Emekçiler Derneği yoluyla propaganda hizmetine koymak" ahdi ile bitiriyordu.

Görüldüğü gibi Komün, son derece güçlü bir halk akımının dört bir yandan baskısı altındaydı. Bu halk akımı, Meclisi (yani Komün Meclisini), Parislilerin maddî ihtiyaçlarıyla birlikte ideolojik atılımlarını da doyurmağa yönelen tedbirler almağa zorlamaktan geri kalmayacaktır. Bir başka deyişle, proletarya diktasının temel taslağı çizilmiş durumdaydı, ve bu da, özel bir hükümet pratiğine yol açacaktı.

Sosyal Politikanın Resmî Organları. 29 Martta Komünde teşkil edilip 21 Nisanda yeniden örgütlenmiş olan Çalışma, Endüstri ve Tasarruf Komisyonunun amacı, "emekle ücreti eşit kılmak ve toplumcu öğretileri yaymak" çarelerini araştırmaktı. Komisyonun, aralarında Frankel, B. Malon, Theisz, Assi ve daha sonra da Serrailler olmak üzere kalifiye Enternasyonalciler bulunan yedi üyesi vardı. Komisyon, İaşe ve Eğitim Komisyonlarıyla sıkı işbirliği hâlinde olduğu gibi, reformları hazırlamak konusunda meslekî topluluklarla da ilişkiler kurmuştu. Çalışma Komisyonunun başına delege olarak, 21 Nisanda Macar Frankel getirildi. Enternasyonalin ve sendika örgütlerinin telkinlerini ona ulaştırmakla yükümlü olan Varlin, Frankel'le sürekli haberleşmiştir. Komün sırasında kurulan bütün Komisyonlar arasında Çalışma Komisyonunun aksiyonu Paris'in emekçi halkının ihtiyaç ve özlemlerini en iyi karşılayan komisyon oluşuna şaşmamalıdır.

Prensip Tedbirleri. Komisyonun ilkeleri açıkça belirtilmiş olmaktan uzaktır. Bunun nedeni, Komün'deki tecanüs yokluğunun Komisyonda da yansımasıdır. Bununla birlikte, Enternasyonalci kollektivizm ile sorunlara pratik ve somut çözümler bulma kaygısı, üyelerinin çoğu işçi sınıfından gelen, dolayısıyla işçi sınıfının ihtiyaçlarını iyi bilen Komisyonun temel yönelimleri arasında belirmektedir.

20 Nisan günü, 1869'dan beri beklenen bir tedbir gerçekleştirilerek, fırınlarda gece işi, İcra Komisyonunun bir emriyle kaldırılıyordu. Buna tepki gösterenlerin direncini kırmak için 28 Nisanda yeni bir karar alındı. 3 Mayısta ise Frankel, gece çıkan ekmeklerin müsaderesini ve bu cezanın suçlu fırınların kapısına afişlenerek halka duyurulmasını teklif etti. Tedbiri, fırıncı işçiler büyük bir sempatiyle karşılayacaktı 15 Mayısta Millî Sirkte toplanan iki bin fırın işçisi, Frankel'in temsilcilerinin konuşmalarını dinliyordu. Bu nutuklardan biri, "burjuvazinin suçlaması" na ayrılmıştı.

Bir başka önemli kararname de, patronları tarafından terkedilen atölyelerin yeniden işletmeye açılmasıyla ilgiliydi. 16 Nisanda Avrial'in sunduğu kararname, atölyelerini terkeden ya da şehirden kaçan patronları, bir çeşit asker kaçağı olarak nitelemektedir. Kararnamenin şimdilik sözkonusu ettiği, bir inceleme programı hazırlanarak işçi sendika odalarına havalesidir. Daha ilerisi için de, terkedilmiş atölyelerin, kooperatif şirketler kurulması yoluyla, işçilere teslimi düşünülmektedir. Gerçi bu durumdaki patronlara bir tazminat verilmesi öngörülmüştür ama, gene de burada özel mülkiyete bir saldırı söz konusudur. Bir İşçi Kooperatifleri Federasyonunun kurulması da öngörüldüğüne göre Komün, somut komünizme doğru belki küçük ama kesin bir adım atmış sayılabilir.

16 Nisan kararnamesinin uygulanmasının ilk aşaması, bir anket Komisyonunun kurulması olmuş, ve bu konudaki ilk adım da, «emeği, devredilmesi imkânsız kollektif sermayeli ve biribirine zincirleme kefilli dernekler hâlinde yeniden öğütleme»ye hazır makinistler ve ağır endüstri işçileri tarafından atılmıştır. Onların gözünde bu mücadele, ekonomik kurtuluşlarının mücadelesidir. Bunları çok geçmeden taşçılar, tavşanlar (ince işlerde

usta marangozlar), çiviciler, cıvatacılar, vb. izleyecek ve 15 Mayısta da, bütün loncaların kadınlı erkekli sendika temsilcileri bir ortak toplantı yapacaklardır. 18 Mayıstaki ikinci toplantıda ise, Komisyonun iç yapısının tartışması başlamıştır. Bir tek lonca, meşin biçici ve ayakkabı dikicilerinin loncası, durumun kendileri için elverişsiz olduğunu ileri sürerek, hareketin dışında kalacaktır.

Sokak savaşlarının yaklaşmasıyla bu girişim felce uğramıştır. Buna rağmen, 20 Mayısta bile, Allemagne sokağındaki bazı atölyelerin envanter dökümüne girişilmiş bulunuluyordu. Üstelik, loncaya bağlı iki silâh atölyesi de, belki örnek oldukları için, kararname çıkmadan önce işçiler tarafından işletilmeğe başlanmıştı : Bunların biri, Saint-Maur sokağı 75 numarada bulunuyordu (Avrial, topçu alayı direktörü olmadan önce, burada çalışmaktaydı), öteki de Louvre'da. Ayrıca, bu atölyeler için on saatlık iş günü ile yönetici kadroların bütün personel tarafından oyla seçimi de öngörülmüştü.

Ücretler üzerinden alınan para cezalarını ve kesintileri yasaklayan 27 Nisan tarihli kararname de ilgi çekicidir. Bu kararname, kamu hizmetlerinde çalışanları olduğu kadar özel teşebbüs işçilerini de kapsamaktaydı. Gerçi uygulanmak fırsatını bulamadı ama, "namuslu kişiler"in gazetesi *Le Bon Sens* gibi Komün düşmanı organlar, kararnamenin, çalışma hürriyetine karşı ağır bir tecavüz olduğunu sezip hemen seslerini yükselttiler.

Komün, işçi ücretlerini dolambaçlı bir yoldan korumak için, özellikle savaş ihtiyaçları için yapılıp kesinleşmiş pazarlık fiatlarını yeniden gözden geçirmeğe karar verdi. Gerçekten de, fiatlardaki düşüş hemen ücretlerde yansımaktaydı. Çalışma Komisyonu bu duruma bir son vermek istedi : "Geçici bir dönem" için, elemeği fiatlarının kesinlikle kaydedildiği bir vergi defteri tutulması

zorunluğu kondu. Burada da gene, "burjuva rejiminin köleci geleneğine" son vermek iradesi dile gelmekteydi.

İkinci İmparatorluk devrinden beri tekelden idare edilen, özel teşebbüs için iş bulma bürolarının kaldırılması ise, belediyelere gönderilen genelgeler kanalıyla gerçekleştirilmiştir. Komün bu alanda, İkinci Cumhuriyet devrinde yapılan bir reformu yeniden uygulamıştır.

Kredi ve Yardım Kurumlarının Elden Geçirilmesi. Kredi sorununa Komün, hem günlük nedenlerden dolayı, hem de ilkece eğilmiştir. Yetersizlikleri ve çelişkileri ortada olan Emniyet Sandığı yeniden örgütlemek istemiştir. Bu arada, emek kredisi veren bir sistem kurulacağı ve rehindeki eşyayı parasını ödemeksizin geri alma sisteminin hazırlanacağı da ilân edilmişti. Çalışma Komisyonunun bu konudaki raporu 1 Mayısta yayınlandı. Komün'ün bütün çabası bu rapor çerçevesi içinde kaldı. Komün, bu alanda büyük Devrimi izlemiş bulunmaktadır.

Yardım işleri ile eski sürgün kurbanlarından Treilhard görevlendirilmişti. Treilhard, ilk iş olarak, bir çeşit dilencilik saydığı kapı kapı dolaşıp yardım toplamayı yasakladı. Hayırsever bürolarını kaldırmayı ve bunların yerine yirmi ilçede birer yardım bürosu örgütlemeyi tasarladı. Yardım kurumlarını laikleştirmek, kaynakları kesin kontrol altına almak ve bütün ihtiyaçlara yardım sağlamak amacındaydı.

Günlük Tedbirler. Bordeaux Meclisi, kira problemini Paris'in istekleri dışında çözmeğe yönelmişti. Millî Meclisin bu konudaki kararları, böyle bir sorunun ancak Paris Şehri Belediye Meclisi tarafından hâlledilebileceği fikrinde olan Parisliler için, kabul edilmez kararlardı. Gazeteler, sendikalar, çeşitli çevreler tarafından projeler hazırlandı, mitinglerde tasarılar sunuldu. Bu arada, Millî

Muhafız Merkez Komitesi, daha 20 Martta, evsahiplerine ve otelcilere kiracılarını evden çıkarmayı yasaklamış bulunuyordu. 250 franktan aşağı üç aylık kiraların ertelenmesi, bu meblâğı aşkın üç aylıklardan alınan verginin de azaltılması ayrıca tasarlanmaktaydı.

Komün'ün bu konuda hazırladığı kararname, *Resmî Gazete*'de 30 Mart günü yayınlandı. Kararname, "mülkiyetin de kendine düşen fedakârlık payında bulunması adaletin gereğidir" ilkesinden hareketle, mobilyalı kiralıklar da dahil olmak üzere, 1870 Ekiminden 1871 Nisanına kadar bütün kiralar için tam ve genel bir temdit getirmekte ve evlerinden atılmış kiracıların, talep ettikleri takdirde, üç ay daha evlerinde kalabilmelerini sağlamaktaydı.

Komün'ün eksiksiz bir uygulama görmüş kararnamelerinden biri de budur. Gene bu kararname sâyesinde Komün, özellikle orta sınıf halk arasında, hiç ummadığı bir yandaş kitlesi kazanmıştır.

Millî muhafızları ve ikinci bombardıman kurbanlarını yerleştirebilmek için yapılan lojman ve mobilyalı kiralık yer müsadereleri de bu tedbire bağlıdır.

Vâdesi gelen borçlar sorunu, kira sorunu kadar önem kazanmamıştır. 10 Mart günü Bordeaux'da oylanan kanunun pek sert ve yersiz olduğu hemen anlaşılmıştı. 13 Marttan 17 Marta kadar yalnız Paris'te yüz elli bine yakın protesto çekildi, üç yüz bin kişinin iflâs ettiği söylentisi dolaştı. Merkez Komitesi, adlî kovuşturmaların bir zaman için ve ayrım gözetilmeksizin ertelenmesinden yanaydı. Tüccarların çoğunluğu, ticarî senetlerin yok edilip yerlerine yeni kupürler konmasını istiyordu. Jourde'un önerdiği çare de budur. Komün, sorunu, ilk toplantısında ele alarak işçi dernekleri ve Ticaret ve Sanayi Sendikaları Odaları ile birlikte inceledikten sonra, 17 Nisan tarihini taşıyan bir kararnameyle, borçların 15 Temmuz 1871'den

itibaren üç yıllık bir süre içinde ödeneceğini bildirecekti. İnceden inceye tartılmış adaletli bir kararname olan bu metin de orta sınıf tüccarlar üzerinde, kiralar hakkındaki kararname kadar değilse bile, iyi etkiler bırakmıştır.

Komün'ün asıl proletaryayı ilgilendiren tedbirleri, vâdeler ve kiralar hakkındaki kararnameler değil, Emniyet Sandığında rehin duran eşyaların para ödenmeksizin geri alınmasını sağlayan kararları olmuştur. Merkez Komitesi, ilkin, tutarı 15 frankı aşmayan emanetlerin parasız olarak sahiplerine geri verilmesini tasarlamıştı. Komünse işe, 29 Martta, vâdesi gelmiş eşyaların satışını durduran bir kararname çıkarmakla başladı. Sonra halk, bu konudaki bütün sabırsızlığına rağmen, yeni bir kararnameye kavuşabilmek için bir aydan fazla bir süre beklemek zorunda kaldı. Bu sorunla ilgili genel tartışma 25 Nisan günü başlamış ve zaman zaman son derece sinirli bir hava içinde 6 Mayısa kadar uzamıştır. 7 Mayısta yayınlanan kararname metinini Jourde hazırlamıştır. Bu metne göre, 25 Nisandan önce rehin bırakılmış olan giyim eşyaları, mobilyalar, iç çamaşırları, kitaplar, yatak örtüleri ve aletler, 12 Mayıs tarihinden itibaren karşılıkları alınmaksızın geri veriliyordu.

Kararname düzenle uygulanmış ve 12-25 Mayıs tarihleri arasında 41928 kalem eşya, sahiplerine geri verilmiştir. Bu eşyaların bedeli, tastamam, 323.407 frank 80 santim tutmaktadır.

Komün'ün aslında, korkunç bir yoksulluk drâmı olduğunu bu küçücük zavallı meblâğdan daha iyi ortaya koyan başka bir ölçü bulunabilir miydi ? Bu basit günlük gerçeklerin, bütün bu kira, vâde ve rehin sorunlarının içinde sıkışıp kalmış, üstelik bir de çatışık mizaç ve ideolojileri bakımından da kendi aralarında parçalanmış olan Komün üyelerinin, niçin büyük bir açıklayıcı ve umut verici metin yaratamamış oldukları şimdi daha iyi anlaşı-

lacaktır. Nitekim, devrimci bir iradenin coşkun ve samimi olduğu kadar da gerçekçi ifadesine raslamak için, daha çok klüp bildirilerine ve gazete makalelerine göz atmak gerekir. Bir nokta, en büyük dersin sokak savaşları sırasında alındığı noktası kesindir : Komün, kendi kendisinin bilincine mücadele içinde ulaşan ve kendisini kabul ettirebilmek için en büyük fedakârlığı, hayattan feragati kabul eden proletaryanın eseridir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KOMÜN SAVAŞI

Federe Kuvvetlerin Durumu. 18 Mart ertesinde bir iç savaş çıkması mukader değildi. Merkez Komitesi, iç savaş sözünü işitmeğe bile katlanamıyordu; Paris belediye başkanlarıyla milletvekilleriyse, uzlaştırma teşebbüslerinin başarıyla sonuçlanacağından emindiler. Meşru iktidara gelince, başkentte asâyişi sağlamak için elinin altında topu topu 22.000 asker vardı. Bunların da çoğu, cesareti kırılmış bir hâlde Paris'ten çekilmiş kıtalardan meydana geliyordu, geri kalanı sınır boylarından ya da taşradan sevkedilmiş birliklerdi. Ama 18 Mart başarısızlığını bir türlü hazmedemeyen Thiers, çok geçmeden, 63503 askerle 2400 subay derleyecekti. Oysa Almanlarla yapılan barış hazırlığı anlaşmaları, Paris bölgesinde bırakılacak

Fransız askerlerinin sayısını kırk binde dondurmuştu. Ama Thiers, asâyişi sağlamak gerekçesiyle, Bismarc'la pazarlığa girişecek ve 28 Mart sözleşmesi gereğince 80.000 asker toplayabilecekti. En sonunda da, emrinde 170.000 asker bulundurma hakkını (yani müsaadesini) elde etti. Bunların 130.000'i J. Favre'ın Frankfurt'ta yürüttüğü pazarlık uyarınca, Alman esir kamplarından salıverilen Fransızlardan meydana gelmekteydi. Böylece serbest kalan bu insanların ruh hâlini kavramak güç olmasa gerektir : Almanlarla yapılan bir savaşın ağır şartlarından henüz sıyrılmış bulunan bu adamlara, şimdi de bir kardeş kavgasının ağırlığı yüklenmek isteniyordu. Bismarc'ın iyi niyeti ve İcra Kuvveti Başkanının öc alma tutkusu sâyesinde kurulmuş olan bu ordunun başkumandanlığına, Thiers, Alman savaşının ünlü mağluplarından Magenta dükü Mac-Mahon'u tâyin etti (6 Nisan). Esaretten henüz dönmüş olan Mac-Mahon'u Meclis, nedense, tutmaktaydı. Thiers, Paris tahkimatının sağlamlığını kendi öz tecrübesiyle taa 1840'tan beri iyi bildiğinden, cephanesi bol bir topçu kuvveti kurmağa önem vermişti. 18 Martta Valérien tepesini işgâl etmemek hafifliğini göstermiş oluşunu, Merkez Komitesinin de aynı konudaki dikkatsizliğiyle telâfi etti. Ama Thiers'in asıl büyük yardımcısı, Almanlar olacaktır : Seine ırmağının sağ yakasındaki kaleler Almanların elindeydi. Alman generali de Fabrice, Fransız kıtalarının kuzey demiryolu hattından geçmesine izin vermişti. Fransız Hükümet başkanı da, böylece, yardım dilendiği Almanya'ya karşı, Paris düştükten sonra yeniden savaşa girmeyeceğini taahhüt etti. Nitekim Paris anlaşması, Versailles'cıların Paris'e girişlerinden üç gün önce imzalanmıştır. Thiers, diplomatik askerî ve stratejik alanlarda herşeyi inceden inceye hazırlamıştır. Montretout Bataryasının sekiz gün içinde inşaası, geniş bir casus ve hafiye örgütünün kurulup çalış-

tırılmasından tutun da, kendisini memleket nezdinde Cumhuriyete yürekten bağlı bir öncü, Meclis nezdinde nizamın koruyucusu ve öc alıcısı olarak kabul ettirmeğe kadar herşeyi... Buna, ordu kumandanlarının siyasî ve ahlâkî eğilimlerinin Meclisin başkent hakkındaki tasavvurlarıyla uyuştuğunu da eklemek gerekiyor : Yenik çıkılan bir savaşın moral yıkıntısını, ayaklanan Fransızlar üzerinde kazanılacak menfur da olsa tam bir başarıyla telâfi etmek duygusu, durumun gelişmesinde önemli bir rol oynıyacaktır

Paris kamuoyunun Thiers konusunda gösterdiği değişiklik de, bu gelişmeyle ilgilidir : Başlangıçtaki kelime oyunları, nükteler ve karikatürler, yerlerini çok geçmeden derin bir nefrete bırakacak ve sonunda da, Rochefort'un teklifine uyularak evi, sevgili kolleksiyonları da parçalanmak suretiyle, 10 Mayıs günü yerle bir edilecektir.

Düzenli ve hemen bütün kadro ve eratı meslekten yetişme olan Versailles ordusunun karşısında ise, sonradan alaylı bir şekilde *Communards* diye adlandırılacak olan Komün'cüler vardı. Başka bir bayrak altında savaşan ve her türlü askerî sezgiden yoksun bir gönüllüler ordusuydu bu. Askerî sezgi yoksunluğu, İmparatorluk devrinin şaşaasını hatırlatıyor diye 12 Nisanda yakılmasına karar verilen Vendome sütununun 16 Mayıs günü yıkılmasından da belliydi. Komün'cülerin elindeki yirmi altı tabur, general Appel'e göre, 76.800 aktif Millî Muhafızla 106.909 yerleşik muhafız ve 3649 aktif subayla 7933 yerleşik subaydan oluşmaktaydı. Kâğıt üstünde hatırı sayılır görünen bu rakkamları, gerçeği bulabilmek için epeyce indirime uğratmak ve belki de topu topu kırk bin savaşçı olarak kabul etmek gerekir. Nitekim Komün, son anlarında uğradığı kuvvet kaybı karşısında on yedi ilâ otuz beş yaş arasındaki tüm Parislilerin ken-

di saflarında çarpışmalarını sağlamak için bir seri tedbir alacak, "kaçak" lara karşı en sert metodları denemekten çekinmiyecek, ama gene de itaati sağlayamayacaktır. Bu durumda Versailles kıtalarına karşı başkent savunmasının bir avuç insanla yürütüldüğünü kabul etmek gerekiyor. Bu adamlara sonradan, akla hayale gelmedik kötülükler yüklenecek, ayyaş ve sabıkalı olmakla suçlanacaklardır. Uydurma acaip üniformaları ve taşkın gösterileri, uzun süre, alay konusu olmakta devam edecektir. Seçimle gelen ve hemen hemen hiç askerî eğitimden geçmemiş olan subayların alacalı bulacalı süsleri ve rütbe şeritleri tefe konacak, yaver kordonlarıyla dolup taşan karargâhlar acı tenkitlere uğrayacaktır. Ama bugün apaçık bir biçimde ortaya çıkmış bulunmaktadır ki, şehrin içinde bulunduğu maddî ve manevî durum hesaba katılacak olursa, Paris pekalâ iyi savunulmuş ve ancak gırtlak gırtlağa bir sokak savaşına güç yetiremediği için düşmüştür.

Federe kuvvetlerin başına konmuş olan şefler bile, hedef oldukları bütün tenkitleri acaba hak ediyorlar mıydı ? Harbiye delegesi Cluseret, 1843 Saint-Cyr mezunuydu. Kendini beğenmiş bir serdengeçti olmasına rağmen, önce Kırım, sonra da Amerika'da savaş sanatını az çok öğrenmişti. Harp divanları kurarak Millî Muhafızların kılık ve disiplinini düzeltmeğe çalıştı. Issy kalesinin düşüşünden sonra görevinden alınıp Mazas'a hapsedilen Cluseret'nin yerine Rossel atanacaktır. Bazaine'in Metz'deki ihaneti sonucunda, "düşmana teslim olan generalleri saflarına almayan ve Fransa'yı kalleşçe ele veren bu topluma tiksintiyle bakan" partiye kazanılmış aktif ordunun istihkâm subaylarındandı Rossel. İstifasını verdiği 10 Mayısa kadar elinden geleni yaptı, istifa ettikten sonra suçlanmasına karar verilince bir hükümet darbesi teşebbüsünde bulundu, başaramadı, sonra da arkadaşı Ch. Gérardin'le birlikte ortadan yok oldu. Rossel'den sonra Har-

biyeye, sonuna kadar aşırılık yanlısı ihtiyar Delescluze delege atanacak ve kahramanca çarpışırken bir barikatın üstünde öldürüleceği 25 Mayısa kadar görevinde kalacaktır.

Millî Selâmet Komitesinin, mahallî kurmay karargâhlarının, ilçe Komisyonlarının ve özellikle de, ikinci kuşatma sırasında etki ve nüfuzu gittikçe artan Merkez Komitesinin müdahaleleri, Harbiye delegelerinin teşebbüs kaabiliyetini durmadan gemlemiştir. Avrial'in yönettiği topçu kuvveti her ne kadar hatâsız idare edilmiş sayılmazsa da, Komün topçuları gerek burçlarda, gerekse sokak savaşlarında etkili olmuşlar ve sağlam davranmışlardır. Mühendis Roselli-Mollet'in yönettiği istihkâm kuvveti için de, barikat uzmanı Napoléon Gaillard'ın beceriksiz müdahalelerine rağmen, aynı şeyi söylemek mümkündür. Dr. Parisel başkanlığında kurulan bir inceleme bürosu ise, Versailles'lıların hakkından gelir düşüncesiyle, en acaip ve etkisiz projeleri toplamaktan başka bir işe yaramayacaktı. Buna karşılık, Durassier kumandasındaki ırmak donanması, toplarını isabetle kullanmayı başarmıştır.

Komün'cü Şefler. Harekâtın yönetimi ilkin, çoğu cesur, ama daha çoğu ancak orta zekâlı bir avuç insana teslim edilmiştir : Lullier, Valérien tepesini işgal etmeyi bile düşünemeyecek kadar böndü ve bunun için azledildi; savaşın başındaki bir çarpışmada Versailles'cılar tarafından öldürülen Duval ile Flourens ise, cesur ama klüp adamı oldukları için askerlik konusunda bilgisizdiler. Kendini beğenmiş bir kara cahil olan Bergeret önce azl, sonra tevkif edildi, daha sonra da ikinci dereceden bir kumanda kuruluna alındı; Blanquici Eudes ise, La Cecilia'mn emrinde, Paris'in Güney yarısının savunulmasına katıldı. Yurt dışı savaş seferlerine katılmış olan La Cecilia bir İtalyan değil, meslekten yetişme bir öğretmendi ve

Châteaudun'de kahramanca savaşmıştı. Enternasyonalin üyesiydi, Merkez Komitesinde ve Komün'de kendisine haklı olarak güvenen dostlara sahipti. Jaroslaw Dombrowski ise, tam bir yabancıdır. 1863 Polonya ayaklanmasına katılmış olan bu asil Polonyalı, Sibirya'ya sürgün edildikten sora kaçmış, Fransa'ya sığınmıştır. Fransa'da önce Millî Savunma Hükümetinin, sonra da Komün'ün emrine giren Dombrowski, sosyalizmle yakın uzak hiç bir ilişiği olmadığı hâlde kahramanca çarpışacak ve 22 Mayıs günü Myrrha sokağındaki barikatta öldürülecektir. Gene bir Polonyalı olan ve 1863 ayaklanmasından kaçıp Fransa'ya sığınan Wroblewski ise, herşeyden önce, son derece kaabiliyetli bir piyanistti. Seine ırmağının sol yakasının savunulmasını örgütlemekle görevlendirilen Wroblewski, başarı ve cesaretle savaşmıştır.

Komün, Versailes'a karşı sadece Paris surları dışında değil, şehrin içinde de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Önce, kendiliğinden yaratılan ya da düşmanın kışkırttığı ihanet şüpheleri ortalığı karıştıracaktır : Assi, Cluseret ve Rossel, önce suçlanacak, sonra da birbirlerini suçlayacaklardır. Dombrowski'nin Versailles casusu Vaysset ile temasta olduğu ileri sürülecektir. Bu arada, her iki yana birden çalışan ajanlar da vardı : Örneğin, Thiers'in kurmay şeflerinden Barral da Montaud, barikatların plânı ve cephane yedekleri üzerinde epeyce bilgi toplamış ve daha 3 Mayıs günü, Versailles kıtalarını gizlice Paris'e sokma teklifinde bulmuştu. 17 Mayısta vuku bulan ve sayısız insanın ölümüyle sonuçlanan Rapp Caddesi fişek fabrikasındaki patlama, bu tip ajanların yeraltı faaliyetiyle ilgili olsa gerektir. Siyasî polisi yeniden örgütlemiş olan genç Blanquici Gaston Da Costa, bunları çoğu zaman keşfetmiş, bazan da plânlarını gerçekleştirmeden önce yakalamayı başarmıştır.

Uzlaştırma Çabaları. İhanet, arabuluculardan gelmeyecektir. Sendika Odaları Birliği, *L'Avenir de Paris* gazetesinin bürolarına yerleşmiş olan Paris Halklarının Cumhuriyetçi Birliği, V., VI. ve VII. ilçelerin serbest meslek sahipleri, *Cri du Peuple* gazetesi aracılığıyla Proudhon'cu P. Denis, başta V. Schoelcher olmak üzere Paris milletvekilleri ve nihayet mason locaları ileri gelenleri, 4-12 Nisan arasında barış teşebbüslerinde bulunmaktan bıkıp usanmayacaklar ama, mütareke fikrini kesinlikle reddeden ve ayaklanmacıların silâhlarını bırakmasını bir önşart olarak ileri süren Thiers'i yumuşatmak mümkün olmayacaktır. Paris için geleneksel istisna rejimini sürdüren belediye kanununun 14 Nisanda, 16'ya karşı 497 oyla kabulü de ortaya koyuyordu ki, Versailles'lılar iyi niyetle iş görmekten yana değildirler.

Ama bu olay bile, uzlaştırma çabalarının hızını kesmeğe ve arabulucuların moralini bozmağa yetmeyecektir. Versailles'da yapılan karşılıklı silâh bırakma pazarlıkları sırasında, önce Cumhuriyetçiler Birliği, sonra Millî Ticaret ve Sanayi Birliği, daha sonra da Sceaux ve Saint-Denis ilçeleri belediyeler topluluğu, görüşmelerin olumlu bir sonuca ulaşması için doğrudan doğruya müdahalede bulunacaklar ve önce Schoelcher, sonra da Victor Considerant bir barış teklifi getireceklerdir. Bordeaux'da kurulan bir Komite, bu arada, bir Fransa Şehirleri Delegeler Kongresi hazırlamaktaydı. Masonlar da kendi yönlerinden 29 Nisanda bir gösteri tertipliyorlar ve özel dernek bayraklarını, bütün bir gece barış için dalgalanmak üzere gösterinin yapıldığı alana çekiyorlardı. İlçelerarası Cumhuriyetçi İttifakın tertiplediği miting de etkili olmaktan uzak kalacak ve hele, Komün'ün askerî zaafları meydana çıkınca, Mayıs başında, Cumhuriyetçi Aksiyon Birliği, Paris Farmasonları ve Lonca Yoldaşları Federasyonu, Ticaret-Sanayi ve Çalışma Odaları Uzlaştırma

Komisyonu gibi çeşitli dernek ve kuruluşların giriştikleri barış teşebbüsleri büsbütün sonuçsuzluğa mahkûm olacaktır. Thiers ve Meclis, zaferden emin, lâf anlamaz tavırlarını bir an olsun bırakmağa yanaşmamaktadırlar. 8 Mayıs günü ise Hükümet, Parislilere bir çeşit ültimatom verecektir. "Azınlığın" halka zulmettiği iddiasıyla, Parislilerden şehri teslim etmeleri talep ediliyordu. Şehir duvarlarına asılmak şerefine de eren bu metnin yayınlanmasından sonradır ki, Millî Selâmet Komitesi, Thiers'in evinin yıkılmasını kararlaştıracaktır.

Komün, uzlaştırıcıların çabalarına katiyen engel olmamıştır. Oysa bu çabalar, Komün'ün savunucularını zayıf duruma düşürecektir. Versailles, kesin tavrında direnmektedir: Cumhuriyetçiler Birliği'nin, Millet Meclisinin yasama erkini inkâr eden bir karar tasarısını oylamağa cüret ettiği aynı gün (16 mayıs), Meclis, Peyrat ve dostları tarafından getirilen ve Cumhuriyeti Fransa'nın hükümet şekli olarak öneren bir teklifi reddediyor; buna karşılık kont Jaubert'in, Thiers'in evinin ihyasıyla ilgili teklifini Parlâmento İnsiyatif Komisyonuna havale ediyor ve Melun kontunun, Meryem Ananın himayesini memleketin üzerine çekmek için bütün ülkede dualar okunmasını isteyen bir raporunu müzakereye başlıyordu. Versailles'lıların Paris'e girişinin ve *Figaro*'da programı açıklanan kıyam hareketinin arifesinde, Lyon ve Bordeaux Kongreleri, barışın gerçekleşebilmesi için gerekli unsurları şöyle sıralamışlardı :

Silâhlı savaşa son verilmesi, Komün'ün ilgası, Paris'te belediye seçimleri yapılması ve bütün Fransa'da kurucu meclis seçimlerine gidilmesi..

Oysa Meclis, bunların hiç birine yanaşmıyordu. Savaş, gerçekte, işte bu programa karşı yapılmıştır.

Almanlar. Bu savaş, bir başka savaşın bağrında yürü-

yecektir. Çünkü Fransa ile Almanya arasında henüz barış imzalanmamıştır. Avrupa'da düzenin kurulması için çalıştığını söyleyen Almanya, Fransa'daki iç savaş karşısında gerçek bir tarafsızlık gözetemezdi. Nitekim bu nokta, şehrin kuzey ve doğu tabyalarını işgâl eden Alman generali, şehri yeniden ateşe tutmakla tehdit ederek Parislilere karşı hasmane bir tavır takındığı ve şehir surlarının etrafına hakikî bir emniyet kuşağı yerleştirdiği zaman, açıkça ortaya çıkacaktır. Aynı general, Dışişleri delegesi P. Grousset tarafından işgâl altındaki tabyaların Komüncülere devri için giriştiği bir teşebbüsü tartışmaya bile tenezzül etmeyecek; daha sonra da, bir sığınak arayan mağlupları ya şehre doğru geri püskürtecek ya da galiplere teslim edecektir.

Harekâtın ilk aşaması. Bu savaş bir çok dönemlere ayrılmaktadır. Komün seçimlerine kadar uzanan bir bekleyiş süresinden sonra, öncü kuvvetler arasında mevzî çatışmalarla açılan bir başlangıç dönemi gelir : Versailles'lı nöbetçilerle federe öncüler arasında ilk ateş teatileri başlamıştır artık. Ama 30 Mart günü general Galliffet'in başarıyla yönettiği bir öncü birliği, federe kuvvetleri Courbevoie'daki yol kavşağım terketmek zorunda bırakacaktır. Sonra, 2 Nisanda, zavallı Bergeret'nin yönettiği büyük çapta bir harekâta Versailles'lılar, Courbevoire ve Puteaux mevkilerine doğru başlattıkları bir hücumla cevap verecekler ve bu da, Millî Muhafızların Neuilly caddesinde darmadağın şekilde ricatlariyle sonuçlanacaktır. 3 Nisan günü uğranılan başarısızlık daha da korkunçtur: Bergeret ve Flourens, emirlerindeki küçük bir kuvvetle Versailles'a doğru yürümüşler ama federeler, Eudes tarafından kumanda edilen sektör hariç bütün sektörlerde darmadağın olmakta gecikmemişlerdir. Flourens 3 Nisan günü Chatou'da, Duval ise bir gün sonra Petit-Bicétre'de

kısa bir yargılamadan sonra derhal kurşuna dizilmişlerdir. Mac-Mahon'un 5 Mayıs tarihli bir mektubunda razı olmadığı anlaşılan bu itirazlar, ünlü ve dehşet verici rehineler meselesinin başlamasına yolaçacaktır.

Aralarında Paris başpiskoposu Darboy ile Madeleine bölgesi başrahibi Degurerry'nin de bulunduğu bir çok papaz, 3 Nisan günü tevkif edilmişti. Bunlar, 18 Martta tevkif edilmiş olan polis memurlarıyla Cumhuriyet Muhafızlarının ve 1848 İhtilâlinde oynadığı hazin rol henüz unutulmamış olan Temyiz Mahkemesi başkanı Bonjean'ın hapsedildikleri yere gönderilmişlerdi. 5 Nisan günü, Olivier Pain'in *Affranchi*'de çıkan bir yazısı üzerine, Komün bir bildiri yayınlayarak, Versailles'cı kıtaların başvurduğu insan-dışı usulleri yeriyor ve mukabele-i bilmisele geçileceğini açıklıyordu. Aynı gün, Urbain'in teklifi üzerine alınan bir kararda ise, bu mukabelenin uygulanma şekilleri tesbit edilmekteydi. Bu karar suretinde yer alan 5. madde özellikle insafsızdı

Paris Komünü Muntazam Hükümetinin her taraftarına ya da her esir alınmış askerine karşı uygulanacak her infaz, 4. madde gereğince tutuklanmış olan rehineler arasından kura ile seçilecek üç misli insanın infazıyla ve derhal cevaplanacaktır.

Ne var ki, derhal onaylanan bu karar metni bir süre uygulanmamış ve yalnız, Blanqui'nin Paris'e dönmesini isteyen Blanqui'ciler tarafından bir pazarlık aracı olarak kullanılmıştır. Thiers'in kötü niyeti sonucu, bu pazarlık hiç bir sonuca ulaşamıyacaktır. Ama karar metninde gizli o kanlı anlam, Mayıs Haftası içinde bütün dehşetiyle ortaya çıkacaktır.

İkinci Aşama. 11 Nisandan itibaren yeni bir dönem başlamaktadır. Federeler, Vinoy'nın sınırlı kuvvetleri karşısında yenilgiye uğramışlardır. Şimdi ise Vinoy, ihtiyat kuvvetlerin başına getirilmiş ve Thiers'in plânlarını

uygulamak görevi Mac-Mahon kumandasındaki büyük orduya verilmiştir. Hedef, Neully'yi ele geçirmek, güneydeki bütün müstahkem mevkileri yıkmak ve son kesin hücumun başarıya ulaşmasını sağlayacak bir topçu kuvveti yığmaktır. Kuşatılmış olanlarla kuşatmacılar arasında 24 Nisana kadar, ancak kısa süreli bir takım takışmalar ve top ateşi teatileri olmuştur. 25 Nisan günü yapılan bir mütareke ağır bir topçu ateşine maruz kalan Neuilly halkına şehri boşaltma olanağını sağlamıştır. Cissey kumandasındaki kıtalar, 26 Nisan akşamına varmadan Les Moulineaux'yu işgal edeceklerdir. Dört bir yandan düşmanla çevrili bulunan ve sürekli bir obüs ateşi altında inleyen Issy müstahkem mevkii ise, 29 Nisanda Mégy tarafından terkedilmiş ama bir gün sonra, mevkii Versailles'lılara bırakması için kendisini tehdit eden binbaşı Lopercche'e tıpkı Waterloo savaşında Cambronne'un davranışını andıran bir kahramanlık anlayışıyla cevap veren Rossel tarafından yeni baştan ele geçirilmiştir. 4 Mayıs günü, general De Lacretelle'in kıtaları Moulin-Saquet tabyasını ele geçirmiş, 5 Mayıs günü de Cissey ve Clinchamps kumandasındaki birlikler, federelerin perişan bir hâlde terkettikleri Clamart'a doğru hücuma kalkmış durumdadırlar. 8 Mayıs günü başlayan şiddetli bombardıman, Grenelle ve Passy mevkilerinde surları iyiden iyiye tahrip etmiş ve aynı gün Issy müstahkem mevkii Versailles'cıların eline geçmiş bulunmaktadır. Nitekim 10 Mayısta, yeni Harp delegesi Delescluze, federelere yayınladığı bir bildiride durumun vehametini itiraf etmekte ve mücadelenin hedefini şöyle belirlemektedir :

Kendi özgürlüğünüz ve toplumsal eşitlik için savaşıyorsunuz.. Fransa'nın ve bütün dünyanın kurtuluşu için savaşıyorsunuz.. Sizin zaferiniz, tüm halkların kurtuluş yolunu açacaktır. Yaşasın Dünya Cumhuriyeti ! Yaşasın Komün !

Ama 12 Mayıs günü Mac-Mahon, kazanılan ilk başarılardan ötürü ordusuna bir tebrik mesajı yayınlamakta ve Versailles'cı askerleri, başladıkları eseri tamamlamağa çağırmaktadır. Nitekim Versailles'cılar hemen o gün Vanves müstahkem mevkiini de ele geçireceklerdir. Artık siperler, Buttes-Monmartre ve La Muette'in arka kısımlarına kadar uzanmaktadır. 18 ve 19 Mayıs günleri, federelerin kale burçlarından açtıkları şiddetli topçu ateşi ile bu ilerleyiş durdurulur gibi olmuşsa da, 20 Mayıs günü, Mac-Mahon kuvvetlerinin büyük bataryalarının ateşi altında zaten yıkılmış bulunan sur gediklerine yönelttiği sürekli topçu ateşi karşısında Auteuil federeleri, belli başlısı Point-du-Jour kemerleri olan dahilî savunma çizgisini terketmek zorunda kalmışlardır.

Paris ve Versailles arasındaki mücadelenin son aşaması artık başlamaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

YAŞAYAN VE DEVRİLEN KOMÜN

Sokak. Şehir topluluklarının sıçramaları anî, derin ve çok yönlüdür. Alman kuşatmasının acılarından ve teslim oluşun getirdiği utançtan sonra, başkentte kalan Parisliler için hayat yavaş yavaş yeniden başlamaktadır. Millet Meclisi seçimleri kampanyası, 18 Mart olaylarının ilk belirtileri ve sonuçları, Komün seçimleri ile soluk soluğa kalan ahali şimdi sokakta, bütün heyecanını dökebileceği sahnelerle karşılaşmaktadır : 18 Martta Charles Hugo'nun cenaze töreni yapılmıştır. Daha sonra Komün, Belediye Sarayı'na taşınmış ve Vendome meydanındaki Napolyon heykelini taşıyan sütun alaşağı edilmiştir. Bunu, kral XVI. Louis'nin günah çıkarmak üzere kaldığı küçük kilise ile Thiers'in Saint-Georges meydanındaki (Da

Costa'nın ilk kürek darbesiyle başlayan) evinin yıkılması izlemiş; hemen bunların ardından da, ilk Komün şehitlerinin cenaze törenleriyle, sosyalist Leroux'nun Kanlı Hafta sırasındaki cenaze töreni, daha sonra da general Dombrowski'nin melodramatik cenaze töreni gelmiştir. Belli bir anlamda denilebilir ki, yangınlar bir yandan infazlar öte yandan, baştan başa ölmeğe mahkûm bir ordunun kendini göz kırpmadan kurban edebilmesi için gerekli çerçeveyi teşkil etmektedir.

Komün edebiyatı. Paris'te o sırada son derece yoğun bir günlük hayat yaşanmaktadır. Herşeyden önce Komün, uyandırdığı umutlar bakımından, son derece canlı bir manzum ve mensur edebiyatın doğmasına önayak olmuştur. Gereğince yayılabilmek için şart olan maddî olanakları bulamayan bu edebiyat, çoğu zaman elyazmasına ve ayak dağıtımına başvurmak zorunda kalmıştır. Temalar basit, kesin ve vurucudur. Herşeyden önce bir propaganda edebiyatıdır bu ve aşırı duygularla aşırı umutları dile getirmektedir. Komüncü dramın akışı ortasında J.-B. Clément, G. Pottier, Clovis Hugues, Louise Michel, Arthur Rimbaud, E. Carjat, Burtal, Charles Keller ve Brissac gibi şairler, kendi nefret, kin ve sevgilerini terennüm etmişler ve bu da, uzun zaman sürecek bir çığırın başlangıcı olmuştur. Nitekim daha sonra cezaevlerinde ve cezaevi yerini tutan gemilerde yeşeren edebiyat ve sürgüne gidenlerin çıkardıkları gazete ve dergiler, Komün edebiyatını başka temalarla da zenginleştirerek yaşatacaklardır.

Tiyatrolar. Tiyatrolar tıklım tıklımdır. Nisan başında, mahalle tiyatroları hariç, sekiz büyük tiyatro faaliyet hâlindedir. 21 Mayıs günü bile Gymnase'da bir alay komedi ve vodvil oynanmaktadır. 22 Mayıs günü ise, Opera'da Raoul Pugno, ilerki bir gösteriye hazırlık mahiyetinde olmak üzere (bu gösteri, tabii, gerçekleşmemiştir),

Gossec'in bestelediği *Yaşasın Özgürlük* türküsünün provasını yapmaktadır... Matmazel Agar'ın V. Hugo ve H. Moreau'nun piyeslerinden parçalar okuduğu Tuileries'de, aynı zamanda, büyük halk konserleri verilmektedir. Ve 21 Mayıs günü, bir adım ötedeki topçu ateşine rağmen, Concorde meydanında büyük bir festival düzenlenmiştir.

Klüpler ve kahveler. 18 Marttan sonra açılan ya da kapanmışken açılmasına izin verilen klüpleri, belki sayı bakımından daha sınırlı ama çok daha coşkun bir halk kitlesi izlemektedir. Bu klüplerin belli başlıları Tıp Okulu, Halk Dostları, Saint-Nicolas-des Champs'daki Montparnasse, Saint-Bernard de Montmartre'daki ihtilâl, Saint Michel des Batignolles'daki Sosyal İhtilâl (bu klübün 3 Mayıstaki açılış törenine orgla, *Marseillaise* ve *Chand du départ* çalınmıştır), ve Hazret-i İsa'nın boynuna kırmızı bir eşarp takılan, Saint-Nicholas-des-Champs'daki Jakobenler klübü.

Sayı bakımından daha az olan ama yoğun bir siyasî faaliyete yuvalık eden kahvelerse daha çok Quartier Latin'de Montmartre'da toplanmıştır. Bu kahvelerde siyaset adamlarıyla edebiyatçılar, gazeteciler ve karikatüristler sürekli olarak bir araya gelmektedir. Karikatüristler arasında Pilotell, en kesinlerden biridir.

Gazeteler. Bütün bu kişiler, yazılarını yayınlayacak gazeteler bulmuşlardır. Gerici gazetelere uygulanan sürekli yasaklardan ve maddî zorluklardan dolayı, gazetelerin sayısı Mart başındaki rakamı tutturmaktan uzaktır. Bunların belli başlıları, Rochefort'un *Le mot d'ordre* (Parola) F. Pyat'nın *Le Vengeur* (İntikamcı), P. Grousset'nin *L'Affranchi* (Hür), Vermorel'in *L'Ordre* (Düzen), J. Vallés'in *Le Cri du Peuple* (Halkın haykırışı), bayan André Léo'nun yönettiği *La Sociale* (Toplumsal), Maroteau'nun *La Révolution sociale* (Toplumsal Devrim), Vermersc'in

A. Humbert ve M. Vuillaume'un da katılmasıyla çıkardığı *Le Père Duchesne* (Duchesne Baba) isimli gazetelerdir. Bunlara, III. Cumhuriyet'in müstakbel bakanlarından Thomson'un sorumluluğu altında çıkan ve resmî belgelerle Komün'e ait araştırmaların yanı sıra çoğu zaman Ch. Longuet'nin kaleme aldığı tarih ve ihtilâl teorisi makalelerin de yer aldığı *Journal officiel* (Resmî gazete) ile radikallerin temsilcisi olan, Vacquerie ve Meurice'in birlikte çıkarttıkları *Le Rappel* (Hatırlatma)'i de eklemek gerekir.

İşte böylece kollektif bir anlaşma ve duyuşma havası yaratılmış, sürdürülmüş ve gittikçe daha gergin bir şekilde yürütülmüştür. Kadınlarla çocuklar da katılmışlardır bu havaya. Komün sırasında kadınlar, tıpkı 1789 ve 1848 İhtilâllerinde olduğu gibi, her plânda rol almışlardır. Kadınlar derken, yalnız Louise Michel ve Elisabeth Dmitrieff gibi ünlülerini kasdetmiyoruz. Kadın emekçi derneklerinde görevli sendikacıları, askerî birliklerdeki kadın ordu bakkallarını, kadın kuruluşlarındaki militanları ve hattâ ev kadınlarını da kasdetmekteyiz. Bütün bu kadınları sonradan, toplu bir şekilde, "petrolcü" diye suçlayacaklardır. Belirtmek gerekir ki, bu dehşet döneminde sayısız aşk doğmuş ve sayısız evlenme olmuştur. Komün saflarında çocukları da görmekteyiz. Bunları mücadeleye iten psikolojiyi kavramak için, Alphonse Daudet'nin hikâyeleri kadar, resmî belgelere de bir göz atmak gerekir. Ayaklanma sonunda tevkif edilen 651 çocuktan 237 si on altı 103'ü de on dört yaşından ufaktır. Aralarında bir tane sekiz, bir tane de henüz yedi yaşında yavru bulunmaktadır. Bu çocuklardan 87'si de yargılanmıştır. Mayıs Haftası içinde kurşuna dizilenler içinde kadınlar gibi çocuklar da vardır.

Son aşama. 21 Mayıstan 28 Mayısa kadar uzanan ve

Kanlı Hafta ismini fazlasıyla hak eden dönem, iç savaşın son aşamasıdır. Basbayağı bir sokak savaşıdır bu. Toplamı 120.000'i aşkın düzenli kuvvetlere karşı önce dağınık, 25 Mayıstan sonra biraz daha toplu bir kaç bin federenin, şehrin birbirine yakın noktalarında verdikleri bir savaş. Bu savaşı, barikatlar arkasına sığınan isyancıların düzenli kuvvetler tarafından öldürülerek ya da infaz mangalarının ve bir takım gönüllü kaatillerin kurşunları altında can vererek ezilmesi izlemiştir. Bugün öyle anlaşılmaktadır ki, şehir bir hafta yerine üç günde alınabilmiş olsa, ki bu mümkümüş, Paris'in karşılaştığı sayısız felâket önlenebilirdi.

Haussmann'laşan Paris. Baron Haussmann'ın plânlarının uygulanması sonucu Paris'in şehircilik bakımından uğradığı değişiklikler, ayaklanmanın bastırılmasında rol oynamıştır. İmparatorluk hükümetinin bu değişikliklere giderken, Komün ayaklanmasını ve bastırılmasını önceden görüp hesaba kattığını iddia etmek saçmadır. Buna karşılık, Louis-Philippe saltanatı sırasındaki Paris ayaklanmalarını görmüş ve iktidara da kanlı bir hükümet darbesiyle gelmiş olan III. Napoléon'un, başkentini güzelleştirmek kadar iktidarına karşı sürekli saygı olanaklarını yaratmakla da uğraştığı açıktır. Nitekim, Haussmann'ın kararlaştırdığı çalışmaların başlatılması için gerekli malî şartları incelemek için 8 Mayıs 1858 günü toplanan Komisyonda, üyelerden Nogent Saint-Laurent, bu çalışmaların amacını şu tipik formülle çerçevelemişti :

> Bir zamanlar, isyan hareketine top tüfekle başlanırmış, şimdi ise kazma kürekle balşanıyor.

Bizzat Haussmann, bu konuda *Hâtıralar*'ında şöyle demektedir :

> Paris'in sükûnu, herşeyden önce, bu büyük masraflı çalışmalara Devletin katılmasıyla sağlanabilir.

1830 Temmuzundaki ve 1848 Şubat ve Haziranındaki ayaklanmaların tecrübesi, mühendislerle askerî şefler için büyük bir ders olmuştur. Kocaman taşlarla döşeli dar ve çamurlu, barikat kurmağa son derece elverişli, Blanqui'nin bütün stratejisini incelemiş olduğu sokak savaşı kurallarının uygulanmasına uygun sokakların kaldırılması, işçi sevgisinden ve şehir sağlığından çok, askerî kaygılara cevap vermektedir. Bu sayede, ihtilâl tarihinde geleneklerin rolü bir kere daha ortaya çıkmış olmaktadır. O pırıl pırıl ferah meydanlar, aslında, asker yığınağa elverişli birer dörtyol ağzıdır. O geniş rahat caddeler, süvari ve topçu kıtalarının özel görevlerini kolaylaştırmak amacıyla açılmıştır. İşte Paris, günümüze kadar sürüp gelmiş olan fizyonomisini böyle kazanmıştır. Versailles'cıların ve Thiers'in zaferini kolaylaştıran da bu plân olmuştur.

Buna karşılık federeler, Haussmann tarafından açılmış olan geniş caddelerin aynı zamanda kendilerine de tanıdığı avantajlardan faydalanmamışlardır. Dobrowski'nin genel plânı çerçevesinde bütünlenen mücadele şeklinden vaz geçip de kendi mahallelerini savunma tarzına geldikleri günden itibaren Paris savunması, barikatlar stratejisinde ifadesini bulan bağlantısız bir mücadele hâlini alınağa mahkûn olmuştur. Ve tabii barikatlar, Haussmann caddelerinin sağladığı açıklıklar sayesinde, sayıca ve malzemece daima daha üstün düzgün kuvvetler tarafından kolayca sarılıp tecrit edileceklerdir. Hattâ Komüncüler, meselâ Montmartre'da olduğu gibi, Versailles'cıların saldırdıkları yöne arkasını veren barikatlar bile kurmak durumuna düşmüşlerdir. Bağlantı eksikliği ve istibarat yokluğu, ta başından itibaren durumu Komüncüler aleyhine çevirmiştir. Kaldı ki, düzenli ordunun kendisi için elverişli şartlardan yeterince faydalanmadığı da ileri sürülebilir. Hele pazarı pazartesiye bağlayan gece şehre giren 130.000 askerin öncülerinin, kolayca çevirebilecekleri

rıhtımları ve geniş caddeleri kullanmayarak, yavaş yavaş ilerlemeleri göz önünde tutulursa, tereddüt diye adlandırılabilecek olan bu tedbirlerin, Thiers tarafından ortaya atılan "kan alma" plânını meydana çıkardıkları görülecektir.

Thiers, Bismarck ve mahpuslar. Mac-Mahon'un plânlarının nispeten kolay bir şekilde uygulanması, Paris'in uğramış olduğu değişiklikler sayesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca buna, mareşalin emrine verilen effektiflerin sayısındaki sürekli artış da eklenmelidir. İşin bu noktasında ise, Bismarck tarafından gösterilen suhulet rol oynamıştır.

Paris'teki dramla (iç savaş) Frankfurt'taki dramın (Almanlarla imzalanması gereken barış anlaşması) aynı ana raslaması, hiç şüphe yok ki, Fransız hükümetini boğucu bir durumda bırakıyordu. Böyle bir durumda, tartışma götürmez yurtseverlikleri Thiers ve J. Favre'ı aşırı bir sosyal konservatizme sürükleyecek ve bu tutuculuk da Komün'e karşı yürüttükleri mücadele ve ayaklanmayı şiddetle bastırışlarında kendini gösterecektir. Ama gene aynı yurtseverlik, birini Versailles'da ötekini Frankfurt'ta öyle bir takım teşebbüslere sürükleyecektir ki, bunlar, düzeni kurma kisvesi altında, galip Almanlarla imparatorluk ordusunun eski askerleri arasında federelere karşı bir koalisyon kurmaktan başka bir anlam taşımamaktadır.

Frankfurt ve Versailles'dan karşılıklı çekilen telgraflar, Thiers ve J. Favre'a hâkim olan Paris'i dize getirme kaygısının, ayaklanmayı bastırabilmek için Bismarck'ın yardımını dilenmek utancını örttüğünü açıkça göstermektedir.

20 Mayıs günü saat 11,50 de, yani Almanlarla barışın imzalanmasından hemen sonra, J. Favre Bismarck'la

konuşmada, Paris surlarında açılan gedik haberinin şansölye tarafından sevinçle karşılandığını telgrafla şöyle bildirmektedir :

Prens hazretleri «Çok güzel, dediler, şimdi faaliyetlerimizi kombine etmemiz gerekiyor. İtiraf ediniz ki, şiddet kullanmakta bin kere haklıyız. Siz bir partiye karşı mücadele etmiyorsunuz. Karşınızdakiler, bütün medeniyetlerin dayandığı kanunları ayaklar altına alan bir haydut sürüsüdür. Kamu anıtlarının yıkılmasına, özel mülklerin tahrip edilmesine ve belki de başpiskopos hazretlerinin katline elimiz kolumuz bağlı bir hâlde seyirci kalabilir miyiz ?»

Ve Bismarck, Şu sözlerle yardım vaadinde bulunmaktadır :

Elimde mahpus bulunan Fransız askerlerinin size iade tarzını ve Fransa'ya giriş noktalarını bana kesin ve teferruatlı biçimde açıklamanız gerekir. Nereden ve nasıl olduğunu bilmek şartıyla hepsini iade etmeğe hazırım.

Bu konuda Belçika ile derhal başlanan görüşmeler olumlu sonuca ulaşacak ve Belçika hükümeti mahpus askerlerin kendi topraklarından geçerek Fransa'ya girmesine izin verecektir.

1848 Haziranında, Cavaignac taraftarı Millî Muhafızları Paris'e sürükleyen, kendiliğinden bir hareketti. 1871 Mayısında harp mağlûplarını Paris'e doğru akıtan ise, Prusyavarî bir askerî organizasyon olmuştur.

Gene 21 Mayıs günü Thiers, J. Favre'a şu yeni telgrafı göndermektedir :

Bismarck hazretleri katiyen kaygılanmasınlar : Paris savaşı bu hafta içinde sona ermiş olacaktır. Bir kaç gün için Paris'te yuvalanan anti-sosyal haydutluğun tenkili işini yalnız bizlere bırakmasını sayın şansölyeden özellikle rica ediyorum. Başka türlü davranmak (yani Paris'teki Alman işgal kuvvetlerinin de tenkil hareketine katılması - G. B.), Fransa'daki nizam partisine ve dolayısıyla da bütün Avrupa'ya zararlı olacaktır. Bizlere güvensinler : Hafta bitmeden, toplumsal düzenin intikamı alınmış olacaktır.

Nitekim, Bismarck, Paris hükümetinin arzularına aykırı hiç bir teşebbüste bulunmayacaktır. J. Favre, gene 21 Mayıs günü akşam 7 de Thiers'ten gelen bu haber bu konudaki teminatını Versailles'a ulaştırdığı gibi, Paris'teki Alman komutlarından Bismarck'a gelen bir telgrafın metinini de bildirmektedir :

Komün, Alman kumandanlığının aracılığını talep ettiği taktirde, kabul ya da red şıklarından hangisini seçmemiz gerekir ?

Bismarck ve J. Favre, Almanya'nın böyle bir talebi kabul etmemesi gerektiği fikrindedirler. Geriye bir tek ihtimal kalmaktadır : Ayaklanmacılar kendilerini Almanların mahpusu ilân ettikleri takdirde ne yapılabilir ? J. Favre'ın bu şıkka karşı bulduğu hukukî çare ise, gerçekten kurnazcadır :

Bu şıkta Komüncüleri Almanya'da enterne etmek gerekir. Biz derhal, bunların Almanya'dan ihracı ve bize iadesi için adalet mekanizmamızı işleteceğiz.

Artık Fransız birlikleri Paris'e girmiş durumdadır. 21 Mayıs günü akşam 2 de Thiers'ten gelen bu haber Frankfurt'ta büyük bir sevinçle karşılanmıştır :

Verdiğiniz güzel haberi dile gelmez bir sevinçle almış bulunuyorum. Kalplerimiz sizinledir. Mösyö Thiers'i tebrik ediniz, kendisine duyduğum minnettarlığı ve hayranlığı söyleyiniz. Bay Bismarck'la görüşmelerimiz karakter değiştirdi.

Ertesi günü de Thiers, sevincini belirten bir telgrafta şunları söylemektedir :

Paris'ten şimdi döndüm, son derece korkunç sahneler gördüm. Zafer Abidesini, Trocadéro'yu, Harp Okulunu ve belli başlı köprüleri tutmuş bulunuyoruz. Bu başarıyı, kanlı olması muhtemel bir hücumu gereksiz hâle getiren ağır toplarımıza borçluyuz. Memnuniyetimizi paylaşmağa koşunuz, dostum.

Versailles'cıların girişi. Gerçekten de Versailles'cılar, 64.

burçtaki bir kapının Ducatel isimli bir ustabaşı tarafından gizlice açılması sayesinde, 20 Mayıs cumartesi günü öğleden sonra Paris'e girmiş bulunuyorlardı. Böyle bir ihtimale karşı ne o burçta, ne Harp Komisyonunda, ne de Komün'de hiç bir hazırlık yoktu. Ancak 21'i 22 Mayısa bağlayan gecedir ki, Delescluze başta olmak üzere kendini toparlayan bir kaç adam, mukavemet şartlarını hazırlamağa koyulacaktır. Ama bu arada, Versailles'cı sızmalar hızlanarak devam etmiştir. Trocadéro ele geçirilmiş, Sèvres ve Versailles kapıları açılmış, XVI. ilçeden sonra XV. ilçe de işgal edilmiş durumdadır. Yani, Parislileri "ihtilâlci savaşa" çağırmak için bildiriler yayınlamak zamanıdır :

Militarizm yeter, sırmalı ve altın yaldızlı kurmaylar istemiyoruz artık. Çıplak kollu halk savaşçılarına yer açın! Yurtdaşlar, silâha sarılma vaktidir!

Ne var ki, Delescluze ve Dombrovski can çekişmektedirler. Zafer Abidesini ele geçirmiş olan general Douai, sadece Pépiniére kışlasında ve Tuileries'de bir an duraklamak şartıyla, Champs-Elysée'yi inmektedir. Harp Okuluna dayanmış olan general Langourian, federe toplarına el koymaktadır. General Cissey, Montparnasse garından sonra Maine caddesine ulaşmış durumdadır. General De Lacretelle ise, Breteuil meydamndadır. Ama birdenbire de, Clichy meydanında, Fourche'ta, Vieux-Colombier sokağında, sonra da Batignolles'da direnmeler başlamıştır. Özellikle de küçük Saint-Jacques meydanının girişinde, Auber ve Châteaudun sokaklarında, Montmartre, Notre-Dame-de-Lorette, Trinité'deki dört yol ağızlarıyla Martyrs sokağında, La Chapelle'de, Buttes-Chaumont'da, Bastille'de, Voltaire ve Richard-Lenoir bulvarında, Château-d'Eau'da, büyük bulvarlarda, Saint-Michel bulvarında, Panthéon'da, Saint-Jacques sokağında anî barikatlar yük-

selmektedir. Kadınlı erkekli ve çocuklu topluluklar —kayıtsız kalanları hemen hemen zorlamaksızın— canlabaşla işe girişmiş durumdadırlar. Sanılır ki Blanqui, sokak savaşı stratejisini uygulamak için bizzat oradadır. Ama bu küçük direnme merkezleri arasındaki irtibat yokluğu devam etmektedir ve Montmartre'dan yararlanmak akla gelmemiştir.

Versailles'cılar tarafındaysa, yavaş yavaş ve dolambaçlı hareketlere başvurarak ilerlenmektedir. Ele geçirilen esirler çoğu zaman kurşuna dizilmektedir : Kısa bir yargılamadan sonra girişilen ilk infazlar, Babylone sokağı kışlasında başlamıştır. Öte yandan Komün itfaiyecileri, Versailles obüsleri yüzünden Maliye bakanlığında çıkan bir yangını söndürmektedirler. Bu yangın, federelere büyük bir ders olmuş olsa gerektir. Gerçekten de yangın, askerî bir düşmana direnme şeklidir ve artık şimdi karşı karşıya savaşanları düşman olarak gözönüne almak lâzımdır.

23 Mayıs günü, Clinchamp ve Lamirault birlikleri hücuma geçmişlerdir. Batignolles'deki barikatlar aşılmış durumdadır. Düzgün ordu kıtaları, uzun dar sokaklardan Montmartre'a doğru çıkmaktadırlar. 18 Mart trajedisi izlerinin henüz kaybolmadığı Rosiers sokağına ulaştıkları zaman, kitle hâlinde infazlara girişeceklerdir. Şehrin sağ yakası (Seine nehrine göre), hemen hemen baştan başa savaşı bırakmış gibidir artık. Sadece Croix-Rouge dörtyol ağzında, rıhtımlarda, Universite, Grenelle, Saint-Dominique, Rennes ve Vavin sokaklarında muhteşem bir direnme görülmektedir. Versailles'cılar, Rasathane'ye gelmişlerdir. Ama Wroblewski, Butte-aux-Cailles'da hemen bir savunma merkezi örgütlenmemiştir. Bu sırada Lisbonne, Panthéon'da dayanmakta ve Doğu garının ötesinde, Aubervilliers ve Flandre sokaklarında ardarda barikatlar yükselmektedir. Millî Selâmet Komite-

si ile Millî Muhafız alayı Merkez Komitesi, ayaklananlara katılmaları ve böylece, 1848 Haziranındaki ve 1851 Aralığındaki askerlerin utancını hak etmemeleri için Versailles askerlerine çağrıda bulunmaktadır. Ama bu içler paralayıcı kardeşlik çağrısı dinlenmeyecektir :

PARİS HALKINDAN VERSAİLLES ASKERLERİNE

KARDEŞLER !

Halkların sömürücülerine karşı girişeceği büyük savaşın saati gelip çatmıştır !

Emekçilerin davasını terketmeyiniz !

18 Martta kardeşlerinizin yaptığı gibi davranın !

Ayrılmaz parçası olduğunuz halkla birleşin !

Aristokratlar, imtiyazlılar, insanlığın cellâtları, bırakın kendi kendilerini savunsun; ve adaletin saltanatı kolayca kurulacaktır.

Terkedin saflarınızı !

Yuvalarımıza gelin.

Bize, ailelerimizin arasına gelin. Kardeşçe bir sevinçle karşılanacaksınız.

Paris halkı, yurtseverliğinize güvenmektedir.

Yaşasın Cumhuriyet !

Yaşasın Komün !

2 Prairial yıl 79. PARİS KOMÜNÜ.

23 Mayıs dramları. Rehineler ve yangınlar. Buna rağmen, 23 Mayıs günü Dombrowski'nin ölümüyle ve daha nice dehşetle kapanacaktır. Royale sokağında hâlâ direnen Brunel, sokağın sol yakasındaki, Versailles'cıların federelere ateş açtıkları evleri ateşe verdikten sonra 24 Mayıs sabahı Belediye Sarayı'na çekilmiştir. Rennes sokağındaki, Croix-Rouge ve Chaussée-d'Antin'deki barikatlar saf dışıdır artık. Komün üyeleri arasında döneklikler baş göstermiş ve Ranvier bunları kurşuna dizmekle tehdit etmiştir. 24 Mayıs sabah karanlığında ilk rehineler dramı patlak vermektedir : Rigault, üç gardiyanla G. Chaudey'i hapishane avlusunda kurşuna dizdirmiştir.

Bu korkunç sahneler şimdi, Maliye bakanlığında, Légion d'honneur'de, Sayıştay'da, Devlet Konseyi'nde, Tuilerie'de ve Bac, Lille sokaklarıyla Saint-Sulpice ve Craix-Rouge'da çıkartılan yangınların alevleri tarafından aydınlatılmaktadır. Hava deliklerine konan obüsler ya da petrol şişeleri mi, çaresiz kalan savunucuların çılgınca öfkesi mi, tabii savunma tedbirleri mi, yoksa Bonapart'çı ajanların oyunu mu ? Yangınlar konusunda, bu ihtimalerden hangisi hakikattir, bilmiyoruz.

24 Mayıs sabahı Versailles'cılar, Banque de France'a ulaşıp yanmaktan kurtarmışlar, Palais-Royal'i, Louvre'u, Ornano bulvarını tutmuşlar, sağ yakada da, Assas ve Notre-Dame-des-Champs sokaklarını ele geçirerek, Val-de-Grâce ve Panthéon'a yaklaşmışlardı. Komün'den arta kalanlar Belediye Sarayı'nı terkederken, Pindy binayı ateşe verdiriyordu. Harp Komisyonu servisleri XI. ilçe belediyesine taşınmıştı. Merkez Komitesi, Vavin sokağında toplantıdaydı. Ferré, Emniyet Müdürlüğünü ateşe verdiriyor ve Adalet Sarayı'nın çeşitli noktalarında da yangını başlatıyordu. Sainte-Chapelle'le katedralin zarar görmemesi için gerekli tedbirler alınmıştı. Lisbonne, Varlin ve Allemane'ın direnmesine rağmen Panthéon da düştü, ve Versailles'cılar, Saint-Jaques sokağında katliama giriştiler. Gay-Lussac sokağında ise, Rigault kurşuna diziliyordu. Komün'ün mazgalları Versailles'cıların elindeydi artık : Akşama doğru federelerin elinde sadece XI., XII., XIX., XX. ilçelerle III., V., ve XIII. ilçelerin küçük bir bölümü kalmıştı. Bir de, Wroblewski'nin hâlâ tuttuğu Butte-aux-Cailles.

Rigault, ölmeden önce, rehineler trajedisinin ikinci perdesini de oynatmıştı. 22 Mayıs günü elli iki mahpusu, 23 Mayısta da, aralarında Monsenyör Darboy, başkan Bonjean, başpapaz Deuguerry'nin de bulunduğu otuz kadar papazla bir kaç "muhbir" i, Mazas'tan Rouqette ha-

pishanesine getirtmiş bulunuyordu. Voltaire meydanında toplanan öfkeli kalabalığın kesin talebi üzerine, rehineler, akşam saat yedide kurşuna dizildi.

"Son ve kesin savaştır bu...". Bütün bunlardan sonra pek tabii ki, Merkez Komitesi ve Paris Haklar Birliği tarafından 24 Mayıs günü başvurulması tasarlanan uzlaşma, 25 Mayıs günü artık söz konusu olamazdı : "Son ve kesin savaştı" bu artık. İnsanlara karşı olduğu kadar eşyaya karşı da korkunç bir öfkeyle süren bir savaş. 24 Mayıs akşamı, savaş Komisyonunun şu emri yayınlandı

FRANSA CUMHURİYETİ
ÖZGÜRLÜK — EŞİTLİK — KARDEŞLİK

Paris Komünü
Emir

Pencerelerinden Millî Muhafızlara ateş açılan her bina derhal yıkılacak ve canileri ele vermedikleri ya da bizzat öldürmedikleri taktirde bütün sâkinleri kurşuna dizilecektir.
4 Preryal yıl 79 (24 Mayıs, gece 9).

SAVAŞ KOMİSYONU.

Cissey, Butte-aux-Callies'a; Vinoy, Bastille'e; Douai ve Clinchamp ise, Château-d'Eau'ya hücum etmektedirler. Umutsuzluk içinde kalan Delescluze, kendini ölüme atmıştır. Sol yaka tamamıyla boşaltılmış durumdadır. Sağ yaka ise, III. ilçenin tek tük noktaları hariç, terkedilmiş ve artık can çekişen Komün'ün son hücresi diyebileceğimiz XI. ilçe belediyesi kalmıştır. Bayan Dmitrieff ve Frankel, yaralı hâlde, oraya taşınmışlardır. Wroblewski, gene orada basit bir federe olarak savaş kararını vermektedir. Vermorel ağır yaralıdır. Geceleyin belediye binası da boşaltılacaktır. 26 Mayıs günü mukavemet en yüksek noktasına ulaşmış bulunuyordu. Ama direnenler La Villette havuzunu, Saint-Martin kanalını, Richard-Lenoir bulvarını ve Faubourg-Saint-Antoine sokağını izleyerek,

Ourcq kanalı girişinden Vincennes kapısına ulaşan bölgeden ibaretti. Bu hattın ötesinde ise, infazlar alıp yürümüştü. Milletvekili Milliére'i Panthéon'un merdivenlerinde zorla diz çökerterek kurşuna diziyorlardı. Komüncülerse buna, sabahleyin, Meksika meselesi kahramanı bankacı Jecker'i, akşam da papazlardan, Paris gardiyanlarından ve sivillerden meydana gelen bir topluluğu kurşuna dizerek cevap verdiler.

27 Mayısta ise çember iyice daralmıştır. Önden ve arkadan hücuma uğrayan son barikatların yağmurla yıkanan kanlı dumanlı kaldırımlarında, son Komüncülerin can vermekte olduğunu görüyoruz. Son ateş teatileri, Père-Lachaise mezarlığının taşları arasında yapılmaktadır. Buna rağmen, 28 Mayıs pazar sabahı bile, can çekişen Paris'in halâ kımıldadığını söyleyebiliriz : Ferré, Varlin, Gambon ve Ranvier'nin umutsuz enerjileri sayesinde, öğleye doğru Paris sokağından son federe top ateşi yükselecektir. Oberkampf sokağındaki son barikatla Versailles'cıların henüz zaptedemediği son burç da, öğlen birde teslim olmuştur.

Kayıplar. Düzgün ordu, 3 Nisandan 28 Mayısa kadar 877 ölü vermiştir. Komüncülerin kaybı ise, bu rakamın en az dört katı olmak gerekir. Buna ayrıca, hemen başlayan tenkil hareketinin kurbanları da eklenmelidir. Versailles'cılar 400.000 tüfekle 1500 top ele geçirmişlerdir. İç savaşın başlangıcından 20 Mayısa kadar, 3500 ayaklanmacı hapsedilmişken Kanlı Hafta sırasında yapılan tevkiflerin sayısı 26.000'e ulaşmıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

KOMÜN SONRASI
TENKİLDEN GENEL AFFA

Tenkil. 28 Mayıs günü Parislilere hitaben yayınladığı bir bildiride Mac-Mahon şöyle diyordu

Paris kurtulmuştur. Mücadele bugün sona ermiş bulunuyor. Düzen, iş ve emniyet yeniden doğacaktır.

Aynı pazar günü Saint-Louis kilisesine giden Thiers, Versailles piskoposunun ağzından şu pek dindarane vaızı dinleyecekti :

Herşeyin üstünde ilâhî bir otorite vardır ve her türlü iktidarın kaynağı ve dayanağı bu otoritedir.

Thiers, 22 Mayıs günü Mecliste verdiği nutukta aşa-

ğıdaki sözleri söylerken, acaba bu otoriteyi mi dile getirmekteydi ?

Yalnız ve yalnız kanunları harekete geçireceğiz. Ama kanunlar, bütün sertlik ve kesinlikleriyle uygulanacaktır. Mülkiyet hakkını ayaklar altına alan, en saygıdeğer kişileri rehine tutup hayatlarına kasteden, hiç bir vahşi halkın yapamayacağı şekilde hunharca davrananarak ulusal varlığımızın şerefli timsali anıtlarımızı yıkıp deviren bu alçaklara, kanunların kırbacıyla vurmak gerekir. Baylar, hak ettikleri ceza eksiksiz olarak verilecektir. Ama tekrar ediyorum, bu ceza, namuslu insanların adalet adına ve kanunlar çerçevesinde verebilecekleri bir ceza olacaktır.

Kanunlar! Kanlı Hafta boyunca türeyen gönüllü katiller ve infaz mangaları, kanun çerçevesi içinde mi hareket etmişti ? Aylarca sürecek olan sözlü ve çok geçmeden de yazılı bir ihbar kampanyasına girişen, Fransız renkleriyle süslü pazubentleriyle o "yurtseverler" kanun temsilcileri miydi ?

Harp divanları. Tenkil hareketi önce harp divanlarıyla başlamıştır. Politeknik Okul, Doğu ve Kuzey garları, Châtelet, Tournon sokağı kışlası gibi gelişigüzel yerlerde alelacele kurulan bu divanlarda, yanlarında polis komiserleri bulunan subaylar, kısa bir sorgudan sonra, hattâ bazan sanıkların baruttan kararmış ellerini görür görmez karara varıyorlardı. Sırayla önlerinden geçirdikleri federeler, şüpheli sivil kişiler ve "petrolcü kadınlar" hakkındaki bu karar, serbest bırakılma, Versailles'a postalanma ya da "mezbahalar"a yollanma şeklinde tecelli etmekteydi. Montholon meydanı, Monceau parkı, Harp Okulu, Champ-de-Mars, Montparnasse mezarlığı, Luxembourg bahçesi, Saint-Jacques meydanı, Temple, Arts et Métiers okulu, Lobau kışlası, Buttes-Chaumont, İtalie meydanı, Père-Lachaise mezarlığı ve Montmartre'daki Saint Pierre meydanıyla Rossiers sokağında yer alan bu mezbahalarda, işi çabuk tutmak için mitralyöz kullanılıyordu.

30 Mayısa kadar durmaksızın çalıştı mezbahalar. Ama Haziran ayının ilk günlerinde de Père-Lachaise'de infazlar devam etmekteydi. Kurşuna dizilenlerin tam sayısı belli değildir : En az 17.000 olarak değerlendirebileceğimiz bu rakam, henüz ele geçmemiş Komün üyeleri ya da memurları sanılarak öldürülen zavallılarla birlikte 25.000 e yükselir.

Mayıs ve Haziran güneşi altında çürüyüp kokuşan ceset yığınları, başkent için çok geçmeden büyük bir tehlike oldu. Bunların bir kısmı, şehir içinde ve dışındaki mezarlıklarda ya da kale duvarları kıyısında açılan geniş yarıklara doldurulmuş; bir kısmı ise, bütün delikleri sıkı sıkıya tıkanmış kazmatlara yığılarak feci şekilde yakılıp kül edilmiştir. Buttes-Chaumont'da hazırlanan büyük bir ceset yığını da, üzerine petrol dökülüp ateşlenerek yok edilmiştir. Bütün bu katliam ve infazlar sırasında, Seine nehri zaman zaman kıpkırmızı akmıştır.

Takipler. Tenkil hareketinin, B. Malon'un Fransız bayrağına izafeten deyişiyle, "üç renkli terör" de ifadesini bulan ikinci safhası, harp divanları dönemi biter bitmez başlamaktadır. Alabildiğine zulüm, ikiyüzlülük ve döneklik örneğiyle dolu uzun bir ihbar dönemidir bu. Tam 330.000 ihbar olayı kaydedilmiştir ! Tevkif edilenler Versailles'da toplanmaktaydı. Alevler içindeki Paris'te ya da 28 Mayıs'ı izleyen polis taramaları sırasında yakalanan (1858'i kadın 651'i çocuk olmak üzere) 38.668 mahpus, uzun sıralar hâlinde ve yorgunluktan bitkin bir hâlde, Versailles sosyetesinin alayları, hakaretleri, tükürük ve tokatları altında caddelerden geçirilerek sevkedilmişlerdir. Manzarayı alkışlayanlar arasında, başta Lecomte de Lisle ve Alexandre Dumas Fils olmak üzere, edebiyat âleminin seçkin simaları da bulunmaktadır. İbret olsun diye cadde cadde dolaştırılan, kiliselerin önünde zorla

diz çöktürülüp yer öptürülen, sık sık da kılıç ya da süngü uçlarıyla dürtüklenen bu zavallılar, sonunda, ağza alınmayacak şartlar içinde, Saint-Cyr'de ve Orangerie'de Satory'nin avlusunda veya Noailles sokağı kışlasında, Harbiye ya da Bahriye bakanlıkları tarafından alelacele hazırlanmış depolarda, cezaevi yerini tutan gemilerde, kalelerde, adalarda enterne edilmişlerdir. "En tehlikeli" lerle kadınlar, Versailles'daki tevkifhanelerde ve ıslah yuvalarında alıkonacaklardır. Nakil zorlukları, berbat yiyecekler, bütün tabii ihtiyaçların aynı daracık mahalde giderilme zorunluğu ve insandışı muameleler, bu bedbahtlardan bir kısmının kısa zamanda ölümüne yol açmıştır.

Komün mağlûplarını yargılamak için, dört daimî Versailles harp divanına ek olarak (ki bunlardan ikisi, 22 Ocak 1871'de Millî Savunma Hükümeti tarafından kurulmuştu), 7 Ağustos kanunuyla yirmi iki tane daha divan kurulacaktır. Askerî adaletin temsilcileri, tenkil görevlerinin sona erdiğini ancak 1872 Haziranında açıklamışlardır. 22.240 sanık hakkında, sekiz dokuz ay süren bir tutukluluk devresinden sonra, takipsizlik kararı verilmiştir. Ama iş bitmiş değildir : Şimdi, 50.000'e yakın "istenmeyen adam" dosyasının taranarak karara bağlanması gerekmektedir ki, bu da, çoğu divanların arada lâğvedilmesi sonucu, ta 1874 yılı sonlarına kadar uzayacaktır. Harp divanlarının çalışması, şu rakamlarda ifadesini bulmaktadır :

Takipsizlik kararı	25.023
Beraat	2.462
Sorgusuna lüzum görülmeyen	9.291
Hükümlü	10.042
Giyabında hükümlü	3.761

Hepsi sert, bazıları gerçekten korkunç bu harp divanlarının askerî adalet örgütüne askerî revizyon divanlarını da eklemek gerekiyor. Bunlar, 2960 kovuştur-

mayı iptal etmiştir. Bir de Millî Meclis tarafından 10 Temmuz 1871'de seçilen Af Komisyonu var ki, bu komisyon da 310 hükmü tamamen kaldırmış, 286 cezayı hafifletmiş, 1295 cezada da değişiklik yapmıştır.

Adlî istatistikler. Takibe uğrayan şahıslar arasında, 22.807 tanesi federe ve 6604'ü kadro olmak üzere, 29.573 Komün savaşçısı bulunmaktaydı. Bunların 5546'sı Millî Muhafız değildi. Yirmi yedisi Komün üyesi, kırk beşi Merkez komitesi üyesi idiler, büyük bir kısmı da ayaklanan Parisin çeşitli servislerinde görevliydiler. 35.000 Fransıza karşılık, sadece 1725 yabancı görmekteyiz. Yani ayaklanma, herşeyden önce bir Fransız ayaklanmasıdır. Appert raporunun istatistik verilerinden ve Paris sanayi hayatının olaylardan sonra daha uzun süre âtıl kalışından açıkça ortaya çıkan bir nokta daha, ayaklanmanın tam anlamıyla bir proletarya ayaklanması olduğudur. Bir çok şeflerin, bu arada Urbain, Régère, Rastoul, Cmampy ve hattâ Jourde'un sorgular sırasında kahramanca davrandığını söylemek mümkün değildir. Bu kimseleri yargılayan Üçüncü Harp Divanı, aynı zamanda, son derece gergin ve heyecanlı bir yargılamadan sonra, Ferré'yi ölüme, Trinquet'yi de müebbed hapse mahkûm etmiştir. Böylece, Ferré ile birlikte Rossel'in de kurşuna dizildiği 28 Kasım 1871 tarihinden 22 Ocak 1873'e kadar, Versailles tarafından mahkûm edilenlerin işini bitirmek için infaz mangaları hazır bulundurulmuştur. Hapisane ve gemilerde türlü hastalık ve belâ yüzünden ölen üç bine yakın malıkûmun yanında, infaz mangalarının kurşunlarıyla can veren topu topu yirmi üç kişidir ve bunlar, ötekilerden herhalde daha bahtlıdır.

Sürülenler. Fransa'da bırakılan mahkûmların, geçici bir süre için ya da müebbed olarak Yeni Kaledonya'ya ya da Nu adasına sürülen kadınlı erkekli (bu kadınlar-

dan biri de Louise Michel'di) bedbahtlardan daha mutlu olduğu söylenemez. Devlet gemilerinin güvertesinde demir kafesler içinde ve gardiyanların zalim muamelesi altında sevkedilen sürgünler, gülünç denecek derecede ilkel bir takım çalışma araçlarıyla vahşi ormanların ortasına gönderilmişlerdir. Orada da en sadık yoldaşları açlık olmuştur. Kürek mahkûmu hayatı sayesinde bunlar arasında ölenler pek çok olmuş, bir kaç tanesi de kaçabilmiştir. Bu arada, Jourde, P. Grousset ve Rochefort'un kaçışları gerçekten şaşkınlık verici bir tarzda hazırlanmıştı. Adalarda tabii zaman zaman isyanlar da çıkmış ve tabii bu isyanlar en hunhar şekilde bastırılmıştır. Nu adasındaki ünlü kırbaç sahnelerinden birinin bir kadın sürgün tarafından çizilen tablosunu, aşağıya alıyoruz :

«Kırbaç cezası, davul sesiyle meydana toplanan bütün kürek mahkûmlarının önünde haftada iki defa uygulanırdı. Çırılçıplak bir hâlde bir sıraya yatırılıp bağlanan mahkûma yerine göre on, on beş, yirmi ve bazan daha da fazla kırbaç vurulmaktaydı. Ceza aleti olan kırbaç, deriden örülme ve kalındı, ve bu iş için özel olarak yetiştirilmiş bir cellât tarafından dehşet verici bir ustalıkla kullanılıyordu. Kırbacın her inişinde deri, ateşte yanmış gibi kabarıyor; dördüncü ya da beşinci darbede de kan fışkırmağa başlıyordu. Acı öylesine ağırdı ki, en dayanıklı insanın bile, haykırmamak için, insanüstü bir çaba göstermesi gerekirdi. On beş kırbaç yiyen cezalı, çoğunlukla, haftalarca çalışamaz bir hâle geliyordu. Bir mahkûmun ölmeden kırk kırbaç darbesine dayandığı görülmemişti. Oysa ceza çoğu zaman elli kırbaç olurdu. Ama bu durumda bir cerrah, işkenceye nezaret eder ve mahkûmun ölmek üzere olduğunu sezer sezmez cezayı ertelerdi. Cezalı derhal hastaneye kaldırılıp tedavi edilir ve işkencenin devamı, iyileşeceği güne bırakılırdı..»

Kanak isyanından sonra (ki bu hareket sırasında

Amouroux, vahşilere karşı kullanmak için kendisi ve arkadaşları için silâh verilmesini talep etmiştir), sürgünlere revâ görülen muamelede belirli bir yumuşama olmuştur.

Sürgünler. Bütün ülkeyi büyük çapta bir tenkil hareketine katılmaya çağırmayı denemiş olan Thiers hükümeti, daha başka tedbirler de tasarlamış bulunuyordu. 26 Mayıs - 6 Haziran 1871 tarihleri arasında, J. Favre tarafından Fransa'nın yabancı ülkelerdeki temsilcilerine yollanan tamimler (genelgeler), Komün suçlularının Fransa'ya iadesini sağlamağa yönelmişti.

Yerine getirilmesi imkânsız bir istekti bu. Bir kere, başvurulan ülkelerin liberal gelenekleri böyle bir talebe karşı olduğu gibi, aileleri ve yakınlarıyla birlikte hesaplanması gereken sürgünlerin büyük sayısı da buna elvermiyordu.

İngiltere'de. Sürgünler, özellikle İngiltere, İsviçre ve Belçika'da yerleşmiş durumdaydılar. İngiltere'de, özellikle Londra'da ve diğer büyük şehirlerde yerleşmiş binlerce sürgün arasında, şu isimleri saymak gerekir : Ed. Vaillant, Camélinat, Theisz; Blanqui'cilerden Granger, Ed. Levraud, Ch. da Costa, Pilotell, geleceğin büyük Komün tarihçisi Lissagaray, 1873 yılında Karl Marx'ın kızı Jenny ile evlenecek ve daha sonra da *L'Aurore* gazetesinin başyazarlığını yapacak olan Charles Longuet, ilerde parlak bir diplomatik karyer yapacak olan topçu teğmeni Vaughan, C. Barrère, Brunel, Bergeret, Eudes, J. Andrieux ve büyük yazar J. Vallès. Bütün bu kimseler, özellikle de entellektüeller, geçinmekte zorluk çekmektedir Aralarından yalnız birkaçı resmî görev almayı başarabilmiştir. Ama çok geçmeden vatan hasreti kendini gösterecektir. Vatan hasreti ile de, ayrılmalara, kopmalara, karşılıklı suçlamalara ve nefretlere yol açan bir acılık..

Vermersch önce *Vermersch-Journal,* sonra da *Qui Vive?* adlı gazeteleri çıkaracak ve bu arada da Vaillant'dan güzel bir dayak yiyecektir. *Fédération, journal des révolutionnaires*'de Vésinier, yok yere Blanqui'cilere saldırınca, «Komün Mültecileri Birliği» heyecana kapılacak ve Vésinier'nin gazetesini bir «satılmış gazete» olarak ilân edecektir.

Belçika'da. Aynı tedirginlik, çok geçmeden Brüksel ve Liège'de bulunan sürgünlere de geçmiştir. Belçika'ya kaçan sürgünler, resmî makamların husumetine karşılık, halkın büyük sempatisiyle karşılaşmışlardı. 27 Mayısta resmî makamların düzenlediği bir «istenilmeyen adamlar» listesinde Komün'ün bütün tanınmış kişileri bulunmaktaydı. Belçikalı gericilerin bu tavrını *L'Indépendance* gazetesinde protesto eden büyük şair V. Hugo, aynı günün gecesi sınır dışı edilecektir. Buna karşılık halk, sonradan İngiltere'ye geçen Tridon ve J. B. Clément, daha 6 Nisan 1871'de istifa ettiği hâlde 1873'te ölüme mahkûm edilen Ranc, Jourde ve Rochefort'la birlikte sürgünden kaçıp gelen gazeteci O. Pain, ilerde Fransız yüksek öğretim kadrosunun yöneticilerinden birinin babası olacak olan mühendis G. Cavalier, Millî Matbaa'nın yöneticisi Debock, "mason" gösterilerinin organizatörü Thrifocq, ilerde Belçikalı ünlü kollektivizm öncüsü César de Paepe'nin kızkardeşiyle evlenecek olan G. Bazin gibi Komün üyelerini büyük bir yakınlıkla karşılamıştır. Bunlara, sırası gelmişken, Rimbaud ile dostu Verlaine'i de ekleyelim. Bütün bu mülteciler zeki davranmış ve kendilerine büyük çapta destek olan bir "Yardımlaşma Sandığı" kurmuşlardır. Ayrıca sürgünlerin sunduğu Fransız elemeği Belçika üretimini hissedilir derecede destekleyecek ve sürgünler, Belçika siyasî çevrelerinde, çok geçmeden gerçek nüfuz kazanacaklardır.

İsviçre'de. İkinci İmparatorluk'un son yıllarında bütün aşırı akımların kongrelerinin toplanmış ve Enternasyonal'in büyük çapta gelişmiş olduğu eski demokrasi ülkesi İsviçre ise, daha ilk günlerden itibaren, B. Malon, Dereure, Martelet, Protot, Pindy, Gambon, Miot, Lefrançais, Arnould, Babick, Rogeard, gazeteci M. Vuillaume, Rossel'in sekreterliğini yapmış olan genç G. Renard, Merkez Komitesi mensubu ve Millî Matbaa müdür yardımcısı Alavoine, barikat delegesi N. Gaillard ve eski Harp Okulu kumandanı Razoua gibi Komün'cülere kucak açmıştı. Razoua, Fransa'ya iade edilmek üzere tevkif edilmiş ama sürekli bir miting kampanyası sonucunda üç hafta sonra serbest bırakılmıştı. İsviçre, Paule Minck, B. Malon'un arkadaşı Andrée Léo, Millî Savunma Hükümeti tarafından Paris'teki kız okullarını yeni baştan örgütlendirmekle görevlendirilmiş bayan Tinayre gibi Komün'ün kadın üyelerini de kabul etmiş bulunuyordu. Sonradan bunlara, hapishanelerde ve hapishane-gemilerde on sekiz ay geçirdikten sonra Avrupa'nın en büyük bilim kurumlarının talebi üzerine serbest bırakılan ünlü coğrafya bilgini Elsée Reclus de katılacaktır. İsviçre ayrıca, taşralı soyalistleri de mülteci olarak kabul etmiştir. Bunlar arasında, Creusot'dan gelen Dumay ile, *İnsan Hakları*'nı öven yazılarından dolayı 22 Haziran 1871 tarihinde Hérault ili mahkemesi tarafından mahkûm edilen genç Jules Guesde'i özellikle saymak gerekir. Courbet, fırçasına; Rochefort da kalemine İsviçre'de kavuşmuşlardı. Buradaki sürgünlerin çoğu, Enternasyonal içinde marksistlerle Bakunin arasında başlayan polemiğe katılmıştır. 1867 yılında kurulmuş olan Uluslararası Barış ve Hürriyet Birliği'nin V. Kongresi'nde bazı sürgünlerin, Chaudey'nin infazını haklı göstermeğe çabaladıklarını; P. Minck ve A. Léo'nun da Versailles'cıları şiddetle eleştirdiklerini biliyoruz. Ayrıca belirtelim ki bu

sürgünlerden çoğu hatıralarını yazmıştır ve bütün bunlar, Komün hakkında değerli birer vesika olduğu kadar, sosyalist ideolojinin kök salmasına da yardımcı olmuştur.

Hiç şüphe yok ki, bu sürgünlerden çoğu, hangi şartlarla ve ne şekilde kaçtıklarını açıklamaktan çekinmişlerdir. Gene biliyoruz ki, sayısız federe'nin "Yaşasın Komün!" diye haykırarak can verdiği günlerde, çoğu şefler pek de yakışık almayan tarzlarda canlarını kurtarmışlardı. Bu türlü zaaflar üzerinde fazla durmak boşuna olacaktır.

Sürgün ideolojisi. Derinden derine incelenmeyi çoktan hak eden sürgün edebiyatı yalnız değerli tanıklıklar sağlamakla kalmamış; aynı zamanda da, tutku ve çelişmelerle dolu bir ideoloji ortaya çıkarmıştır. Bu sıralarda en fazla Blanqui taraftarlarının sesini yükselttiğini görmekteyiz. 1874 Haziranında Komün'ün Londra grubu tarafından yayınlanan bir manifestoda, Paris'teki infaz ve yangınlarda sorumluluk payı istendiği ve gerçek anlamında "sosyalist bir toplum"un kurulabilmesi için işçi sınıfının "proletarya diktatoryası"nın şart koşulduğunu biliyoruz. Bakunin'cilerin sert bir hücumuna uğrayan bu metin, Fr. Engels'in de saldırısına maruz kalmıştır. Blanqui'cileri çocukça içgüdülere kapılmakla suçlamaktadır. Engels. 16 Mayıs dolayısıyla Pindy ve bir kaç İsviçre sürgününün yayınladığı bir başka manifestoda işçi hareketinin kısa bir tarihi verilmekte ve 1877 Cumhuriyetçilerinin (363'ler topluluğu), bir önceki kuşaktan daha iyi işler başarabileceklerine inanılmadığı belirtilmektedir. 1879'da ise, Marsilya'daki İşçi Kongresi dolayısıyla, Londra'da yaşayan çeşitli akımlara mensup sürgünler, son derece ilgi çekici bir metin üzerinde anlaşmışlardır. Bu metin, Komün'ü övmekle birlikte, Komün'ün irticalî

bir hareket olduğunu belirtmekte ama gene de, "büyük önem taşıyan tarihî bir olay" olduğunu ileri sürmektedir.

İşçi sınıfının siyasî iktidara gelişidir bu.. Proletarya hürriyete kavuşmak için, yalnız, ekonomik köleliğin ifadesi demek olan siyasî burjuva organizmasına el koymakla yetinemez; aynı zamanda tepeden tırnağa değiştirmek zorundadır bu organizmayı.

Bununla birlikte, Meclise giren milletvekilleri, "yirmi işçi kongresinin başaramayacağı kadar büyük çapta bir propaganda" yapmayı başaracaklardır.

Bu manifestonun yazıldığı tarihte, böyle bir görüş de gerçekleşme ihtimaline sahiptir. Çünkü Millî Meclis artık ortada yoktur, ve Fransız işçi hareketi de yeniden ilerlemeğe koyulmuştur.

Enternasyonal'e karşı savaş. Thiers ve Versailles'cı milletvekilleri, kanlı tenkil hareketini yeni bir cephede sürdürmeyi denemişlerdir : Propaganda kaygısıyla, 18 Mart ayaklanması hakkındaki *Parlâmento Soruşturması*'nın bütün rapor ve belgeleri kitap hâlinde yayınlanmış ve bu, *Millî Savunma Hükümeti Hakkında Soruşturma*'nın da yayınlanmasıyla, 4 Eylülde başlamış olan devre karşı bir ithamname teşkil etmektedir. Öte yandan, Millî Muhafız Alayını lâğveden kanun tasarısı da 25 Ağustos 1871 günü oylanmış ve böylece, J. Favr'ın, alayın tüfekleri konusundaki nedameti de telâfi edilmiştir. Nihayet, Enternasyonal'cilere karşı bir kanun teklifi de 14 Mart 1872 günü kabul edilmiştir. Dufaure'un kaleminden çıkan bu tasarı, ancak 1901'de, dernekler hakkındaki kanunun kabulüyle yürürlükten kalkacaktır. Dufaure tasarısının temel maddelerini aşağıya alıyoruz :

BİRİNCİ MADDE. — Hangi isim altında olursa olsun, ve hele Enternasyonal Emekçiler Birliği ismi altında, işi yarım bırakmağa (yani modern anlamıyla greve), mülkiyet hakkını, aileyi, vatanı, dini ya da dinî inançla-

rın gerektirdiği davranışları ortadan kaldırmayı amaç güden her enternasyonal dernek ya da birlik, Fransız toprakları üzerindeki varlığı ve şubeleri dolayısıyla bile, kamu huzuruna karşı bir suikast sayılacaktır.

MADDE 2. — Bu kanunun yürürlüğe girdiği günden itibaren, Enternasyonal Emekçiler Birliği'ne ya da aynı amaç ve doktrinlere bağlı herhangi bir başka derneğe üye olan ya da üye olmuş gibi davranan her Fransız, üç aydan iki yıla kadar hapis ve 50 franktan 1.000 franga kadar para cezasına çarptırılır. Ayrıca, bu suçu işleyenler, Ceza Kanununun 42. maddesinde belirtilen yurtdaşlık, aile ve medenî haklarından en az beş, en fazla on yıl süreyle mahrum bırakılır.

Fransız topraklarında bu türden dernek ya da birliklere üye olan ya da üye olmuş gibi davranan yabancılar, bu kanunda belirtilen cezalara çarptırılır.

MADDE 3. — Bu türlü derneklerde görev kabul eden ya da aidat vermek, üye kaydetmek, doktrinlerini, statülerini ya da genelgelerini bastırıp yaymak suretiyle bunların gelişmesine bilinçli ya da bilinçsiz şekilde hizmette bulunan Fransız ya da yabancıların cezaları beş yıla ve 2.000 franga kadar yükseltilebilir.

Bu suçlular, ayrıca, cezalarının bitiminden itibaren, beş yıldan az on yıldan çok olmamak şartıyla, polis gözetlemesi altında sürgün edilebilirler.

MADDE 4. — Nitelikleri yukarıda belirtilen dernek ya da birliklerin bir seksiyon ya da mahallî teşkilâtına, bilerek ya da bilmeyerek, bir ya da bir kaç toplantı için lokal kiralayan ya da verenler, altı aydan bir yıla ve 50 franktan 500 franga kadar para cezasına çarptırılır...

Bir noktayı belirtmek gerekir : Komün'e katılmış olan yabancıların sayısı küçüktür. Hareketin çöküşünden sonra tâkibe uğrayan yabancı sayısının 1.725 olu-

şu da bunu göstermektedir. Buna karşılık önemli olan nokta, Brüksel, Londra, Leipsizg, Düsseldorf, Milano ve Roma'da Komün'ü destekler mahiyette bildiriler yayınlanmasıdır. Hele İspanya ve İtalya'da Komün hareketi büyük yankılar uyandırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işçi çevreleri bile Paris'teki uzak olayların öylesine etkisinde kalmışlardır ki, Engels, Enternasyonal'in merkezinin New York'a taşınmasını teklif etmiştir. Burada, Enternasyonal'in o sıralar hükümet tehditlerinden çok kendi iç çatışmalarıyla sarsılmakta olduğunu da belirtelim. Kısaca, Dufaure Kanunu, Komün'ün boğuluşuna karşı başlayan dünya çapındaki tepkiyi, J. Favre'ın umudunun tersine, önleyemeyecektir. Ne varki, çıkarılan kanun işçi sınıfının önde gelen savunurlarına, özellikle de anarşistlere karşı defalarca kullanılmıştır.

Komün'ün gerçekleştirmek istediği Cumhuriyet'in doğuşu. Bu Cumhuriyetin doğuşu, yalnız Versailles Meclisi'nin zaaflarından, taşra burjuvalarının aklı başında kanunlarından ötürü değil; aynı zamanda ve özellikle; babalarının ve dedelerinin uğrunda hayatlarını feda ettiği, kendilerinin de, ikinci kuşatmanın ıstıraplarına ve Komün'ü izleyen tenkil hareketinin dehşetine adı uğruna katlandıkları Cumhuriyete bağlılıklarını 4 Eylül, 31 Ekim, 22 Ocak günleri fazlasıyla ispatlayan Paris halkının iradesi sayesinde mümkün olmuştur.

Bu arada, "ahlâk nizamı"nı kurmak isteyen ve radikalleri, "Komün'ün kanunî öcünü almaya hazırlanmak"la itham eden muhafazakâr çoğunluk, Thiers'i 23 Mayıs 1873'te istifaya mecbur bırakmış ve "Komün galibi" mareşal Mac-Mahon'un görev süresini yedi yıla çıkararak, işleri gemleyebileceği hayaline kapılmıştı. Ama Meclis, 15 Haziran 1874 günü, Anayasa'nın gündeme alınması hakkındaki Casimir-Périer teklifini; 30 Ocak 1875 günü

de, Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili Wallon tasarısını kabul etmek zorunda kalacak ve aynı yılın Ocak-Temmuz ayları arasında da, Cumhuriyeti kuran öteki Anayasa kanunları oylanacaktır. Öyle ki, 31 Aralık 1875 günü dağılan Versailles Meclisi, Komün'ü ezmiş olmasına karşılık asıl hedefine, monarşi rejimini kurmak amacına ulaşamamış durumdadır. Gerici çevrelerin 16 Mayısta giriştikleri son bir teşebbüs de Cumhuriyetçi müesseselerin kesin direnciyle karşılaşmıştır. Yani, Thiers 3 Eylül 1877 günü öldüğünde, Komün'cülerin fedakârlığıyla mümkün kılınan Cumhuriyet de yaşamağa başlamaktadır.

İşçi hareketinin yeniden doğuşu. Cumhuriyetle birlikte işçi hareketi de büyüyüp gelişmeğe koyulmuştur. Kanunlara, polis ve adalet mekanizmasının geleneksel baskılarına rağmen, sendikaların yeniden teşkilâtlandığını görüyoruz. İşçi çevrelerinde, dış ülkelerdeki sanayi sergilerine katılma fikri doğarken; radikallerde de, bir işçi kongresi toplamak fikri uyanmağa başlamıştır. 1878 Ocağında toplanan Lyon Kongresi, bu konuda esaslı kararlar alarak dağılacaktır. Paris'te 1878 yılında düzenlenen Dünya Sergisi dolayısıyla bir Enternasyonal İşçi Kongresi de toplamak için girişilen çabalar, otuz sekiz organizatörü tevkif edip mahkemeye sevkeden polisin kötü niyeti sonucu gerçekleşemeyecek ama buna karşılık, 23 Ekim 1879 günü açılan Marsilya Kongresi, Lyon Komün'cüleri tarafından gönderilen bir bildiriyi büyük tezahüratla karşılayacak ve Kongre, ücretlilerin bir siyasî parti çevresinde örgütlenmeleri konusunda tipik kararlar alacaktır.

Genel af. Genel af sorununu getiren ve başarıyla sonuçlanmasını sağlayan, radikallerle gittikçe gelişen işçi

hareketi arasındaki işbirliği olmuştur. Aslında o güne kadar, Meclis Af Komisyonu'nun kararları ya da başka bir takım kurumların teşebbüsleri sayesinde yüzlerce sürgün Fransa'ya dönmek olanağına kavuşmuş bulunuyordu. 1871 Eylülünde Henri Brisson tarafından ülkekçe ortaya atılan genel af fikri, 1873'te Lyon'lu radikal milletvekili Barodet tarafından yenileniyordu. Enternasyonale karşı girişilen hücum ve "ahlâk nizamı" taraftarlarının sertliği, bu tip bir çözümü imkânsız kıldı : Muhafazakârlar, bireysel ve sınırlı aflardan başkasına yanaşmıyorlardı. Vaucluse radikal milletvekili Alfred Naquet tarafından 20 Aralık 1875 günü sunulan ve itibar görmeyen af kanunu tasarısının, 1876 genel seçimleri dolayısıyla açılan seçim kampanyasında bir çok milletvekili adayının programında yer aldığını görüyoruz. Şöhretli ve muteber Cumhuriyetçiler tarafından Meclise ve Senatoya getirilen tasarılar da, Victor Hugo'nun cesur ve güzel savunmasına rağmen, 1876 Mayısında reddedilmiş ve ihtiyar Raspail, *Affın Zorunluğu* isimli broşüründen dolayı sekiz ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Oysa, Meclis Af Komisyonu'nun 1875'te lâğvı bile bu zorunluğu gösteriyordu. Af fikri, 1879'da bazı kısıntılarla Waddington Kabinesinin Hazine Bakanı Royer tarafından hazırlanan bir tasarı hâlinde Meclise sunulurken, Naquet, genel af teklifini yenileyecek, ama Royer tasarısı kabul edilecektir (5 Mart 1879). 1880 yılında ise, Komün'ü anma törenleri büyük çapta gösteriler hâlini almıştır : İşçi hareketi kendi gücünün ve geleneklerinin bilincine ermiştir artık. Aynı yıl, Blanqui'nin Lyon'daki ara seçimleri bir kaç oy farkıyla kaybetmesine karşılık, Trinquet, 20 Haziranda Paris belediye meclisine seçilecektir. Ve nihayet Gambetta'nın çekimserlikten usanarak Millet Meclisi başkanı koltuğundan inip söz almasıyla, genel af kanunu Mecliste ve Senatoda kabul edilmiş ve 11 Temmuz 1880 günü de yürürlüğe girmiş olacaktır.

Karl Marx, *Fransa'da İç Savaş* konusunda Enternasyonal için kaleme aldığı ve 30 Mayıs 1871 günü yayınlanan ünlü Açıklama'sında, Thiers'i, "taşralılar tarafından hazırlanan karşı-devrimci komploya tek ciddî engeli teşkil eden Paris"i ortadan kaldırmakla suçladıktan sonra, Versailles'ın Komün'e karşı açtığı savaşın "Yabancı müstevlinin himayesi altında girişilmiş bir sınıf savaşı" olduğunu belirtmekte ve şunları söylemektedir :

"Komün'ü yaratan işçi Paris, yepyeni bir toplumun hazırlayıcısı olarak ebediyen anılacaktır. Komün'ün kurbanları, işçi sınıfının engin yüreğine gömülmüştür. Komün'ü mahvedenlere gelince, tarih bunların iğrenç içyüzünü daha bugünden ortaya çıkarmış bulunmaktadır ve suratlarındaki bu ebedî lekeyi bütün papazlarının bütün duaları da bir araya gelse, silmeye yetmeyecektir."

Marx'ın bu satırlarında, Komün mit'inin sezilmiş ve yürümekte olduğunu farkediyoruz. Bu, herşeyden önce, işçi sınıfının yaratmak istediği ve ilerde yaratacağı mit'lerin örneği ve taslağı olan bir mit'tir : Proletarya Hükümeti'nin mit'i..

Ama objektif olarak baktığımız taktirde komün'ün, aslında, hazırlıksız ve kendiliğinden bir hareket olduğunu görürüz. Komün'ü doğuran nedenler, sosyal ve siyasî plânda rahatça seçilmektedir. 18 Mart günü, bir "kardeşçe dayanışma" hareketiyle, ya da, nâzım plandan yoksun ve beceriksizce yönetilmiş bir sokak çarpışmasıyla başlamaktadır. İrade birliğinden yoksun olan Komün meclisi, aksiyonunu yönetecek bir teori yaratamamış, çeşitli görüşler arasında bölünüp parçalanmıştır. Teşekkülü bakımından "işçi hükümeti" şeklinde adlandırması biraz da güç olan Komün Hükümeti ise, çalışma ve halk eğitimi konuları dışında ve bir de varlığının son haftası hariç,

çoğu zaman kararsız ve fazla temkinli hareket etmiştir. Ve nihayet kriz, 18 Mart çarpışmasından bir nebze daha beceriklice yönetilen büyük bir sokak savaşıyla kapanmıştır.

Ne var ki, bütün hataları ve kararsızlıklarıyla Komün, hâkimiyeti altında olduğu çeşitli akımlara rağmen Cumhuriyeti, Almanlarla sonuna kadar savaşı ve idare muhtariyetini yekvücut hâlde isteyen Paris halkının iradesini dile getirmektedir. Federelerin çoğunluğu ve sivil ve askerî şefleri açısından, bu amaçların, sosyalist bir ideoloji çerçevesinde ve azçok belirli bir burjuva düşmanlığı dolayısıyla dile geldiği de doğrudur. Nitekim bu insanları, bugün çağdaş proletarya tarafından her yıl saygıyla anılan son fedakârlığı göze almağa sürükleyen de bu ideolojidir; daha doğrusu, bu inanç ve duygulardır.

Sosyalizm, komünizm, anarşizm gibi büyük çağdaş akımlar, "Komün'cüler"in de umudu olduğunu sandıkları bir düzeni gerçekleştirebilmek için bugün bile, 1871 bildirilerinin bıraktığı kanlı anılara, kanlı haftayı önceleyen ve izleyen günlerdeki Komün edebiyatına, Louise Michel'in, Eugène Pottier'nin, Clovis Hugues'ün ve J. - B. Clément'ın şiirlerine, İngiltere ve İsviçre'de kaleme alınmış hâtıralara başvurmaktan geri durmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

A. Adamov

Türkçesi : Galip Üstün

FRANSIZ CUMHURİYETİ

PARIS MILLI MUHAFIZLARI

Hükümetin bir darbe hazırladığı yolunda saçma bir söylenti yayılmaktadır.

Cumhuriyet Hükümetinin, Cumhuriyetin selâmetinden başka amacı yoktur ve olamaz. Aldığı tedbirler asayişin muhafazası için zorunluydu. Hükümet, üyelerinin hemen hemen hepsi halkın meçhulü kimseler olan, yalnız ve sadece komünist doktrinleri temsil eden, ve Millî Muhafızlar ile Ordu ortak bir kararla vatanı ve cumhuriyeti savunmak için ayağa kalkmasaydı Paris'i yağmaya, Fransa'yı da mezara götürecek olan isyancı bir komitenin işini bitirmek istemiştir ve hâlen de bunu istemektedir. (*)

Paris, 18 Mart 1871

A. THIERS, DUFAURE, E. PICARD, JULES FAVRE, JULES SIMON, POUYER - QUERTIER, General LE FLO, Amiral POTHUAU, LAMBECHT, DE LARCY

(*) Thiers ile yamakları bu çağrıyı, tam hükümet darbesi yapmayı denedikleri gün —18 Mart günü— ilâna cüret ettiler. Versailles henüz Paris'teyken bile Versailles'de insanlar bir tek yalanın adamı değildi.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

HALKA

YURTTAŞLAR,

Paris halkı, kendisine kabul ettirilmek istenen boyunduruğu söküp attı.

Cumhuriyete kastetmek isteyen utanmaz çılgınları korkusuzca, tahrik etmeksizin bekledi.

Bu defasında, ordudaki kardeşlerimiz hürriyetlerimizin kutsal sandığına el atmak istemediler. Hepsine şükranlarımızı sunar ve Paris'le Fransa'nın elele, getireceği bütün sonuçlarıyla alkışlanan bir Cumhuriyetin, istilâlar ve iç savaşlar devrine artık nihaî olarak son verecek olan yegâne hükümetin temelini atmasını dileriz.

Sıkıyönetim kaldırılmıştır.

Bütün Paris halkı, kendi kesimlerinde komün (bucak) seçimlerine çağrılmış bulunuyor.

Yurttaşların güvenliği Millî Muhafız Birliği'nin yardımıyla sağlanmıştır.

Paris Belediye Binası, 19 Mart 1871

Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesi :
ASSI, BILLIORAY, FERRAT, BABICK,
EDOUARD MOREAU, C. DUPONT, VARLIN,
BOURSIER, MORTIER, GOUHIER,
LAVALLETTE, FR. JOURDE, ROUSSEAU,
Ch. LULLIER, BLANCHET, J. GROLLARD,
BARROUD, H. GERESME, FABRE, POUGERET.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

MİLLİ MUHAFIZ BİRLİĞİ CUMHURİYET FEDERASYONU

Şayet Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesi bir hükümet olsaydı, seçmenlerinin haysiyeti için kendi meşruiyetini ispata çalışmaktan yüksünür, bunu bir yük sayabilirdi. Ama daha ilk açıklamasında bile, "halkın soluğunun devirdiği kimselerin yerini almak iddiasında bulunmadığım", sadece kendisine verilmiş olan vekillik ödevinin sınırları içinde kalmak kararında olduğunu bildirdiğine göre, kendini savunmak hakkına sahip kişilerden meydana gelen bir topluluk olarak kalmaya devam etmektedir.

Cumhuriyetin çocuğu olduğu, kendine şiar olarak o büyük "kardeşlik" sözünü seçtiği için onu yerenlerin, kötüleyenlerin suçunu bağışlar ve iftirayı bilgisizlik dolayısıyla kabul etmiş olan dürüst insanları ikna etmek ister.

Hiç bir zaman gizli olmamıştır. Üyeleri adlarını bütün duvar ilânlarına koydular. Bu adlar tanınmamış olsa bile sahipleri sorumluluktan kaçmamışlardır —ki bu sorumluluk da büyüktü.

Komite bilinmez değildi; çünkü Millî Muhafız Birliğinin 215 taburunun oylarıyla seçilmiştir.

Bir karışıklık unsuru olmamıştır; çünkü yönetimini kabul etmekle ona şeref vermiş olan Millî Muhafız Birliği ne bir aşırılık yapmış, ne de bir misillemede bulunmuştur. Ilımlı ve hakîm tutumuyla kendini güçlü bir biçimde ortaya koymuş ve kabul ettirmiştir.

Bununla birlikte tahrikler yine de eksik olmadı, hükümet en utanç verici tahriklerle, cinayetlerin en korkuncunu, yani bir iç savaş çıkarmayı denemekten bir an geri kalmadı.

Paris'e isnatlarda bulundu ve taşrayı Paris'e karşı ayaklandırdı.

Karşımıza ordudaki kardeşlerimizi çıkardı ve onları meydanlarımızda soğuktan öldürdü. Oysa aileleri onları bekliyordu.

Bize baş olarak zorla bir generali kabul ettirmek istedi.

Topları Prusyalılara teslim etmesine engel olmamızdan sonra, geceleri yapılan bir takım teşebbüslerle toplarımızı elimizden almaya kalkıştı.

Sonunda da, Bordeaux'daki ürkmüş suç ortaklarının yardımıyla Paris'e şöyle dedi : "Kahramanlığını göstermiş bulunuyorsun; biz de senden korkuyoruz. O halde, senin başkentlik tacını çekip alıyoruz!"

Bu saldırılara cevap vermek için Merkez Komitesi ne yaptı? Federasyonu kurdu; ölçülü olmayı tavsiye etti, —tam kelimesini kullanarak söyleyelim— civanmertlik gösterdi. Hücum başladığı zaman herkese şöyle diyordu : "Hiç bir zaman saldırı yok, ancak en son ve kaçınılmaz durumda karşı koyun!»

Bütün zekâları, bütün kabiliyetleri kendi safına çağırdı; subay topluluğunun onunla işbirliği yapmasını istedi; kapısını, Cumhuriyet adına her çalınışında açtı.

O halde hak ve adalet hangi yandaydı? Kötü niyet kimdeydi?

Bu hikâye, henüz kimsenin kafasından silinemeyecek kadar kısa ve bize yakın. Bu hikâyeyi çekileceğimiz günün arifesinde yazıyorsak, tekrar edelim ki bu, ancak müfterilerin kendisine lâyık iftiralara iyice düşünmeden inanmış olan dürüst insanlar içindir.

Bunların bize karşı en büyük kızgınlık nedenlerinden biri, adlarımızın tanınmamış olmasıdır. Heyhat! bir çok başka adlar da tanınmıştı, hem de pek tanınmış, ve bu tanınmışlık bizim için pek uğursuz oldu!...

Bize karşı kullandıkları en son çarelerden birini bilmek ister misiniz? Halka ateş açmaktansa silâhlarının ellerinden alınmasını seçen askerî birliklere ekmek vermeyi reddediyorlar. Kardeşlerini öldürmeyi reddeden bu insanları aç bırakarak cezalandıran kimseler bize kaatil diyor!

İlkin, şunu üzülerek ilân ederiz : Şerefimizi kirletmek amacıyla kullanılan kanlı çamur, iğrenç bir yüz karasıdır. Bizim tarafımızdan imzalanmış hiç bir ölüm cezası yoktur. Millî Muhafız Birliği hiç bir zaman, bir cinayet işlemine katılmamıştır.

Böyle bir şeyden kazancı ne olurdu ki? Bundan ne çıkarımız olurdu?

Bu, saçma olduğu kadar da iğrenç bir şey.

Üstelik, bizi savunmak bile ayıptır. Davranışımız, ne olduğumuzu yeterince ortaya koyuyor. Yüksek mevki ödeneklerine, büyük paralara mı göz koyduk? 215 taburun güvenini kazanmış olmamıza rağmen yine de adsız kişilersek, bunun nedeni kendimiz için propaganda yapmayı hor görmemiz değil midir? Tanınmış olmak ucuza elde edilen bir şeydir. Bir kaç hoş cümle, ya da biraz alçaklık buna yeter. Pek yakın bir geçmiş bunu ispat etmiştir.

Kafalarımızın üstünde korkunç bir sorumlulukla ağırlığını duyuran bir vekillik ödeviyle yükümlü olan

bizler, bu ödevi korkusuz, tereddütsüz yaptık ve işte şimdi amaca ulaştığımız anda da hemen, bize çok zaman sabırsızlığını inciten fikirlerimizi dinleyecek kadar değer vermiş olan halka şöyle diyoruz : "İşte, bize emanet etmiş olduğun vekilliğin. Kişisel çıkarımızın başlayacağı yerde ödevimiz biter. İradenin buyruğunu yerine getir, Efendimiz, kendi kendini hür kıldın. Daha bir kaç gün öncesine kadar adı bilinmeyen bizler, yine adsız kişiler olarak saflarına dönecek ve hükümet adamlarına bir Paris Belediye Binasının merdivenlerinden, başı dik, alnı açık, aşağıda senin sağlam ve dürüst elini bulmaktan emin olarak inilebileceğini göstereceğiz." (*)

Merkez Komitesinin Üyeleri
Ant. ARNAULD, ASSI, BILLIORAY, FERRAT
BABIC, Ed. MOREAU, C. DUPONT, VARLIN,
BOURSIER, MORTIER, GOUHIER, LAVALETTE,
Fr. JOURDE, ROUSSEAU, Ch. LULLIER, Henri
FORTUNE, G. ARNOLD, VIARD, BLANCHET,
J. GROLLARD, BARROUD, H. GERESME, FABRE
POUGERET, BOUIT, H. CHOUTEAU, C. GAUDIER,
ANDIGNOUX, CASTIANI.

(*) Bu bildirinin uslûbu deyişi, Versailles'lıların afişleriyle karşılaştırılınca onların uslûbunun kuruluğu, zavallılığı nasıl da ortaya çıkıveriyor!..

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Halen biricik kuvvet olan Paris Komünü
İLÂN EDER :

1. Çeşitli kamu hizmeti servislerinde çalışan görevliler bundan böyle, Versailles hükümetinden ya da ortaklarından gelen emir ve tamimleri hükümsüz sayacak ve tebellüğ etmeyeceklerdir.

2. Bu karanameye uymayan memur ya da görevli derhal işinden alınacaktır.

Paris, 29 Mart 1871

Komün Adına Yetkili
Yardımcılar
RANC ve Ed. VAILLANT

Başkan
LE FRANÇAIS

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Paris Komünü ilân eder :

TEK MADDE

Emanet Sandığına yatırılmış eşyaların satılması durdurulmuştur.

Belediye Binası, 29 Mart 1871

PARİS KOMÜNÜ

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

YURTTAŞLAR,

Komününüz kurulmuştur.

26 Mart oylaması Devrimin zaferini onayladı.

Alçak, saldırgan bir iktidar gırtlağınıza sarılmıştı. Siz de, meşru müdafaaya geçerek, size bir kral kabul ettirmek suretiyle şerefinizle oynayan bu hükümeti duvarlarınızın dışına defettiniz.

Bugün ise, artlarına düşerek onlar hakkında kovuşturma yapmayı bile istememiş olduğunuz caniler, civanmertliğinizi istismar ederek şehrin kapılarının dibinde bir monarşi dolabı çevirmeye girişmiş bulunuyorlar. İç savaş yoluna başvuruyorlar; bütün ahlâksızlıkları harekete geçiriyorlar; bütün cürüm ortaklıklarından yararlanmaya çalışıyorlar. Yabancıların yardımına başvurmaya bile cüret ettiler.

Bu iğrenç dolapların yargısını vermeyi Fransa'ya ve bütün dünyaya bırakıyoruz.

YURTTAŞLAR,

Kendinize, her teşebbüse göğüs gerecek müesseseler vermiş bulunuyorsunuz.

Mukadderatınızın hakimisiniz. Sizin desteğinizden güç alarak, meydana getirmiş olduğunuz temsilciler heyeti, devrik iktidarın sebep olduğu felâketlerin sonuçlarını ortadan kaldıracak; kesintiye uğrayan çalışma hayatı, felc olan ticarî muameleler yeni bir itici güç kazanacaktır.

Hemen bugün, kiralar hakkında beklenen karar,

Yarın, ödemelerin geciktirilmesi yolundaki karar yürürlüğe girecek,

Bütün kamu hizmetleri yeniden düzenlenecek ve karışıklıktan kurtarılacaktır.

Bundan böyle, şehrin tek silâhh kuvveti olan Millî Muhafız Birliği hiç zaman geçirmeden yeniden düzenlenecek.

Yapacağımız ilk işler işte bunlar olacaktır.

Halkın seçtikleri, halktan, Cumhuriyetin zaferini sağlayabilmek için, kendilerine gösterilen güvenin devamından başka bir şey istememektedir.

Buna karşılık onlar da üstlerine düşeni yapacaklardır.

Paris Belediye Binası, 29 Mart 1871

PARİS KOMÜNÜ

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

POSTA İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

YURTTAŞLAR,

Görülmemiş bir olay kendini göstermiş bulunuyor : Doğrudan doğruya yurttaşların hizmetinde bulunan ve imtiyazlı durumunu ancak bütün ticarî ilişkilerde sağlayacağı garantiyle teminat altında tutabilecek olan bir kamu hizmeti, salt siyasî sorunlara feda edilmiş durumdadır.

Posta idaresi, bir kaç gündür, bu işin yönetimini üstüne alan kimselerce sistematik olarak sekteye uğratılmaktadır.

Paris, bu çeşit bir kararın nisan ayı vadesinin bitiminden önce bir çok yararları baltalaması bakımından

doğuracağı sonuçlar hiç umursanmaksızın, taşrayla muhabereden yoksun bırakılmış durumdadır.

Bu davranışın sorumluluğu kimin üstüne düşer? Bunun yargısını kamu vicdanına bırakıyoruz!...

Paris, 31 mart 1871

Müdür
A. THEISZ

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Millî Muhafız Birliği'ne

Kralcı tertipçiler SALDIRDILAR.

Bizim ılımlı tutumumuza rağmen SALDIRDILAR.

Artık Fransız ordusuna bel bağlayamadıkları için, Papalığın Zuhaf askerleriyle ve İmparatorluğun polisleriyle saldırdılar.

Taşrayla muhaberatı kesmekle ve bizi açlığa mahkûm ederek teslim olmak zorunda bırakmakla yetinmeyerek, bu kudurgan çılgınlar, Prusyalıları sonuna kadar taklit etmek ve işi başkenti bombalamaya kadar vardırmak istediler.

Bu sabah, "Valentin"in jandarmalarının eşliğinde, "Charette"in "chouan"ları, "Cathelineau"nun "Vendée"lileri, "Trochu"nün Bretonları zararsız Neuilly kasabasını obüs ve mermi yağmuruna tuttular ve Millî Muhafızlarımızla bir iç savaşa giriştiler.

Ölenler ve yaralananlar oldu.

Paris halkının seçtiği kimseler olarak ödevimiz, büyük Siteyi bu saldırgan suçlulara karşı korumaktır. Yardımınızla bunu başaracağız.

Paris, 2 nisan 1871

Yürütme Komisyonu

BERGERET, EUDES, DUVAL, LE FRANÇAIS, Félix PYÜT, G. TRIDON, E. VAILLANT.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

YURTTAŞLAR

Her gün, Versailles haydutları tutsak düşen arkadaşlarımızı boğazlıyor ya da kurşuna diziyor. Bize bu cinayetlerden bir yenisinin haberinin getirilmediği bir tek saat geçmemektedir. Suçluları biliyorsunuz; bunlar, jandarmalar ve İmparatorluğun polis memurları ile "Charette'in ve "Cathelineau"nun "Yaşasın Kral" naralarıyla ve başlarında beyaz bayrakla (Krallık bayrağı) Paris üstüne yürüyen kralcılarıdır.

Eğer, düşmanlarımız uygar halklar arasında savaşın alışılmış kurallarını tanımamaya devam ederek askerlerimizden bir tekini daha telef edecek olurlarsa, biz de buna elimizdeki tutsakların arasından aynı sayıda, ya da bir misli fazla kişiyi öldürmekle mukabele edeceğiz.

Her zaman, hiddetinde bile, doğruluktan ayrılmayan ve civanmert olan Halk, iç savaştan olduğu gibi kandan da nefret eder. Ama düşmanlarının vahşi suikastlarına karşı kendini savunmak da ödevidir; bunun için, ona neye mal olursa olsun, göze göz, dişe diş alacaktır. (*)

Paris, 5 nisan 1871

PARİS KOMÜNÜ

(*) Bu, ünlü ve yazık ki hiç bir zaman uygulanmamış olan rehineler kararnamesidir. Yazık ki uygulanmadı, çünkü Versailles, Paris'in bu konuda gerilediğini görür görmez elindeki tutsakları telef etmeye başladı. Böylece, Komün'ün ılımlıları, biraz da arkadaşlarının kaatilleri durumuna düşmüş oldular. Bunu Kanlı Hafta sırasında anladılar ama o zaman da artık çok geçti.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

YURTTAŞLAR,

Paris Komünü sizi, 3, 4 ve 5 tarihlerinde Cumhuriyetin düşmanları tarafından katledilmiş olan kardeşlerinin toprağa verilme törenine çağırır.

Bugünkü 6 nisan 1871 günü saat ikide Beaujon Hastahanesinde toplanılacaktır.

Defin töreni Père-Lachaise'de yapılacaktır.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

Üçüncü İlçe Belediyesi, Ekmek Karnelerinin kaldırılması hakkında

YURTTAŞLAR,

Ekmek karneleri dağıtımıyla uğraşan servis, göreve başladığımızdan beri dikkatimizi çekmişti. Bu servis bugüne kadar, eski idare yüzünden, gerek damgalama, gerekse mıntıkalara dağıtım işi için günde otuz kişi kullanmıştır.

Bize intikal ettirilmiş olan bütün haklı şikâyetleri buraya teker teker kaydetmemiz imkânsızdır.

Duruma bir çözüm bulmak üzere bu sorunla ilgilendik ve çalışmamızın sonunda şu karara vardık :

Önümüzdeki Mayısın 1'inden itibaren ekmek karneleri kaldırılmıştır.

Yerlerine, tıpkı ocaklar için verilenler gibi kişisel kartlar konulacaktır. Bu kartlar yalnız haftalık bir denetime bağlı olacağı için, ilgililerin her gün Belediye yardım sandıklarının önünde yapmak zorunda kaldıkları kuyrukları ortadan kaldırmış olacaktır.

İhtiyacı olacak herkese yardım; ama bunu kötüye kullanmak isteyene de en sert karşılık!

Ayrıca da her ay bir kaç milyon tutarında tasarruf.

Bucakların yardımlarının artık sadaka sayılmaması gerekir.

Biz halkın vekilleri için, onun yarasına merhem olmak, sebatlı çabamızla gayretlerini desteklemek bir ödevdir.

Kendilerine hizmetle yükümlü olduğumuz yurttaşlarımızın tasvibinden güç kazanarak, demokratik ve sosyal Cumhuriyetin geleceğini sağlayacak olan yararlı reformlar yapmaktan bir an geri kalmayacağız.

25 nisan 1871

Komün Üyeleri
Ant. ARNAULD, DEMAY, Clovis DUPONT, PINDY.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

Parisli Kadınlar,

Vatan, Onur ve İnsanlık Adına

MÜTAREKE

istemektedirler.

Bu kış kuşatma sırasında gösterdikleri yiğitlik ve fedakârlığın, onlar için, her iki tarafça da dinlenmek hakkını yaratmış olduğu düşüncesindedirler. Ana ve eş olarak taşıdıkları sıfatların Versailles'da olduğu gibi Paris'te de yürekleri yumuşatacağını ummaktadırlar.

Acı çekmekten bitkin düşmüş, bu kez ve şimdi de onları tehdit eden felâketlerden dehşete düşmüş olarak, Versailles'ın ve Paris'in civanmertliğine sığınmaktadırlar !

Bu iki şehirden de, bir gün için olsun, iki gün için olsun, kardeşlerin birbirini tanıyarak anlaşabilmeleri, barışçı bir çözüm yolu bulabilmeleri için silâhları bırakmalarını yalvararak dilerler.

Bütün kadınlar, beşikteki çocukları bir bombaya hedef olabilecek olanlar, kocaları inançları için savaşanlar, oğulları ya da kocaları evin günlük nafakasını siperlerde kazananlar, bugün evin biricik bekçisi olmak durumunda bulunanlar, kısaca hepsi, en sakinleri olduğu gibi en coşkunları da, Paris'ten ve Versailles'dan bütün kalpleriyle şunu istemektedirler :

Barış! Barış! (*)

Bir kadın yurttaşlar topluluğu

(*) Burada, uzlaşma örtüsü altındaki asıl sorunun, Versailles'lıların bir tahriki olduğunu anlamak için, bu afişte bir tek ada raslanmadığına dikkat etmek yeter. «Paris'in savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği» bunu hemen anladı ve iki gün sonra da gürledi (Bk. Bundan sonraki afiş).

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği Merkez Komitesi'nin Bildirisi

Alkışladığımız sosyal devrim adına; eşitlik, adalet ve emeğin hak iddiaları adına, «Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği", önceki gün duvar ilânlarıyla yayınlanan ve bir gericiler topluluğunun eseri olan iğrenç bildiriyi bütün gücüyle protesto eder.

Adı geçen bildiri, Parisli kadınların Versailles'ın civanmertliğine sığındığını ve ne pahasına olursa olsun barış istediklerini nakletmektedir..

En alçak kaatilerin civanmertliği !..

Hüriyetle despotizm, Halkla cellâtları arasında uzlaşma !..

Hayır, Paris'in emekçi kadınları barış değil, kıyasıya bir savaş istemektedir !

Bugün bir uzlaşma, ihanettir !.. Uzlaşmak, mutlak bir sosyal ıslahatı alkışlayan, yücelten kadın işçilerin özlemlerini inkâr etmek; halen varolan bütün sosyal ve hukukî ilişkilerin yıkılmasını istemek ve bütün imtiyazların, bütün sömürmelerin, kısaca sermaye egemenliğinin

emeğin egemenliğinin yerine geçmesini kabul etmek; bir tek kelimeyle, emekçinin kendi kendisini özgür kılmasını reddetmek olur !..

Kuşatma sırasında altı ay acı çekmek ve ihanet görmek; altı hafta boyunca, güçbirliği etmiş sömürücülerle büyük bir mücadele; hürriyet dâvası için dökülen oluk oluk kan : İşte bunlar bizim zafer ve intikam unvanlarımızdır !...

Bugünkü mücadelenin sonu, halkın dâvasının zafere ulaşmasından başka bir şey olamaz... Paris gerilemiyecektir, çünkü elinde geleceğin bayrağını tutmaktadır. Son saat çaldı : Emekçilere yer açın; cellâtları yıkılsın gitsin ! Eylem ve enerji !..

Hürriyet ağacı, hürriyet düşmanlarının kanıyla sulanarak büyür !...

Hep birleşmiş ve azimkâr, sosyal krizlerin her zaman ardı sıra getirdiği acılarla yetişmiş ve aydınlanmış, halkın ve devrimci ilkelerin temsilcisi olduğuna ve sosyal devrimin filizlerini taşıdığına inandıkları Komün'e yürekten bağlı olan Parisli Kadınlar, büyük tehlike anında kendilerinin de — irtica, kapıları zorlayacak olursa; barikatlarda, Paris tabyalarının üstünde — tıpkı erkek kardeşleri gibi, Komün'ün, yani Halkın zaferi için kanlarını dökmesini bildiklerini ispat edeceklerdir !

İşte o zaman, muzaffer, ortak çıkarları için birleşen ve anlaşan, kadın ve erkek emekçiler, tam bir dayanışma içinde son bir gayretle bütün sömürü ve sömürücü kalıntılarını ebediyen yok edecekler!

Yaşasın Sosyal Devrim!
Yaşasın Çalışma!
Yaşasın Komün!
Paris, 6 Mayıs 1871

Merkez Komitesi Yürütme Komisyonu
LE MEL, JACQUIER, LEFEVRE, LELOUP, DMITRIEFF

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Saat Yarım

Üç renkli bayrak, dün akşam garnizon birlikleri tarafından terkedilen Issy kalesinin üstünde dalgalanıyor.

Savunma Bakanlığı Delegesi
ROSSEL

Saat Bir

Issy kasabası komutanı General Brunel, Lise mevkiini işgal ederek Vanves kalesiyle irtibat haline getirmek üzere görevlendirilmiştir. (*)

Paris, 9 Mayıs 1871

Savunma Bakanlığı Delegesi
ROSSEL

(*) Versilles'lıların top ateşine uzun zaman dayanmış olan Issy kalesi sonunda düşmüştü. Kalenin ancak bir düzüne kadar topu vardı; düşmanın ise altmış. Bu donatım yetersizliğini özür olarak göstermek güçtü, çünkü Federeler top sayısı bakımından hiç de yoksul değildi. Onlarda asıl eksik olan, örgüttü. Durumun böyle olduğu kabul edilince de, Rossel'in ne Millî Selâmet Komitesine, ne de Komün'e danışmadan ve Rossel kendisi Savunma Bakanlığı delegeliğinden ayrılmaya hazırlandığı bir sırada Paris sokaklarında duvarlara astırılan el ilânı bir ihanet havası taşımaktaydı.

Aşağıdaki bildiriyi almış bulunuyoruz :

MAIRIE KOMÜNÜ

Üç renkli bayrağın Issy kalesinin üstünde dalgalanmakta olduğu doğru değildir.
Versailles'lılar orayı işgal etmemiştir ve etmeyeceklerdir (*)

Komün, durumunun gerektirdiği enerjik tedbirleri almıştır.

Paris Belediye Binası, 9 Mayıs 1871.

XVIII. Bölgede (İlçe, mahalle) görevli olarak bulunan belediye encümeni üyeleri
SABOURDY, SUET, SOULLARD

(*) Versailles'lılar Issy kalesini işgal etmişti ve belediye encümeni üyelerinin «iyimserliği» de en az Rossel'in «bozguncu kötümserliği» kadar haksızdı.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

KADIN İŞÇİLERE

ÇAGRI

Komün'ün, Paristeki Kadınların Çalışma ve İlişkiler Örgütü ile Birleşik Emekçi Kadınlar Kuruluşu Sendikal ve Federal Odaları tarafından görevlendirlen "Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği" Merkez Komitesi, Emekçi erkekler sendikal ve federal odaları ile aralarında federe ilişkiler bulunan aynı işkolu kadın işçi toplulukları arasındaki ayniyeti göz önünde tutarak, bütün emekçi kadınları, bügünkü 17 Mayıs çarşamba günü akşam saat 7'de Borsa'da, Kadın İşçiler Fe-

deral Odasının kuruluşu için her biri ikişer delege gönderecek olan sendika odalarını meydana getirmek üzere her korporosyondan delege seçmeye çağırır.

Her türlü bilgi için, bütün ilçelerde kurulmuş ve göreve başlamış olan "Kadınlar Birliği Komitelerine" başvurulması.

Birliğin Merkez Komitesinin yeri, "rue du Faubourg St. Martin" deki X. mahalle belediyesindedir.

Görülmüş ve Onaylanmıştır :

Çalışma ve İlişkiler İdaresinde delege
LEO FRANKEL

Merkez Komitesi İcra Komisyonu :

Nathalie LE MEL, Aline JACQUIER, LELOUP, Blanche LEFEVRE, COLLIN, JARRY, Elisabeth DMITRIEFF.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

VERSAİLLES HALKINA

Versailles, 21 Mayıs 1871

Akşam saat 7'de
General Douay'in ordu birlikleri şu anda, "Point-du-Jour" da, "Saint-Cloud" kapısından Paris'e girmektedir.

LORIOT DE ROUVRAY

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

Paris Halkına,
PARİS MİLLİ MUHAFIZ BİRLİĞİNE

YURTTAŞLAR,

Yeter artık militarizm; dört yanı şeritli, sırmalı kurmaylar artık yeter ! Halka, çıplak kollu muhariplere açılsın meydan ! Devrimci savaşın saati çaldı.

Halk, bilgiççe manevralardan hiç bir şey anlamaz; ama elinde bir tüfek, ayaklarının dibinde de kaldırım taşları bulunduğu zaman monarşist takımının strateji uzmanlarından çekinmez.

Silâh başına yurttaşlar, silâh başına ! Biliyorsunuz, mesele ya yenmek ya da Versaille gericilerinin, papaz uşaklarımn, Fransa'yı peşin hesapla Prusyalıların eline teslim etmiş olan ve bize ihanetlerinin fidyesini ödeten o sefillerin eline düşmektir !..

Altı haftadan beri oluk gibi, cömertçe akan kanın

sonuçsuz kalmasını istemiyorsanız, hür ve eşitlik taraftarı Fransa'da hüriyet içinde yaşamayı arzu ediyorsamz, çocuklarınızı sizin çekmiş olduğunuz acılardan ve sefaletten korumak, esirgemek istiyorsanız, o zaman bir tek kişi gibi dikileceksiniz. Sizin korkunç dayanmanızın karşısında da, sizi boyunduruğun içine kapatmakla övünen düşmanın eline, kendini iki aydır kirlettiği boşuna işlenmiş cinayetlerinin utancından başka bir şey geçmeyecek.

Yurttaşlar, vekil olarak seçtiğiniz kimseler sizinle birlikte dövüşecek ve gerektiğinde sizinle birlikte ölecek. Siz de, o bütün halk devrimlerinin anası, adalet ve dayanışma fikirlerinin sönmez ocağı şerefli Fransa için düşmana yürüyünüz ki, o fikirler dünyanın yasası olsun ve yılmaz enerjiniz ona belki Paris'i satanların çıkabileceğini, ama onu ne yenmenin, ne de teslim almanın imkânı olmadığım gösterin.

Komün size güveniyor, sizin de Komün'e güveniniz tam olsun.

1 Prairial, Yıl 79
Savunma Bakanlığında Sivil Delege
Ch. DELESCLUZE

Millî Selâmet Komitesi
Ant. ARNAULD, BILLIORAY, E. EUDES, F. GAMBON, G. RANVIER

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARIS KOMUNÜ

MİLLİ SELAMET KOMİTESİ

Bütün iyi yurttaşlar ayağa !

Barikatlara koşun! Düşman şehrin duvarlarındadır! Cumhuriyet için, Komün için, Hürriyet için ileri! Silâh başına!

Paris, 22 Mayıs 1871

Milli Selâmet Komitesi

Ant. ARNAUD, BILLIORAY, F. EUDES, G. GAMBON G. RANVIER.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

MİLLİ SELAMET KOMİTESİ

Versailles Ordusunun Askerleri,

Paris halkı, göğsü göğsünüze değdiği zaman silâhlarınızı ona çevirebileceğinize hiç bir zaman inanmayacaktır. Gerçekten, bir kardeş kaatilliği olacak olan böyle bir harekete eliniz varamaz.

Siz de bizler gibi proletersiniz; fesatçı monarşistlerin alnımızın terini emdikleri gibi kanımızı da emmelerine izin vermemek sizin de yararınızadır.

18 Martta yaptığınızı yine yapacaksınız ve halk, kardeş gözüyle baktığı ve kendisiyle birlikte Hürriyetin, Eşitliğin uygar sofrasındaki şölenine yanyana oturmayı umduğu kimselerle vuruşmanın acısını tatmayacak.

Bize gelin kardeşler, bize doğru gelin, kollarımız size açık!

3 prairial, Yıl 79

Millî Selâmet Komitesi

Ant. ARNAULD, BILLIORAY, E. EUDES, F. GAMBON, G. RANVIER.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

MİLLİ SELAMET KOMİTESİ

Millî Selâmet Komitesi bildirir :

Madde 1. Bütün pencerelerin cam ve pancurları açık duracaktır.

Madde 2. İçinden, bir el bile olsa, silâh atılan ya da Millî Muhafızlara karşı herhangi bir saldırıda bulunulursa, o ev derhal yakılacaktır.

Madde 3. Millî Muhafız Birliği bu emrin harfiyen uygulanmasıyla görevlendirilmiştir.

Paris Belediye Binası, 3 prairial, Yıl 79.

Millî Selâmet Komitesi

Ant. ARNAULD, E. EUDES, F. GAMBON, G. RANVIER

FRANSIZ CUMHURİYETİ

Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik

PARİS KOMÜNÜ

XX. İLÇENİN YURTTAŞLARI,

İki aydır bize karşı merhametsiz bir savaş vermekte olan bir düşmanla zorlu, hırslı bir mücadeleye girişmenin zamanı gelmiştir.

Eğer yenilseydik bizi nasıl bir kaderin bekleyecek olduğunu biliyorsunuz. Öyleyse, Silâhbaşına! Ve silâhı ancak zaferden sonra bırakmak üzere... Gözümüzü dört açalım; özellikle geceleri... Düşmanın savaş kurnazlıklarını boşa çıkarmak için her zaman tetikte olalım.

Kısaca, sizden, herkesin yararı için ve şu anda bütün devrimcileri birleştiren dayanışma adına, verilen emirleri harfiyen yerine getirmenizi istiyorum.

Büyük bir tehlikeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu tehlike, Millî Muhafız Birliğinin, artık hiç bir tehdid altında bulunmayan mahalle barikatlarını korumak bahanesiyle ön safta yer almayı reddetmesidir. XIX. İlçeye yardıma koşun; düşmanı püskürtmesine yardım edin. Güvenliğiniz oradadır; zaferin bedeli budur.

Belleville'in de saldırıya uğramasına kadar beklemeyin, sonra çok geç kalınmış olur. Öyleyse, İleri! Belleville bir kere daha muzaffer olsun. (*)

YAŞASIN CUMHURİYET!

Belleville, 25 Mayıs 1871

Millî Selâmet Komitesi'nin üyesi
G. RANVIER

Komün'ün üyeleri
BERGERET, VIARD, TRINQUET

(*) Paris'in mahalle mahalle savunulması Federelerin çok zararına oldu. Ranvier ve bazıları bunu anlamışlardı. Herkes tarafından da anlaşılması için çok çalıştılar.

FRANSIZ CUMHURİYETİ

BİLDİRİ

MONTMARTRE'LILAR,

Size kardeşlikten söz etmeye cüret eden ve Fransa'yı canlandıracağı vaadinde bulunan yağmacı reziller tarafından ateşe verilen felâketzede Paris'in bu kederli ışıkları, eğer başları uğursuz bir engerek yılanı gibi ezilmemiş olsaydı bunların neler yapabilecek olduklarını yeterince anlatmıştır.

Mevki komutanı yarbay emrindeki askerî birliğin, mahalleyi göz altında tutabilmesi için, mahalle sakinlerinin ayrı ayrı her birinin fedakârlığına güvenmektedir. Genel huzursuzluğu yatıştırmak için, petrol ateşinin sebep olduğu yangınlara karşı amonyaklı bir mahlûl hazırlatmış olduğunu bildirir. Bu mahlûl ihtiyaç karşısında kullanılmak üzere bir çok yerlerde hazır bulundurulmaktadır.

Montmartre, 26 Mayıs 1871.

69. Birliğin Komutanı Yarbay
PERRIER

FRANSIZ CUMHURİYETİ

PARİSLİLER

Fransa'nın ordusu sizi kurtarmaya geldi.

Paris teslim alındı.

Askerlerimiz, âsiler tarafından tutulmuş olan son mevkileri saat dörtte ortadan kaldırdılar.

Bugün mücadele bitmiştir. Huzur, çalışma ve sükûn yeniden başlayacaktır.

Genel Karargâh, 28 Mayıs 1871

Başkomutan, «Fransa Mareşali»
Mareşal Mac-Mahon, Magenta Dükü

J. PROUDHON'dan
KARL MARX'A MEKTUP

Lyon, 17 Mayıs 1846

Aziz dostum bay Marx,

Amacını ve düzenleniş tarzını çok yararlı bulduğum yazışmalarınızda muhataplarınızdan biri olmayı memnuniyetle kabul ediyorum. Bununla birlikte, size ne sık ve ne de çok yazmayı taahhüt edemeyeceğim; tembel tabiatlı bir kimse olmama eklenen her çeşitten uğraşılarım beni yazışma konusunda büyük gayretler göstermekten alıkoyan başlıca nedenlerdir. Ayrıca, mektubunuzun bazı noktalarına bakarak edindiğim kanaat dolayısıyla bazı ihtiyatî kayıtlarda da bulunmak istiyorum.

İlkin, örgütleme ve gerçekleştirme konusundaki fikirlerim şu anda hiç olmazsa ilkeler bakımından tamamen kararlaştırılmış durumda olmasına rağmen, eski ya da şüpheci tavrı daha bir zaman için muhafaza etmenin benim ve her sosyalistin ödevi olduğunu sanıyorum. Kısaca söylemek gerekirse, halkla ilişkilerimde hemen hemen mutlak bir ekonomik antidogmatizm savunuculuğuyla övünüyorum.

Toplumun kurallarını, bu kuralların gerçekleşme biçimlerini, onları keşfetmemizi sağlayan gelişmeyi, isterseniz birlikte araştıralım. Ama, tanrı hakkı için, bütün apriori dogmatizmleri yok ettikten sonra, bu kez de biz

kendimiz, halka kendi inançlarımızı kabul ettirmeye çalışmayalım; Katolik teolojiyi devirdikten hemen sonra, bir sürü afarozların yardımıyla, bu kez de kendisi, Protestan bir teoloji kurmaya koyulan yurttaşınız Martin Luther'in düşmüş olduğu çelişkiye düşmeyelim. Üç yüzyıldan beri Almanya Bay Luther'in bulaşığını temizlemekle meşgul; yeni bulaşıklarla insan soyunun başına yeni bir iş icat etmeyelim. Bütün görüşleri gün ışığına çıkarmak yolundaki düşüncenizi, bütün kalbimle destekliyorum. Güzel ve dürüst bir polemik yapalım; bütün dünyaya, bilgili ve uzak görüşlü bir hoşgörürlük örneği verelim; kendimizi, bu din mantığın dini, aklın dini bile olsa yeni bir dinin havarîleri olarak ortaya koymakla yeni bir hoşgörüsüzlüğün, tahamülsüzlüğün önderleri olarak ortaya atmayalım. Bütün itirazları hoş karşılayalım, teşvik edelim. Bütün tardları, bütün Mistisizmleri bozalım, silelim; bir soruna hiç bir zaman bitmiş, tükenmiş gözüyle bakmayalım. En son delilimizi de tükettikten sonra bile, eğer gerekiyorsa yeniden, belâgat ve mizahla başlayalım. Bu şartla olursa topluluğunuza katılırım, yoksa hayır..

Mektubunuzdaki o «eylem sırasında» sözü için de bazı düşüncelerim var. Belki de hâlâ, bir zamanlar adına devrim denilen ve aslında da bir sarsınadan başka bir şey olmayan şey var olmaksızın halen hiç bir reformun mümkün olmadığı görüşündesiniz. Çok iyi anladığım, mazur gördüğüm, benim de bir zamanlar paylaşmış olduğum ve son incelemelerimin beni artık etkisinden kurtararak iyileştirdiği bir görüş saydığım bu düşünceyi seve seve tartışmak isterim. Başarıya varmak için buna ihtiyacımız olmadığı kanısındayım. Dolayısıyla da, devrimci eylemi sosyal reform aracı olarak görmemiz gerekir; çünkü bu sözde araç, aslında yalnız kuvvete, keyfî davranışa bir çağrıdan, kısaca bir çelişmeden başka bir şey olmayacaktır. Sorunu kendi kendime şöyle ortaya koyuyorum : Bir

ekonomik yolla artık toplumdan çıkmış olan zenginlikleri başka bir ekonomik yolla yeniden topluma sokmak. Ya da başka bir deyişle mülkiyet teorisini, mülkiyete karşı olarak, siz Alman Sosyalistlerinin topluluk (komünote), benimse şimdilik hürriyet, eşitlik dediğim şeyi meydana getirecek bir biçimde yine toplumun içine geri döndürmek. Zira, bu sorunu kısa vadede çözümlemenin yolunu bildiğimi sanıyorum : Yani mülkiyete yeni bir güç kazandırarak onu mal, mülk sahiplerinin bir havarîsi durumuna getirmektense, için için yanarak yok olmak durumunda bırakmayı tercih ediyorum.

Bu sırada baskısının yarısı tamamlanmış olan son kitabımda bu konuda daha çok bilgi bulacaksınız.

İşte, sayın filozof dostum, şayet yanılmıyorsam ve ilerdeki mukabele hakkım saklı kalmak üzere elinizin tedip darbesine maruz bulunmuyorsam, şimdilik o darbeye de memnuniyetle rıza göstererek, halen bu noktada bulunuyorum. Bu arada size Fransız işçi sınıfının durumu ve eğilimlerinin yönü konusundaki düşüncelerimi de söylemek isterim. Proleterlerimiz bilime öylesine susamış durumda ki önlerine yalnız kan içmekten başka bir şey çıkarılmayacak olursa bunu hiç hoş karşılamayacaklarını sanırım, Kısaca, tahrikçi olarak konuşmak bizim için kötü bir politika olacaktır. Sertlik gerekçeleri yeteri kadar vardır; halkın bunun için bir de teşvike ihtiyacı yok...

Proudhon, Yazışmalar, Cilt II. Armand Cuvilliler tarafından **Proudhondan** aktarılan bölümden. Editons Internationales, 1937.

BURJUVAZİ VE PLEB

Karışıklık devirlerinde Burjuvanın parolası şudur : Çıkarları kurtarmak! Halkın sesi de buna, ama antitez olarak, şöyle cevap verir Şatolara savaş, kulübelere

barış! Yâni burjuvalara savaş, patronlara savaş, mülk sahiplerine savaş, zenginlere savaş. Ama, şunu sakın gözden uzak tutmayın, halk imtiyazlı «kast»ları ortadan kaldırmayı düşündüğü, tasarladığı için değil.. Halk yalnız onlardan bir pay çıkarmak ister. Bunu anlamak da kolaydır Her politik tartışma aslında bir ekonomik çıkarı örter; oysa halk her ekonomik sorunu bir ücret ve geçim sorununa indirgemektedir. O büyük, «Şatolara savaş, kulübelere barış» sözüyle halkın demek istediği, emeğinin, ücretinin korunmasıdır.

Halk, sınıfların muhafazasından yanadır. Ne yükselmek, ne de kendi kendini değişikliğe uğratmak ister. Onu kendi düşüncesinde yok edecek bir dönüşümü protesto edecektir. 4 Ağustos'tan önce, soyluların ve papazların hiçbir zaman olmadıkları kadar korporasyonlarına bağlı olan Lyonlu ipekçiler, Marsilyalı hamallar gördük. Napoléon pek doğru olarak, halkın soylu kişileri ortadan kaldırmayı değil, ancak kendi aralarından bu başarıya hak kazanmış olanların da soylu kişi sayılmalarını istediğini söylüyordu. Tıpkı bunun gibi, halk, burjuvaları da ortadan kaldırmayı istememektedir. Halkın bütün istediği yalnız, bazan bir işçinin, bazan bir diğerinin burjuva olmasıdır. Bundan gurur duyar ve hiç bir kıskançlığa kapılmaz. Yeter ki bu türedi, içinden çıkmış olduğu «kast»a karşı pek fazla unutkan görünmesin. Bu böyle olduğu sürece «pleb» için bir şan olarak kalır.

Bakın, halkın kendi sistemi içinde ne kadar mantıklı olduğunu görüyorsunuz işte..

Hiçbir zaman, ücretli emekçiliğin, müzmin yoksulluğun ve sefaletin ortadan kalkacağı düşünü kurmaz; büyük bir saflıkla, İncil'in dediğine, yeryüzünde her zaman olduğu gibi, yine yoksul insanlar bulunacağına inanır. Hastahaneler yapılsın, kreşler açılsın; düşkün evleri,

emekli sandıkları kurulsun; yoksullar için piyangolar tertiplensin, bağışta cömert davranılsın; bu kadarı ona yeter Memnundur.

Halk eşitlikten yana değildir, insan severlikten yanadır. Adalet düşü kurmaz, sevgi ve hayırseverlik düşü kurar.

Burjuva, hakkında yaptığımız incelemeye göre, parlementarizme doğru bir eğilime sahiptir; şüpheci, güvensizdir. Aynı zamanda tâvizlere, uzlaşmalara, anlaşmalara yatkın davranır, hem de garantiler arar. Aşırı uçlardan nefret eder. Hiç birşeye ve hiçbir kimseye körükörüne bağlanmaz; çıkarına uygun geldiği sürece insanlara ve nesnelere uyar. Dost ve düşman ayırt etmeksizin, ona sürekli olarak iktidarı denetim altında tutturan yanılmaz ve bağışlamaz kıstas budur.

Antiburjuva duruma gelen «pleb» her konuda, onu sömüren «kast» ın benimsediklerinin tersini savunur. Yâni federalizmi, orta yolculuğu, orta kararlılığı hor görür. Parlementarizm onca, kafa şişiren birşeydir. Odsuz ocaksız olduğu için, çevresine düşkünlük diye birşey bilmez. Usûl, erkân gözetmek aldırmadığı konulardır. Meşruiyet ve saygılı davranmak umurunda değildir. Halk, tıpkı «Plaideurs» deki «Petitjean» gibi, âdil olmak ve iyi yönetmek için biçimlere neden bu kadar çok önem vermek gerektiğini anlayamaz. Devletin çıkarları onu kaygılandırmaz bile; halka göre, bu iş burjuvazinin üstüne düşer, proleterlerin değil. Buna karşılık da fantaziye, şatafata, patırtıya, şöhrete bayılır.

Halk beledî, mahallî, bölgesel, korporatif hürriyetlerden; ferdî hürriyetten, mesken hürriyetinden olduğu gibi mevzuattan da hiç birşey anlamaz. Bütün bunlar onun dünyasının dışındadır ve üzerinde bir «lâbirent» etkisi yapar. Büyük parçalardan hoşlanır Merkeziyet-

çilik, yekpâre Cumhuriyet, tek elden yönetilen imparatorluk gibi... İşte bundan dolayı da komünisttir. Fransız birliği, İtalyan birliği, Cermen birliği, İskandinav birliği; her zaman ve her yerde birlik Halkın hoşuna giden budur. Tabiî, hükûmetlerin de... Her biri özerk yirmi iki küçük devletten meydana gelmiş bir konfederasyon olan İsviçre Yoktur öyle şey; olamaz. Biz asıl, kırk bin köyü, doksan ili olan Fransa'dan söz edelim! Üst yanı boştur..

Halk böyle düşünür işte..

Evcil burjuva, "Mösyö Prudhomme" tipini ortaya çıkarmıştır; proleter de "Jean Chauvin" tipini.

Halk, Barbès'le birlikte, Kırım seferinden sevinç duydu. Ama savaşın statükoya dönüşle son bulduğunu görünce şaşkınlığı büyük oldu. Salt politik nitelikteki Anvers seferi gibi denge savaşlarından halk hiç birşey anlamaz; onu aşan birşeydir bu.. Oysa, İmparatorun yakın çevresinde hükûmet üyeleri içinde bile adamları olan karşı - devrim, Napoléon'un elini kolunu bağlamıştı.

Halk İtalya seferini alkışlamıştı. Ama Solferino'dan sonra, meselenin basit bir taşra illeri değişikliği durumuna geldiğini görünce şaşkınlığı daha büyük oldu. Oysa halk güçbirliği bekliyordu.

A. Cuvillier tarafından a, g, e.'de sözü edilen Sekizinci İnceleme, **İhtilâl'de ve Kilise'de Adalet**'ten.

OLIVIER PAIN

Gazeteci. «L'Affranchi, journal des hommes libres» in (2 - 25 Nisan) (Azatlı, hür insanların gazetesi) kadrosundan. Yazı işleri müdürü : Paschal Grousset. Yeni Kaledonya'ya sürüldü, oradan Rochefort'la birlikte kaçtı.

Aşağıdaki metin, Rehineler Kararnamesinin çıktığı gün olan 6 Nisan tarihlidir. Versailles o gün Duval'i, (*) Flourens'ı (**) ve daha birçoklarını telef etmiş bulunuyordu. Paris Komünü kendini savunmak istedi, bunda

(*) Victor Emile Duval (1841 4 Nisan 1871) Döküm işçisi, Enternasyonal üyesi. 4 Eylûlden sonra Millî Muhafızların 13. Birliğinin Albayı, 18 Martta Polis Müdürlüğünü zaptetti. 3 ve 4 Nisan savaşları sırasında Federelerin sol kanadına komuta etti. General Vinoy'un emriyle kurşuna dizildi.

(**) Gustave Flourens (1838 - 3 Nisan 1871) 1863'te Collège de France'ta profesör. İmparatorluk devrinde bir çok kere mahkûm edildi. Rochefort'un «La Marseilleise» inde ve Blanqui'nin «La Patrie en Danger» sinde yazılar yazdı. Eski Garibaldi'cilerden. İlçe tarafından Komün üyesi seçildi. 3 Nisan hücumu sırasında Bergeret ile birlikte Federelerin sağ kanadına komuta etti. Rueil'de tutsak edildi ve bir jandarma subayı tarafından kılıçla öldürüldü.

da haklıydı. Haklı olmadığı nokta, Rehineler Kararnamesini uygulamamakla yaptığı yanlıştı; çünkü bu davranış, Versailles'lıların hiçbir mukabele korkusu duymaksızın katliama yeniden başlamalarına yol açtı.

Eğer birkaç hafiye, polis memuru, papaz kurşuna dizildiyse, bu ancak Kanlı Hafta boyunca, yâni şehre giren "düzenli" ordu binlerce erkek, kadın ve çocuğu telef ettikten sonra olmuştur.

Versailles'ın adamları Cumhuriyetçi tutsakları katlediyor ve ölülerin gövdelerini korkunç bir biçimde sakatlıyorlar.

Göze göz, dişe diş.

Paris'in kapıları kapalıdır.

Şehirden hiç kimse çıkamaz.

Elimizde rehineler var.

Komün bir karar çıkarsın, Komün'ün adamları harekete geçsin.

Versailles'ın düşüreceği her bir yurtseverin başına karşı, cevap olarak bir Bonapartist'in, bir Orleanist'in, bir Lejitimist'in kellesi uçurulsun.

Pekâlâ, mademki Versailles terör istiyor, öyle olsun: Terör!..

"L'Affranchi, journal des hommes libres," 6 Nisan 1871.

ALBERT THEİSZ

(1839 - 1881)

Maden oymacısı işçi. Enternasyonal'in fedakâr bir üyesi. İki ay hapse mahkûm oldu (Haziran, 1870). Posta İdaresinde delege olarak görevlendirildi ve Thiers hükûmetinin Paris'i terkederken özellikle düzenini bozduğu posta hizmetlerini kısa zamanda işler duruma getirmek için büyük çaba harcadı. (5 Nisan) Millî Selâmet Komitesine karşı oy kullandı. Azınlığın bildirisini imzaladı. "Kanlı Hafta" boyunca barikatlarda döğüştü. Gıyaben ölüme mahkûm edildi. İngiltere'ye sığınarak orada hayatını mesleğiyle kazandı.

Sabah saat üçte, müstahdemin ilk postanın hareketi için gelmekte olduğu salonları ve avluları dolaştım. Bütün salonlara ve avlulara asılan elle yazılmış bir ilân, herkesin işini bırakarak Versailles'a gitmesini, yoksa koğulacaklarını bildiriyordu. Duvar ilânlarını kopardım ve görevlileri işlerinin başında kalmaya teşvik ettim. İlkin bir kararsızlık oldu; sonra bazıları benim çevremde toplanmaya karar verdiler.

Saat sekizde başka görevliler de geldi; dokuzda, daha başkaları da.. Büyük avluda topluluklar meydana getirerek aralarında konuşmaya, tartışmaya koyuldular. Bazıları ilk kararından döndü. Onların bu davranışı büyük çoğunluk tarafından taklit edilebilirdi. Kapıları kapattırdım ve askerî tarzda muhafaza altına aldırdım. Sonra da tartışan, tehditkâr duran toplulukları gözden geçirdim. Sonunda, herkesin işinin başına dönmesi emrini verdim. O sırada, bana çok değerli bir yardımcı olacak olan bir kimse, yanımda kendisi için bir mektup bulunan posta memuru sosyalist yurttaş Coulon geldi. Kısa bir tereddüt geçirdi. İyi bir aile reisi, işinde başarılı ve terfi edeceğinden emin bir kimse olarak geleceğini tehlikeye atıyordu. Ama bu tereddüdü çok kısa sürdü. Bana yardım edeceğini vadetti ve gerçekten, yardımını son güne kadar esirgemedi. Bu fedakârlığını da işinden atılmakla ödedi. Bana yardımdan da ileri bir yararı dokundu: beni yurttaş Massen'le temasa geçirdi. Massen, kısa bir süre sonra yardımcım olan eski bir posta memuruydu. İşleyişinin en basit mekanizmasını bile bilmediğim bu idarenin düzeni konusunda ikisi de bana son derece yararlı bilgiler verdiler.

Bütün büro şefleri işlerini terketmişti. Şef yardımcıları da çalışmıyorlardı. Yalnız içlerinden biri işi bırakmamıştı ki o da hemen kendini hasta kaydettirdi. Coulon ile Massen hemen, çevrelerine zaten bütün işi uzun zamandır yürütmekte olan yardımcı memurları topladılar. Eski taşra posta müdürü yurttaş Mauviés de Paris servisinin başına getirildi.

İki tanesi dışında, ikinci derecedeki bütün bürolar terkedilmiş ve kapılarını kapamıştı. En basit işlemler için gerekli malzeme bile işe yaramaz duruma getirilmiş, kasa tamtakır bırakılmıştı. Bütün bunlar, Komün'ün bir görevlisi tarafından, aralarında o zamandan beri Paris

milletvekili olan Bay Brelay'in de bulunduğu bir mahalleli güvenilir kişiler topluluğunun da katılmasıyla düzenlenen bir zabıtla tespit edildi. Posta pulları, saklanmış ya da götürülmüştü. Arabalar Versailles yolunu tutmuştu bile.. Müvezziler ve büro işlerindeki yardımcı delikanlılar bir yana bırakılacak olursa personelin onda dokuzu ortadan yok olmuştu.

Günlerce önceden, bir çok servis paketleri, üstlerinde "yeni bir emre kadar açmadan muhafaza ediniz" yazısı bulunan idarî bir belgeyle taşradaki başlıca müdürlere ve dağıtım görevlilerine gönderilmişti. Bu paketlerden bazıları tarafımızdan müsadere edildi.

Böylece, açıkça görülüyordu ki, Bay Rampont tarafından alınmış olan bu kesin kararların, hizmetin yürütülmesini imkânsız duruma getirmek için vakit kazanmaktan başka amacı yoktu.

Massen ile Coulon ve daha bir çokları, büyük çabalarla ve bıkıp usanmadan çalışarak, tâli büroların kapılarını her mahalledeki polis komiserinin huzurunda çilingirlere açtırdılar. Buralara, işe yardımcı olmak isteyen iyi niyetli yurttaşlar getirildi ve işi öğreninceye kadar kendilerine nezaret edildi. Ama, gidecek olan mektupların sevki için iki günlük bir inkıta oldu ve bu bazı mırıldanmalara yol açtı. Bunun üzerine ben de bir duvar ilânıyla olanları halka açıkladım. Kırk sekiz saat sonra, Massen ile Coulon, ayrıntılarla ilgili sayısız güçlüklere rağmen sevk ve dağıtım işini yeniden düzene kaymuş bulunuyorlardı.

Hizmetleri yardımcı personel olarak kabul edilmiş bulunan bütün yurttaşlar, bu işe yatkınlıklarına bir değer biçilinceye kadar günde 5 Franklık bir geçici ücret aldılar.

...İlk günler, Paris'ten taşraya gidecek olan mektuplar kendisine henüz kesin bir talimat verilmemiş olan "Sceaux" postanesi memuru tarafından kabul edildi. Ama

sonra bu kapı da kapandı ve abluka tamam oldu. Taşraya gidecek posta maddelerinin sevki her günkü bir mücadele haline geldi. Prusyalıların muhafazası altında olan Saint-Denis'ten gönderilmeye çalışılıyor, fakat onlar da jandarmaların memurlarımızı tehdidine göz yumuyordu. Bazan da mektupları çok uzaklardaki postanelerin kutularına atan gizli memurlar kullanmak zorunda kalıyorduk. Yalnız şehrin içindeki bir yerden yine şehrin içinde bir yere gönderilen mektuplara tarih damgası vuruluyordu. Adamlarımız tarafından kaçak olarak başka postanelerden gizlice gönderilen mektupların üzerinde ise tabii ki sadece posta pulu vardı. Bunların diğer mektuplardan ayırt edilmemesini ancak öyle sağlayabiliyorduk. Versailles bu oyunun farkına varınca üzerinde değişiklik yapmayı akıl etti. O zaman da Paris'te, belli bir önemi olan mektupları pullamadan göndermek ve Versailles, Saint-Denis postanelerinden pul aldırmak zorunda kalındı ki bu da mektupların yerlerine ulaştırılmasını sağlamakla birlikte bizim gelirimizi düşürüyordu.

Giden mektuplar için çalışan büromuzun iş görebilmesine karşılık, gelen mektuplar için hiç bir şey yapamıyorduk. Taşradan Paris'e gönderilen mektuplar Versailles'da birikip duruyordu. Bazı sanayiciler, acentalar kurarak isteyenlerin mektuplarını yüksek ücretler karşılığında gidip Versailles'dan alıyorlardı. Bunların yaptıkları halkı sömürmekten başka bir şey değildi. Ne var ki, biz onların yerini tutarak bu işe bir son veremiyorduk. Onun için de gözümüzü kapamak zorunda kaldık. Yalnız, ilânlarında bildirilen fiyatı yükseltmeleri önlenerek Versailles'dan getirttikleri mektupların Paris'teki şehir içi ulaşımına karşılık olan miktar ellerinden alındı ve fahiş kârlarının biraz olsun azaltılmasını sağlamakla yetinildi.

Yeniden işlemeye başlayan posta hizmetlerini bozmak için Versailles'in başvurduğu çeşitli yollar, iki mü-

fettişimizin uyanıklığı sayesinde bir çok kere başarısızlığa uğratıldı. Ama pek çok kimseleri ayartmak için yapılan teşebbüslerin başarılı olmasını yazık ki önleyemedik.

"Theisz„ tarafından "Lissagaray"e nakledilen ve onun tarafından da 1871 Komünü'nün Hikâyesi adındaki kitabına alınmış olan sözlerden.

JULES BERGER

(İstihkâm Muhafızı)

İnsanı allak bullak eden bu yazıya, biçare bir gerici kitapta rasladım. Kitabın adı, *Komün'ün Hayatı ve Ölümü*. Yazarı M. A. Favre kitabına aktardığı bu metnin başına şu sözleri koymuş : "Bu mektup zevkli bir yazı; ve imlâsım aynen muhafaza etmemekten üzüntü duyuyoruz (!). Çünkü metni düzeltemeden sunacak olursak korkarız ki anlaşılması güç olacaktır." Ve Bay M. A. Favre sözünü şöyle bağlıyor : "Zavallı insancıklar işlene işlene hiddetten kıpkızıl hale getirilsin, olacak iş mi bu ?.." Biçare insancıkları sömüren kötü yürekli işçi yöneticiler : Hikâye hep aynı; hiç değişmeyen o eski masal..

11 Nisan 1871

BABASINA MEKTUP

Paris konusunda koparılan gürültü dolayısıyla herhalde siz de enikonu endişe içnidesiniz. Buna karşılık ben de size, Paris'in bayağı sakin olduğunu ve o sözleri size taşrada gerici gazetelerin yaydıklarını söyleyeceğim. Versa-

illes'li alçakların ve Charette'in (*) Cathelineau'nun (**) "chouan" ları ile papalık zuhaflarının ve Trochu'nün Bretonlarının katlettikleri bir çok Cumhuriyetçinin ölümüne yanıyoruz. Bretanya'nın bir zamanlar büyük adamlar yetiştirmiş olmasına karşılık bugün Bretanyalı olduğunu söylemek bir ayıp oldu; çünkü dünyanın en geri ülkesi. Kilise adamları onları, her gün önlerine çıkardıkları tanrıyı yedire yedire uyutuyor. Ah ! Etini yedire yedire bitiremedikleri şu deve ölüp gitmiş olsaydı Fransa için ne büyük bir mutluluk olurdu..

Babacığım, bu hafta ölümün pek uzağında değildim. Yarın sekizde Issy kalesine gitmek üzere Paris'ten ayrılıyoruz. Sevinçle ve arzuyla gidiyorum. Jandarmaların ve polislerin vay haline !.. Versailles şehrinin de vay haline ! Çünkü Parislilere karşı döğüşenlerin hepsi de alçak, hırsız ve kaatiller. Ama Frasızın Frasınsıza karşı döğüşmesi yine de üzücü bir şey. Belki kardeşim Versailles'da; ama bu beni şevkle, hırsla yürümekten alıkoymaz; çünkü doğru ve haklı olan Komün'dür. Dün albay Bourgoin'i gömdük. Daha saat üç buçukta Millî Muhafızlara şöyle diyordu : "Cesaret ! Hayatım Komün'e armağan olsun !" Ve saat üçü kırk geçe Neuilly köprüsünde barikat üstünde can verdi. Geride iki küçük çocuk bıraktı. Ancak otuz altı yaşındaydı. Mezarının başında, o sırada orada olan çocuklarının adına and içtik : "Öcünü alacağız yurttaş. Versailles'a ölüm! Kaatillere ölüm!" Komün'ü kabul eden esnaflardan meydana gelen cumhuriyetçi bir birlik kuruldu; ve farmasonlar da Versailles

(*) "Le baron de Charette de la Contrie" (1832-1911). Küçük Breton soylusu, Lejitimist. «Papalık Zuhafları» nın şefi. Kilise Devletleri'nin savunucusu.

(**) "Henri de Cathelineau" (doğ. 1813). 1870'te "Milli Savunma" hükümetinin hizmetine girdi, sonra da Komün'ün bastırılması için Thiers'e katıldı.

hükümetinin yalnız, vatanını satmış ve Cumhuriyeti de satmak isteyen hainlerden meydana gelmiş olduğunu söylüyorlar. Afişlerinde, onlara kaatiller, alçaklar, hainler diyorlar. Paris şöyle bir yer olmak istiyor : Hür bir şehir; yirmi beş fersah çevresinde artık hiç bir askerî birlik bulunmayan bir şehir. Bir savaş vukuunda, gerekli askeri seferber edilen Millî Muhafızların koruduğu bir şehir. Ah babacığım, görsen; evli erkekler karılarını ve çocuklarını bırakarak bizimle geliyorlar. Tüfekli kadınlar gördüm; bizim saflarımızda yer alarak düşmana ateş ederken "Yaşasın Komün" diye bağırıyorlardı.

Size bu mektubu yazarken gözlerim yaşarıyor. Saat on bir. Yatıyorum. Ama odamdan, dakikada en az on atış yapan topun ışığı görülüyor. Belki bu size sonuncu yazışım; ama ölürsem hiç olmazsa arkamdan "oğlum Büyük Cumhuriyet için öldü" diyebileceksiniz. Kızkardeşlerimi benim için kucaklayın. Ah ! Babacığım sizi ne zaman kucaklayabileceğim acaba ?

Marc-André Favre taarfından **Komün'ün Hayatı ve Ölümü** adındaki kitabına alınmış bölümden. Hachette, 1939.

LOUİSE MİCHEL

(1830-1905)

İlkokul öğretmeni. Şair. İmparatorluk devrinde, karşı grup ve çevrelerle yakınlığı vardı. 4 Eylûlden sonra, Komün'e takaddüm eden bütün önemli olaylara katıldı. 18 Martla 21 Mayıs arasında kadın klüplerinde, uyarma komitelerinde v.b'de çalıştı. Kanlı Hafta sırasında Blanche meydanında barikatların kurulmasında yardımcı oldu ve Versailles'lıların kuvetlerine karşı kahramanca savaştı. Tutuklandı ve Satory'ye, ardından da Chantiers (Versailles) hapisanesine gönderildi.

6. Harp Divanı tarafından müebbeden kalebentliğe mahkûm edildi. Yeni Kaledonya'ya gönderildi ve orada kendini hastaların bakımına, çocukların eğitimine verdi. Genel aftan sonra Paris'e döndü (Kasım 1880). Eskiden sosyalist eğilimdeyken sonraları gitgide anarşist eğilimli fikirlere yöneldi. Konferans turnelerine çıktı. Bir çok defa mahkûm edilmesine rağmen benimsediği bu işi ölümüne kadar, yirmi beş yıl boyunca sürdürdü.

Loise Michel'in yazıları insanda zaman zaman, şehevî bir aşkla muğlâk bir din duygusu karışımı biçiminde ortaya çıkan bir tedirginlik uyandırır. Ama bu tedirginlik uzun sürmez; yerini kısa zamanda bir hayranlık ve kardeşçe sevgi duygusu alır.

Monmartre Uyarma Komitesi'nin ilerde başlıbaşına bir öyküsü olacak. Biz hayatta kalanlar pek azız. Kuşatma sırasında gericiliği tir tir titretti. Her akşam, bazı bir dönek klübünü tahrip ederek, bazı devrimi körükleyerek, uçarcasına Paris'e geliniyordu. Aldanmalar, aldatılmalar devri artık geçmişti. Boğulmakta olan bir iktidar için vaadlerin ve yurtdaşların hayatının ne kadarcık önemi olabileceğini biliyorduk.

Montmartre'da iki Uyarma Komitesi vardı; kadınlarınki ve erkeklerinki.

Ben her zaman erkeklerinkindeyim; çünkü onlar Rus ihtilâlcileri gibiydiler. Elimde hâlâ, o zaman ikinci salonun duvarında asılı duran eski bir Paris plânı var. Onu yerinden çıkarıp hatıra olarak aldım ve Okyanusu aşarken de beraberimde getirdim. Üstünde, görünüşünü güzelleştirmesi için konulmuş bir İmparatorluk arması vardı. Biz armayı mürekkeple karalamıştık. Barınağımızı kirletmemesi için..

Bu kadar doğru, basit ve yüksek zekâlı insanlara hiç raslamadım. Ferdiyet olarak bu kadar açık, sarih kişiler başka hiç bir yerde görmedim. Bilmem bu grup hesabını nasıl yapıyordu; en küçük bir zaaf yoktu. İnsana huzur veren güçlü, sağlam, iyi bir yanı vardı.

Kadın yurttaşlarda aynı cesaret ve esirgemezlik... Onların arasında da dikkati çekici zekâlar vardı (...).

Akşamları iki klüpte de bulunmak imkânını buluyordum; çünkü ilk olarak Chapelle sokağında Sulh yargıç-

lığındaki birincisi açılıyordu. Böylece de Perot salonundaki öteki toplantının ikinci yarısına, hattâ bazan da bütün oturuma katılmak imkânını bulabiliyorduk(...).

Yoklama sesi hâlâ kulağımda; yoklamada okunan bütün adları tekrarlayabilirim. Ama bu iş, bugün artık onların ruhlarını çağırmak gibi bir şey olur.

Montmartre'ın uyarma ve yardım komiteleri hiç kimseyi barınaksız ve ekmeksiz bırakmazdı. Akşam yemeklerinde dört ya da beş kişi bir ringa balığı yiyor, ama ihtiyacı olanlar için Belediye'nin elindeki imkânlar ve devrimci müsadere usulleri esirgenmiyordu. XVIII. İlçe istifçilere ve bu çeşitten kimselere dehşet saçan bir umacıydı. "Montmartre geliyor!" denince gericiler hemen, ardına düşülmüş hayvanlar gibi deliklerine sığınıyor, bu arada da Paris açlıktan kıvranırken onların inlerinde sakladıkları yiyecekler hiç bir işe yaramıyarak kokuşup kalıyordu.

İçimizden biri, iyi bir yurttaş sanarak yanında bir hafiyeyle birlikte geldiği zaman herkes gülmekten kırılırdı.

Uyarma Komitesini de bütün devrimci topluluklar gibi tırpanladılar. Hippolyte F Bar..., Av..., Viv..., Louis M... gibi kalan nadir bir kaç kişi oradakilerin nasıl onur duyduklarını ve ihtilâl bayrağını nasıl taşıdıklarını çok iyi bilir.

Bunlar için, mücadelede sessiz sedasız öğütülmekle gün ışığında ufalanmak arasında hiç bir fark yoktu.

Değirmen taşının tanelerin üstünden nasıl geçtiğinin ne önemi vardır ki? İş asıl, ekmeği yapabilmektir.

Anılar, Cilt I. Bölüm XIV.,
sayfa 169, 170, 171. Paris, 1886, Lib., Ed.

ELİZABET DİMİTRİYEVA TOMANOVSKİ

Bir büyük toprak sahibinin kızı, 1870'e kadar Rusya'da, ondan sonra da İngiltere'de, İsviçre'de, Fransa'da yaşadı. Birinci Enternasyonalin Rusya bölümü üyesi. Bakunin aleyhinde müdahalede bulundu. Marx ve ailesi ile ilişki kurdu.

Komün sırasında Paris'e geldi; mücadeleye fiilen katıldı (yirmi yaşında ve çok güzeldi) 11 Nisanda "Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği" ni kurdu (*) Mayıs Günlerinde, kendisi hafif yaralı olduğu halde Frankel'e yardımda bulunarak dikkati çekti.

(*) "Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği" 11 Nisan 1871 günü kuruldu. 11 Nisandan 14 Mayısa kadar yirmi dört genel toplantı düzenledi. Birlik tarafından meydana getirilen birçok kadın müfrezesi Komün'ün saflarında döğüştü. 24 Mayıs tarihli "Resmî Gazete" de şu satırları okuyoruz: «Montmartre'lı yurttaşlardan kurulu bir kadın müfrezesi bugün, Millî Muhafızların takviye kuvvetleri gelinceye kadar, kendi kurdukları barikatları savunarak tam dört saat boyunca Versailles'lılara karşı ateşi sürdürdü. Bazıları ağır yaralıdır.»

Bozgundan sonra Rusya'ya döndü ve devrimci eylemi terketti.

24 Nisan 1871

HERMANN JUNG'A MEKTUP (*)

Sayın Bay,

Postayla bir şey yollamak imkânsız. Muhaberat kesilmiş durumda; yollanan her şey Versailles'lıların eline geçiyor. Serraillier Komün'e atandı. Kendisi hâlen çok iyidir. Saint-Denis'den yedi mektup yollatmasına rağmen öyle anlaşılıyor ki hiçbiri Londra'ya varmamış. Size Calais'den bir telgraf, Paris'ten de bir mektup göndermiştim; ama o zamandan beri bütün araştırma ve soruşturmalarıma rağmen Londra'ya giden hiç kimse bulamadım. Paris bu yüzden telef olacakken siz nasıl oluyor da orada bir şey yapmadan oturabiliyorsunuz ? Ne pahasına olursa olsun, taşrayı kışkırtmak gerekli; yardımımıza koşsun. Paris halkı kahramanca döğüşüyor (kısmen), ama böyle terkedilmek hiç hesapta yoktu. Dobrowski iyi döğüşüyor ve Paris gerçekten devrimci. Erzak da hiç eksik değil. Biliyorsunuz, ben kötümserimdir ve hiç bir şeyi iyi gözle görmem. Yani bu günlerden birinde bir barikatın üstünde ölmeyi bekliyorum. Genel bir saldırı bekleniyor. (...)

Çok hastayım. Bronşit oldum ve ateşim var. Çok çalışıyorum. Paris'in bütün kadınlarını ayaklandırıyoruz. Umumî toplantılar yapıyorum. Bütün ilçelerde, doğrudan doğruya belediyelerde Savunma Komiteleri kurduk. Ayrıca da bir Merkez Komitesi.. Ve bütün bunlar, "Pa-

(*) Hermann Jung (1830 -1901) İsviçreli saatçi işçisi. 1848 Alman Devriminden sonra Londra'ya sığındı. 1864'ten itibaren Enternasyonal'in Genel Konsey üyesi. La Haye Kongresine kadar Marx'ın arkadaşı. Sonra ayrıldılar.

ris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım İçin Kadınlar Birliği" ni örgütlendirmek için. Hükümetle temasa geçiyoruz; işin yürüyeceğini sanıyorum. (...) Komün zafere ulaşırsa, politik olan örgütümüz sosyal bir nitelik kazanacak ve uluslararası şubeler kuracağız. Köylülere zamanında beyanname yollanmadı (*). Hattâ öyle sanıyorum ki (burada bir kelime okunmuyor) ve benim bütün sözlerimize rağmen yalnız zamamında değil, hiç beyanname yollanmadı. Merkez Komitesi yetkilerini hemen teslim etmedi; tarafları zayıflatan bazı sorunlar ve olaylar çıktı. Ama ondan beri herşey daha sağlam bir biçimde örgütleniyor. Sanırım elden gelen her şey yapıldı. Daha fazla bir şeyler söyleyemeyeceğim, bay Thiers'in güzel gözlerinin bu satırların üstünde gezinmesi ihtimali var. Çünkü bu satırları yerine ulaştırmayı üstüne alan ve bana "Int" ten (Enternasyonal'den) haber getirmiş olan Bâle şehrinden İsviçreli bir kâtibin sağ salim Londra'ya ulaşabilmesi de ayrı bir sorun. (...)

Komün'cülerin ve I. Enternasyonal militanlarının Marx'a, Engels'e ve diğer kimselere mektuplarından. (Bureau d'éditions, Paris 1934. Sayfa : 36 ve 37)

(*) Bk. 10 ve 19 Nisan tarihli "La Commune" gazetelerinde gazeteci bayan André Léo'nun "Fransa Bizimledir" adl. yazıları, André Léo ayrıca, taşraya balonla dağıtılar. "Kır Emekçilerine" beyannamesinin de yazarıdır. Ama Paris'in taşrayla bütün ilişkileri yine de, Prusya ve Versailles birliklerinin ortak çalışmasıyla engellenecekti.

RIST VE JULIEN (*)

Federelerin (Komün erlerinin) özellikle güç, hatta çok zaman korkunç şartlar altında geçmiş olan çarpışmalarıyla ilgili bir tanıklık yazısı aktarmayı da kendimce gerekli buldum. Ayrıca, Issy müstahkem mevkiinin alınışının Komün için bozgunun başlangıcı olduğunu da belirtmeliyim.

ISSY MÜSTAHKEM MEVKİİ SAVUNUCULARININ GÜNLÜĞÜ

4. — Üzerimize, kapsül gürültüsü çıkaran patlayıcı mermiler geliyor. Yük vagonlarının arkası kesildi. Erzak az ve en iyi toplarımızın mermisi olan 7'lik obüs bakımından da sıkıntıya düşeceğiz. Her zaman vadedilmiş olan takviyeler görünmüyor. İki tabur komutanı Rossel'le konuşmaya gittiler. Onları kabul etmiş ve oraya gelmek üzere yerlerini terketmiş oldukları için kendilerini kurşuna dizdirmeye hakkı olduğunu söylemiş. Durumu anlatmışlar. Rossel de bir müstahkem mevkiin, bir kalenin, süngüyle savunulduğunu söylemiş; delil olarak Carnot'nun kitabını göstermiş. Takviye de vadetmiş. Farmasonlar tabyalarımızın üstüne bir bayrak dikmeye geldiler.

(*) 141. Taburdan mühendis Rist ve komutan Julien.

Versailles'lılar onları sağ bırakmıyor. Revirlerimiz ağız ağıza; hapishane ve oraya giden koridor ceset dolu; üç yüzden fazla var.. Akşamları bir cankurtaran arabası geliyor. İçine, doldurabildiğimiz kadar yaralılarımızı yığıyoruz. Bizim tabyayla Issy kasabası arasında da Versailles'lılar arabanın üstüne mermi yağdırıyor.

5. — Düşmanın ateşi bir dakika durmuyor. Artık hiç mazgalımız yok. Cephedeki toplar mukabeleye devam ediyor. Saat ikide on araba 7'lik obüs ikmali alacağız. Rossel geldi. Versailles'lıların çalışmalarına uzun uzun baktı. 5. burçtaki topların başında görevde bulunan "Les Enfants Perdus" (Yitik Çocuklar) çok kayıp veriyor. Yerlerinde sağlam duruyorlar. Şimdi mahzenlerde yüksekliği iki metreye kadar varan ölü tepeleri var. Topçu ateşiyle tahrip olan bütün siperlerimiz tahliye edildi. Versailles'lıların siperleri bizim dış duvarlarımızın 60 metre ötesinde. Gitgide ilerliyorlar. Bu gece muhtemel bir hücuma karşı gerekli ihtiyat tedbirleri alındı. Yan cephedeki bütün toplar salkım demirleriyle doldurularak ateşe hazırlandı. Dolma tabyaların üstünde, aynı zamanda hem hendeği hem de dış duvarı düşmandan temizlemek için kullanmak üzere iki mitralyözümüz var.

6. — Fleury'nin bataryası bize her beş dakikada bir muntazaman, altı topunun mermilerini yolluyor. Az önce revire sol kasığından kurşun yemiş olan bir kantinci kız getirdiler. Dört günden beri üç kadın ateşin en şiddetli zamanında yaralıları toplamaya gidiyor. Kantinci kız ölmek üzere; iki küçük çocuğunu bize emanet ediyor. Erzak bitti. Yalnız at eti yiyoruz. Gece tabyayı savunmanın imkânı yok.

7. — Dakikada on obüse kadar mermi düştüğü oluyor. Tabyalar tamamen açıkta. İki üç tanesi hariç bütün toplar söküldü. Versailles'lılar neredeyse bize ulaşacak. Otuz ölü daha verdik. Az önce Wetzel'in öldüğünü haber

aldık. Bazılarının dediğine göre sırtından vurulmuş. Sarılmak üzereyiz...

Lissagaray'in Komünün Tarihi'ne aktardığı metinde XX. Bölüm'den.

CHARLES DELESCLUZE

(1809 - 25 Mayıs 1871)

Gazeteci. 1848'de Nord ve Pas-de-Calais'-de Cumhuriyet Genel Komiseri. Aynı yıl *Révolution Démocratique et Saciale*'i (Demokratik ve Sosyal Devrim) yönetti. Cumhuriyet devrinde basın suçu ve gizli derneklere girmek suçuyla mahkûm edildi. İmparatorluk tarafından Guyana'ya nakledildi. Dönüşünde (1868) *Le Révelis'e* milletvekili seçildikten sonra barış hazırlıklarını protesto etti ve (Marx buna "Millî Munafıklık" hükümeti diyecektir) Millî Savunma hükümetinin suçlu sandalyasına oturtulmasını istedi. 26 Martta XI. ve XIV. İlçeler tarafından seçildi. Dış İlişkiler Komisyonu (29 Mart) Yürütme Komisyonu (3 Nisan) ve Savaş (Savunma) Komisyonu (21 Nisan), Millî Selâmet Komitesi (9 Mayıs) üyesi oldu. Savaş Bakanlığında sivil delege olarak görev aldı (10 Mayıs). Millî Selâmet Komitesi konusundaki oy-

lamaya katılmadı. Bazı kimseler tarafından ihanetle suçlandı, maneviyatı bozuldu ve Voltaire Bulvarı üzerindeki barikatta kendini bile bile öldürttü.

Örnek dürüstlükte bir kimseydi. Ama buna rağmen Jakobinizmi, idealizmi dolayısıyla ve özellikle de Paris'in düşüşünden önce "çıplak kollu muharipler" den kurulu bir savunma öne sürmekle Komün'e zararı dokundu.

Üç renkli bayrak Issy müstahkem mevkiinin üstünde dalgalanırken siz tartışıyorsunuz. Yurttaşlar, vakit geçirmeden karar vermek gerek ! Bu sabah Rossel'i gördüm; istifasını vermiş ve geri almamaya kararlı. Bütün davranışları Merkez Komitesi tarafından engellenmiş : Gücü nü tüketmiş durumda ! Israrla, Mazas hapishanesine sevkedilmeyi istiyor; dediğine göre, Komün'e bağlı olmanın ödülü olarak.. Millî Muhafız Birliği, tutulduğu bir panik sonucu Issy müstahkem mevkiini terkediyor. Bu sabah Versailles'lılar kaleye girebildiler. Hiç bir şey havaya uçurulmadı; torpilleme olmadı.

İhanet bizi her yandan sarıyor ve üç renkli bayrak bu yakıntının üstünde dalgalanmakta ! (Heyecanlı sesler)

Bizi Montretout'dan tehdit eden 80 parça top var. Hepinize birden çağrıda bulunuyorum. Halkın arasında en büyük karışıklığın çıkmasına yol açan, geçen haftaki ve hazır bulunmadığım için kendimi mutlu saydığım o üzücü müzakereler olmuştur. Ve siz de böyle bir zamanda izzetinefis meseleleri için vaktinizi kaybediyorsunuz! (Kaynaşma). Fransa'nın Paris tarafından, Avrupa'nın da Fransa tarafından kurtarılacağım umuyordum yurttaşlar. Ama gelin görün ki bugün Millî Muhafız Birliği artık döğüşmek istemiyor ! (Kaynaşma). Siz de tutmuş

tutanak sorunları üstünde konuşuyorsunuz !

Paris Komünü Tutanakları, Cilt II. 9 Mayıs 1871 oturumu. Sayfa 299 ve 300. Imprimerie Lahure, 1945.

«Burada olan biteni herkesin tasvip ettiğini mi sanıyorsunuz ? O halde şunu bilin ki içimizde her şeye rağmen burada kalmış ve sonuna kadar da kalacak olan üyeler vardır» (*). Eğer başarı kazanamayacak olursak da, ister tabyalarda ister başka bir yerde kendini ölümün kucağına bırakmakta sonuncu olmayacaklardır.

Delescluze'ün Vermorel tarafından nakledilen ve Arthur Arnould tarafından da **Komün'ün Halkla İlgili ve Parlementer Tarihi**'ne (Histoire Populaire et Parlementaire de la Commune) alınmış olan sözleri.

(*) Bu kısmı ben tırnak içine aldım. **A.A**

LEO FRANKEL

(1844 - 1896)

Macar mücevherat işçisi. Tabii, Versaillesliler hemen, Prusyalı gibi göstermeyi ihmal etmediler. Enternasyonal'in Lyon şehri şubesinin düzenleyicisi (1867). Derneğin (Enternasyonal'in) aleyhindeki üçüncü dâvada koğuşturmaya uğradı. Paris Federal Konseyi sekreteri. Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesi üyesi. 26 Mart günü VIII. İlçe tarafından Komün üyesi seçildi. Çalışma ve Ticarî İlişkiler Komitesi'nde delege. Yürütme Komisyonu üyesi. Millî Selâmet Komitesi lehinde oy kullandı, ama azınlığın bildirisini imzaladı. Gıyaben ölüme mahkûm edildi. Komün'den sonra, Macar İşçi Partisi'ni örgütlendirdi.

Komün'ün kavrayışlı ve uyanık adamlarından biri; gerçekten Marksist olduğu söylenebilecek yegâne kişilerden. Ayrıca da Marx'la yazışırdı.

ASKERÎ ELBİSELER KONUSUNDAKİ LEVY (LAZARE) KOMİSYONU RAPORU

Komün'ün 4 Mayıs 1871 tarihli kararı gereğince, Çalışma ve Ticarî İlişkiler Komisyonu, bir delegasyon aracılığıyla, askerî elbiseler konusunda yapılan pazarlıkla ilgili olarak bilgi aldı.

Delegelerin sunduğu rapordan çıkan sonuca göre, sanayicilerin tekliflerinin etkisi altında kalan İdarenin işçilik bedellerini hatırı sayılır derecede düşürmüş olduğu anlaşılıyor.

İlk bakışta, bu hareket tarzını oldukça haklı çıkartan nedenler göze çarpıyor. Bazı işler yaptıracak olan Komün, pazarlıkta kendisine en iyi teklifleri veren, yani en az para isteyen kimselerle uyuşmuştur.

Bu usulle, işçiliklerin daha da düşeceği kesin olarak bellidir; çünkü böyle bir işi alan müteaahhit hiç bir rizikoya girmiş olmaz. Zira gerçekte o da bir ücret alışverişi yapmaktadır. Bunun için de eksiltmede en düşük işçilik ücretlerini kabul etmenin onca önemi yoktur. İş bulmak için pek sıkışık durumda olan kadın ve erkek işçiler el emeği fiyatının düşüklüğünü tek başlarına yüklenmek üzere bekleşmektedirler ya..

Komün bir araştırma yapabilir. Bu hiç güç değildir. Bernard ve Monteux piyasalarında kısa ceketler 3,75 pantolonlar da 2,50 Franga olduğuna göre müteahhitlerin kadın ve erkek işçilere ödedikleri gündelik paranın onların bir gün yaşamalarına yetecek miktarda olması imkânsızdır.

Bu emek sömürücülerin kendileri için ise hiç bir kayıp ihtimali yoktur; Komün'le yapmış oldukları pazarlıkla çalıştırdıkları kimselere ödedikleri ücret arasındaki fark onların ceplerini doldurmaya yeter.

4 Eylûl hükümeti bile bu çeşit bir çıkarcılık ihtimalini düşünmüştü. Bunun için de onun idaresi zamanında

yaptırılan işlerin hiç birinde eksiltme usulü kullanılmadı.

Bu durumda ortaya şöyle bir güçlük çıkıyor : Müteahhitler ceketleri 3,75 Franktan yapmayı kabul ettiklerine göre, 6 Frank vererek derneğe başvurulabilir mi? Zira derneğin 3,75 Franktan kabul ettiğini düşünecek olursak bile (ki kabul etmiyor) işi 3 Franka kabul edecek müteahhitler her zaman bulunabilir. O zaman, işletmecilere başvurmak mı gerekir?

Bu rezilce rekabette Komün saygıdeğerliğinden yitirmekte, kadın ve erkek işçiler de zaten yetersiz olan ücretlerinin gitgide daha da azalmasına katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Sorunun temeli şudur : Ücretleri düşürmek için genel yoksulluktan istifade eden işletmeciler, sömürücüler; ve bu çeşitten manevralara yardımcı olacak kadar gözü kapalı olan Komün.

Gerçekten, bütün işi çalıştırdığı emekçilerin ücretlerinden kendine pay çıkarmaktan başka bir şey olmayan bir aracıya başvurmak hem yararsızdır hem de ahlâka aykırıdır. Aslında bu, emeğin sömürücünün elinde merkezileştirilmesiyle, emekçinin onun kulu olmasının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Yani, işçi sınıfının özgürlüğüne kavuşmasının her çeşidinin amansız düşmanı burjuva rejimlerinin çıkar yüzünden sürdürülen köleci geleneklerinin devamıdır.

Özür olarak malî durumumuzun bozulacağı da öne sürülemez; çünkü, delegasyon raporunun da pek doğru olarak belirttiği gibi, "çalışma aileyi beslemeye yetmeyecek olursa geçim zorluğu çeken aile yardım kurumlarına başvurmak zorunda kalır ki bu da Devlet bütçesini bir başka yanından kemirir." İşçi, ona emeğinin sağlayamadığı kazancı el açarak isteyecektir. Az önce gösterildiği gibi, bu işte teminat altında olan sadece işletmecidir.

Biz bunu bütün sosyal incelemelerimizde kabul ettik ve dedik ki, bir kimse bir devlet ihalesi için eksiltme-

ye girdiği zaman şartname gereğince "el emeği" nin bedelini belirtmek zorundadır. Yoksa, pazarlıkta el emeğinin bedeli önceden bilinmeyecek olursa eksiltmenin bütün yükü işçinin alacağı ücrete bindirilir.

Bu işin tek yolu budur; ama yazık ki bugün şartname diye bir şey yok. Keyfî çalıştırmayı önleyen hiç, ama hiç bir teminat yok !

Ve emekçi cephede, tabyalarda.. Orada bu aynı sömürüye daha fazla katlanmamak için canım veriyor !

Sonuç olarak :

Çalışma ve Ticarî İlişkiler Komisyonu, doğrudan doğruya korporasyonlarla yapılabilecek olan bu pazarlıkların yürütülmesi işinin kendisine verilmesini istemektedir.

Fiyatlar Levazım Dairesi ve Korporasyonların sendikal odaları ile Çalışma ve Ticarî İlişkiler Komisyonu temsilcilerinden meydana gelen ortak bir hakem kurulu tarafından tespit edilecektir.

Bir kaç söz eklemek istiyorum. 18 Mart devriminin münhasıran işçi sınıfı tarafından yapılmış olduğunu unutmamalıyız. Şayet biz, prenpsip olarak sosyal eşitliği benimsemiş olan kimseler bu sınıf için hiç bir şey yapmayacak olursak, o zaman ben kendi payıma Komün'ün varlık nedenini göremiyorum.

Paris Komünü Tutanakları 12 Mayıs oturumu. Georges Bourgin ile Gabriel Henriot'nun eleştirmeli baskısı. Cilt II. s. 351 ve de. Paris, 1945.

Sosyal ilişkilerin kökten dönüşümünü başarabilirsek, 18 Mart Devrimi tarihte bugüne kadar görülmüş altüst oluşların en verimlisi olacaktır. Aynı zamanda da bütün gelecek devrimleri eylem alanından yoksun bırakacak;

çünkü artık sosyal alanda, istenecek hiç bir hak kalmayacaktır.

İşte bunun için, ne pahasına olursa olsun bu hedefe varmalıyız. Bu bakımdan, uygulanması gereken sosyal reformlar konusundaki düşünceniz Komisyonumuz için son derece değerli olacaktır.

Marx'a Mektup, 30 Mart 1871.
Fransa'da İç Savaş'a aktarılmış olan metinden.

EUGENE VARLİN

(1839 - 1871)

Mücellithane işçisi. Enternasyonal üyesi Sol Proudhon'cu. Dernek (Enternasyonal) hakkında açılan ikinci dâvada (1868) koğuşturmaya uğradı ve mahkûm edildi. Bâle Kongresine katıldı (1869). Enternasyonal hakkında açılan üçüncü dâvada da koğuşturmaya uğradı ve mahkûm edildi. 26 Martta VI., VII. ve XVII. İlçeler tarafından Komün'e üye seçildi. Maliye Komisyonu üyesi, Jourde'la birlikte Maliye Bakanlığında Komün delegesi oldu. *"Banque de France"a* (Fransa Merkez Bankası) ilişmeye cesaret edemedi. İaşe Komisyonu üyesi. Millî Selâmet Komitesi için oy verdi, azınlığın bildirisini imzaladı. Rehineleri kurtarmaya çalıştı. Kanlı Hafta sırasında barikatlarda kahramanca döğüştü. Mukavemeti, özellikle Belleville Bulvarı ile Trois-Bornes sokağı arasında canlandırdı (26-27 Mayıs). Sivil giyinmiş bir papaz tarafından ele verilerek Versailles'lı birliklerce tutuklandı, Montmartre tepesine götürüldü, 28 Mayıs günü linç edildi ve kurşuna dizildi. Oysa Versailles, bütün "Komünanların" (Komüncülerin) içinde bir tek onun "beşerî çehreye" sahip olduğunu öne sürüyordu.

Yurttaşlar,

Millî Selâmet Komitesi tarafından, sizi tutuklayabileceğine inandığı gün, yerinizi almak üzere delege olarak görevlendirildim.

Levazım Dairesine karşı çeşitli yerlerden gelen şikâyetler bu çifte tutuklama kararının gerekçesi olmuştu.

Hizmetlerin yürütülmesini sağladıktan sonra ilk işim hakkınızdaki tâhizlerden hangisinin yerinde olabileceğini araştırmak oldu ve kısa zamanda gördüm ki İdarenizin maruz kalmış olduğu şikâyetler, ithamlar kısmen hiç bir temele dayanmamaktadır ve her hâlü kârda, büyük bir kısmı sizi sorumlu tutmayı gerektirmez. Dolayısıyla, derhal serbest bırakılmanızı istedim.

Versailles'ın düzenini altüst etmeyi pek iyi başarmış olduğu ve sizin yeniden normal işleyişini sağlamak ödeviyle devraldığınız bu İdarenin başında bulunduğum şu on beş günün sonunda şimdi artık, bu işin yönetimini elinizde tuttuğunuz süre boyunca şerefinize leke sürecek hiç karar ve davranışınız olmadığını belirtmek mutluluğuna varmış bulunuyorum.

Ayrıca, görevimin hesabını vermek zamanı geldiğinde, her zaman güç bir iş olan levazım hizmetinin hemen hemen eksiksiz olarak yürütülmesi konusunda gösterdiğiniz çabanın hakkını teslim etmenin de mümkün olacağı umudundayım.

Selâm ve kardeşlik duygularıyla.

Levazım Dairesi Delegesi, Komün Üyesi
VARLIN

Komün Tutanakları. Cilt II., s. 43

(*) Bazı ithamlardan sonra görevlerinden el çektirilen Levazım Daire Başkanı ve kısım âmiri.

GUSTAV LEFRANÇAİŞ

(1826 1901)

Eski öğretmen, 1850'de işinden çıkarıldı. 2 Aralık Hükümet Darbesi sürgünlerinden. 26 Martta IV. İlçe tarafından Komün üyesi, 29 Martta Yürütme Komisyonu üyesi seçildi. Buradan 3 Nisanda istifa ederek Çalışma Komisyonuna girdi. Maliye Komisyonu üyesi (21 Nisan). Millî Selâmet Komitesi aleyhinde oy kullandı. Azınlığın bildirisini imzaladı. Gıyaben ölüme mahkûm.

*"Souvenirs d'un Révolutionnaire"*in (1902) -Önsöz : Lucien Descaves- (Bir ihtilâlcinin Anıları) ve *"Etude sur le Mouvement Communaliste a Paris en 1871"* (1871'de Paris'te "Komünalist" Hareket Üstüne İnceleme) adını taşıyan bir incelemenin yazarı. (Neuchâtel'de, sürgünden hemen sonra yayınlanmıştır.)

Komün'e candan bağlı, dürüst bir insan; ama Azınlıkçıların kusurlarını en açık biçimde gösteren tipik bir örnek.

Sözün kısası, Komün 18 Martta Merkez Komitesi tara-

fından öylesine büyük bir gayretle başarılan hareketten muzaffer çıkınca, bazı Komün üyeleri de 31 Ekimde savunmuş oldukları fikirlerin artık nihayet gerçekleşeceğini düşündüler.

Onlara yol gösteren ilke şuydu : Komün'ün, yalnız Devrimi başarıya ulaştırmak için yapılması gerekeni halka her gün, her saat sürekli bir biçimde belirten, gösteren icra organı olması gerekirdi. Komün'ün eylemini bu biçimde düşünmenin sonucu olarak da Komün'ün bağrında bir azınlık kurulması fikri doğdu ve bu fikir gerçekleşti. Ama, ne sizi hemen bir karar vermek için çağırdık, ne de kendimiz çoğunluğun yerine karar vermek iddiasındayız. Burada önünüze, hiç bir yargıda bulunmadan, katı gerçeği sunuyorum. Bir zaman geldi ki, Paris Komünü eylemi merkezîleştirmek amacıyla özel bir grup, Millî Selâmet Komitesi adını verdiği bir topluluk meydana getirmeyi gerekli saydı. Azınlık buna iki nedenden dolayı karşı çıktı : 1 — Çünkü politik tutumu belli bir ilkeye bağlıydı ki bu da aslında Komün'ün hareket noktasıdır : Egemenlik, Paris seçmenlerinin tümüne aittir. Komün yalnız bu gücün icra organıdır. Bu ilke gereğince de, Komün üyeleri, kendilerine bu haklarını kullanmak yetkisini vermiş olan kimselerden aldıkları emaneti başkasına devredemezler. Bu hak yalnız onlara aittir. Öte yandan Azınlık bu eski hatıraların nahoş bir yanı olduğunu da düşünüyordu. Gerçekten, Çoğunluk belki de, 1793 Millî Selâmet Komitesinin o zamanki Komün'ün hasmı, Konvansiyon'un ajanı, Komün'ün doğuştan düşmanı olduğunu ve onu katlettiğini yeterince hatırlayamamıştı. Benzerlik aramaya çalışmıyalım, çünkü yoktur. Ama yine de hatırlayalım ki Birinci Paris Komün'ünün Habertistlerin büyük etkisi sonucunda düşüşü gerçekten, Fransız İhtilâline indirilen öldürücü darbe olmuştur ve nitekim sonuç da öyle çıktı; yediği darbeyle "9 Thermidor" da

cansız düştü. İşte, bir zamanlar o da Devrimi kurtarmak amacıyla kurulmuş olan Birinci Paris Komününün mukadder sonucu böyle olmuştu. Bu tarihî anılardan esinlenerek Azınlık, ona Komün'ün egemenliğine kastetmek gibi geldiği için, böyle özel bir iktidar gücü kurulmasını reddetti. Gelecek, kesin yargıyı ortaya koyacaktır. Bu yargının bizim aleyhimizde olmasını dilerim. Yanılmış olduğumuzu ummak isterim. Ama her ne olursa olsun, kanaatler buyruk altına giremez. Millî Selâmet Komitesinin kurulması aleyhinde işte bu kanaatlerimiz gereğince oy verdik.

Komün Zabıtlarından ; 19 Mayıs 1871 Oturumu

MAXIME VUILLAUME

(1844 - 1920)

Père Duchesne de gazeteci. Komün tarihi yazarı. Politik açıdan değil de —mizaç bakımından Komüncü olan Vuillaume hiç bir zaman durumun gerektirdiği gerçek sorunların üstünde düşünmemiştir— devrin canlı bir görünümünü verdiği için son derece değerli bir kitap olan *"Mes Cahiers Rouges"* (Kırmızı Defterlerim) kitabının yazarı. Ayrıca, edebî yeteneğinden de söz etmek gerekirse Vuillaume büyük bir yazardır. Komüncüleri (hayatta kalabilenlerini) sürgünde yaşadıkları yerlere ya da ölümlerine kadar izlediği Kırmızı Defterlerim insana Flaubert'in *"L'ducation Sentimentale"* ini (Duygusal Eğitim) hatırlatan bir kitaptır.

KIRMIZI DEFTERLERİM

18 Mart.

Montmartre tepesine çıkan bütün yollar tutulmuş.

Elindeki küçük dürbünü Houdon sokağına doğru çevirmiş olan Gill "Ama kırmızı pantolonlular da var" diye belirtti. "Hem de dipçikleri havada kırmızı pantolonlular..

Bak bak! O kadar da hapı yutmuş değiliz. Bizimkilerle çatışanlar var.. Yukarda ne olup bitiyor acaba !

Yukarda ne olup bittiğini az sonra öğrenecektik; saat beşte elden giden toplar kısa zamanda geri alınmıştı. Biz Clichy meydanında 8'lik topların ve mitralyözlerin geçit yaptığını gördüğümüz sırada Montmartre meydanı yeniden ele geçirilmişti bile. Houdon sokağının başında Millî Muhafızlarımızla ahpaplık etmekte olan bu askerler 88. ve 137. birliklerin yani Kuzey Ordusunun askerleri; Lüksemburg'ta konaklamış olan askerlerin arkadaşları.

Getirilen toplar yalnız bizim geçerken gördüklerimizdi. Yukardan indirilmek istenenleriyse Lepic sokağında durdurdular. Erkekler hayvanların koşumlarını kesiyor kadınlar topçu erlerinin kollarına asılıyorlardı...

— Toplarımızı bize bırakın baylar. Bizim toplarımız onlar...

Ve topçular razı oldu; tıpkı yukardaki askerler gibi.

Gill, yeniden bulduğumuz Sornet ve ben Lepic sokağında bir şarapçıya girdik. Dükkân sahibi o gün hayatının en önemli olayını yaşamış olduğunu söyleyerek öğünebilirdi. O sabah kapısının önünde Montmartre tepesinin toplarından birini durdurmuşlardı. Ve top çiçeklerle süsleniyor, üstüne kurdeleler dolanıyordu. Baş ucunda, tunçtan gövdesine yaslanılarak kadeh tokuşturuluyordu. Top sanki ülkenin mihrabıydı.

Tezgâhın önünde on kadar Millî Muhafız, başlar dik, muzaffer bakışlarla ve neşe içinde kadehlerini boşaltıyorlardı. İçlerinden biri yanındakine "Eh birader", diyordu aydınlık bir yüzle ve gözleri yaşla dolarak, "Eh birader,

biliyor musun, bugün hayatımın en güzel günü !"

Cilt : V
Ayaklanmış Şehirde, Dipçikler Havada, On Beş Günün Notları, Hayatımın en Güzel Günü.

* * *

"Teğmenim ! Teğmenim !"

Croissant sokağının ortasında arkamdan gelen bu genç ve tatlı sesin Régère'in oğlunun komutanlığındaki bölüklerden birinde kantinci olan benim 248. birliğime bağlı sevimli ve yiğit kızın sesi olduğunu anlamam için geri dönmeye bile lüzum görmedim. Yaklaşarak teklifsiz bir hareketle koluma girince, "Burada ne aradığım sormak için asıl ben sana seslenmeliydim. Demek taburu terkettin.." dedim.

"Taburu terketmek mi.. Ne münasebet ! Asla.. 5. Taburdaki bizim zavallı yüzbaşıyı getirmek için evvelki gün Paris'e geldik. Bilirsin canım, Staub. Versailles'lılar öldürdü zavallı iyi Staub'umuzu. Ayın dördü gecesi. Montparnesse'a gömdük. Hattâ bizim cici komutan da çok güzel bir söylev verdi. Tüylerim diken diken oldu onu dinlerken."

"Peki ama nereye gidiyorsun şimdi böyle; yola çıkmadan önce neden biraz dinlenmedin ?"

"Dinlenmek mi ? Dinlenmeme ne lüzum var ki ? Quartier'deyiz, — Quartier Latin — salı akşamından beri.. Gidip benimkini görmeye ancak vaktim var.."

Gülerek, "Demek şimdi bir 'seninki' var, ha ?.." dedim.

Güzel kız gülerek cevap verdi : "Her zaman en az bir tane yok mu ? Tabii ki bir erkeğim var; şimdi de işte onu görmeye Beaujon'a gidiyorum."

Ve gövdesini göğsündeki parlak düğmeleri koparacak kadar dik tutarak ekledi : "Bizim oradaki taburlardan birinin binbaşısı. Ha, sana söylemeyi unuttum, bu akşam Vanves'a hareket ediyoruz da.. Orada işler kızışıyormuş.. Bir gün bizi görmeye gelsene.."

Beaujon'a doğru ilerledik. Mont-Valérien savaş alanından toplanan ölüler oraya getirilmişti. O gün otuz Federenin (Komün askeri) cenaze töreni vardı. Bir sokağın başında yeni yapıştırılmış bir duvar ilânını okuyan bir topluluk birikmişti. İlân, işte o tören için Komün'ün yayınladığı çağrıydı.

Afişin üzerinde "Yurttaşlar ! Paris Komünü sizi Cumhuriyetin düşmanları tarafından katledilmiş olan kardeşlerimizin cenaze törenine katılmaya çağırır. Saat ikide Beaujon hastanesinde buluşulacak. Şehitlerimizi 'Pere-Lachaise' de toprağa vereceğiz.»

Henüz öğle olmamıştı. Henriette'i serbest bıraktım; hastanede randevulaştık.

"Herhalde bugün Binbaşını rahat bırakır da cenaze alayını bizimle birlikte Père-Lachaise'e kadar izlersin."

Güzel kızın yüzünden bir isyan dalgası geçti. Nasıl oluyordu da onun Komün kantincisi ve yurttaş olarak ödevlerinde kusur edebileceğini düşünmüştüm !

Ayrılmadan önce, "Şık şıkırdım giyimli olduğumu görmüyor musun !" diye bağırdı.

Tuhaf kızdır şu Henriette —bildiğimiz yalnız bu küçük adıdır. O da bir çok kadınlar gibi, erkekler kadar atılganlıkla, hattâ daha da büyük bir gözüpeklikle, mermilerin ve obüs gürültülerinin arasında birer dişi aslan cüretiyle, Bullier babanın ağaçlıkları arasında koşuşup durdukları zamanki kadar büyük bir umursamazlıkla, kurşunlara hedef olabileceklerini akıllarına bile getirmeden, dudaklarında anlatılmaz derecede tatlı bir gülümsemeyle bir yaralının ağzına içki damlatmaya koşan ya da

ölmek üzere olan birine son bir arkadaş öpücüğü sunan diğer bir çok genç ve güzel kadın gibi, bu boğuşmanın içine kendini canı pahasına atmıştı.

Zavallı kızcağızlar ! İçlerinden biri savaş alanında sarılarak ya da yaralanarak ele geçirildiği zaman Versailles'ın aristokratik hanımefendileri için ne cümbüş olurdu !.. Talimhane Meydanının kızları o önlerinden geçerken, "Şıllığa bakın !" diye bağırışırlardı.

Zavallının onların şemsiye darbeleriyle canı çıkar, durmadan yüzüne tükürülürdü. Kapısından içeri dipçik darbeleriyle itilerek sokulduğu kurtuluş yerine, yani o pis kokulu "Orangerie" mahzenine gelindiği zaman biçare artık insan kılığından çıkmış olurdu.

Cilt III. **«Quand nous faisions le Pere Duchêsne, La Jolie Cantiniere».** Pere Duchêsne'i çıkardığımız zaman ve Cici Kantinci.

★ ★ ★

Yirmi dört Nisan. Humbert'le ikimiz, gece eski dostumuz Rogeard'la birlikte "Madame" sokağında olmaya karar verdik. Tam o günkü "Père Duchesne" gazetesi de büyük hiddetini onun ve Pyat'mn üzerine boşaltmıştı. Pyat ve Rogeard, Komün'den istifa etmişler. VI. İlçe seçmenlerinin Paris Belediye binasından kendilerini temsil etmek için gönderilmiş oldukları Rogeard bu görevi reddediyor. Yalnız 2292 oyla seçilmiş. Bu ona yeterli görünmüyor. 1849 tarihli kanun, bu iş için, kayıtlı seçmen sayısının sekizde birini gerekli görür. Rogeard bu sekizde biri toplayamamış. Kendini seçilmiş saymıyor.

Dostumuzla bu konuda daha önce de konuştuk. Ona ısrarla, buna önem vermemesini tavsiye ettik. Komün'ün değerli adamlara ihtiyacı var. "Labienus'ün Sözleri" nin yazarı bir meşruiyet meselesi yüzünden hepimizin, umutlarımızın zaferi için mücadele etmek şerefinden kaçınma-

malıydı.

Rogeard bir türlü ikna olmadı. Çıkıp gitti.

Ona yeniden tam istifa ettiği gün rasladık. Gülerek "Père Duchesne'den kendinizi sakının" dedik.

Ben de ekledim : "Makaleyi ben yazacağım:"

Ve makaleyi yazdım :

"Père Duchesne'in, Komün Üyeliğinden İstifayı Basan ve Yurtseverleri, Komün'ün Bütün Yollarla Versailles'lı Vurdumduymazların Elinde Tutulan Yurttaş Blanqui'nin Serbest Bırakılması Yolundaki Önergenin Üzüntüsüyle Başbaşa Bırakan Kimselere Karşı Büyük Hiddeti".

Zaten başlık yeterince yüklüydü. Ama makalenin kendisi !..

"Komün üyeliğinden istifanızı vererek, tehlike karşımıza günden güne daha korkunç bir biçimde çıktığı bir sırada iktidardan kaçarken ;

Tanrım ! Versailles'lı alçaklar, İhtilâli ezmek için bizi daha fazla topa tutmak hakkını ve imkânını elde etmek amacıyla Guillaume'un ceplerini doldururken;

Kulaklarımızda çınlayan her top atışı bize şayet İhtilâlin zaferini değilse belki yurtseverlerin yeni bir katliamını ilân ederken;

Bu son saatte, bir Halkın hayat ya da ölüm çanlarının çaldığı bu son anda,

Yurttaşlar, yardım elinizi uzatmayarak İhtilâle ihanet mi edeceksiniz ?

Siz halkın güvendiği, bel bağladığı kimseler mi?

...Yurttaşlar, Yurtseverlerin yapacağı artık bir tek şey kalmıştır : Zaferi kazanırlarsa sizi unutmak, yenik düşerlerse de sizi lânetlemek !"

"Madame" sokağındaki küçük lokanta-kahvenin kapısını aralıyoruz. Çoğunlukla her zamanki köşesinde beyaz mermer bir masanın arkasında gazetelerini okuyan Rogeard o gün yok.

Patron kadın "Bay Rogeard gelmeyecek" diyor, "bunu size vermemi tembih etti."

Ve bize, itinayla bağlanmış bir paket uzatıyor. Paketi açıyorum; dikkatle üstüste konmuş yirmi tane beş Frank..

Humbert'e "Tamam", diyorum "Rogeard baba bize iyice kızgın. Bu sabahki makalem onu hiddetten köpürtmemiş olsaydı hiç bir zaman böyle bir şey yapmazdı.

Bu yirmi tane beş Frangı — o zamanlar altın ve kâğıt para pek azdı — on beş gün kadar önce, hem de Komün'e adaylığıyla ilgili afişler için, biz vermiştik. Paraca sıkıntıda olmadığımızı herhalde çok iyi biliyordu. (Gazetemiz "Le Père Duchesne" bize her gün ikimizin de ihtiyacını karşılayacak iyi bir para bırakıyordu). Hayır, yaptığı hiç doğru değildi.

İkimiz de üzgün, oradan ayrıldık.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, bir dost daha yitirmiştik; hem de büyük bir dost, bir üstad..

Ve gözlerimin önünde, ölümsüz "Sözler" in (Labienus'un Sözleri) ilk yayınlanışın anısı canlanıyor. Bu küçük broşürün, Maden Yüksek Okulu'nun analiz dersleri salonunda elden ele dolaştığı günü düşünüyorum. Hemen yanımda — 1865 yılındaydık — bir yabancı öğrenci vardı. Ayaklanma sırasında giymiş olduğu işlemeli deriden içi koyun derisi kaplı "Dolaman" ceketini hâlâ sırtında taşıyan bir Polonyalı. Hocamız Haton de la Goupilère elindeki tebeşirle tahtaya "entegral" hesaplarım yazarken oradan oraya uçuşan broşüre baktı. Kitapçık nihayet benim elime geldi ve hemen, dikkatle cebime yerleştirdim. Bir gün önce toplanmıştı. O yüzden de ancak değerinin çok üstünde bir fiyatla bulunabiliyordu.

Rogeard'ı tekrar ancak bozgun sırasında gördüm; 22 Mayıs Pazartesi günü. Humbert'le ikimiz "Père Duchesne" i artık yayınlamamaya karar vermiştik. Gazetemi-

zi bıraktıktan sonra "Vengeur" e (intikamcı) koştuk. Rogeard oradaydı. Ertesi gün onun ve arkadaşlarının imzalarıyla yayınlanan Silâh Başına Çağrı'yı hazırlıyordu. Bizi görür görmez yerinden kalktı bize, doğru yürüdü ve uzun uzun, sessizce el sıkıştık..

Cilt II. "La Père Duchesne'ı Çıkardığımız Zaman". Rogeard.

★ ★ ★

Salı, 16 Mayıs 1871. Vermersch'le ikimiz, öğle yemeğini gazetenin yanında, "Croissant" sokağının daralan kısmında arada bir Pyat ile birlikte gittiğimiz bir şarapçıda yedik.

Vermersch'e "Vendome meydanına gidelim" dedim, "Protot bize Bakanlıkta bir balkon köşesi bulur elbet".

Monmartre sokağında bir kaç adım yürümüştük ki Courbet'ye (*) rastladık. İkimiz de tanırız, Hey gidi hey! "Laveur" de İsviçreli Andler'in birahanesinde geçirdiğimiz günler!.. "Ecole de Médecine" sokağındaki Andler birahanesi artık yok olalı çok zaman geçti. En son olarak yitirdiğimiz yer de Serpente sokağındaki Laveur pansiyonu.. O gürültülü sofraları, Pierre Dupont'lu ve Courbet'li o günleri; biz bir yandan alkış tutarken çın çın çınlayan seslerle söylenen o "Les Sapins" ve "Les Boeufs" şarkılarını artık kim geri getirebilir ki ?..

Üzerine palan vurulmuş gibi duran lâcivert, bol bir redingot giymiş olan Courbet doğruca yanımıza geldi.

Vermersch, "Vendome meydanından mı geliyorsun"

(*) Gustave Courbet (1819 - 1877) Büyük bir ressam. 6 Nisan günü VI. İlçe tarafından Komün üyesi seçildi. Eğitim Komisyonu üyesi. Azmlıkçı. "Vendôme" Sütununa zarar verdirdirdiği için altı ay hapse ve sütunun eski haline getirilmesinin gerektirdiği masrafları ödemeye mahkûm edildi. İsviçre'ye sığındı ve orada öldü.

diye sordu.

Courbet cevap vermedi. Sıkıntılı bir hali vardı. Ani bir hareketle cebinden, boy boy ve renk renk kâğıtlardan bir tomar çıkardı. Bizi sokağın nispeten gözden uzak bir kenarına doğru çekerken elindeki mektuplardan birini de burnumuza uzattı :

"Okuyun şunu. Hadi okuyun !.."

Courbet'nin bize uzattığı mektuba şöyle bir göz atmamla, katıla katıla gülmemek için kendimi güç tuttum. Yanımda duran Vermersch'in da gülmemek için kendini sıkarken kalkık burnunun kıpkırmızı olduğunu görüyordum. Sonunda kendimi tutamadım ve ikimiz de makaraları koyverdik.

Courbet'nin bize gösterdiği mektup, hepimizin içinde yaşamakta olduğumuz mücadele günlerine benzer devirlerde her zaman maruz kalınan çeşitten bir pusulaydı. Budalanın, ya da sadece zevzeğin biri olan muhatabı Courbet'yi şayet "Sütün" ortadan kalkacak olursa ona yeryüzünün bütün kötülüklerini yapmakla tehdit ediyordu. Mektupta, "benim sevgili İmparatorum" (*) yok olduğu gün senin hayattaki günlerinin de sonu gelmiş olacaktır sefil kaatil anlamına bir takım sözler vardı.

Courbet bize bu mektuplardan bir dolu gösterdi. Bir tanesinde evine dönerken hançerlenmekle tehdit ediliyor, bir başkasında Seine nehri üzerindeki köprülerden birinden karşıya geçerken — Courbet nehrin sol yakasında oturuyordu — köprüden aşağıya atılarak boğulacağı bildiriliyordu. Üçüncü biri ise ona sofra başında zehirle bir ölüm düşünmüştü. Mektuplar hep bu tema üzerinden

(*) Courbet'nin yerinde kalmasını istemediği "Vendôme" Sütunu, Napoléon devrinde 1805 yılında düşmandan ele geçirilen 1200 topun tuncu eritilerek yapılmıştı. Dolayısıyla, mektup sahibi bu sözüyle Napoléon'a bağlılığını belirtmek istiyordu. (Ç. N.)

sıralanıp gidiyordu. İmzalar da bir âlemdi : "I. Napoléon'un eski askerleri". "Saint-Hélène'den sağ kalanlar" gibi. Ve hepsi de Austerlitz kahramanının öcünü zavallı büyük sanatçının canına kastederek alacaklarına andiçiyorlardı.

Corbet'ye elimizden geldiği kadar cesaret vermeye ve onu teskin etmeye çalıştık :

"İster misin seni bizim 'Père Duchesne'in hazır kuvvetinin muhafazası altında bulunduralım ? Hepsi de gözünü budaktan esirgemez yiğitlerdir ve Napoléon devri artığı askerleri de pek umursamazlar" dedik.

Sonunda Courbet de bizimle birlikte gülmeye başladı. Opera meydanına geldiğimizde tasasını artık tamamiyle unutmuştu.

Cilt V. "Ayaklanmış Şehirde", "Austerlitz'den Artakalanlar".

* * *

Korkunç olayın geçtiği gün çıplak ve darmadağın, bugün ise bir İtalyan mezarlığı gibi gölgelik ve çiçekler içinde olan Haxo sokağı bahçesini terkettiğimiz zaman kapı arkamızdan kapanmadan önce son bir defa duvara döndüm.

Ve gözümün önünden yeniden, yüzleri kanlı el ve ayakları doğranmış gövdeler, üniformalar ve papaz elbiseleri, kurşuna dizilmiş yığın yığın insanların gövdeleri geçti. Elimde olmaksızın, içimin sıkıldığını, bütün benliğimi bir kederin kapladığını hissettim. O anda bana sanki başka ölüler — bizim ölülerimiz — askerî mahkemelerin, Lüksemburg bahçesinin, Lobau kışlasının, "square Saint-Jacques" ın, Satory'nin ölüleri, uzun sıralar halinde, yüzlerce, binlerce o duvarın dibinde yatmaya geliyorlarmış gibi geldi. Sanki koskoca bir tepe meydana getiriyorlardı. En üstü gözle ancak seçilebilen ve altında 26 Mayıs 1871 günündeki ölülerin (Komün'ün rehineleri) kayboldu-

ğu korkunç bir dağ..

Cilt II. "Rehinelerin Ölümü Konusunda Biraz Gerçek". "Haxo Sokağı".

★ ★ ★

"Godillot" lara (*) (postallara) karşı duyulan bu nefretin farkına varmış olan yalnız Charles Nuitter değildi.

"Godillot" lar, Millî Muhafız Birliği demekti.

Millî Muhafız Birliği Paris'in yönetimindeki muharebelerde kahramanca davranmıştı. Gustave Lambert, Henri Régnault Buzenval'de yiğitçe can vermişlerdi. İkisi de Millî Muhafız Birliğindendi. Ordu da— Ordunun bir kısmı — bundan ötürü Millî Muhafız Birliğine karşı en haksız ve vahşi bir hınç duyuyordu.

Sokak muharebelerinden sonra tutsak düşen ve Versailles'e sevkedilen bir arkadaş, Emile Giffault, bana onu Harp Divanına sevketmeden önce sorguya çeken albayın en büyük zevkinin, kendisine her fırsatta Millî Muhafız Birliğindeki hizmetiyle ilgili sorular sormak olduğunu anlatıyordu. Dediğine göre, albay ikide bir, sinsi, alaycı bir sesle :

"Buzenval askerleri sizi ! Bitti artık o iş, değil mi ? Artık eski günler yok !" sözlerini tekrarlıyormuş.

Bizim zavallı tutsak kendini tutar, hiç bir şey söylemez; ama bu, albayı daha da kışkırtırmış.

Paris'e girer girmez Versailles Ordusunun ilk işi, bu nefret edilen Millî Muhafız Birliğinden hıncını almak oldu.

Herhangi bir Millî Muhafız nasıl teşhis edilecekti ? Herhalde üstlerindeki üniformayı çıkarmayacak kadar

(*) Godillot (Orduya mal veren bir müteahhitin adından) O devirde giyilen kısa konçlu bir asker postalı ki, Komün sırasında Millî Muhafız Birliğinin giydiği postallar hep bundandı. (Ç.N.)

budala değillerdi. Ama yoksul olanlar, yani üstlerine giyecek bir şeyi olmayanlar üniformalarının yerine birşeyler bulup buluşturabilmiş olsalar da hiç olmazsa ayaklarındaki postalları (Godillot'ları) çıkarmamışlardı.

Ve tabii, hemen tutuklandılar. Komün'ün Millî Muhafızı ya da kuşatma sırasındaki Millî Muhafız olmak arasında fark gözetilmiyordu bile.. Kimsenin buna aldırdığı yoktu.

Bu konuda, en eski arkadaşlarımdan biri olan Francis Privé'den şöyle bir hikâye dinledim :

29 Mayıs Pazartesi günü — yani mücadele biteli henüz 24 saat geçtikten sonra — Francis Privé sığınacak bir yer bulmak için oradan oraya dolaşıp dururken Charonne sokağı boyunca ilerliyormuş. Birden, ilerde bir toplulukla karşılaşmış ve durmuş.

Bir kömürcü dükkânının önünde iki sıra halinde dizilmiş bir takım adamlar bekliyormuş. Hiçbiri üniformalı değilmiş. Kiminin üstünde şeritleri sökülmüş kısa bir asker ceketi veya bir sivil elbise ceketi, kiminin üstünde de sadece bir gömlek varmış. Dükkânın bir kaç adım gerisinde ise tüfekleri tutuklulara çevrilmiş bazı askerler ve elinde bir sopa tutan genç bir subay duruyormuş.

Privé, elinden geldiği kadar sokulmuş ve subayın elindeki değneğin bir tüfek harbisi olduğunu görmüş. Subay bağırıyormuş :

"Hadi bakalım, ayaklarında postal olanlar ileri !"

İleri, yani kömürcü dükkânının camının önüne..

Kimse yerinden kıpırdamamış.

Subay emrini tekrarlamış ve yine kimsenin kımıldamadığını görünce de elindeki tüfek harbisini zavallıların sırtına vurarak tutsakların karşısına geçmiş :

— Postallılar, duvarın önüne !

Sonunda, çevreleri askerler tarafından sarılmış olan zavallılar kömürcünün camının önüne dizilerek iki adım

mesafeden kurşunlanmışlar.

Ve bir tek sızlanma, bir tek çığlık duyulmamış.

Cilt I. : "Lüksemburg Askerî Mahkemesinde Bir Gün". "Postallılar, Duvara!"

JULES GUESDE

(1845 - 1922)

Hemen hemen tümüyle, Versailles'lılar tarafından yapılan katliamlarla ilgili metin aktarmalarından meydana gelmiş olan *"Le Livre Rouge de la Justice Ruale"* (Kır Adaletinin Kırmızı Kitabı) bugün de Versailles'lılara karşı en çok yararlanılan tanıklıkların başında gelmektedir.

KATLİAMLAR

Bu derecededir. Bir adam geçer. Biri, "İşte bir Kömüncü" (Communeux) der. Adam o saat kurşunlanır. Sokakta karşıdan karşıya bir kadın geçer. O sırada gelen biri, "Hiç şüphe yok, bir taburda hastabakıcıydı" diye bir söz ortaya atar. O da kurşunlanır.

Kişiler arasındaki özel kinlerin, çekememezliklerin en bayağı intikam duygularının dışında kimbilir daha kaç kişi de böyle, işgüzarlık olsun diye hiç tanımadıkları, bilmedikleri kimseleri suçlamışlardır.."

"Les Droits de l'Homme", 9 Haziran "Correspondance de Paris du 7". (Ligue d'Union Républicaine des Droits de Paris derneği üyelerinden birinin özel mektubundan.)

Neşelidirler, çünkü hepsi de mert. Üzen, kızdıran da işte bu ! Bu sefiller, kahraman ! Barikatların arkasında kızgınlıktan kendinden geçmiş en değerli yüz çizgileri görüldü. Saint-Martin kapısında bir adam elinde bir kızıl bayrak tutuyordu. Bir taş yığının üstünde ayakta durmuştu. Çok cüretli bir meydan okumaydı bu; çünkü kurşunlar yağmur gibi yağıyordu. Adam gevşek gevşek arkasındaki büyük bir fıçıya yaslanmıştı. Arkadaşlardan biri "Tembel !" diye bağırdı. Adam, "Hayır," dedi, "öldüğüm zaman düşmemek için yaslanıyorum". "İşte böyledirler..."

"Les Soixente-treize Journées de la Commune de Paris", Catulle MENDÈS, s. 235 (Paris Komününün Yetmiş Üç Günü)

★ ★ ★

"Kışlanın kapıları mahkûmların geçmesi için ardına kadar açıldı ve sonra hemen kapandı.

Aradan bir dakika geçmemişti ki, daha iki adım atmadan kulaklarımda korkunç bir manga ateşi çınladı. Yirmi dokuz isyancı kurşuna diziliyordu. Bu korkunç patlamanın beni düşürdüğü şaşkınlık içinde, sersemletici bir sarsıntı geçirdim. Ama içine düştüğüm dehşeti asıl arttıran, henüz ölmemiş kurbanların işini bitirmek için birbiri ardınca ve tek tek atılan silâhların sesleriydi.

Büyük bir ürküntü içinde kaçtım.."

"Le'Etoile Belge" gazetesi özel muhabirinin yazısından.

★ ★ ★

"Dün, 'La Roquette' hapishanesinden alınarak kurşuna dizilen yüz kırk sekiz Federe (Komün eri) için 'Père-Lachaise'e taşındım. Bu kadar insan ziyanı artık iyiden iyiye tedirgin etmeye başlıyor. Muhtemelen, bundan sonra toplu halde idamlar olmayacak."

"Pall Mall Gazette", Paris Muhabirinden. 1 Haziran.

Dört adam ve bir onbaşı 'Tour Saint-Jacques' ın ölü çukurunun başında, sadece "Théâtre de Châtelet'deki askerî mahkeme tarafından yapılmış basit bir hüviyet tespitine dayanarak, ya da bazan böyle bir işlem bile olmaksızın düzünelerle kafa uçurduğu zaman ateş artık sönmüştü."

"Progès de Lyon", 12 Haziran. 6 Haziran tarihli bir muhabir yazısından.

★ ★ ★

Ama, Bay Thiers'in cumhuriyetçisiz Cumhuriyetini mazur göstermek için belki bunların münferit olaylar, sorumluluğunu yalnız askerî şeflerin yüklenmesi gereken ve peşin hükümlere dayanmayan öldürme olayları olduğu öne sürülecektir.

Hata ! Yeni bir hata !

Bu fazladan adam öldürme olayları Mayıs galiplerinin programında öyle bir vardı ki.. Ayın 26'ncı günü Paris'teki Birleşik Devletler elçisi Bay Washburne yurttaşlarından biri olan Bay Reeds'e şöyle diyordu :

"Komün'den olanların ya da Komün'ün sempati duyduğu kimselerin hepsi kurşuna dizilecektir".

(...) Yoruma yer yok, öyle değil mi?

"Le Livre Rauge de La Justice Rurale" (A la Mémoire de Charles Delescluze). **"Documents Pour Servir à L'Histoire d'une République Sans Républicains"**. Genève, İmprimerie V. Blanchard, 1871.
("Kır Adaletinin Kırmızı Kitabı" (Charles Delescluze'ün Anısına). "Cumhuriyetçisiz Bir Cumhuriyetin Tarihi İçin Belgeler")

ARTHUR RİMBAUD

(1854 - 1891)

Belki en büyük Fransız şairi. *"Les Illuminations"* dan ve *"Une Sasion en Enfer"* den sonra yazmayı bırakarak Afrika'ya gitti. Dönüşünde Malsilya'da bir hastanede öldü.

Denildiğine göre, on yedi yaşındayken Komün sırasında bir kaç gün Paris'e gelmiş; ama buna dair hiç bir delil yok. Buna karşılık kesin olan, kendi terimini kullanarak söylemek gerekirse, "güzelliği selâmlamayı" bildiğidir. (Bk. : Aşağıdaki şiirleri)

PARİS ÂLEMLERİ

.....

Rahat olsun içiniz! Yangınlar önlenecektir.
İşte rıhtımlar, işte caddeler ve işte
Işık saçan hafif mavilikte bir akşam
Bombaların kızıllığıyla aydınlanan evler!

.....

Kataplasma yiyen azgın dişi köpekler,
Kumarhaneler bekliyor sizi. Koşun!
Ve derin ürperişlerle sokağa yayılan

Bu zevk gecesinde yiyin patlayıncaya dek !
İçin bakalım için, kahır saçan ayyaşlar !
Olanca gücüyle ışık, size çevrilince birden
Salyalarınızla dolacak kadehleriniz
Ve gözleriniz uzaklarda, heykelleşeceksiniz.

Pislik dolu yürekler eyy, ey leş kokan ağızlar !
Daha çabuk işleyin, vakit yok, daha çabuk !
Şarap getirin bu iğrenç heriflere, yığın masalara,
Doldurun utançtan boşalan midesini Galipler'in !

Öfkelerin ortasında bunca tepinen Paris'im !
Bunca bıçak darbesiyle vurulup devrilirken,
Pırıl pırıl gözlerinde halâ ışıldayan
O vahşi baharın iyiliği değil miydi !

Acıların kenti oyy, oy ölmüş gibi duran kent !
Başın ve göğüslerin Geleceğe uzanıyor işte,
Solukluğunda milyarlarca kapı açan Geleceğe.
Ve karanlık Geçmiş ancak kutsayabilir seni !

Sonsuz acılar için bir daha doğan vücut, sen,
Korkunç hayatı içiyorsun işte yudum yudum yeniden!
Leş böceklerinin uğultusunu duyuyorsun işte damarlarında
Ve pırıl pırıl aşkını kirleten o soğuk parmakları!

Bu da olsun bakalım! Ölümlü leş böcekleri
Senin İleri hamleni önleyebilir mi hiç,
Hiç söndürebilir mi Stryx'ler Cariatide'lerin
Yüce mavilikte altın yaşlarla ağlayan gözlerini!

Seni böyle kirlenmiş görmek acıysa da,
Hiç bir kentten bu kadar iğrenç bir yara
Açılmadıysa da bugüne dek Tabiat'ın bağrına,

Gene de güzelsin Paris, daha da daha da güzelsin!
Şiirlerin şiiri olarak çıktın bu fırtınadan,
Derin güclerin sonsuz itişiyle ayaktasın:
Eserin oluşuyor kutsal Kent, onlar için gürlüyor ölüm!

Nizam yeniden kuruldu: Zevk ve sefa âlemleri
Eski hırsızları eğlendiriyor gene eski hırıltılarla,
Ve surların kahraman kanıyla kızıllaşan bedeni
Kefen rengi gökyüzüne vuruyor sinsi pırıltılarla!

Mayıs 1871
Arthur Rimbaud

Türkçesi : Atilla Tokatlı

EUGENE POTTİER

(1816 - 1887)

Sanayi desinatörü. Şair, şarkı yazarı. İlk şarkısı *"Yaşasın Hürriyet"* i 1830 İhtilâli için de yazdı. 1848 Haziran Günlerine katıldı. O günler sırasında az kalsın barikatlarda vuruluyordu. O devirde Fourier'ciydi. 2 Aralık 1851 den sonra, kumaş üstüne desen yapan bir atölye yönetti. Bu fırsattan, o meslekte çalışanları örgütlemek için yararlanarak onları Enternasyonal'e katılan sendikal bir Oda halinde birleştirdi. 26 Martta XI. İlçe tarafından Komün üyesi seçildi. Kamu Hizmetleri Komisyonu üyesi oldu (21 Nisan). Jakobonizme karşı olmasına rağmen Millî Selâmet Komitesi lehinde oy kullandı. Barikatlarda döğüştü. Gıyaben ölüme mahkûm edildi. İngiltere'ye geçmeyi başardı. Oradan Birleşik Devletler'e gitti. Bir yandan eski Komüncülerle ilişkisini sürdürürken Amerikan İşçi hareketine de katıldı. Paris'e döndü ve kısa bir süre sonra felçten öldü.

1871'den itibaren Enternasyonal'in sözlerini yazdı.

BEYAZ ELDİVENLİ TERÖR

Muhafazakâr efendiler,
Nizam partisinin temsilcileri,
Yavaş davrandığımız yeter!
Yılan hâlâ sokabilir bizleri!
Paris'i aldık işte ve sekiz gün içinde
Elde mitralyöz büyük işler başardık,
Kıstırdık hainleri deliklerinde.
Yan gelip yatmayalım, diyerek: «Tamamdır artık!»
Gebertelim onu da!
Şunu da kurşunlayalım!
Tanrı arkamızdadır, topunu kurşunlayalım!

Bilseniz bunların elebaşılarını,
Nasıl da tüydüler sınır dışına.
Bir ele geçirseler o gül gibi karını
Hemen satar bakmazlar gözlerinin yaşına.
Topu kumarbaz hırsız ve namussuz alayı,
Bilemezsin üstlerinde yakalanan parayı!
Yirmi milyon frank, yalnız Millière'in kaçırdığı,
Delescluze denen alçak kamu suçlusu sanığı.
Gebertelim onu da!
Şunu da kurşunlayalım!
Tanrı arkamızdadır, topunu kurşunlayalım!

Çocukları anasının karnından
Kundakçı doğar bunların,

Yaşatmak günahtır, kurşunlayalım!
Hayır gelmez burada merhametten insaftan!
Daha dün Montmartre'da hayâsızca ısırdı bizi
Erkeğinin geberdiğini görünce saldıran dişisi,
Gebeliğine bakmadan alıp dizdik kurşuna:
Bir taşla iki kuş vurmak diyorlar buna!
Gebertelim hepsini!
Hepsini kurşunlayalım!
Tanrı arkamızdadır, topunu kurşunlayalım!

Eugene Pottier
Türkçesi : Atilla Tokatlı

THEOPHİLLE FERRE

(1845 - 28 Kasım 1871)

Muhasebeci. XVIII. İlçe tarafından Komün üyesi seçildi. İlkin Başsavcı yardımcısı, sonra Millî Emniyet'e delege (Komün murahhası) oldu. Mayıs Günleri sırasında barikatlarda döğüştü. Haziranda tutuklandı; Harp Divanı ve Satory ordugâhındaki darağacı önünde mert bir tutum izledi. Yirmi yedi yaşında öldü.

18 Martta Paris'teki topları muhafaza ettiği sırada alçakça öldürülen Millî Muhafız Turpin'i unutmayan nadir kişilerden biriydi.

Louise Michel ona karşı tutkulu bir dostluk göstermiştir. Versailes'ın beslediği kin de daha az tutkulu değildi.

Buraya Ferré'nin Versailles mahkemeleri önündeki sözlerini alıyorum. Bu söylev, bayağı kişilerin hangi yanda, buna karşılık devrimcilerin ve ozanların hangi yanda olduğunu göstermesi bakımından da büyük önem taşıyor. Ferré'nin sözlerinin sonu, Kulağımızda Shakespeare'ı andıran yankılar bırakmaktadır.

...Paris'in utanç verici teslim oluşunun sonucu olan barış

antlaşmasından sonra Cumhuriyet tehlikedeydi; kan ve çamur içinde yıkılan İmparatorluğun yerini alan kimseler... (3 numaralı Harp Divanının başkanı albay Merlin bağırarak : "Kan ve çamur içinde yıkılan!.." Burada sözünüzü kesiyorum. Hükûmetiniz aynı durumda değil miydi?) iktidara dört elle sarılıyorlar ve halkın hoşnutsuzluğuna uğramış olmalarına rağmen el altından bir hükûmet darbesi hazırlıyorlardı. Paris'in belediye meclisi seçimi yapmasını reddetmeye ısrarla devam ediyorlardı. (Burada da kumandan Gaveau'nun müdahalesi : "Doğru değil!" ve Albay Merlin "Bu dediğiniz yanlıştır Ferré. Devam edin, ama üçüncüsünde sizi susturacağım.")... Dürüst ve samimî gazeteler yok edilmişti, en değerli yurtseverler ölüme mahkûm edilmişti... (Burada yine kumandan Gaveau'nun müdahalesi "Sanık bu metni okumaya devam edemez. Kanunun uygulanmasını isteyeceğim")... Kralcılar Fransa'dan elde kalanın paylaşılmasına hazırlanıyorlardı; kısaca söylemek gerekirse, 18 Mart gecesi kendilerini hazır sanarak Millî Muhafız Birliğini silâhtan tecrit etmeye ve Cumhuriyetçileri kitle halinde tutuklamaya kalkıştılar... (Albay Merlin'in müdahalesi "Oturun yerinize! Sözü vekilinize veriyorum". Ama sanığa atanmış olan avukat, Ferré'nin savunmasının son satırlarını okumasına izin verilmesini ister. Albay Merlin boyun eğer)... Komün üyesi olarak, Komün'ün galiplerinin elinde bulunuyorum. Başımı istiyorlar; alsınlar! Hiçbir zaman, alçaklıkla hayatımı kurtarmayacağım. Hür yaşadım, hür ölmek kararındayım. Son olarak bir tek şey söyleyeceğim Talih kaprislidir; hâtıramın üstüne eğilmeyi ve öcümü almayı geleceğe bırakıyorum. (Başkan Merlin'in müdahalesi : "Bir kaatilin hâtırası!").

Ferré'nin Versailles 3. Harp Divanı Önündeki Konuşması. Lissagaray'in "1871 Komününün Tarihi" adlı kitabından.

JULES ALLIX

(1818 - 1903)

Komün üyesi. 26 Mart'ta VIII. İlçe tarafından seçildi. VIII. İlçe Belediyesinde delege (Komün'ün murahhası). 6 Mayıs'ta, açılmaması gereken bir evrakı açtığı için Komün'ün ılımlı unsurları tarafından tutuklandı. Hemen sonra serbest bırakıldı. Millî Selâmet Komitesi lehinde oy kullandı. Çoğunlukçu. Gıyaben ölüme mahkûm.

Marie Ferré, Théophile Ferré'nin kızkardeşidir. Paris'e girdikten sonra Versailles'hlar kardeşini aramak için geldiklerinde Marie Ferré onun nerede bulunduğunu söylemektense hapse girmeye razı oldu.

MARIE FERRE

Tarih, Théophile Ferré'nin hatırasına, burada temiz ve kutsal hayatını saygıyla andığımız kızkardeşi Marie'nin yüce ve soylu fedakârlığını da katacaktır. (...)

Selâm sana Marie Ferré! Hâtıran, kendini gizlemek için gösterdiğin itinaya rağmen yaşayacak; ve biz acılılar, biz gadre ve işkenceye uğramışlar, yerinden yurdundan edilmişler sana refakat için karşında el bağlıyoruz (...).

Bütün şeref ve saygılar sana olsun Marie Ferré! Dileriz verdiğin örnek, sonunda şehit vermek yerine zafere ulaşılmasına yarasın..

Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Devrim!

28 Haziran 1882 günü Marie Ferré'nin cenaze töreninde yapılan konuşma.

VERSAILLES

EDMOND DE GONCOURT

(1822 - 1894)

Jules de Goncourt'un kardeşi ve çalışma arkadaşı. "Realist" romancı. Jules de Goncourt'la birlikte *Germinie Lacerteux* v. b. gibi kitapların yazarı. Komün'e karşı hırsı ve bu konunun iyice câhili olduğu her satırda göze batan bir *"Anılar"* yazmıştır. Bununla birlikte yine de, halkın bir kerecik olsun "kendi savaşını kendisinin pişirip kotardığını, yönettiğini" kabul etmek zorunda kalmıştır.

Salı, 28 Mart. — Gazeteler bütün olup bitende yalnız bir ademi merkeziyetçilik sorunu görüyorlar. Ama olan, doğrudan doğruya, Fransa'nın emekçi halk tarafından ele geçirilmesi ve soylunun, burjuvanın, köylünün onun despotizmi altına sokulmasıdır. Hükûmet varlıklı olanların elinden çıkarak varlıklı olmayanların, yâni toplumun bugünkü durumunun muhafazasında maddî çıkarı olanların elinden çıkarak düzen, istikrar ve durumun muhafaza-

sıyla hiçbir ilgisi olmayan kargaşalık unsurlarının eline geçmektedir.

Kimbilir, belki de bu dünyada olan bitenin değişmesini yöneten yasanın gereği olarak, *Idées et Sensations* da (Fikirler ve İhsaslar) belirtmiş olduğum gibi, eski toplumlarda barbarlar neyse modern toplum için de işçiler odur; yâni tahrip ve lağvetme âmilleri.

Pazar, 2 Nisan.— Saat on'a doğru, Courbevoie'dan gelen top sesleri. Demek iç savaş başladı! Doğrusu, işler buraya kadar geldikten sonra bence bu, riyakârca adam boğazlamalara tercih edilir.. Top sesleri duruyor.. Versailles'ın işi tamam mı?.. Yazık! Versailles en küçük bir başarısızlığa uğrarsa hâli yamandır. Beni görmeye gelen biri, gruplar arasındaki sözlerden çıkardığına göre, bir bozgundan korktuğunu söyledi.

Hemen Paris'e hareket ettim. İnsanların yüzlerini inceliyorum. Devrimlerde çehreler olayların barometresi gibidir. Bu yüzlerde gizli bir memnunluk, sinsi bir sevinç gibi birşey buluyorum. Nihayet bir gazeteden Belleville'lilerin yenilmiş olduğunu öğrendim.

Rengi pek kırmızı dostlarımdan biri bütün bu olanlarda "yeni bir çağ" görüyor. Bana ise, dostumun birlikte fesat kurmaya razı olmayacağı kimseler tarafından yönetilen ve yöneltilen yeni çağlardan gına geldi.

Arkadaşlarına şöyle haykıran genç bir Belleville'linin sözlerini duyuyorum "Bölüklerdeki bir rezalet! kim daha çok yer içerse yanına kâr kalıyor."

Salı, 4 Nisan.— Pek üzgün uyandım. Ufukta bir sessizlik var. Versailles yenildi ve Komün'ün adamlarının insafına mı kaldık? Neyse ki az sonra bir mitralyöz sesi duyuldu.

Çarşamba, 12 Nisan.— Bu sabah uyanınca, kırmızı bayrağıyla Issy kalesini gördüm. Bense kalenin ele geçtiğini sanıyordum. Demek Versailles birlikleri püskürtüldü?..

Neden bu kadar zorlu bir savunma? Prusyalılar bu savunmayla karşılaşmamışlardı. Çünkü vatan fikri ölmekte! Çünkü "halklar kardeştir" formülü bu istilâ ve acı bozgun zamanında bile gelişti, ilerledi. Çünkü Enternasyonal'in milliyet konusunda ayrım gözetmeme doktrini halk yığınlarına sızdı.

Neden bu kadar zorlu bir savunma? Çünkü bu savaşta halk, savaşının mutfağında kendisi çalışıyor, savaşı kendisi götürüyor ve militarizmin boyunduruğu altında değil. İşte bu, onları eğlendiriyor, ilgilendiriyor. Böyle olunca da hiç birşey onları yormuyor, üzmüyor, tedirgin etmiyor; hiç birşeyden cesaretleri kırılmıyor. Onlardan istenilen herşey elde edilebiliyor — kahraman olmak bile.

"Champs - Elysées" de yine, Alma Avenüsü hizasına kadar obüsler ve "Obélisque" in (Dikili Taş) dört bir yanında da çepçevre meraklılar. Aralarından ikide bir, hayvanının üstüne tıpkı bir sirk maymunu gibi yatmış bir posta atlısı geçiyor.

Omnibüsün arabacısı Levazım anbarının önünden geçerken bana kapısından şarap fıçıları çıkan binayı göstererek buradaki korkunç israfı anlatıyor Görevliler adamları için ille de çift tayın isterlermiş ve Belleville'li kadınlar da her gün dörder beşer ekmek alıp götürüyorlarmış.

.....

Cuma, 5 Mayıs.— ... Bu muzaffer ayaktakımının avucunun içine alınmış olarak yaşayan şu halkın kendini koyvermişliği, aldırışsızlığı beni çileden çıkarıyor. O alık hayatım yaşamaya devam ettiğini gördükçe hiddetten kuduruyorum. Şu aşağılık kadın ve erkek sürüsünden, be-

şerî ve uhrevî şeylerin altüst olduğunu gösteren bir hoşnutsuzluk, bir öfke çıkmasın! Yok, hayır, Paris açıkça, çok sıcak bir yaz mevsiminde Ağustos ayındaki bir Paris görünüşünde.. Hey gidi hey! Şimdiki Parisliler, karıları kollarındayken karılarının ırzına geçilse, hattâ daha kötüsü bile yapılsa, ceplerinden para keseleri alınınca yine de neyseler o olarak kalırlar, yâni gördüğüm en alçak ve korkak yaratıklar..

Bu gece topluluklarda Komüncüler sadaka ve hayırseverlik konusunda son derece alaycı görünüyor. Hayır Kurumlarının yardımlarını küçümsüyor ve bunu nazarî olarak reddediyorlar. Biri, "Madem ki varım o halde varlığımı sürdürmeliyim" vecizesi gereğince toplumun bütün insanlara faiz (rant) vermek zorunda olduğunu bildiriyor. Ve genel nakarat da şu "Artık zengin istemiyoruz!"

Sah, 9 Mayıs.— Millî Muhafızlar! Millî Muhafızlar! Yepyeni kırmızı bayraklar! Tören kostümleriyle kantinci kızlar. Sırtlarında pelerinleri, karınlarının üstünde pansuman çantalarıyla gezici hemşireler! "XIV. Louis" meydanında toplanan silâhlı bir güruh. Bir an, bütün bu askerimsi kalabalığın kale tabyalarına hareket etmek üzere olduğunu sandım. Ama bu sadece bir geçit töreniymiş. Geçit sırasında göze çarpan çocukların çokluğu iğrenç, insanı çileden çıkaran bir etki bırakıyor.

Pazartesi, 15 Mayıs.— Hep o bir türlü gelmeyen kurtuluşu, büyük hücumu bekleyiş..

Asker kılığına girmiş bu ayaktakımının sokak zorbalığı karşısında duyulan acıyı anlatmak çok güç.

.....

Pazar, 15 Mayıs.— ... Birden halkın, tıpkı bir olay günü dağıtılan bir topluluk gibi koşmaya başladığını görüyo-

rum. Elde kılıç, atlarını şaha kaldırarak ve yüzlerinde tehdit edici bir ifadeyle ilerleyen birtakım atlılar göründü. Onların bu zorlu saldırısı yolun üzerinde gezinenleri bir anda kaldırıma attı. Ortalarında, alnının üstüne çepçevre bir mendil bağlamış siyah sakallı bir adam ve onun ardından da küçük bir topluluk ilerliyor. Bu arada bir başkası daha dikkatimi çekti. Sanki yürümeye takati yokmuş gibi yanında iki kişi kollarından tutarak ona destek oluyor. Bu adamların yüzlerinin kendine mahsus bir solgunluğu ve bakışlarında da hafızamda iz bırakan bir belirsizlik var.

Koşa koşa uzaklaşan bir kadının haykırdığını duyuyorum "Buraya kadar gelmiş olmak benim için ne felâket!" Yanımda sessiz ve sâkin bir şehirli "bir, iki, üç.." diye sayıyor. Yirmi altı kişi. Muhafazası altında yürdükleri adamlar onları Lobau kışlasına kadar koşar adım yürüttükten sonra oraya varınca kapı arkalarından hemen, tuhaf bir telâş ve sertlikle kapandı.

Olan biteni henüz pek iyi kavrayamamıştım ama içimde tarif edilmez bir sıkıntı vardı, Az önce saymakta olan komşum yanındakine dönerek "Uzun sürmez, birazdan ilk sesleri duyarız" diyor.

"Ne sesleri?"

"Kurşuna dizecekler ya.."

Hemen tam o anda, duvarların arasına sıkışmış gibi sert bir gürültü, bir mitralyözün düzenli sesine benzer bir tarraka duyuldu. Bir, iki, üç, dört, beş tarraka — sonra uzun bir ara — ve ardından altıncı bir tarraka daha; sonra da birbiri ardınca iki takırtı.

Bu gürültü sanki hiç bitmeyecekmiş gibi. Nihayet kesildi. Herkeste bir ferahlama; ve kışlanın kapısını rezzelerinden sarsarak patlayan bir silâh sesiyle herkes derin derin soluyor. Arkasından bir daha ve nihayet sonuncu bir patlama. Denildiğine göre bu sesler bir polis me-

muru tarafından henüz ölmemiş olanlara sıkılan son kurşunlarmış.

O sırada, bir sarhoş alayı gibi, bazılarının süngülerinin ucundan kan damlayarak kapıdan infaz mangası çıkıyor. Avluya iki kapalı araba girerken de bir papaz dışarı süzüldü. Bir zaman, kışlanın dış duvarı boyunca sarsak adımlarla ilerleyen papazın şemsiyesi ve sırtı seçiliyor.

Perşembe, 1 Haziran.— Orsay kahvesinde yanımızda akşam yemeği yiyen bir süvari albayı çapulculuktan dün gece Gennevilliers yarımadasında yapılmış olan büyük bir infazdan söz ediyor.

Duvarlardan sökülen Komün afişleri, akşamın rüzgârıyla kaldırımın üstünde sonbahar yaprakları gibi sesler çıkarmakta. Öte yandan da, dalgalanan yepyeni üç renkli bayrakların kuru, tok hışırtısı kulağa geliyor.

"Goncourt" kardeşlerin "Günlük"ünden Birinci Bölüm. 1870 - 1871. Paris, "Bibliothèque Charpantier", 1890.

MAXIME DU CAMP

(1822 - 1894)

Yazar. Baudelaire'in (Baudelaire *"Le Voyage"* adındaki şiirini ona ithaf etmiştir) ve Flaubert'in eski arkadaşı. Sonra Flaubert'le arası açıldı. Haziran 1848'de Millî Muhafız. Yaralandı ve kendisine Cavaignac tarafından nişan verildi. Tarihçi *"Les Convulsions de Paris"* (Paris'in Çırpınmaları) adıyla yayınladığı dört ciltlik bir kitapta (1878-1879) Mayıs Günlerinin mağlûplarına ver yansın ederek hıncını kustuğu bir kitap yayınladı.

Komün sırasında, Versailles'daki efendilerinin hesabına yarı yarıya polislik demek olan bir takım işlere girişti.

Buraya aldığım metinler, kısa olmakla birlikte, Maxime du Camp'ı rahatlıkla (örneğin "Paris Komününü taşralılar yaptı" gibi) dünkü ve hele bugünkü burjuvazinin pek bayıldığı paradoks düzenbazları arasında — ve hattâ, kabul etmek gerekir ki Maxime du Camp bu bakımdan gerçek bir öncüdür — saydıracak çeşittendir.

Büyük başkentler tehlikelidir. Bir emme tulumba gibi kendilerine çeker ve tutarlar. Fransa'nın çok kocaman bir kafası var ve bütün "hidrosefal"ler gibi Fransa da şiddet nöbetlerine gebedir. Komün bu nöbetlerden biriydi. Safkan Parisli, geçen yüzyıl insanlarının diyecekleri gibi söylemek gerekirse, öz be öz Paris'li bu utanç verici şiddet hareketlerine pek sınırlı bir payda katıldı. Taşranın bütün tortusu Paris'te kaynaşıyordu. Trinquet, Dereure, Clément, Durand gibi kunduracılar; Vermersch, Vésinier, Vermorel, Pyat, Grousset, Cournet, Arnould, Brunel gibi gazeteciler; Vallès, Urbain, Longuet gibi hafiyeler; Eudes gibi eczacı çırakları; Bergeret gibi ahır uşakları; gücü bir şeye yetmeyenler, kendini bir şey sayanlar, başkalarını çekemeyenler... Paris ya bunların düşlerini gerçekleştirecek ya da mahvolacak.. Paris onların adlarını bile bilmiyor; ve bu cinayetin kefareti olarak da Paris yakılacak.

Paris taşralı ikbal avcılarının hokkabaz ağzı yaparak sosyalist numaralarıyla seyircilerin karşısında ellerindeki topu havayı atıp kaybettikleri panayır çadırı. Artık keyiflerinin istediği kadar alkışlanmadıkları zaman seyircileri ölüme mahkûm ediyor ve ortalığı ateşe veriyorlar. Bunu şimdiye kadar bir kaç kere gördük. İnşallah artık hiç görmeyiz!

Cilt II. **"Episodes de la Commune"**, (Komün'den Olaylar), Hachette, 1879

★ ★ ★

Ayaklanma iğrenç olduğu ve bütün sınıfların ötesine taştığı gibi bastırılması da korkunç oldu. Serres Kontu şöyle diyor : "Politik aklın buyurduğu kollektif hata ve cezalarda her zaman, zorunlu olarak, suçludan çok

zavallı vardır". Muharebe sırasındaki ve sonundaki infazlar bu acı gerçeği bir daha doğruladı. Vuran el hakkaniyetin değil, hiddetin eliydi. Ayaklanmanın başlıca şefleri ellerinde müsadere yoluyla edinilmiş ve "tutumlu davranılarak" bir yana konmuş olan paranın karşılığında çok önceden el altından sağlanmış sahte kimlik belgeleriyle sığınacak emin yerler bularak sınırı geçerken, öte yanda, hiç de doğru bulmadıkları bir davranışa açlıktan ölmek tehlikesi karşısında katılan geçim sıkıntısı içindeki insanlar telef oluyorlardı.

Cilt I. **"Les Prisons Pendant la Commune"**, Hachette, 1878 (Komün Sırasında Hapishaneler).

THEOPHILE GAUTHIER

(1811 - 1872)

Pek fazla önemli olmayan, ama zamanında tanınmış bir şair. "Sanat için sanat" teorisinin büyük savunucusu. "Hernani" kavgasında Hugo'nun tarafını tutan "Kırmızı Yelekliler"den. Baudelaire bu "Fransız Edebiyatının Sihirbazı"na "Fleurs du Mal"ini ithaf etmiştir.

Buraya, "Emaux et Camées" "Mineler ve Akikler" adındaki şiir derlemesine önsöz yerine koyduğu şu mısralarını alıyorum :

Tıpkı Goethe'nin divanının üstünde
Weimar'da kendini tecrit etmesi
Ve Hafız'ın gül yaprakları koparması gibi
Kapalı camlarımı kamçılayan
Kasırgaya önem vermeksizin
Ben de "Mineler ve Akikler"i yazdım.

Ama aradan yıllar geçti; kırmızı yelekler artık kullanılmıyor; kırmızı bayrak iki ay Paris Belediye binasında dalgalandı; yani her şey değişti. Ve işte Théophile Gauthier de muhafaza altında Satory ordugâhına götürülen

Komüncü tutsakların geçişini görmek için Versailles'da penceresini ardına kadar açıyor.

Çevrelerinde onlar gibi sıcaktan bunalmış, hareketsiz hayvanlarının üstünde ancak tutunabilen ve eyerlerinin ön kaşına eğilmiş kolcuları vardı. Bunların üstlerindeki toz tabakası o kadar kalındı ki üniformalarının rengini söylemenin imkânı yoktu. Sadece, kalçalarına dayalı uzun, demirden, şeritsiz, flâmasız kargıları hangi sınıftan olduklarını belli ediyordu. Bütün işaretleri yok olmuştu. Bu artık şu ya da bu asker değil, yalnızca askerdi; her devrin ve her ülkenin askeri olabilecek bir asker... Bir Romalı ya da bir Cimbri, bir Yunanlı ya da bir Medyalı..

...Şüphesiz hepsi de korkunç birer cani, birer kaatil, birer kundakçıydı; ilgilenmeye değmeyecek yaratıklardı ama içinde bulundukları o durumda hayvan bile olsalar merhamet uyandırırlardı. Bazı iyiliksever insanlar bir kaç kova su getirdi.

Bunun üzerine bütün sürü karmakarışık, birbirine çarparak, yuvarlanarak, dört ayak üstünde yürüyerek, arkalarından yağmur gibi yağan yumruklara aldırmaksızın ve insan davranışına benzer bir şey bulmakta güçlük çekilecek derecede hayvana yakın hareketlerle suya saldırdı; başlarını kovanın içine sokarak uzun uzun su içti.

...Bu manzarayı seyrederken insan kendini "Farsala" muharebe meydanında olduğu kadar da Büyük Kral'ın sarayı önünde, Versailles'daki Talimhane meydanında sanabilir.

"Kuşatmadan Tablolar". "Modern Barbarlar" başlıklı bölüm.

ALEXANDRE DUMAS fils

(1824 - 1893)

Alexandre Dumas'nın oğlu. Yazar. Yazı hayatına bazı önemsiz romanlarla başladı. Sonra, yine önemsemeye değmeyen, ama ustaca bir müstehcen ve ahlâkî traş karışımı sayesinde burjuva halkın gözünde itibar kazanan oyunlar yazdı.

1871'de "Paris ayaktakımı"na karşı gemi azıya alarak bu konuda Barbey d'Aurevilly, Catulle Mendès, Edmond de Goncourt (*) gibilerine yetişti ve hattâ onları geçti bile.

Aşağıdaki iki yazısından ilkinde Alexandre Dumas fils, devrinin en büyük ressamlarından birine sırf Komün'e katılmak suçunu işlediği için hakaret ediyor.

Onun ardından gelen de, kurşuna dizilmiş binlerce kadın ölüsü karşısında yaptığı küçük bir gözlem.

(*) Kabiliyet bakımından birbirinden değişik, ama Komün'e en bayağı, en aşağılık biçimde kara çalarak birbirine eşit duruma gelen "şöhretli" yazarlar.

Şu bay Gustave Courbet denilen şey, kabuksuz bir sümüklü böcekle bir tavus kuşu arasındaki hangi efsanevî çiftleşmeden, ne çeşit bir iç yağı sızmasından meydana gelmiş olabilir acaba?

★ ★ ★

Dişileri hakkında (Komüncülerin), ancak öldükleri zaman benzedikleri kadınlara saygımız dolayısıyla bir şey demeyeceğiz.

"Le Bien Public", 8 Haziran 1871
(Kamu Yararı)

FRANCİSQUE SARCEY

(1827-1899)

"Ecole Normale Supérieure" mezunu. Öğretmen. Gazeteci. Versailles taraftarı haftalık *"Drapeau Tricolore"* (Üç Renkli Bayrak) gazetesinde yazdı. Yavan, iddiacı, kasvetli bir tiyatro eleştirmeni.

Komüne saldıranlardan. Kanlı Haftanın çılgınca övücülerinden. Almanca bilmez ve zaman zaman bundan yakınırdı.

"X şehri burası değil mi?" dedim.

"Ya!"

Bu "Ya" sözünün nasıl telâffuz edildiğini ve neler anlattığını kabil değil düşünemezsin. Bu "Ya" Almanların o koca bira bardağından çok daha derindi. Sanki, "evet, zavallı Fransız, buradayız; artık hiç bir şeyden korkma; artık kimse sana yurtseverlik kartı sormayacak, artık hapse sokulmayacaksın; istediğin yere gitmek, gelmek, canının istediği gibi konuşmak hakkın olacak; istediğin gibi yiyecek, keyfinin buyurduğu gibi içeceksin; artık top sesi duymayacaksın ve kimse seni yurttaş-

larını topa tutmak zorunda bırakmayacak; artık Félix Pyat'nın pis, murdar ilâhilerini ve Jules Vallès'in çığırtkan ağızlarını ya da vodvilci Rochefort'un kan kokan bayağı nüktelerini okumak durumuna düşmeyeceksin; burada hür bir ülkedesin; "Ya!", dost bir toprakta, "Ya!", Bavyera süngülerinin muhafazası altında, "Ya! Ya!", diyordu.

Bu "Ya!" da sâflık, acıyarak duyulan o yakın ilgi ve beni teskin eden, bana kıvanç veren disiplin ve güçlülük karışımına benzer bir duygu vardı.

(İşte o zaman) ben onun telâffuzunu taklit etmeye çalışarak bu "Ya!" yı tekrarlamaktan kendimi alamadım. Ağzından piposunu çekerek: "Ah! Siz Fransızlar, hep "Yue" Yok "Yue", "Ya! ya!" dedi ve ikimiz de gülmeye başladık.

İnan ki bunlar iyi insanlar; iftiraya uğramışlar.. Sekiz gün önce, gideceklerine dair bir söylenti dolaştı. Herkes o kadar üzüldü ki..

"Le Drapeau Tricolore", 20 Mayıs 1871

★ ★ ★

Bu isyanı kan içinde boğmak, alevler içindeki şehrin yıkıntılarının altına gömmek zorunda kalınacak olsa bile, mümkün olan başka bir çözüm ve uzlaşma yolu yok. Giyotin tezgâhı artık hiç gerekmese bile barikatçılar için muhafaza etmelidir.

"Le Drapeau Tricolore"

★ ★ ★

Olur olmaz şeylerden heyecana kapılmayan, sözlerinden ve yargılarından emin olduğum kimseler, bana korku ve şaşkınlıkla, gördükleri ve beni uzun uzun düşünmeye sevkeden sahneler anlattılar. Gü-

zel yüzlü ve ipekli elbiseler giymiş genç kadınlar elde tabanca sokağa çıkıyor, topluluğa kurşun sıkıyor ve kurumlu bir tavırla, gözleri kin dolu, "Beni hemen kurşuna dizin!" diyorlarmış. Penceresinden ateş edilen bir evde yakalanan bir tanesi, bağlanarak yargılanmak üzere Versailles'a götürüleceği sırada "Hadi, hadi!" diye bağırmış, "Beni oraya kadar gitmek zahmetinden kurtarın, haydi!"

Bütün bu kadınlar, büyük bir görevi yerine getiren şehitler gibi sakin, dudaklarında bir küçümseme gülümseyişiyle kendilerini feda ederken, kızgın askerler tarafından hemen oracıkta kurşuna dizilmişler.

"Le Gaulois", 13 mayıs 1871

GYP

(1842-1932)

Asıl adı : "Sybille de Riquetti de Mirabeau", Martel Kontesi. XIX. yüzyılın sonunda pek rağbette bir kadın romancı. Bir "best seller" olan *"Mariage de Chiffon"*un yazarı. Lejitimist.

Kanlı Hafta'mn sonuna doğru Paris'e, "kurtarılmış" mahallelere gelerek bir yiğitlik gösterisi yaptı ve kendisini, buraya aldığım ilk parçada görüldüğü gibi, küçük esnaf — kendilerini otoritelere makbul göstermek için şehri binlerce mektupla ihbar yağmuruna tutan o aynı küçük esnaf — hem de doğrusu pek kibarca karşıladı.

Sèvres sokağında o zamana kadar hiç farketmemiş olduğum bir lokanta buldum. Nefis bir "croûte au pot", çok iyi kızartılmış bir kotlet ve çok güzel bir turta yedim. Meyva da istedim ama yoktu. Zahmet edip yanıma kadar gelmek nezaketini gösteren patron, "Ah Madam! Biliyorsunuz, daha önceki gün buradan iki adım ötede insanlar döğüşüyordu.. hâlâ da sonu gelmiş değil" diyerek

özür diledi.

Gara varmadan önce, halâ top sesleri duyacağımı sanmıştım. Ama bütün dikkatim boşuna oldu; etraf sessizdi. Sordum :

"Paris'te savaş devam ediyor mu?"

"Denildiğine göre öyleymiş.."

"Ama.. Silâh atılsa duyulurdu; silâh sesi duyulmuyor.."

Kasadaki kız, "Talihiniz var, ben ise ateş edilmediği zaman bile silâh sesi duyuyorum" dedi. Sonra da yumruğunu kapıya doğru sallayarak ekledi : "Ah! Alçaklar! Reziller!"

"Böyle konuşmanıza sevindim" diye cevap verdim; "çünkü Paris'te bulunduğum şu iki saat içinde karşıma hep Komüncüler çıktı; galiba..."

"Siz bir hanımefendi olduğunuz için size neler yapabilirlerdi.. Yoksa yumuşak başlıdırlar. Şimdi artık yenilmiş oldukları için konuşmalarının tehlikesi yok. Belediye Binası yakınlarından geçtiniz mi?"

"Hayır... Neden?"

"Çünkü denildiğine göre oraları yanık insan cesetleriyle doluymuş.."

Gitmek için yerimden kalkıyorum. Sèvres sokağında ayyaşlar şarkı söylüyor. Patron kibarca soruyor :

"Korkmaz mısınız? Şayet yanınıza birini vermemi isterseniz.."

"Teşekkür ederim; yolum uzun değil, yalnız bu sokağı geçeceğim.. "Baroullère sokağında oturuyorum..."

Yüzüme dikkatle bakıyor :

"Baroullère sokağı.. Galiba 5 numarada, değil mi? Savaştan önce her sabah ata binen hanım siz olacaksınız.. Bay Roger'nin hanımı.. Değil mi?.."

"İyi bildiniz!"

"Nasıl oldu da sizi hemen tanıyamadım.. Ah! Ka-

yınpederiniz beyefendiyi ve çocuklarını ne kadar eskiden beri tanırım bilseniz... Aşçıbaşı biraz fazla kafayı çekince yemek hep bizden istetilirdi. Ama ben sizi yalnız at üstünde görmüştüm de herhalde onun için bilemedim. Eh! Nasıl, herkes iyi mi?"

"Çok iyi".

"Madam bir kaç gün kalacak mı? Buraya kadar zahmet etmek istemezseniz yemeklerinizi eve getirtebilirim."

...Öğleyin bay Mézières geldi; dinlenmiş, dinç bir görünüşü vardı. Kıvanç içinde anlattı :

"Her şey yolunda!.. Bu akşam değilse bile yarın Paris artık tamamen temizlenerek serbest olacak. Yarın Versailles'da büyük âyin var. Dua edilecek. Gösterişli bir tören olacak bu.. Mutlak bulunmalı. Ancak pazartesi hareket edebileceğiz... Bay Thiers için büyük zafer!..

"Öyle mi?" dedim. Bay Thiers'in zaferi beni hiç ilgilendirmiyordu. Karakteri, tarihte birbirinin ardı sıra oynadığı roller bana sevimsiz geliyor. Ama onu beğenen Bay Mézières, tersine, pek coşkundu. Beni inandırmaya çalışıyordu :

"Göreceksiniz.. Şehir insanla dolup taşıyor.. Sizin için, her ihtimale karşı, bir oda ayırttım."

"La Joyeuse Enfance de la III. République",
Calman Lévy, édit., 1931.
(III. Cumhuriyetin Neşeli Çocukluğu)

BAY THIERS

(1797-1877)

Lâkabı, "le foutriquet". Avukat, gazeteci, tarihçi ve politikacı. Restorasyon devrinde Liberaldi ve halkın elinden 1830 Temmuz zaferini aşırarak Louis-Philippe'in tahta geçmesini kolaylaştırdı. Lejitimistlere ve bu arada da "Berry" Düşesine karşı bastırma hareketini düzenledi (1831). Ama asıl, cumhuriyetçi isyanları bastırdı (Lyon, Paris, "Transnonain" Sokağı, 1834). Louis Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığına adaylığını destekledi. 1863'te milletvekili oldu ve liberal göründü. 1871 Meclisinde de milletvekili olarak bulundu ve Meclis tarafından hükümetin başına getirildi. Versailles'ı başkent yaptı ve Paris halkına ait olan topları ele geçirmeye kalkışarak iç savaşa yol açtı (18 mart). Monarşist çoğunluğun, İmparatorluk devri generallerinin ve Bismarck'ın destekleriyle, Versailles'lı solcuların da sesini çıkarmamasından yararlanarak, Paris'i topa tuttu. Kanlı Hafta sırasında büyük katliam yaptı. Valiliklere (28 mayıs) şu satırları yaz-

maktan çekinmemişti : "Şimdi artık kalelerin dışında, Fransız ordusuyla onlara geçit vermeyen Prusyalılar arasında sıkışmış olarak cinayetlerinin kefaretini ödeyecekler, ya ölecek ya da teslim olacaklardır".

Meclis tarafından cumhurbaşkanı olması kararlaştırıldı. 1873 mayısında monarşist koalisyon karşısında istifa etti.

İğrenç, her türlü gelişmeye dilşman bir kimseydi.

Versailles'da hiç bir şey yapmadan on beş gün geçirdik. Bunlar hayatımın en kötü günleriydi. Paris'te şu fikir yaygındı : "Versailles'ın işi tamam; bizi görür görmez askerleri teslim olacak." Böyle olmadığını kesin olarak biliyordum. Ama 70 ya da 80.000 kişilik bir kuvvetin saldırısına uğramış olsaydık, özellikle bu büyük sayı üstünlüğü karşısında güven duyguları sarsılacağı için ordunun sağlam, dayanıklı kalacağı konusunda pek bir şey söyleyemezdim. Bunun için de birliklerin arasının sıklaştırılmasını ve özellikle de kuvvetlerimizin tecrit edilmesini emrettim. Başlıca kuvvetlerimiz Satory'de ordugâh kurmuştu ve kim olursa olsun hiç kimseyi yaklaştırmamak emrini almıştı. Yaklaşmaya kalkışanı kurşunlayacaklardı. Neuilly tarafında ise emin ellerde olan Mont-Valérien karargâhına düşman toplulukları görünür görünmez bütün güçleriyle ateşe başlamalarını bildirdim.

Aynı zamanda da askerlerimize iyi davranılmasını en kesin bir biçimde öğütledim. İstihkaklarını, özellikle de az olduğu kabul edilen et istihkakını arttırdım. Onları iyi besleyerek, açık ordugâha çıkarmak suretiyle dışarıyla temaslarını keserek ve subayları da askerle birlikte açık ordugâhta kalmaya zorlayarak birliklerin kısa zamanda güç kazanacağından ve en iyi tutumu benimseye-

ceğinden emindim.

İlk kuşatmadan sonra askerler kılıksız, görünüşleri kötüydü. Bu düzensizliğin açık ordugâhla ve dikkatli, sürekli bir nezaretle kısa zamanda ortadan kalkacağından emindim. Umduğum gibi oldu ve bir kaç gün içinde ordunun görünüşü değişti; herkes bu değişikliğe şaşmıştı.

Ama iş yalnız Paris'in elinden kurtarılan orduyu derleyip toparlamakla bitmiyordu; mevcudunu da 120.000 ya da 130.000 kişiye çıkarmak pek çok miktarda kuşatma malzemesiyle de donatmak gerekliydi. Çoğunlukla kullandığım ve her zaman da başarılı olan bir emretme tarzı vardır ki bu da yazıyla verilen emirlere güvenmemek, emri doğrudan doğruya ve sert bir sesle vermektir. Her sabah, çeşitli hizmetlerden sorumlu komutanları topluyor ve yapılması gerekeni onların huzurunda kararlaştırıyordum. Böylece herkes kendisine düşeni kesin olarak öğrenmiş oluyordu. Ağır top mu gerekliydi; nerede olduğu hemen orada söyleniyor ve çok güç bir iş haline gelmiş olan nakliyesi için gereken düşünülüyordu. Ortaya bir güçlük çıkarsa hemen o anda gideriliyordu.

İşte böyle davrandım ve bütün hizmet sınıflarının sorumlularını yanımda toplayarak; yazılı emirler, bu emirlerdeki isteklere gelen cevaplar gibi vakit kaybettiren yollara başvurmadan; emirlerin gerekli kimselere derhal ulaştırılmasını sağlayarak; herkesin mutabık olduğundan, emri iyi duymuş ve anlamış olduğundan, sabah karar verilmiş olanı akşam uygulamaya başlayacağından emin olarak ve bu emirlerin yerine getirilmiş olduğunu bizzat kendi soruşturma ve araştırmalarımla doğrulayarak hedefe vardım ve bir kaç hafta içinde 130.000 kişilik bir ordu meydana getirebildim. Her gün, bir gün önce yapmış olduklarımı tekrarlamakla işe başlıyordum. Yerine getirileceğinden kesinlikle emin olmadan hiç bir emir vermiyordum ve emrin yerine getiril-

mesini de sonuna kadar, iş tamamlanıp bitinceye kadar izliyordum.

İşte baylar, böylece bana dört yandan insanlar gelerek katıldı; kısa zamanda 50.000 kişiyi bulduk. O zaman, Paris'i yenmenin, ele geçirmenin mümkün olduğu kanaatine değil, Versailles'da bir avuç kudurganın ablukası altında kalmamanın rahatlığına erdim. Kendi kendime, "Gelsinler bakalım; biz de onları yolunca karşılamak için gerekeni yaptık" dedim.

Genel olarak, vakit kaybetmemek gerektiği düşünülüyordu. Ama zamansız bir teşebbüse girişmenin tehlikesini de herkes çok iyi anlıyordu. Çünkü Paris duvarlarının önünde bir felâkete uğranacak olursa artık güvenecek hiç bir şey kalmayacaktı.

Meclis beni istediğim gibi davranmakta özgür bıraktı. "Onbeşler" komisyonuna, beklememin ve uygun zamana kadar oyalama yoluna başvurmamın nedenlerini anlattım; düşüncemi onayladılar.

Bu arada, o zaman Prusyalıların da pek huysuz davrandıklarını unutmamak gerekir. İddia edildiği gibi, Prusyalılarla Komün konusunda büyük güçlüklerle karşılaştığım, Prusyalıların Komün'ü tercih eder bir tutum takınmış oldukları doğru değildir. Yalnız, bu konuda Bay Bismarck'la bazı yazışmalarımız oldu.

Azılı bir yurtseverlik iddiasıyla Prusya'nın kendilerinden yana olduğu iddiasını birleştiren Komün, Prusyalı generallerle dostça ilişkileri olduğu yolunda bir söylenti yaymıştı. Bazı ihtiyatsız yazarlar da bundan Berlin hükümeti için pek aşağılayıcı sonuçlar çıkararak iftiralara başlamışlardı. Bay Bismarck pek haklı olarak bu söylentileri yalanlıyor ve aynı şeyi bizim de yapmamamızı kınıyordu. Ama bunda haksızdı. Ayrıca bize resmen bu konuda yardım teklifinde de bulundu ve böyle bir teklifi de hiç bir zaman kabul edemeyeceğimiz için reddettik. Bu

işi bir an önce bitirmemiz için bizi sıkıştırıyordu. Durumu ve bu durumun yarattığı güçlükleri bilmeksizin kendi fikirlerini bizim fikirlerimizden daha doğru bulan ve öyle davranmamızı isteyen bazı milletvekilleri de vardı ki Bismarck böyle davranmakla onların görüşünü desteklemiş oluyordu.

Bununla birlikte, bütün bu çekişmelere ve Paris ordusunun mevcudunu 40.000 kişi olarak sınırlayan antlaşmaya rağmen Bay Bismarck asker sayısının ilkin 100.000, ardından da 130.000 kişi arttırılmasına rıza gösterdi. Bazı itirazlar sonucunda iadelerine ara vermiş olduğu savaş tutsağı askerlerimizden büyükçe bir kısmını bize göndererek bunu başarmamıza gerekli imkânları da bizzat sağlamış oldu.

Pazarı pazartesiye bağlayan gece askerlerimizin gelişinde hazır bulunduktan sonra Versailles'a döndüğüm zaman aklıma Neuilly köprüsüne 200 den fazla top yığmış olduğumuz geldi. Bunlar, Montaudon tümeninin bir tugayı tarafından muhafaza ediliyordu. General Ladmirault, Mareşal Mac Mahon'a bu tugaya ihtiyacı olduğunu söyletmiş ve tugay da ona gönderilmişti. Bu durumda, Neuilly köprüsünde bulunan pek çok miktardaki malzemeyi korumak için hiç kuvvet kalmıyordu. İsyancılar Paris'ten kaçacak olurlarsa bu topları ele geçireceklerini ve içinde bulundukları umutsuzluğun etkisiyle Versailles'ı ateşe vermek için kullanabileceklerini düşünerek telâşlandım. O sırada da elimizde kuvvet olarak ancak bir miktar polis ve jandarma vardı. Yani toplam olarak en fazla iki ya da üç bin kişi.. Neyse ki, Prusyalıların iade ettiği bin beşyüz tutsak gelmişti. Onlara tüfek verildi ve general Fournez'in komutasında Neuilly köprüsünü korumaya gittiler. Böylece general Ladmirault ikinci Montaudon tugayından yararlanabildi ve Belleville tepelerini ele geçirerek mücadeleyi sona erdirdi. Büyük acılara kat-

lanmak zorunda kalındı; büyük fedakârlıklar yapmak gerekti. Rehinelerin katli, bu korkunç sahnelerin en üzücü olanlarından biriydi. Vakıa bize fesatçı Blanqui'yi iade etmeniz şartıyla bir çok rehinenin geri verilmesi yolunda bir teklif geldi, ama böyle bir takasa razı olamazdık. Dolayısıyla da o zavallı kurbanlar kaatillerin elinde can verdi. Sonunda da bu korkunç durumdan nihayet kurtulabildik.

İşte baylar, söyleyeceklerim bu kadardır ve bu sözlerin gerçeğin ta kendisi olduğunu belirtmeme izin verin.

"L'Insurrection du 18 mars". (18 Mart ayaklanması). Ed. Villetard tarafından incelenmiş, tasnif edilmiş ve özetlenmiş olarak, Tahkikat Komisyonuna verilen ifadelerden. "Edit. Charpantier. 1872".

GARCIN

(Kurmay Yüzbaşı)

Komün sırasında Versailles'ta kurmay yüzbaşı. Komün ezilir ezilmez de isyanla ilgili bilgi toplamakla görevli. "Politik rapor"u Mareşal Mac-Mahon'a verdi. İğrenç bir hayvan.

KOMÜN'ÜN BİR ÇOK ŞEFLERİNİN TUTUKLANMALARI VE ÖLÜMLERİ

İsyanla ilgili olarak bilgi toplamakla görevlendirilmiştim. Politik raporu mareşale sunuyordum.

Başkan. — Birçok isyancıyı bizzat sorguya çektiniz değil mi?

Bay Garcin. — Evet, Paris'in işgali günlerinde nehrin sol yakasında tutuklanan bütün şefleri..

Başkan. — Kimlerdi bu şefler?

Bay Garcin. — Billioray tutuklandı, viyolâ çalgıcısı; "Ecole Militaire"de kurşuna dizildi.

Üçüncü gün Millière "Lüksemburg"ta tutuklandı; sonra Fontaine, Jourde, Cavalier; ardından bir Billioray, Komün'ün gerçek şefi; Lhuillier, Rossel ve Urbain.

Bay Flotard. — Hepsi de kurşuna mı dizildi?

Bay Garcin. — Hayır. Millière, Tony Moilin, Billioray kurşuna dizildi.

Millière sabah saat ona doğru bir evde tutuklandı. Sanırım, burası kendi eviydi. Tutuklayan onbaşıyla çavuşa karşı belirli bir direnme göstermişti. Silâh çekmiş, son derece hiddetli iki kişi tarafından alınıp götürülmüştü. Halk kızgınlıktan titriyor, onu parçalamak istiyordu.

Millière götürüldüğü sırada biz generalle birlikte öğle yemeği için Lüksemburg'un yanında Tournon lokantasındaydık. Gürültülü sesler işiterek dışarı çıktık. Bana "Bu Millière" dediler. Halkın ona cezasını kendi eliyle vermesi ihtimalini önledim. Lüksemburg'a girmedi. Kapıda durduruldu. Ona hitap ederek "Siz Millière'siniz değil mi?" dedim. "Evet; yalnız, milletvekili olduğumu herhalde biliyorsunuz değil mi?" "Olabilir, ama sanıyorum milletvekili sıfatını kaybettiniz. Bununla birlikte, aramızda bir milletvekili var, Bay de Quinsonnas, o sizi tanıyabilir."

Bunun üzerine de Millière'e, generalin emrine göre kurşuna dizilmesi gerektiğini söyledim. "Neden?" dedi.

Cevap verdim: "Sizi yalnız ismen tanıyorum. Beni çileden çıkaracak raddelere getiren bazı makalelerinizi okudum; siz, görüldüğü anda insanın hemen topuğuyla kafasını ezeceği bir engerek yılanısınız. Toplumdan nefret ediyorsunuz siz." Sözümü keserek pek mânalı bir ifadeyle "Ha, evet; bu toplumdan nefret ediyorum!" "Öyleyse bu toplum da sizi bağrından söküp atacak; kurşuna dizileceksiniz." "Fakat bu adalet değil.. Bu bir barbarlık, hainlik!" "Ya sizin yaptığınız bütün hainlikler, onları hiçe mi sayıyorsunuz? Her neyse, Millière olduğunuzu söylediğiniz anda yapacak başka bir şey yok."

General onun "Panthéon"da ve topluma yaptığı kötülüğün bağışlanmasını istemek için diz çökmüş olarak kurşuna dizilmesini emretmişti. Diz çökmüş olarak kurşuna

dizilmeyi reddetti. "Talimat bu; diz çökmüş olarak kurşuna dizileceksiniz, çaresi yok" dedim. Biraz numara yaptı; göğsünü açarak idam mangasına gösterdi. Dedim ki, "Mizansen yapıyorsunuz; nasıl öldüğünüzün anlatılmasını istiyorsunuz. Sükûnetle ölün, çok daha iyi olur." "Kendim ve dâvamın yararı için istediğimi yapmakta hürüm." "Öyle olsun, diz çökün." O zaman dedi ki : "Ancak beni iki kişiyle diz çöktürürseniz diz çökerim." Diz çöktürüldü ve hüküm infaz edildi. "Yaşasın İnsanlık!" diye bağırdı. Bir şey daha bağıracaktı ama cansız düştü.

"L'Insurrection du 18 mars". (18 Mart Ayaklanması). Ed. Villetard tarafından incelenmiş, tasnif edilmiş ve özetlenmiş olarak, Tahkikat Komisyonuna (Versailles'lı) verilen ifadelerden. "Edit. Charpantier, 1872"

KONT ALBERT DE MUN

(1841-1914)

Siyaset adamı ve hatip. "Sosyal" bir Katolikliğin öncüsü. Delikanlılığından ölümüne kadar her çeşit gericiliğe hizmet etti.

Komün sırasında en bilgisiz ve en kepaze çekiştiricilerden biri.

İSYANCILARIN MANEVÎ BAKIMDAN DURUMU

Kont Albert de Mun. — İsyancıların eğilimleri bakımından apaçık bir gerçek, isyancı sürülerinin en büyük bölümünü meydana getiren işçi sınıfındaki derin bir kin ve burjuvazide de Hükümete ve Meclise karşı dört bir yandan derlenmiş ifadelerle söylevlerde dile gelen derin hınç duygusuyla karışık bir ataletti.

Başkan. — Bu, Paris'in alınmasından öncedir.

Kont Albert de Mun. — Bunlar bizim kuşatma sırasında yapmak imkânını bulduğumuz gözlemlerdir. Paris'e girer girmez, isyanın en başta gelen iki nedeni olarak (bunları yine, en başta gelen iki nokta olarak belirtmeye devam edeceğim) şu iki hususu göz önünde tutmak ge-

rektiğini sanıyorum : Bir yandan burjuva sınıfının ataleti, öte yandan da işçi sınıfının topluma karşı yırtıcı kini, hırsı. Paris'e girişimiz sırasında burjuva sınıfı bu ataleti, gevşekliği pek çarpıcı ve bizim için de pek üzücü bir biçimde ortaya koydu. Biz Paris'e girerken, burjuvalar tarafından kurtarıcılar olarak karşılanacağımızı umuyorduk. Tam tersine, hiç olmazsa bazı mahallelerde, suçlayıcı bir soğuklukla karşılandık ki bu tavır da candan, heyecanlı bir karşılamanın tam tersiydi.

Paris'in alınışından beri esnafla yapmak imkânını bulduğum görüşmelerde, onlarda hükümete karşı derin bir düşmanlık duygusu bulunduğunu gördüm. Bu düşmanlığın kaynağı da, borç vâdeleriyle ilgili kanun dolayısıyla ortaya çıkan durum olmuştur. İşçi sınıfına gelince; işçi sınıfının kini, nefreti büyüktür. Bu kinin, nefretin, kendilerini ister komünist, ister yardımlaşma taraftarı, ister bireyci olsun, şöyle ya da böyle bir insan severlikle niteleyen bütün işçi derneklerinde sürdürülen düşmanca duygular konusunda komisyonunuzu aydınlatmaya yaraması gerekir. Pek büyük bir kesinlikle verilmiş olan kararları, çalışmaktan artık ne olursa olsun vazgeçmekti. Sanıyorum, bu kimselerin kendilerini ölümün kucağına atmalarına yol açan Sinizm de ancak böyle açıklanabilir. Yani dirençleri olabileceği kadar büyük ve ısrarlı olduğu için değil de başka bir nedenden dolayı... Kurşuna dizildikleri zaman hepsi de, ahlâkî bir duyguya mal edilemeyecek olan ve ancak, çalışarak yaşamaktansa ölümü göze almak kararında olduklarını gösteren bir duyguyla açıklanabilen bir çeşit küstahlıkla can verdiler.

Paris'in alınışı sırasında gözüme çarpmış olan en önemli iki nokta işte bunlardır. O zamandan beri de, valinin nezdindeki görevlerim dolayısıyla polisle ilişkim oldu; işçi çalıştıran kimselerle görüşmeler yaptım ve belli bir ölçüde, ayaklanmanın nedenlerini kavrayabildim. Ta-

bii ki bunlar pek genel bazı düşüncelerdir ve belki de Komisyonu ilgilendirecek nitelikte değildirler.

Başkan. — Konuşun; ne biliyorsanız söyleyin.

Kont Albert de Mun. — Ayaklanmanın meydana gelmesinde hazırlayıcı bir rol oynamış olan olaylar sırasında Paris'te bulunmadığım için bu olayların nedenleri konusunda sonradan, geriye dönük olarak bir inceleme yapmam gerekirse, bu konuda şu kanıya varmış olduğumu söyleyebilirim: Ayaklanmayı, kuvvet kullanmanın duruma hâkim olmayı sağlayacağı şu ya da bu politik durumun sonucu olarak görmemek gerekir. Öyle sanıyorum ki, içinde bulunmak zorunda kalınmış olan durumların sonucu olarak, bugün varılan patlama durumuna kaçınılmaz bir biçimde gelinecekti. Bu gözlem, ille de doğrudan doğruya işçi sınıfından olan kimselerin değil, işçilerle uğraşan kimselerin ağzından bu konuyla ilgili olarak işittiklerime dayanmaktadır. Bu sözleri sağdan soldan, hemen hemen her yerden ve özellikle de isyancıların tedavi edilmiş oldukları hastanelerden topladım. Bugün için çok sessiz ve sâkin olan o kimseler hâlen aralarında yalnız, girişmiş oldukları işi yakın ya da uzak bir gelecekte yine tekrarlamak ihtimalleri üzerinde konuşmaktadırlar.

Bu ayaklanmanın, yalnız içinde bulunulan durum ve şartlara bağlı olmayan nedenleri bulunduğu apaçık bir gerçektir. Bu gerektirici nedenler ise ayrıca belirtilmesinin gereği olmayan nedenlerdir.

Halkın silâhlandırılmasından, Millî Muhafız Birliğindeki silâhların bırakılmasından ve askerî bakımdan değerlendirecek bir kimse olmadığım için 18 Mart saldırısı başarısızlığından söz edecek değilim. Bütün bunlar herkesin bildiği nedenlerdir. Yalnız, bu ayaklanmada daha derin nedenler vardır. Burjuva sınıfından olan kimselerin ataleti, bence halk tabakalarının ateşli, kızgın duygula-

rından daha tehlikelidir. Üstünde en çok ısrarla durduğum nokta budur. Ayrıca, bunun yanı sıra da, sosyalist doktrinler tarafından yavaş yavaş azdırılmış ve güçlü bir biçimde kök salmış bir kin ve hınç vardır. Her çeşitten sosyalist doktrinlerin malı olan ve anlamım "emekçilerin özgürlüğüne kavuşması, sermayeye savaş, patronlara savaş" sözlerinde bulan, ayrıca anlam bakımından da pek kof olan bu sözler, işçiye çekici gelmektedir; çünkü bu "emekçilerin özgürlüğe kavuşması" sözünde, işçinin gözüyle bakıldığında, verimli bir devrim anlamı vardır.

Eskiden olduğu gibi şimdi de, bütün atelyelerde, zekâsı diğerlerinden daha gelişmiş bazı işçiler bulunur. Bunlar sivrilmek isteyen, ama bunu ya patronun haksızlık etmesi yüzünden ya da kendilerini aslında olduklarından başka türlü gördükleri için başaramayan kimselerdir. İşte, sosyalist fikirleri benimseyen ve arkadaşlarının kafasına sokan bunlardır. İşçiler hakkında hiç bir zaman, işçilerin kendileriyle konuşurken onların bana işçiler hakkında verdikleri fikir kadar kötü bir fikrim olmadı. İnsan bu zekî işçilerin, aralarındaki zekî olmayanlar hakkında nasıl küçümsemeyle konuştuklarını görünce şaşkınlığa düşüyor. Hepse de işçiyi cahil ve aptal bir yaratık olarak göstermek konusunda tam bir fikir birliği içinde.. (*)

Yavaş yavaş, sosyalist doktrinler, belki bastırılmalarında yeterince enerjik davranmamış olan hükümetler işlerini kolaylaştırdığı için, ya da bu öğrenimin gelişmesine izin vermiş olmaları dolayısıyla ilgi gördü. Bugün çeşitli sınıflar arasında, ancak zamanla, işçi sınıfına verilecek daha iyi bir ahlâkî, manevî eğitimle ve bunun gibi daha bir çok yollarla doldurulabilecek olan derin bir uçurum var. Yalnız kaba kuvvetin bu işin üstesinden ge-

(*) Kısacası, kılavuz işçilerin büyük suçu, işçi sınıfını küçümsemek, hor görmektir (!).

leceğini sanmaktan çok uzağım.

"L'Insurrection du 18 Mars". (18 Mart Ayaklanması). Ed. Villetard tarafından incelenmiş, tasnif edilmiş ve özetlenmiş olarak, Tahkikat Komisyonuna (Versailles'lı) verilen ifadelerden. "Ed. Villetard. Edit."

GENERAL VINOY

(1800-1880)

Papaz okulundan yetişme. Sonra Kıraliyet Muhafız Birliğinde subay (1823). Cezayir (o zaman bile Cezayir sorunu varmış), Kırım, İtalya seferleri. İmparatorluk senatörü (1865). Paris kuşatmasının generallerinden. 22 Ocak 1871 gösterisini bastırdı. 18 Martta Montmartre tepesi saldırısına katıldı. "Mont-Valérien"e dayanarak 3 Nisan'da Duval'i kurşuna dizdirdi. Courbevoie'ya ve Neuilly köprüsüne saldırıları yönetti. Paris'e girdikten sonra merkeze, Belediye Binasına ve Bastille'e doğru ilerledi. Kundakçı ve insan kasabı. "Légion d'Honneur" nişanının verilmesini kararlaştıran kuruluşun sorumlusu.

Aşağıdaki parçaların bilinmesi gereklidir; çünkü bu parçalar işçi sınıfının ilk hükümetini ezmek için Fransız ve Prusya hükümetlerinin nasıl apaçık, önceden tasarlanmış bir suç ortaklığı yapmış olduklarını göstermektedir — ve bu ne kadar çok gösterilirse gösterilsin — hiç bir zaman yeterince gösterilmiş olmayacaktır.

19 Martla 2 nisan arasında geçen yirmi günü, iki yan da mücadeleye gireşecek olan askerî kuvvetlerinin düzenlenmesi için kullandı. Her şeyden önce ordunun mevcudunu arttırmak gerekliydi ve bu da ancak Prusyalıların rızasıyla yapılabilirdi. Bu konudaki görüşmeler tam bir başarıyla sonuçlandı. Alınan Genel Kurmayı, İmparator Guillaume'un fikrini aldıktan sonra, Paris'i Komün'ün elinden almayı deneyecek olan ordunun mevcudunun 40.000'den 80.000'e çıkarılmasını kabul etti. Hattâ bu sayı kısa bir süre sonra 20.000 kişi daha arttırıldı. Başkente girebildiğimiz zaman da Versailles ordusu diye anılan kuvvet 100.000 savaşçıdan fazlaydı. Bu kuvvet en başta, Almanya'nın bize önce subaylar olmak üzere iade ettiği savaş tutsakları sayesinde yeniden kurulabilmişti. Böylece yeni kadrolar kurularak gelen askerler buralara aktarıldı.

Alman ordusunun başkomutanı Saxe Prensiyle Mareşal Mac-Mahon arasında yapılan sözlü bir anlaşma gereğince, Prusyalılar ileri karakollarını, Paris'ten çıkmaya kalkışacak olan herhangi bir silâhlı kuvvetin yolunu kesecek biçimde biraz ileriye almışlardı.

Teşebbüs çok iyi yönetilerek, umulandan da kısa bir zamanda başarıya ulaştı. (.....) Federeler kanatlarını düşünmemişlerdi. Özellikle tabyalar boyunca şiddetlenen bir çevirme hareketi onları gafil avladı... (ve)... Prusya hattı da bütün geçiş yollarını kapamıştı.

"L'Armistice et la Commune" (Mütareke ve Komün), Edit. Plon, 1872. Choury tarafından **"Thiers et Bismarck contre la Commune"** (Thiers ve Bismarck Komüne Karşı) adıyla **"Cahiers du Communisme"**, Mayıs 1958 sayısına alınan yazıdan.

VERSAILLES'Cİ SOL UZLAŞTIRICILAR VE MACERACILAR

LOUIS BLANC

(1811-1882)

Politika yazarı, tarihçi ve siyaset adamı. "Ütopik, nominal sosyalizmin temsilcisi ve ilerici her hareketin tasfiyecisi". Daha 1848'de Geçici Cumhuriyet Hükümeti"nin üyesi olduğu zamandan beri işçileri aldattı. 1848 Ağustosu olayları sırasında İngiltere'ye kaçtı ve İmparatorluk devri süresince orada kaldı. Versailles Meclisine seçilerek Komün'ün hasmı olduğunu ilân etti. Komün'e en aşağılık iftiralarda bulunanlardan biri.

1876'da Mecliste milletvekili; 1879'da bir "kısmî" (!) af tasarısını destekledi. 1881'de yeniden seçildi. Altmış bir yaşında şan ve şeref içinde öldü.

Birinci parça, anılmaya değer bir parçadır : Tipik bir "sosyal demokrat" sohbeti; eli-

ni göğsüne bastırmış duran birinin, egemen sınıfların kendini gizleyen bekçi köpeğinin sözleri.

Onun ardından gelen ve bir rapordan aktarılmış olan yazının da dünkü olduğu gibi bugünkü burjuvazinin de ayyuka çıkan sahtekârlıklarını çok iyi aydınlattığı düşüncesindeyim. O, "Zaten kimle konuşulabilir ki?" sözü hiç bir şey hatırlatmıyor mu? "Yetkili sözcü" aramak mazereti demek daha o zaman bile kullanılıyormuş.. Ve şu bayağı nakarat da daha o zaman bile varmış : "Nasıl oluyor da düşmanın gözünün önünde birbirinize giriyorsunuz canım?" Sanki her zaman, bir işçi ayaklanması çıktığında ya da çıkması ihtimali belirtildiğinde, kendine "millî" adını yakıştıranlar, bunu önlemek için, topraklarını işgal altında tutan düşmanı kendisi imdada çağırmıyormuş gibi..

Ey iç savaş! İğrenci çekişme! Top gürler! Öldürülür, ölünür ve Mecliste bu kanlı sorunu barışçı bir yoldan çözümleyebilmek için canını vermeye razı olanlar hiç bir davranışta bulunmamak, bir çığlık bile atmamak, bir tek söz bile söylememek işkencesine mahkûmdur!..

Lissagaray tarafından **"L'Histoire de la Commune de 1871"** (1871 Komününün Tarihi) kitabına alınmış olan bölümden. Bl. XXIII : **"Trahison de la Gauche"** (Solun İhaneti).

Hâsılı. bilgi almak için aşırı sol üyelerin yanına gittik : Barbès'in dostu Martin Bernad, Louis Blanc, Schoelcher, v.b.

En kesin bilgileri Bay Louis Blanc verdi. Bize, "Daha hâlâ uzlaşmaya çalışmak boşuna" dedi; "iki yanda

da büyük bir hınç var. Aslında Paris'te kiminle konuşulabilir ki? Birbirinden farklı ve düşman üç kuvet, iktidar için aralarında çekişiyor.

Bunlardan birincisi, az sayıda seçmenin katıldığı bir seçimle iş başına gelmiş olan ve çoğunlukla tanınmamış, kapasitesi ve hattâ içlerinden bazılarının saygıdeğerliği bile şüpheli kişilerin meydana getirdiği Komün'dür.

İkinci olarak, Komün tarafından atanmış, ama kısa bir süre sonra da Komün'ü diktatörce yönetmeye çalıştığı için ondan sert bir biçimde kopmuş olan bir "Millî Selâmet Komitesi" var.

Üçüncü olarak "Merkez Komitesi" geliyor. Merkez Komitesi kuşatma sırasında kurulmuş ve en başta da sadece kozmopolit çıkarlarla ilgilenerek Parislilerin ya da Fransızların yararlarını umursamamıştır. (*) Topları, mühimmatı, kısaca söylemek gerekirse malzeme gücünü bu Merkez Komitesi elinde bulunduruyordu.

Ayrıca bütün bunlara, bu üç topluluğun her birindeki az ya da çok belirli eylemi kolaylıkla görülebilen Bonapartist etkileri ve Prusyalıların etkilerini de eklemek gerekir.

Paris isyanı... ilk amacında ve ortaya çıkmasına yol açan nedenler bakımından meşrudur. İlk amacı, yani Paris Belediyesinin muafiyet hakları isteği.. Ama işin içine Merkez Komitesinin girmesi ve Cumhuriyetin bütün diğer bucaklarını (komünlerini) yönetmek yolunda bir iddianın açığa vurulması, Komün'ün karakterini tamamen değiştirdi. Ayrıca, Komün galip gelecek olursa Paris'e girmeye karar vermiş olarak hazır bekleyen bir Prusya ordusunun karşısında bu isyan mutlaka suçlan-

(*) Merkez Komitesinin nasıl meydana geldiğini gördük: Başlangıçta bir tek Enternasyonalci yoktu, sonradan ise ancak bir iki kişi katıldı. (Lissagaray)

ması, mahkûm edilmesi gereken bir şey olmaktadır ve her cumhuriyetçi tarafından mahkûm edilmesi gerekir. Paris'in belediye başkanları, Meclisin sol kanadı ve aşırı sol, Prusya ordusunun yakın bir yerde bulunmasının, diğer durum ve koşulların varlığının caniyane bir kimlik kazandırabileceği böyle bir isyanı kınamakta işte bunun için tereddüt etmemişlerdir.

> Toulouse Belediye Meclisinin Versailles'da Thiers'e ve aşırı sol milletvekillerine gönderdiği delegelerin sunduğu rapordan. **"Histoire de la Commune de 1871"**. (1871 Komününün Tarihi)

LOUIS NATHANIEL ROSSEL

(1844-1871)

"Ecole Polytechnique" ve Metz'deki "Ecole d'Application" mezunu. Bazaine'in (*) emri üzerine tutuklandı, kaçtı ve kendisine bir misyon veren Gambetta'nın (**) yanına gitti. Albaylığa atandı. 18 mart 1871'de, yurtseverlik nedeniyle ama aynı zamanda da maceraya düşkünlüğü dolayısıyla istifa etti. Merkez Komi-

(*) Bazaine (1811-1888) "Maréchal de France". Kırım'da yararlığıyla ün kazandı. Meksika'da başkomutan. 1870-1871'de Metz'in savunmasıyla görevli. İhanet etti. Şehirden çıkmak için giriştiği bir takım deneme gösterilerinde başarısızlığa uğradıktan sonra orada mahpus kalmış oldu. Bismarck'la karanlık, şüpheli görüşmelere giriştikten sonra da şehri teslim etti. 1873'te ölüme mahkûm edildi. (Tabii) kaçmayı başardı ve İspanya'ya sığındı.

(**) Léon Gambetta (1838-1882): Avukat. İmparatorluğa muhalif cumhuriyetçi. "Milli Savunma Hükümeti"nin üyesi 6 şubat 1871'de Bordeaux'da istifa etti. Milletvekili seçildi, yine istifa etti. Komün sırasında İspanya'da 1871'de yeniden milletvekili seçildi. Her zaman, cumhuriyetçi bir oportünist küçük burjuva politikası uygulamıştır. 1879'da Meclis başkanı. Blanqui'nin seçilmesinden sonra Komüncüler için o da af istedi. Bakanlar Kurulu Başkanı (1881).

tesine, ardından da 30 nisan günü onu Cluseret'nin yerine Savunma Delegesi olarak görevlendiren Komün'e yardım elini uzattı. Pek yük sekten konuşarak verdiği demeçlere rağmen, Cluseret (*) kadar zayıf çıktı. İhanetle suçlanarak 10 mayıs günü tutuklandı. Gardiyanının yardımıyla kaçtı. Kanlı Hafta sırasında arkadaşları barikatlarda ölümle yüz yüze gelirken o emin bir yere çekilmiş, Versailles'ı pohpohlayarak yumuşatmak amacım güden "anılar" yazıyordu. Nüfuzlu kimselerin çok sayıdaki müdahalelerine rağmen 2. Harp Divanı tarafından ölüme mahkûm edildi. Satory'de kurşuna dizildi; ama ölmeden önce Versailles'lı bir subayın elini sıkmak istedi. Sımf duygusu ve eğitim böyle gerektirir! Onunla birlikte, assubay Bourgeois ve Théophile Ferré de kurşuna dizildi. Onlar çok ağırbaşlı ve onurlu davrandılar.

Rossel'i Komüncüler arasında sayıp saymamaya bir türlü karar veremedim. Aşağıdaki pusula ve diğer iki yazı okunduktan sonra bunun nedeni daha iyi anlaşılacaktır.

(*) Gustave Cluseret (1823 - 1900) Ordu ve politika maceracısı. 1848 Haziranında "Garde Mobile"in (Seyyar Muhafız Birliği) subayı olarak Parisli işçilerin karşısında döğüştü. 1859'da Garibaldi'cilerin yaveri (Alp Seferi). Birleşik Devletler'de İç Savaş sırasında Mac Clellan'ın kurmaylarından. Amerikan uyrukluğuna geçmek için dolap çevirdi. Fransa'ya döndü ve Varlin'in güvenini kazanmayı başardı (1867). Bakunin'le birlikte Lyon macerasını hazırladı. Komün tarafından Savaş (Savunma) Delegesi olarak atandı (3 nisan 1871). 30 nisanda Komün tarafından tutuklandı. 21 mayısta yargılandı ve beraet etti. Versailles tarafından gıyaben ölüme mahkûm edildi.

19 Mart 1871

Nevers Ordugâhı
Versailles'da Savaş Bakanı Sayın Generale

Generalim,

Kurulabilecek olan hükümet kuvvetlerinin emrine girmek için Paris'e hareket ettiğimi saygılarımla bilgilerinize sunarım.

Bugün açıklanan ve ülkede birbirleriyle mücadele halinde iki kuvvetin bulunduğunu bildiren ivedi bir yazıdan bu durumu öğrendikten sonra, hiç tereddüt etmeksizin, barışı imzalamamış olan ve saflarında düşmana teslim olmak suçunu işlemiş generaller bulunmayan yana katılıyorum.

Donatım dairesine hitaben yazılmış bir mektupla size, hizmeti bıraktığım sırada durumun nasıl olduğu konusunda bilgi vererek aydınlatıyorum.

En derin sevgi ve saygı duygularımla
L. Rossel

Ayın 24'ü (mayıs) akşamı sokakta silâh sesleri başladı ve gece yarısına kadar sürdü. Sabah yediye doğru bazı askerler göründü. Federeler, iki tanesinden başka bütün ölülerini kaldırmış, ama çok sayıda silâh bırakmışlardı. Askerler bu silâhların bir kısmını götürdü. Daha sonra, 70. cephe birliğinden iki askerle bir çavuş silâhların geri kalanını almaya geldiler ve onların ardından da başlarında subay bulunmayan yirmi dört kişilik bir kıta ara sokakları aramaya başladı. Asker, kadınlarla ve sokağa çıkmış mahalle sâkinleriyle yarenlik ediyor. Dün, herkeste askerî bir işaret vardı ; sokak çocuklarına varıncaya kadar, üstünde bir polis başlığı bulunmayan ya da bir süvari ceketi, zırhlı bir pantolonu olmayan yoktu. Askerî pabuçlar ayaklardaydı; pantolonun üstünde de tozluklar..

Bugün ise tam tersi; "medenî görünmek kaçınılmaz bir zorunluk"; görünüşlerde en küçük bir savaşçı izi yok. Askerin görünüşü sâf, kendine güvenli. Dünkü Millî Muhafızlarla birbirine zıt bir görünüşü var ve bu fark, lehine.. Üniformasının içinde pis, hırpanî duran Millî Muhafızın görünüşünde değil. Palaskası düzgün; kaput, teçhizatın üstünde çirkin ve kullanışsız bir battaniye gibi durmuyor.

Alay geldiği sırada saat belki dokuz vardı. Bayrak barikatlardan birinin üstüne çekildi. Üç rengin görünüşü, kasvet veren kırmızı bayraktan sonra iç açıyor. Ama ne var ki bu üç renkli bayrak kan rengi bayrağın emip sindiremediği kadar çok cinayet ve sorgusuz sualsiz kurşuna dizme olaylarıyla kirlenecek. Alay geçiyor; işe Fransız subayları. Tozlukları çamur ve toz içinde; ama bütün yorgunluklarına rağmen üniformalarının içinde sevimli bir çalımla yürüyorlar. Meyhane tezgâhlarının başında yanındaki çavuşla kadeh tokuşturan baldırı çıplak Komün subaylarından; tirbuşon gibi pantolonlarıyla, bacaklarının arasındaki kılıçlarıyla, geniş kaputlarının üstündeki gevşek, sarkık palaskalarıyla, kir pas içindeki bir gövdenin üstüne iliştirilmiş yağlı şapkalarıyla o sözde üniforma diye sırtlarına geçirilmiş paçavraların içinde gülünç bir kılıkta, içkiden gözleri kaymış ve peltek peltek konuşan Komün subaylarından sonra bunlar insanın içini açıyor.

Ülkeyi kılıç altında yönetilmekten kurtarmak iddiasıyla ortaya çıkan ve o rejimin yerine de ancak «delirium tremens» rejimini koyabilen maskaralar işte bunlardı.

Yalnız, bu rejimden kurtulmuş olmaktan duyulan zevkin yam sıra, onların yerine geçenlere hakkını teslim etmeyi de ihmal etmemek gerekir.

Hiç kimse hazır değildi. Komün'ün uşaklarından hiç biri, en önemli sahne için rolüne çalışmamıştı. Ortada incele-

me, edinilmiş bilgi, karakter, sürekli cüret yoktu. O işçi tabakası ki dünyayı ele geçirmek özlemini duyuyor, ama dünya hakkında hiç bir şey bilmiyor. Kötü niyetli bir kimse bir eve girmek istediği zaman ilkin evin çevresini şöyle bir dolaşır; kapıları, kilitleri inceler; içini soyacağı eşyanın nerede olduğunu ve nasıl açılması gerektğini önceden bilir. Komün, çalmak için öldürmek zorunda kalan ve sonra da gizli köşelerin nerede olduğunu bulamayarak bu gereksiz cinayetlerinden tedirgin olan toy bir şerirdi.

Benzetme hoşuma gidiyor, onun için de yine kullanacağım. Paris, bu vahşilerin elinde tıpkı gizli bir kasa gibiydi. Kapı zorlanmış, eve girilmişti. Halk dışarda pencerenin altında yardımcıydı ve Komün, içinde sosyal zenginlik bulunan bu dolu kasanın karşısında kafasını kaşıyarak ufak paralarla yetinmek zorundaydı. Yalnız, üstüne düşeni yapmış olmak için, oradan ayrılmadan önce evi ateşe vermişti.

"Papiers Posthumes" (Ölümünden Sonra Yayınlanan Yazıları), Edit, Lachaud, Paris, 1871.

CAMILLE PELLETAN

(1846-1915)

Siyaset adamı, Yazar. Radikal, kilise aleyhtarı ve mason. Komün sırasında Versailles'da. Mac-Mahon'un yedi yıllık cumhurbaşkanlığı süresi bittikten sonra *"La Semaine de Mai"* yi (Mayıs Haftası) yazdı ve böylece de Thiers'in ordusunun cinayetleri ortaya dökülmüş oldu. 1877'de *"Rappel"*in, Komün sırasında Victor Hugo'nun arkadaşı Auguste Vacquerie tarafından yönetilen o aynı *"Rappel"* in direktörü. Versailles'ın olağanüstü yetkili mahkemelerine karşı çıktı. 1903'te "Combes" hükümetinin iç işleri bakanı. "Solda düşman yok" formülü hayatının bu döneminden kalmadır (üzerinde düşünmeye değer bir formül). Ama 1905'ten itibaren, Dreyfus olayı bir kere kapandıktan sonra yeniden milliyetçi ve şoven oldu ve örneğin, Komün'den söz ederken, Komün'ün Combes'tan çok daha önce dinle devlet işlerini ayırmış olduğunu unutuverdi.

Şimdiye kadar yalnız, çarpışmayı izleyen bir kaç saat içindeki öldürme olaylarını gördük. Ama bunun dışında da insan öldürülüyordu. Savaştan uzakta, iki üç gün önce ele geçirilmiş olan mahallelerde de öldürülüyordu. 21 mayıs günü şehre girilen Auteuil kapısından başlayarak askerî birliklerin işgal ettiği hatta kadar, soğukkanlılıkla, önyargılarla adam öldürülüyordu. Ordunun gösterdiği gelişmelerin ilk sonucu, katliam alanını genişletmekti.

Times'in bir muhabiri gazetesinin 27 mayıs tarihli sayısında, Paris'te bir gece gezisini; çok meraklı anlatıyor. Güneş battıktan sonra hiç bir şey sokakların görünüşü kadar kasvetli değilmiş (bütün tanıklar bunu hatırlıyor). Tek bir ışık görülmüyormuş. Bütün kapılar kapalı, bütün pencerelerin ışıkları sönükmüş. Kapkaranlık gecenin içinde sokakta yalnız, ölülere ya da barikatların kaldırım taşlarına çarparak tökezleyen bazı yersiz yurtsuz zavallılardan başka kimse kalmamış. "Times"in muhabiri, bir İngiliz arkadaşıyla, sessiz şehrin ıssız sokaklarından geçiyormuş. Borsa'ya geldikleri sırada büyük bir trampet gürültüsüyle durmuş. Ne olduğunu anlamak istemiş ve trampetlerin Millî Muhafız devriyelerinin toplanması için çalındığını anlamış : Asayiş kuvvetinin kendini göstermesi.

Şüpheli kimseleri arayacak ve mahpusları mezbahaya götürecekmiş.

Aynı büyük İngiliz gazetesinin yine aynı sayısında bir başka muhabir de şunları yazıyor :

"Tabansızlığı savaşın başlıca sebebi olan asayiş kuvveti şimdi isyancı bulmak için her yerde evleri arıyarak ve bulduklarının birçoğunu kurşuna dizerek yırtıcılığını gösteriyor."

29 mayıs tarihli "Times" taki bir muhabir yazısında

ise şu sözleri buluyoruz :

"Bir yabancı, obüslerden ve patlayan silâhlardan başka, asayiş kuvvetinin ifratçı mizacı dolayısıyla ciddî tehlikelerle karşı karşıyadır. Biraz fazla otoriter bir takım Millî Muhafızların emirlerine uymadıkları için kurşuna dizilmiş olan mâsumların sayısını hesaplamak, bunun neye mal olduğunu görmek bakımından ilerde ilginç sonuçlar verecektir."

Bu gönüllülerden başka, polis de ordunun ardından geliyordu. Polis memurları alayların arkasından yürüyorlardı. Bir subay, "Gaulois" gazetesinde çalışan bir gazeteciye polisleri göstererek, "Bizim işimiz biter bitmez onlarınki başlar" diyordu. (26 mayıs tarihli "Gaulois" gazetesi). Yalnız, subayın sözünde bir yanlışlık vardı Polis memurlarıyla askerler birlikte çalışıyorlardı.

İhbarcılar da pek çoktu. Daha sonraları açılan davalar bu ihbar kudurganlığının ne derecelere varmış olduğunu gösterdi. Bunlardan pek tuhaf bir tanesini 6 mayıs 1872 tarihli "La République Française" gazetesinde gördüm. Marki "Forbin-Janson" ve eşi, "Téhrèse" sokağı 11 numarada bay "de Rémusat" ya ait olan bir evde oturuyorlarmış. Evde Marki ile Markizin oturdukları geniş daireden başka, biri "Lancaster" çiftine, diğer ikisi de bay "Sauchet" ile bay "Bargeon"a ait olan üç daire daha varmış. Bu dört küçük kiracı, kapıcı ve karısı, altısı birden ihbar edilerek 26 ile 28 mayıs arasında tutuklanmışlar. Bay "Lancaster" "Châtelet" de kurşuna dizilmiş. Marki "Forbin-Janson"un avukatı müvekkilinin mektupla General "Berthaut" dan diğer beş kişinin tutuklanmasını istediğini kabul etmiş! Bay "Lancaster" in başına gelen yüzünden başlangıçta inkâr etmeye çalışıyormuş..

"Les Débats" gazetesi Polis Müdürlüğünde tasnif edilmiş olan ihbarların sayısını yayınladı. Buna göre, 22 mayısla 13 haziran arasında geçen üç hafta içinde tam

"379.828" ihbar yapılmış. *(Les Débats* gazetesinde L. Fiaux tarafından verilen sayı). Harp divanları tarafından beraet ettirilmiş bir yurttaş hakkında yapılmış on yedi ihbar varmış! Anlaşılan, o zaman düşmanlarından böyle çabucak kurtuluvermek pek hoş oluyormuş..

Bütün bunlardan başka halk da hafiyeleri beklemeksizin evleri kendisi araştırıyordu.

KANLI HATALAR

Teğmen Sicre tarafından Varlin'in ölümü konusunda verilen raporun bir yerinde korkunç bir cümle var : "Geçerken herkes onu tanıdı". Bay Sicre'in, bir tutuklunun çevresinde kopan "Ölüm!" haykırışlarını yorumlama tarzı buydu. Halk toplanıyor; hemen götürülen adamın Varlin olduğu söylentisi yayılıyor ve sesler yükseliyor : "Varlin"e ölüm!" Teğmen de bunu bir kimlik tespiti sayıyor.

"Herkes Varlin'i tanıdı!.." Teğmen bir dakika düşünmüyor ki, bağırdığım duyduğu bütün o sokaktan geçen kimselerin arasında Varlin'i hayatında bir kere görmüş ve tekrar gördüğü zaman da tanıyabilecek olan belki bir tek kişi bile yoktu. "Varlin'e ölüm" diye bağırılmıştı ya, o kadarı yeterdi.

Kimlik tespiti konusunda bu önemli teorilere sahip olan tek subay Bay "Sicre" değildi. Hiç olmazsa o yanılmamıştı ve gerçekten Varlin'i kurşuna dizdi. Ama bazı başkaları vardı ki onlar da aynı usulü kullandılar ve yanıldılar. Asıl Billioray'ın Versailles'da yargılanmasından önce kurşuna dizilen üç Billioray'ın hikâyesini anlatmıştım. Bu zavallılardan birinin adı biliniyordu : Constant. "Gros-Caillou" da tuhafiyeciydi. Komün üyesi Billioray'e de hiç benzemiyordu. Halk bağırıyordu: "Billioray'e ölüm!" Neden? Bunu bilmek mümkün mü? Hangi kızgın kafanın içinden kimbilir hangi şüphe, hangi çılgınlık geç-

mişti tasarlanabilir mi? Öç almak için durumu elverişli görenlerin bazı davranışlarını kim araştıracaktı ki? Gelen geçenin hemen koro halinde katılması için bir bağırmak yetiyordu. Bir subay, tıpkı Bay Sicre gibi, Billioray'ı herkesin tanımış olduğunu akıl etti... ve zavallı gitti. Üstünde de gerçek adını gösteren resmî belgeler vardı.

Şu noktayı unutmayın : Billioray'e benzemiyordu. Komün üyesi diye kurşuna dizilen zavallıların bir çoğu, adına kurşuna dizildikleri kimseye benzemiyorlardı bile..

"La Semaine de Mai" (Mayıs Haftası), Maurice Dreyfus, éditeur, Paris, 1880.

FLAUBERT
HUGO

GUSTAVE FLAUBERT

(1821-1880)

Rouen'da doğdu. *"Mademe Bovary"*nin, *"L'Education Sentimentale"*in, *"Bouvaord et Pécuchet"*nin yazarı *"Bouvard et Pécuchet"* de, 2 Aralık Hükümet Darbesinin nasıl mümkün olabildiğini hayran kalınacak bir biçimde anlatır. Şüphesiz, en büyük Fransız romancısı. Ama ne yazık ki bu, onun Komün sırasında, eserlerindeki en çok aşağıladığı şahıslara ancak lâyık görebileceği sözler söylemesine engel olmamıştır. Özür olmasa bile, bu durumun birinci açıklaması şudur : Flaubert taşrada yaşadı. Proletaryayı, komşusu şato sahiplerinin hımbıl ve budala hizmetçileriyle karıştırıyordu. İkinci açıklama ise şudur: Sınıf duygusu. Flaubert mülk sahibidir; ve gerek onun, gerekse yakınlarının değerlendirdikleri muayyen

olaylarda bir tehdit görmekte, açık görüşlülüğünü yitirmekte, dolayısıyla da "mukabelei bilmisil" in, "sev beni seveyim seni" anlayışının sözcülüğünü yaparak mülk sahibi sıfatıyla konuşmaktadır. Komün'le Orta Çağ arasındaki yaklaştırmaya gelince, doğrusu Maxime du Camp da bundan iyisini bulamazdı.

GEORGES SAND'A MEKTUP

"Yeni Atina", budalalık ve yırtıcılıkta galiba Dahomey'i geçiyor. İşte şimdi de, Orta Çağın göbeğine geri dönen Paris Komünü, Mükemmel doğrusu.. Özellikle de kiralar sorunu harikulâde. Hükümet artık tabii haklara el atıyor; özel kişiler arasındaki sözleşmelere müdahale ediyor. Komün, borcun borç olmadığını ve bir hizmetin başka bir hizmetle ödenmediğini bildiriyor. İnanılmayacak bir akılsızlık ve adaletsizlik bu..

Düzen sevgisi dolayısıyla cumhuriyeti muhafaza etmek isteyen bir çok muhafazakâr şimdi Badinguet'yi arayacak; ve içlerinden Prusyalıları çağırıyorlar. Belediye Binasındaki adamlar kinin, nefretin yerini değiştirdiler. İşte bunun için onlara kızıyorum. Sanırım hiç bir zaman bu kadar aşağıya düşülmemişti... Badinguet'nin ve Guillaume'un usullerini taklit eden sosyalistlere ne demeli bilmem ki? Müsadereler, gazete yasaklamalar, sorgusuz sualsiz adam öldürmeler ve daha neler.. Ah! Ne ahlâk yoksunu şu kalabalık; ve ne kadar aşağılayıcı bir şey insan olmak!

31 mart 1871

★ ★ ★

Ben, Paris savaşı konusunda üzüntüden kendini yiyip bitirdiğini duyduğum bir çok kimseler gibi değilim. Ben bunu istilâdan daha ehven buluyorum. Bundan bü-

yük bir umutsuzluk mümkün değildir; ve işte bayağılaşmamızı, aşağılaşmamızı bir daha gösteren yeni bir delil de bu. "Oh! Tanrıya şükür, Prusyalılar orada ya!" sözü burjuvaların genel haykırışı. Bay işçileri de aynı çuvala koyuyorum; ve hepsini dereye.. Zaten gidiş de öyle ya... Sonra huzur yeniden doğacak. Belçika gibi dümdüz ve sınaî bir ülke olacağız. Paris'in (hükümet merkezi olarak) yok olması Fransa'yı renksiz ve hantal yapacak. Fransanın artık kalbi, merkezi, sanıyorum ruhu da olmayacak.

Homurdanmakta olan Komün'e gelince, o da Orta Çağın en son gösterisi. Dileriz sonuncu olsun.

Demokrasiden (hiç değilse Fransa'da demokrasi deyince anlaşılandan), yani adaletin zararı pahasına, bağışlamanın öğülmesinden, hakkın red ve inkârından, tek kelimeyle "anti-sosyabilite"den (toplumculuk düşmanlığından) nefret ediyorum.

Tıpkı İsa'nın eşkiyaları bağışlaması gibi Komün de kaatillerin itibarını iade ediyor ve kötü bir zengin değil, yalnızca bir zengin olan "Lazare"ı lânetlemek bir kere öğrenildi diye zenginlerin konakları yağma ediliyor. "Cumhuriyet her çeşit tartışmanın üstündedir" sözü şunun gibi bir şey : "Papa yanılmaz!" Hep bir takım formüller, bir takım tanrılar..

Daha önceki tanrı, bütün yurttaşlara oy hakkı tanınmasıydı ve "Versailles'daki kaatilleri" iş başına getirerek müminlerine korkunç bir oyun oynadı. O halde neye inanmalı? Hiç bir şeye! Bilgeliğin başlangıcı budur. "Prensiplerden" yüz çevirerek bilime, incelemeye geçmenin zamanıydı. Yegâne akıllıca iş, (yine oraya dönüyorum) bir "mandarinler" hükümetidir; yeter ki mandarinler bir şeyler bilsin, hem de bir çok şeyler..

Halk ezelî bir küçüktür ve (sosyal unsurların hiyerarşisinde) her zaman da, reşit olmadan ve en sonuncu

safta kalacaktır. Çünkü halk miktardır, kitledir, sınırı belirli olmayandır. Bir çok köylünün okuma yazma bilmesi ve artık papazlarım dinlememesi pek bir şey ifade etmez; ama Littré ve Renan gibi bir çok adamların yaşayabilmesi ve sözlerinin dinlenmesi son derecede önemlidir. Selâmetimiz şimdi bir "meşrû aristokrasi" dedir; bu sözümle, sayılardan başka bir şeyden meydana gelecek olan bir çoğunluk demek istiyorum.

Nisan 1871

★ ★ ★

Paris'ten geliyorum ve ne diyeceğimi bilemiyorum. Boğuluyorum. Bunalmış, ya da daha doğrusu iğrenmiş durumdayım. Cesetlerin kokusu bana bütün ağızlardan yayılan egoizm geğirtilerinden daha az tiksinti veriyor. Paris'teki korkunç budalalığın yanında en büyük felâketler hiç kalır. Pek nadir istisnalar bir yana, bana herkes zırdeli gibi geldi.

Halkın bir yarısı diğerini gırtlaklamak arzusunda; öteki yarının da birinciler için düşündüğü aynı.. Bu, sokaktan geçenlerin yüzlerinde kolaylıkla okunuyor.

Ve Prusyalılar artık mevcut değil! Hoş görülüyor, bağışlanıyor ve hayranlık uyandırıyorlar. "Aklı başında insanlar" Alman uyruğuna geçmek istiyor. İnanın insana beşer soyundan umudunu kestirecek bir durum..

10 haziran 1871

VICTOR HUGO

(1802-1885)

Sanırım kim olduğunu, ne yazmış olduğunu söylemek lüzumsuz. Biz yine Komün'de kalalım.

Kuşatma sırasında, müstevliye karşı mücadeleyi övdü, yüceltti. Eylûlden itibaren, herkesi yurdu savunmaya, sonuna kadar savaşa çağırdı. Ama Komün'den hiç bir şey anlamış değildi. Engels tarafından çok ağır bir biçimde suçlanmıştır. Bununla birlikte, bir noktayı gözden uzak tutmayalım. Paris ona karşı saygının en büyüğünü göstermiştir: Gazetesine dokunulmadı. Gazetesi *"La Rappel"*, (Çağrı) basın hürriyeti istemesine, müsaderelere, tahriplere v.b. karşı çıkmasına rağmen yayını yasaklanmadı. Hattâ "Haussman" bulvarının adı değiştirilerek "Victor Hugo" bulvarı oldu.

Kanlı Haftadan sonra, Versailles'in kıdurganlığını, Parisli tutsak kadınların üstüne şemsiyeleriyle saldıran Versailles'li güzel hanımları v.b. kınadı, suçladı (Bu, uydurma değildir). Brüksel'e yerleştiği sırada, "ağır ceza"

suçu işlemiş olan Komüncü suçlulara (!) Belçika'ya sığınma hakkı verilmesini Thiers'in isteğine uyarak reddeden Belçika hükümetinin yayınladığı beyannameyi reddetti (26 mayıs 1871). Kral II. Léopold tarafından sınır dışı edildi. Paris'e dönerek gazetesi *"Le Rappel"i* yeniden yayınlamaya başladı ve ve daha ilk sayısında, genel af istedi.

"Komün" Parisin, "Cumhuriyet" Fransasının sonucudur. Nasıl! Londra oligarşi içinde var da, Paris demokrasi içinde var olmayacak ha! Londra sitesinin öyle hakları vardır ki kapısında zınk diye İngiltere kralını durdurur. Köşe başı kahvesinde kral artık biter ve halk başlar. Kapı kapanır, kral içeri girerken ceza öder. Monarşi Londra'ya dokunmuyor da, cumhuriyet Parisi mi kirletecek! Paris'in kendini Komün olarak ilân etmek hakkı tartışılamaz.

Komün'ün ifade ettiği şey sonsuz, sınırsızdır. Pek büyük şeyler yapabilirdi, yalnız küçük şeyler yapıyor. Ve iğrenç şeyler olan küçük şeyler; yürekler acısı bir şey bu... Yok, bilimin şehri cehaletle yürütülemez; hayır, İnsanlığın şehri "kısasa kısas" düsturuyla yönetilemez.. Komün, kötü yapılmış iyi bir şey...

"Rappel" gazetesinden Meurice ve Vacquerie'ye 28 nisan tarihli mektup.

★ ★ ★

Belçika hükümetinin Parisli mağluplarla ilgili bildirisini protesto ediyorum. Ne denirse densin ve ne olursa olsun, bu mağluplar siyaset adamıdır. Onlarla birlikte değildim. Komün'ün ilkesini kabul ediyorum, adamları etmiyorum. Şimdi yeniden Belçika hükümetine geliyorum. Sığınma hakkı reddetmekte haksızdır. Bu hakkı ona kanun veri-

yor, ama hak yasaklıyor. Bana gelince, ben şunu ilân ediyorum : Belçika hükümetinin mağluplara vermediği bu sığınma hakkını onlara ben sunuyorum. Nerede mi? Belçika'da. Belçika'ya bu şerefi veriyorum. Sığınma yeri olarak Brüksel'i sunuyorum; Brüksel'de Barikatlar Meydanı 4 numarayı sunuyorum.. Fransa'yı savunurken Belçika'yı savunmaktayım. Belçika hükümeti bana karşı olacak, ama Belçika halkı benim yanımda olacaktır. Her ne olursa olsun, vicdanım rahat olacak.

"L'Indépendance Belge" gazetesine 26 mayıs tarihli mektup.

★ ★ ★

Zindanlar, hapishane olarak kullanılan köhne tekneler, yakaran kadınların ve çocukların uzanmış elleri. Ana burada, oğullar ve kızlar burada, baba orada! İkiye bölünmüş aileler; bir bölümü tavan arasında, bir bölümü bir kovuk içinde. Dostlarım, af! İşte kış geldi. Af! İsteyelim, yalvaralım, zorlayalım.. Derhal af! Her şeyden önce af!

"Le Rappel" gazetesi,
Ekim 1871 (Komün'den sonraki ilk sayısı)

★ ★ ★

Siz, bu mahkûmun (Maroteau) canının bağışlanmasını istiyorsunuz. Ben aynı şeyi hepsi için istiyorum. Maroteau'nun canının bağışlanmasını istiyorum; Rossel'in, Lullier'nin, Cémieux'nün canlarının bağışlanmasını istiyorum; şu üç mutsuz kadının, Marchais'nin, Suétens'in ve Papavoine'ın, kırmızı eşarp takmış olduklarının ispat edilmiş olduğunu, Papavoine'ın korkunç bir isim olduğunu; her üçünün de, onları suçlayanlara göre döğüşmek için, kendi ifadelerine göre ise yaralıları toplamak için, barikatlarda görülmüş olduğunu benim küçük kafamın idrak etmiş olmasına rağmen canlarının bağışlanmasını istiyorum.

W. LİEBKNECHT
MARX
ENGELS
LENİN

WILHELM LIEBKNECHT

(1826-1900)

Alman "Reichstag" üyesi. Sosyal demokrat işçi partisi "Eısenach" partisinin şefi.

1849 Baden isyanına katıldı. Kendisi gibi "Reichstag" üyesi olan Bebel'le birlikte Bismarck'a güven oyu vermeyi ve savaş ödenekleri lehinde oy kullanmayı reddetti (21 Temmuz 1870) İmparatorluğun çöküşünde, Fransa Cumhuriyetiyle "barışın en kısa zamanda" imzalanmasını istedi. Yeni askerî ödenekler için oy istenmesini protesto etti. Bismarck'ın emriyle tutuklandı, 28 mart 1871'de serbest bırakıldı. Bunun üzerine, Bebel'le birlikte, Komün'ü hararetle savunmaya girişti. Dresden'de, Hamburg'ta, Berlin'de, v.b. destekleme gösterileri düzenledi. 1872'de, yine Bebel'le

birlikte, devrimci karışıklıklar çıkarttığı için vatana ihanetle suçlandı. Leipzig duruşmasında Hubestburg'ta iki yıl kalebentliğe mahkûm edildi.

Aşağıda yazı, 1871'de yaptığı bir konuşmasından alınmıştır. Bu yazı, başka hiç bir şey için olmasa bile son cümleleri için buraya alınmaya değer. Burjuvazi gerçekten, söz konusu açmazın içinden çıkamaz.

Sosyalizm muhteşem ilerleyişi içinde durdurulamayacaktır... Silâhlı kuvvet ancak alçakları yıldırır; tehditleri ve tehlikeleri umursamıyoruz.

Bakışlarımızı Fransa'ya, halen Komün'ün korkunç ve yüce faciasının tamamlanmak üzere olduğu o engin politik ve sosyal deneyler alanına çevirelim. Olayların anaforuyla politik gücünün doruğuna çıkartılmış olan sosyalist Paris proletaryası, kahramanca bir mücadeleden sonra, Fransa ile Prusya'nın birleşik kuvvetleri tarafından ezildi. Mücadele sırasında ve mücadeleden sonra kırk bin işçi katledildi; ikinci bir kırk bin de tutsak edildi ve en pis hapishanelerde, kapkaranlık hurda gemi ambarlarında ya da "kuru giyotin" de, "Cayenne" bataklıklarında telef oldu. Yaşlı dünya korkunç bir çığlık attı : Toplumsal sorun yaşamaya devam etmiş, en ateşli yandaşlarının kişiliğinde sosyalizmin kökü kazınmıştı!

Fransa en akıllı işçilerini yitirmiş, ama sosyalizm ölmemişti. Paris'te taşıyor; Fransa'da da, Almanya'da da, bütün uygar ülkelerde de yaşıyor; hissetmek için bir kalbi ve düşünmek için bir beyni olan her halk adamının sinesinde yaşıyor. Burjuvazi bütün emekçileri de öldüremez ya.. Zaten bunu başarsa da o zaman intihar etmiş olur. Burjuvazi işçiler olduğu için vardır; işçiler olmazsa o da yaşayamaz. Ama işçiler var olduğu için de yaşayamayacaktır : Bu açmazdan çıkamaz.

KARL MARX

(1818-1883)

Paris'te ilk olarak 1844'te bulundu. Konvansiyon'un tarihini yazmayı düşündü. Fransa'daki politik hayatla ve Fransız işçisinin hayatıyla çok ilgilendi. *"Fransa'da Politik Mücadeleler"*i ve *"Louis Bonaparte'ın Hükümet Darbesi"*ni yazdı.

Militan Fransız işçileriyle (Serrailler, Frankel, v.b.) mektuplaştı.

1870 savaşı sırasında İmparatorluğun (Fransız ve daha sonra da burjuva cumhuriyetinin işbirlikçi politikasını suçladı. Bir mektubunda (2 eylûl) şöyle diyordu : "Bence bütün Paris savunması, Prusyalılar şehrin kapılarına gelerek 'düzeni', yani hanedanı ve hanedanın 'memlûklarını' kurtarıncaya kadar Parislileri sükûnet içinde tutmaya yarayan bir âsayiş komedisinden başka bir şey değildir."

Enternasyonal'in Alman halkına beyannamesinin şoven edasını yerdi. Bir Komün hareketinin başarıya ulaşacağına inanmıyordu ve Parislileri "Birinci İmparatorluğun ulusal

amlarına" karşı uyardı. Ama Komün Paris'i eline geçirdikten sonra artık halk kitlelerinin hareketini "dünyadaki tarihsel devrimci hareketin bir gelişmesini gösteren büyük olaylara katılan bir insanın büyük dikkatiyle" gözlemeye başladı (Lenin : "Kugelmann'a Mektuplar" ın Önsözü). Bununla birlikte, yalnız bir filozof olarak durumu incelemekle kalmadı, "French Section" ün Enternasyonalistlerine öğütleriyle yardım da etti ve dünya kamu oyunu Versailles'lıların vahşetine karşı uyardı; katliamdan kurtulabilenlerden İngiltere'ye kaçanlara yardım elini uzattı.

"Fransa'da İç Savaş"'ta, Komün tarafından yapılmış olan hataları saklamaz, ama Komün'ün sayısız zorluklar içinde girişerek elde edebilmek gücünü ve cesaretini göstermiş olduğu olağanüstü toplumsal başarıları da saygıyla selâmlar.

Komün, Fransız toplumunun bütün sıhhatli unsurlarının temsili, dolayısıyla da gerçek millî hükümet olduğu kadar ve aynı zamanda da, yani bu sıfatla, emeğin özgürlüğüne kavuşmasının cüretli savaşçısı ve sözün tam anlamıyla enternasyonaldir. İki Fransız ilini Almanya'ya ilhak etmiş olan Prusya ordusunun gözünde Komün de bütün dünyanın emekçilerini Fransa'ya ilhak ediyordu.

İkinci İmparatorluk kozmopolit yankesiciliğin büyük kermesiydi. Çağrısı üzerine bütün ülkelerin dolandırıcıları, orjilerine ve Fransız halkının yağma edilmesine katılmak için akın etmişlerdi. İşte tam o sıralar Thiers'in sağ kolu sefih Ulah Ganesco, sol kolu da Rus casusu Markovski'ydi. Komün bütün yabancıların ebedî bir dava uğrunda ölmek şerefine katılmalarını kabul etmişti. Hıya-

neti yüzünden kaybedilmiş olan dış savaşla yine onun yabancı müstevliyle birlikte kurduğu komplonun yol açtığı iç savaş arasında burjuvazi, polisle, Fransa'da oturan Almanlara karşı insan avları düzenleyerek yurtseverliğini göstermeye vakit bulmuştu.

Komün, bir Alman işçisini Çalışma Bakanı yaptı. Thiers, burjuvazi, İkinci İmparatorluk Polonya'yı gürültülü sempati gösterileriyle aldatıp durmuşlardı. Aslında ise Rusya'nın kirli bir işini görerek Polonya'yı Rusya'ya teslim ediyorlardı. Komün, Polonyalıları Paris savunucularının ön safına koyarak Polonya'nın kahraman evlâdlarına şeref verdi. Yeni bir devrini açmak bilincinde olduğu tarihe en üstün bir biçimde damgasını vurmak için de, Komün bir yanda galip Prusyalıların, öte yanda ise Bonapartist generallerin komutasındaki Bonapart ordusunun gözleri önünde, savaşçı başarının o devâsa sembolünü, Vendôme sütununu yere çaldı.

Komün'ün aldığı en büyük sosyal karar, kendi öz varlığı ve eylemi olmuştur. Belli konulardaki diğer kararları, yalnız halk için halkın yönetimini gösterirdi. Fırın işçilerinin gece çalışmasının yasaklanması; patronların işçilerden çeşitli bahanelerle ceza kesmelerinin yasaklanması bunların başlıcalarındandır. Bu sonuncu usul işverenler tarafından pek revaçta tutuluyordu; çünkü işveren böylece kendi kişiliğinde aynı zamanda hem kanun koyucunun, hem yargıcın, hem de en taş yürekli bir kanun uygulayıcının rolünü toplamış oluyor, üstelik bir de cebine fazladan para giriyordu. Bu çeşitten bir başka tedbir de, sahipleri ortadan kaybolan ya da işi tatil etmeyi doğru bulan bütün sermayedarların atelye ve imalâthanelerinin zararın giderilmesi kaydıyla ve geçici olarak işçi derneklerine devri olmuştur.

Komün tarafından başta Paris Arşöveki olmak üzere altmış dört rehinenin kurşuna dizilmesi! Burjuvazi ve

ordusu 1848 haziranında, savaş yöntemlerinde uzun süreden beri görülmeyen bir âdeti, silâhları elinden alınmış tutsakların kurşuna dizilmesini yeniden ortaya çıkarmıştı. İnsanlık ölçülerine sığmayan bu âdete, o zamandan beri, Avrupa'da ve Hindistan'daki halk ayaklanmalarının bastırılmasında aşağı yukarı her zaman uyulmuştu ki bu da "uygarlığın gelişmesinin gerçek bir delili'dir"! Öte yandan Prusyalılar da Fransa'da, rehine usulünü, başkalarının hareketlerini başıyla ödeyecek olan mâsumları tutsak etmek âdetini yeniden getirmişlerdi. Daha önce gördüğümüz gibi, Thiers daha çatışmanın başlangıcından beri tutsak Komüncüleri öldürerek pek beşerî bir yola başvurunca, Komün de onların hayatlarını kurtarmak için, Prusyalılar gibi yaparak rehine almak zorunda kaldı. Rehineler, Versailles'lıların kendi savaş tutsaklarını ne zamandır öldürmekte olmaları dolayısıyla ölümü aslında bin kere hak etmişlerdi. Paris'e girişlerini büyük bir insan kırımıyla kutlayan Mac - Mahon'un adamlarının o hareketlerinden sonra Komün'ün elindeki rehinelerin hayatları nasıl kurtarılabilirdi? Burjuva hükümetlerinin ölçü, sınır tanımayan vahşetine karşı son teminat da —rehine alınması— yalnız sözde kalan aldatıcı bir garanti mi olacaktı? Arşövek Darboy'un asıl kaatili Thiers'tir. Komün, o zaman Thiers'in elinde olan Blanqui'ye karşı Arşövek'i ve sayısını bilmediğim daha bir çok papazı vermeyi defalarca teklif etmişti. Thiers inatla reddetti. Biliyordu ki Blanqui ile Komün'e bir baş vermiş olacaktı. Oysa Arşövek onun işine en çok, ceset olarak yarardı.

Egemen sınıfın, devrimi yabancı müstevlinin himayesi altında sürdürülen bir iç savaşla boğmak için yaptığı ve 4 eylûlden başlayarak ta Mac-Mahon'un adamlarının Saint-Cloud kapısından Paris'e girişine kadar izlediğimiz gizli birleşme en yüksek noktasına Paris katliamıyla vardı. Bismarck büyük bir hoşnutluk içinde Paris'in

harabelerini seyrediyor ve belki de bunda, 1849 Prusyasının gerici Meclisinde henüz basit bir taşralıyken yürekten dilediği bir şeyi, bütün büyük şehirlerin yıkılmasının birinci aşamasını görüyor. Paris proletaryasının cesetlerini büyük bir memnunlukla seyrediyor. Onun gözünde, bu yalnız devrimin yok edilmesi değil, aynı zamanda da Fransa'nın bizzat Fransız hükümeti tarafından başı gövdesinden ayrılarak başsız bırakılmasıdır. Başarı kazanmış bütün devlet adamlarına özgü o kavrayış kıtlığı içinde Bismarck bu son derece büyük ve önemli tarih olayının yalnız yüzeyini görüyor. Kazandığı zaferi, yendiği hükümetin yalnız jandarması olarak değil, aynı zamanda kiralık kaatili de olarak süsleyen bir galip şimdiye kadar ne zaman görülmüştür? Prusya ile Paris Komünü arasında savaş yoktu. Tersine, Komün barış için hazırlık görüşmeleri yapılmasını kabul etmiş, Prusya da tarafsızlığını ilân etmişti. Demek oluyor ki Prusya bir hasım değildi. Bir kiralık kaatil gibi davrandı; hem de çok alçak bir kiralık kaatil gibi.. Çünkü hiç bir rizikoya girmemişti; dökeceği kanın bedelini, alacağı 500 milyonu, önceden garantilemişti. İşte böylece, ulu tanrı tarafından, sefih ve tanrı tanımaz Fransa'ya dindar ve iyi ahlâk sahibi Almanya eliyle günahlarının kefaretini ödetmek üzere buyurulan bu savaşın gerçek karakteri ortaya çıkmış oluyordu! Ve geçmişin hukukçularının anladıkları anlamda bile halkların hukukuna bu benzeri görülmemiş saldırı, Avrupa'nın "medenî" hükümetlerini, Saint - Pétersbourg kabinesinin basit bir âleti olan Prusya hükümetini diğer hükümetlerin önüne ibret alınacak bir örnek gibi sermeye sevkedecek yerde yalnız, Paris'in çevresindeki çifte kordondan kurtulabilen birkaç kurbanın da Versailles cellâdına teslim edilmesi gerekip gerekmediğini kendi kendilerine düşünmelerine yol açıyor!

Modern çağların en korkunç savaşından sonra galip

ile mağlup proletaryayı birlikte katletmek için aralarında anlaşsınlar; bu görülmemiş olay, Bismarck'ın sandığı gibi, yükselen yeni bir sınıfın ezilmesini değil, eski burjuva toplumunun tamamen dağılmasını gösterir. Eski toplumun daha hâlâ gösterebilmek gücünde olduğu en büyük kahramanlık çabası, ulusal bir savaştı. İşte şimdi artık ispat edilmiş bulunuyor ki aslında bu da hükümetlerin salt, sınıf mücadelesini geciktirmek için kullandıkları ve sınıf mücadelesi iç savaş olarak patladığı anda da hemen bir yana atılan bir yutturmacasından başka bir şey değildir. Bir sınıfın diğerini ezmesi artık millî bir üniformanın arkasına saklanamamaktadır; millî hükümetler proletaryanın karşısında bir bütün olmaktadırlar.

1871 "Pentecôte" yortusundan sonra, Fransız işçileriyle onların emeğinin ürününe sahip çıkanlar arasında artık ne barıştan, ne de kabule değer bir mütarekeden söz edilemez. Askerimsi bir çıkarcının demir eli iki sınıfı da zulüm altında bir zaman için tutabilecektir. Ama mücadele her defasında daha da genişleyerek durmaksızın yeniden başlayacaktır ve son olarak hangisinin —birkaç istifçinin mi yoksa büyük emekçi çoğunluğunun mu— galip geleceği konusunda şüpheye yer yoktur.

Avrupa hükümetleri, sınıf egemenliğinin enternasyonal karakterini böylece bizzat kendileri ortaya koyarken, bütün felâketlerin kaynağı saydıkları bir örgütü, Sermayenin kozmopolit "gizli birleşme"sine muhalif ve Emeğin "karşı-gizli birleşmesi" si olan Uluslararası Emekçiler Derneği'ni yuhalamaktadırlar. Thiers, kendini emeğin kurtarıcısı ilân ederek bu örgütü Emeğin Zorbası sözleriyle suçluyordu. Picard, Fransız enternasyonalcilerle yabancı enternasyonalciler arasında bütün muhaberatın durdurulması emrini veriyordu. Daha 1835'te Thiers'in suç ortağı olan Kont Joubert, o yıllanmış örümcek kafalı, bütün uygar hükümetler için en büyük sorunun Enter-

nasyonal'ın kökünü kazımak olduğunu ilân ediyor. Millî Meclisin şehirlerin dışında yaşayan halkı temsil eden üyeleri onlara karşı var güçleriyle bağırıyor ve bütün Avrupa basını da bu koroya katılmakta. Derneğimizin tamamen yabancısı şerefli bir Fransız yazarı düşüncesini şu sözlerle belirtiyor :

"Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesinin üyeleri gibi Komün üyelerinin büyük kısmı da, Uluslararası Emekçiler Derneği'nin en faal, en kavrayışlı ve en enerjik zekâları..., son derece dürüst, samimî, fedakâr, akıllı, temiz ve sözün iyi anlamında taassup sahibi insanlardır."

Tam bir polis kafasıyla işlenmiş olan burjuva anlayışı, elbette, Uluslararası Emekçiler Derneği'ni, merkezî otoritesi zaman zaman çeşitli ülkelerde karışıklıklar çıkartılmasını emreden bir çeşit gizli fesat ocağı olarak gözünün önüne getirmektedir. Sınıf mücadelesi nerede, hangi biçimde ve hangi durumda keskinleşir ve kıvamını bulursa, Derneğimizin üyelerinin orada en ön safta olmaları pek tabiidir. Onun kökünü kazımak için hükümetlerin ilkin kendi tufeylî yaşama tarzlarının vazgeçilmez şartı olan durumun kökünü kazımaları, Sermayenin Emek üstündeki zorbalığını ortadan kaldırmaları gerekir.

Emekçi Paris ve Komünü, yeni bir toplumun şanlı konakçısı olarak her zaman en yüce duygularla anılacaktır. Şehitlerinin aziz hatırası, işçi sınıfının geniş kalbinde saygıyla muhafaza edilmektedir. Komün'ü telef edenleri ise tarih ebediyen teşhir etmek üzere bir camekâna yerleştirmiştir ve papazların bütün duaları onların günahlarının kefaretini ödemeye yetmeyecektir.

"Fransa'da İç Savaş" (Uluslararası Emekçiler Derneği Genel Konseyinin Bildirisi), Editions Sociales, 1953.

FRIEDRICH ENGELS

(1820-1895)

Fransız işçisinin durumunu ve Paris Komününün yaşamını Marx kadar büyük bir dikkatle izledi. Ondan on iki yıl fazla yaşadığı için, Paris olaylarının sonucunu daha iyi çıkardı. Engels'in, *Enternasyonal'in Genel Konseyinin Fransa'da İç Savaş Konusundaki Bildirisine Önsöz*'ü (1891) ve tabii aynı zamanda da Lenin'in bu konudaki yazıları, Paris Komünü üstünde yapılmış en yetkin incelemelerdir.

Savaş sırasında, Parisli işçiler mücadelenin hiç yılmadan sürdürülmesini istemekle yetinmişlerdi. Ama Paris'in teslim olmasından sonra, teslim antlaşmasının yapılacağı sırada, yeni hükümet başkanı Thiers artık şu durumu hesaba katmak zorunda bulunuyordu : Parisli işçiler silâhlı olarak kaldıkları sürece, malik sınıfların —büyük toprak sahipleri ve sermayedarlar— nüfuzu her zaman için tehdit altında bulunacaktı. Bunun için de ilk hareketi onları silâhtan tecrit etmek yolunda bir teşebbüs oldu. 18 mart gibi, Millî Muhafız Birliğine ait olan ve kuşatma sırasında açılan bir yardım kampanyasıyla imal edilmiş bu-

lunan topları çalmak emriyle bazı cephe birlikleri gönderdi. Deneme başarısızlığa uğradı; Paris kendini savunmak için tek bir vücut gibi karşı çıktı ve Versailles'da kurulmuş olan Fransız hükümetiyle Paris arasında savaş ilân edilmiş oldu. Komün 26 martta seçilmişti, ayın 28'inde de ilân edildi. O zamana kadar iktidarı elinde tutmuş olan Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesi, utanç verici Paris Ahlâk Zabıtası'nı *Police des Moeurs de Paris* bir kararnameyle dağıttıktan sonra yerini Komüne bıraktı. Ayın otuzuncu günü Komün askere alma işlemlerini durdurdu ve muvazzaf orduyu lağvederek bütün sağlam yurttaşların katılması gereken Millî Muhafız Birliğini yegâne silâhlı kuvvet ilân etti; ilersi için ödenmiş kiraları mahsup etmek üzere hesaba geçirerek 1870 Ekiminden Nisanına kadar olan bütün kiraların ödenmesini ve Belediye Emniyet Sandığına yatırılmış olan bütün eşyaların satışını erteledi. Yine aynı gün, Komüne seçilmiş olan bütün yabancı uyrukluların görevlerinde kalmaları tasdik edildi; çünkü "Komünün bayrağı beşerî cumhuriyetin bayrağı" idi. 1 nisanda, her Komün görevlisinin, yani Komün üyelerinin de aylıklarının altı bin Frankı geçmemesi karara bağlandı.

Ertesi gün de, Kilise ile Devletin birbirinden ayrı olduğu, din işleri bütçesinin ortadan kaldırıldığı ve bütün Kilise mallarının millî servet olduğu ilân edildi. Bunun sonucu olarak da, 8 nisanda, okullardan bütün dinî sembol, resim, dogma ve dualaların, kısaca "herkesin yalnız kendi dinî inancını ilgilendiren her şeyin" kaldırılması bildirildi. Bu emir yavaş yavaş gerçekleştirildi. 5 mayısta, Versailles birliklerinin Komün saflarında döğüşürken tutsak düşen savaşçılarını her gün kurşuna dizmekte olması karşısında, rehine almayı öngören bir kararname yayınladı; ama bu karar hiç bir zaman uygulanmadı. 6 mayıs günü, Millî Muhafız Birliğinin 137. Taburu giyotini

yerinden alarak halkın sevinç gösterileri arasında ateşe verdi. Ayın 12. günü de Komün, şovenizm ve halkların birbirine düşürülmesine teşvik sembolü olduğu gerekçesiyle, 1809 savaşında ele geçirilen toplardan Napolyon tarafından döktürülmüş olan "Vendôme Sütunu" nu yerinden kaldırmaya karar verdi. Bu karar 16 mayıs günü uygulandı. 16 nisan günü Komün, çalışması imalâtçılar tarafından durdurulmuş olan imalâthanelerin sayımının yapılmasını emretti. Emirde ayrıca, bu işletmelerin yönetiminin o zamana kadar o işyerlerinde çalışmakta olan işçilere emanet edilmesi için plânlar hazırlanması ve bu işçilerin kooperatifler biçiminde birleşmeleri, ondan sonra da tek bir büyük federasyon halinde örgütlenmeleri öngörülmüştü. Ayın 20'sinde, fırıncıların gece çalışmasını yasakladı ve iş bulma bürolarını lâğvetti. İş bulma büroları, İkinci İmparatorluktan beri, polis tarafından seçilmiş ve hepsi de birinci sınıf birer işçi sömürücüsü olan kimselerin tekeline geçmişti. Bu bürolar, Paris'in yirmi ilçesinin belediyelerine devredildi. 30 nisanda, işçilerin özel kişiler tarafından bir sömürülme yolu olan ve aynı zamanda da işçinin iş âletlerine sahip olma ve kredi haklarıyla çelişen emniyet sandıklarının kapatılmasını emretti. 5 mayısta, XVI. Louis'nin idamının kefareti olarak yaptırılmış olan kiliselerin yıktırılmasına karar verdi.

Böylece, daha 18 mart gününden başlayarak, yabancı istilâsına karşı mücadeleyi o zamana kadar ikinci plâna bırakmış olan Paris hareketinin sınıfsal karakteri, sâf ve dokunaklı bir biçimde kendini göstermişti. Komün'de hemen hemen yalnız işçiler ya da işçi temsilcisi olarak tanınmış kimseler yer alıyordu. Yine aynı şekilde, kararlarının da kesinlikle emekçilere dönük bir niteliği vardı. Ya cumhuriyetçi burjuvazinin sırf alçakça davranışı yüzünden savsaklamış olduğu, ama işçi sınıfının özgür eylemi

için vazgeçilmez bir dayanak, bir temel olan, örneğin devlet bakımından dinin kişilerin özel hayatını ilgilendirdiği ilkesinin gerçekleştirilmesi gibi reformlar yapıyor, ya da doğrudan doğruya işiç sınıfının yararı için alınmış ve eski sosyal düzende belli bir bakımdan derin yarıklar açan kararlar alıyordu. Ama bütün bunlar, kuşatma altındaki bir şehirde, en çok, bir gerçekleştirme başlangıcı olabilirdi. Ve daha mayısın ilk günlerinden itibaren, Versailles hükümetinin durmadan artan birliklerine karşı mücadele bütün enerjinin o yolda harcanmasını zorunlu kıldı.

7 nisanda, Versailles'lılar Paris'in batı cephesi üzerinde, Neuilly'de Seine nehri geçitini ele geçirmişlerdi. Buna karşılık, ayın 11'inde, güney cephesinde General Eudes'ün bir hücumuyla, pek büyük kayıplar vererek püskürtüldüler. Paris sürekli olarak topa tutulmuştu. Üstelik bunu yapanlar da, şehrin Prusyalılar tarafından topa tutulmasını en büyük bir günah olarak damgalamış olan kimselerdi. İşte şimdi de yine o aynı insanlar, Prusya hükümetinin önünde el açarak, onlara Paris'i yeniden fethettirmek üzere Sedan ve Metz'de tutsak düşmüş, Fransızların kendilerine daha çabuk iadesini istiyorlardı. Bu askerlerin parti parti iadesi mayıs başından itibaren Versailles'lılara kesin bir üstünlük sağladı. Bu durum, daha 23 nisandan itibaren, Komün'ün teklifi üzerine başlayan ve iki kere Komün'e seçilmiş, ama Clairvaux'ta mahpus bir tek Blanqui'nin karşılığında Paris Arşöveki ile Komün'ün elinde rehine daha bir çok papazın iadesini öngören pazarlık görüşmelerini Thiers'in birden kesmesiyle kendini açıkça belli etti. Değişiklik Thiers'in konuşma tarzında daha da belirliydi. O zamana kadar işi hep savsaklayarak kaypak ifadeler kullanırken birden küstah, tehditkâr ve kaba oldu. Güney cephesinde Versailles'lılar 3 mayıs günü Moulin-Saquet tabyasını; ayın 9'unda, top ateşiyle tamamen yıkılmış olan Issy tabyasını, 14'ünde de

Vanves tabyasını ele geçirdiler. Batı kanadında ise istihkâmlara bitişik birçok kasabayı ele geçirerek yavaş yavaş tabyaya kadar ilerlediler. Ayın 21'inci günü de bir ihanet sonucunda ve Millî Muhafız karakolunun ihmalciliği yüzünden şehre girmeyi başardılar. Kuzey ve doğu tabyalarını ellerinde tutan Prusyalılar, Versailler'lıların, onlara mütareke şartları gereğince yasaklanmış olan kuzeydeki araziden ilerlemelerine göz yumdular. Oysa Parisliler, o yönden bir saldırı beklememekte haklıydılar ve bundan dolayı da o araziyi zayıf birliklerle tahkim etmişlerdi. Dolayısıyla Paris'in batı yarısında, yani kibar semtlerinde pek az bir mukavemet gösterilebildi. İstilâ kuvvetleri şehrin doğu bölümüne, işçi semtlerine yaklaştıkları nispette de direnme gitgide daha sert ve ısrarlı oldu. Komün'ün son savunucuları tam sekiz gün süren bir mücadeleden sonra Belleville ve Ménilmontant tepelerinde artık daha fazla dayanamayarak düştüler. Bütün hafta boyunca ortalığı kasıp kavuran ve durmadan artarak devam etmiş olan silâhsız kadın, çocuk ve erkek katliamı işte o zaman en yüksek noktasına vardı. Tüfek yeteri kadar hızlı öldürmüyordu; onun için de mağlûplar yüzlerce, makinalı tüfekle kurşuna dizildiler. Son katliamın yapıldığı yer olan Père-Lachaise mezarlığındaki "Le Mur des Fédérés", proletarya hakkını aramak için dikildiği anda yönetici sınıfın nasıl bir kudurganlık yapmaya muktedir olduğunu gösteren sessiz ve aynı zamanda da pek belâgatli bir tanık olarak bugün de hâlâ yerinde durmaktadır. Bütün Komüncüleri öldürmenin imkânsızlığı ortaya çıkınca da sıra kitle halinde tutuklamalara, mahpuslar arasından tamamen keyfî bir biçimde seçilenlerin kurşuna dizilmesine ve geriye kalanların da Harp Divanlarının önüne çıkıncaya kadar toplama kamplarına atılmasına geldi. Paris'in kuzey yarısının çevresinde ordugâh kurmuş olan Prusya birlikleri hiç bir kaçağı geçir-

memek emrini almışlardı; ama askerler kendilerine verilen talimattan çok İnsanlığın sesini dinledikleri zaman subaylar çoğunlukla buna göz yumdular. Bu şerefi özellikle, pek insanca davranarak Komün savaşçılarından olduğu kesinlikle belli olan bir çok kimselerin geçmesine izin veren Sakson birliğine teslim etmek gerekir.

Şayet, bugün aradan yirmi yıl geçtikten sonra 1871 Paris Komününün tarihsel eylemi ve anlatımına bir göz atacak olursak, bu konuda "Fransa'da İç Savaş"ın yapmış olduğu tasvire eklenmesi gereken bazı yanlar bulunduğu görülür.

Komünün üyeleri, Millî Muhafız Birliği Merkez Komitesinde önceden nüfuz sahibi olmuş Blanqui'ci bir çoğunlukla bir azınlık olarak bölünmüştü. Bu azınlık, büyük bir kısmı Proudhon'cu Sosyalistlerden meydana gelen Uluslararası Emekçiler Derneği üyeleriydi. Genel olarak, Blanqui'ciler o zaman yalnız devrimci, ve proletaryacı içgüdüyle sosyalisttiler. İçlerinden yalnız bir kaçı, Alman bilimsel sosyalizmini bilen Vaillant'ın sayesinde, ilkeler konusunda daha geniş bir bilgiye sahipti. Bugünkü anlayışımıza göre Komün'ün ekonomik alanda yapması gereken bir çok şeyin ihmal edilmiş olması da böyle açıklanmış olmaktadır. Anlaşılması en güç olan ise muhakkak ki, Fransız Devlet Bankası'nın kapıları önünde neden kutsal bir saygıyla durulmuş olduğudur. Ayrıca bu da ağır bir politik hata oldu. Komün'ün elinde bulunacak olan bu Banka on bin rehineden daha değerliydi. Çünkü bu, bütün Fransız burjuvazisinin Versailles hükümeti üzerinde Komün'le barış yapılması için baskıya girişmesi demekti. Ama asıl en harika olan, Blanqui'ciler ve Proudhon'culardan meydana gelmiş olan Komün tarafından buna rağmen yapılmış olan doğru şeylerin miktarıdır. Şurası muhakkak ki, tıpkı politik yetersizliklerinin ve davranışlarının sorumluluğunun Blanqui'cilere ait

olması gibi Komün'ün ekonomik kararlarının sorumluluğu, şerefli yanları bakımından olduğu gibi az şerefli yanları bakımından da en başta Proudhon'culara düşer. Her iki şıkta da tarihin cilvesi, —doktrinlere körü körüne bağlı kimseler iktidara geldikleri zaman daima görüldüğü gibi— ötekilere olduğu gibi berikilere de, kendi açtıkları çığır ne yapmayı gerektiriyorsa onun tam tersini yaptırmıştır.

Küçük köylü ve esnaf topluluğunun sosyalisti Proudhon dernekçilikten kesinlikle nefret ediyordu. Avantajından çok sakıncası olduğunu, özü gereği kısır, hattâ zararlı olduğunu, çünkü emekçinin hürriyetine köstek vurduğunu söylüyordu. Emekçinin hürriyetiyle olduğu kadar emeğin tasarrufuyla da çelişen basit, hattâ gereksiz bir doğmadan başka bir şey değildi ve sakıncaları avantajlarından daha çabuk artacaktı. Buna karşı da rekabet, işbölümü, özel mülkiyet ekonomik güç olarak kalmaya devam edeceklerdi. Emekçilerin dernekler biçiminde birleşmeleri ancak, örneğin demiryolları gibi büyük endüstri ve büyük teşebbüs tarzındaki —Proudhon'un verdiği adla— istisnaî durumlar için yersiz değildi. (Bk. "Idée Générale de la Révolution, 3. étude).

1871'de, Paris'te, o sanat zanaatçılığı merkezinde bile büyük endüstri istisnaî bir durum olmaktan artık o kadar çıkmıştı ki Komün'ün bütün diğer kararlarından çok daha önemli bir kararı, işçilerin yalnız her fabrikada dernekler biçiminde örgütlenmiş bir büyük endüstri, hattâ aynı zamanda da imalâthane örgütü, kuruluşu meydana getirmelerini değil, bütün bu derneklerin büyük bir federasyonun içinde bir araya getirilmesini de öngörüyordu. Kısaca, bu kuruluş, Marx'ın "Fransa'da İç Savaş" ta dediğine göre sonunda komünizme, yani Proudhon'un doktrininin tam tersine varacaktı. Yine bunun içindir ki

Komün, sosyalizmin Proudhon'cu çığırının mezarı oldu.

"Fransa'da İç Savaş"ın Almanca basımına Paris Komünü'nün 20. Yıldönümü İçin Önsöz. Tam metin halinde "La Guerre Civile en France" ta yayınlanmış olan bölümden. Editions Sociales, 1953.

LENİN

İsteğine uyularak, Komün'ün kırmızı bayrağına sarıldıktan sonra gömüldü. (Frankel gibi) Lenin daha 1908'de, "Biz Komün'ün omuzları üstünde yükseldik" diye yazıyordu. *(Oeuvres,* Cilt 27)

1.— Komüncülerin Giriştikleri Denemede Kahramanca Olan Yan.

Komün'den bir kaç ay önce 1870 güzünde Marx'in, onları hükümeti devirmek amacıyla kalkışılacak her teşebbüsün umutsuzluk yüzünden yapılmış aptalca bir deneme olacağına inandırmaya çalışarak, Parisli işçileri uyarmış olduğunu biliyoruz. Ama 1871 martında işçiler kesin ve son savaşla karşı karşıya bırakılarak bunu kabul edince isyan bir olgu oldu. Marx da bu durumda, karanlık görünen bir geleceğe rağmen proletarya devrimini en büyük bir heyecan ve hayranlıkla selâmlıyordu. 1905'teki yazılarında işçileri ve köylüleri mücadeleye teşvik ederken 1905 Aralık ayından sonra tıpkı Liberallerin yaptığı gibi "Silâha sarılmamak gerekirdi" diye haykırmaya başlamış olan Plehanof'un, Marksizmin o acıklı bir biçimde

ünlü döneğinin tersine Marx, onun yaptığı gibi "yersiz" bir hareketi bilgiççe ve ukalâlıkla suçlamakta direnmek gibi bir davranışta bulunmadı.

Ama Marx, kendi deyimiyle, bu "gökyüzüne saldırıya geçen" Komüncülerin kahramanlığına hayranlık duymakla da yetinmedi. Halk yığınlarının devrimci hareketinde, bu hareket hedefine ulaşmamış olmakla birlikte, kapsamı son derece geniş tarihsel bir deneyi, genel proletarya devriminin belli bir gelişmesini, yüzlerce programdan ve geliştirme çabasından çok daha önemli uygulanmış bir denemeyi görüyordu. Bu deneyi çözümlemek, ondan taktik dersleri çıkarmak, teorisini bu deneyi temel alarak yeniden gözden geçirmek : Marx'in kendisi için tayin ettiği ödev işte buydu.

"Komünist Manifesto" da gerekli bulduğu tek "düzeltme"yi Marx, Komüncülerin devrimci deneylerinden ilham alarak yaptı.

*"Komünist Manifesto"*nun Almanca yeni bir basımına iki yazarı tarafından yazılmış olan en son önsöz 24 Haziran 1872 tarihlidir. Bu önsözde Karl Marx ve Friedrich Engels, *"Komünist Manifesto"*nun programının "bazı noktalarının bugün artık eskimiş" olduğunu kabul etmektedirler.

Ve sözlerine şöyle devam ediyorlar : ...Komün "işçi sınıfının hükümet mekanizmasını hemen kolayca zaptederek onu " olduğu gibi" kendi öz amaçları için harekete geçiremeyeceğini" ispat etti. Bu sözlerde tırnak içindeki kelimeler, her iki yazar tarafından, Marx'ın *"Fransa'da İç Savaş"*ından aynen alınmıştır.

Böylece, Marx'in ve Engels'in Komün'den alınması gereken bu derse, onu *"Komünist Manifesto"* da önemli bir düzeltme yapmayı gerektirecek kadar büyük bir önem verdikleri görülüyor.

İşin pek karakteristik olan yanı, oportünistlerin tam

da bu temel nitelikteki düzeltmeyi tahrif etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla da bugün *"Komünist Manifesto"*yu okuyanların yüzde doksanının orada söylemek isteneni gerçekten anlamadıklarını söylemek yanlış sayılmaz. Bundan, daha ilerde, özellikle tahriflere ayrılmış bir bölümde söz edeceğiz. Onun için de şimdilik, Marx'ın sözünü ettiğimiz formülünün alışılmış, hergünkü yorumunun, Marx'ın bu sözleriyle iktidarı bir hamlede ele geçirmek yerine, evrim yoluyla iktidara sahip olmak fikrini öne sürdüğü tarzında olduğunu kabul etmekle yetinelim.

Gerçekte ise bunun tam tersi doğrudur. Yani, Marx'ın fikri "hali hazır durumdaki devlet mekanizması"na tasarruf etmek değil, onu yıkmak gerektiği yolundadır.

12 nisan 1871'de, yani tam Komün sırasında Marx, Kugelmann'a şöyle yazıyordu :

"Benim *'18 Brumaire'*imi tekrar okuyacak olursan orada, Fransa'da ihtilâlin her şeyden önce, bürokratik ve askerî mekanizmayı bir elden diğerine geçirmesi değil, —şimdiye kadar yapılmış olan hep budur— bu mekanizmayı "kırması" (burada kullandığı "Zerbrechen" sözünün altı Marx tarafından çizilmiştir) gerektiğini belirttiğimi görürsün. Kıta üzerinde gerçek bir halk devriminin ilk ve vazgeçilmez şartı budur. Paris'teki kahraman arkadaşların yapmaya çalıştığı da işte budur. ("Neue Zeit", xx., 1, 1901-1902, s. 709). (Marx'ın Kugelmann'a mektuplarının Rusça en az iki baskısı vardır; bunlardan biri benimdir ve önsözünü de ben yazdım.) Devletin askerî ve bürokratik mekanizmasını kırmak" : Proletaryanın devrimde, devlet konusunda ödevleri üstündeki ders işte şu bir kaç sözle belirtilmiştir. Ve yalnız tamamen unutulmuş değil, aynı zamanda da Marksizmin hâkim durumdaki Kautsky'ci yorumu" tarafından tahrif edilmiş olan ders işte budur.

2.— Parlâmentarizmin Kaldırılması.

Marx şöyle yazıyordu : "Komün'ün parlâmenter olmayan, ama etkin, aynı zamanda hem yasama hem de yürütme görevini yapan bir kuruluş olması gerekirdi".

"...Her üç ya da altı yılda bir egemen sınıfın hangi üyesinin halkı temsil etmeğe ve ezmeğe ("ver-und zertreten) Parlâmentoya gideceğini kararlaştırmak yerine, bütün yurttaşlara tanınmış olan oy verme hakkının, tıpkı herhangi bir patronun işi için olduğu gibi halka da kendi teşebbüsü için gerekli olan işçiler, iş nezaretçileri, muhasebeciler sağlaması gerekirdi."

Parlâmentarizmin bu dikkate değer eleştirisi de bugün, "Sosyal- Şovenizm"in ve oportünizmin hâkim durumu yüzünden Marksizmin "unutulmuş sözleri" arasına girmiş bulunuyor. Proletaryaya ihanet eden profesyonel parlâmenterler ve bakanlarla günümüzün "sosyalizm tüccarları" parlâmentarizmi eleştirme çabasını tamamen anarşistlere bıraktı ve bu hayret edilecek kadar akıllıca sebep yüzünden de her parlâmentarizm eleştirisini "Anarşizm" olarak niteliyorlar! Bu durumda, "ileri" parlâmenter ülkeler proletaryasının Scheidemann, David, Legen, Sembat, Renaudel, Henderson, Vandervelde, Stauning, Brating, Bissolati ve Ort.'nın sosyalizmi karşısında anarko-sendikalizme gitgide daha çok sempati göstermesinin, hem de bu anlayışın oportünizmin ikiz kardeşi olmasının şaşılacak bir yanı olabilir mi?

Bununla birlikte, devrimci diyalektif Marx için hiç bir zaman, o pek revaçta, boş ve anlamsız, ama tumturaklı sözler kalabalığı; Plehanof ve Kautsky'nin kendilerini avutmak için kullandıkları gibi bir oyuncak olmamıştır. Marx, durumun devrimci olmaktan çok uzak bulunduğu bir zamanda burjuva parlâmentarizmi aracını kullanmakta bile yetersiz kaldığı için anarşizmden hiç

müsamaha göstermeksizin kopmasını bilmiştir. Ama bunu yaparken aynı zamanda da parlâmentarizmin gerçekten devrimci ve proletaryacı bir eleştirisini ortaya koyuyordu.

Birkaç yılda bir defa, egemen sınıfın hangi üyesinin Parlâmentoda halkı baskı altında tutacağına, ezeceğine karar vermek : Bir çok meşrutî krallıklarda burjuva parlâmentarizmin gerçek özü buydu.

Mesele devlet açısından ele alınarak parlâmentarizm bu kuruluşlardan biri sayılacak olursa, o zaman proletaryanın bu alanda üstüne düşen ödevler bakımından parlâmentarizm hakkında nasıl bir yargıya varmak gerekir?

Şunu yeniden, tekrar tekrar söylemek zorundayız : Marx'ın Komün incelemesinden çıkardığı dersler o kadar unutulmuştur ki bugünkü "sosyal demokrat" (yani bugün sosyalizme ihanet edenler) parlâmentarizmin anarşist ya da gerici eleştirisinden başka bir eleştiri ortaya koymaya bile muktedir değildir.

Şuna hiç şüphe yok ki parlâmentarizmin bu yanlarından kurtulmak, temsilî kuruluşları ve seçim esasına dayanan temsil sistemini ortadan kaldırmayı gerektirmez. Yapılması gereken, bu temsilî kuruluşları birer gevezelik yeri olmaktan çıkararak etkili kuruluşlar haline getirmektir. Komün'ün, belki parlâmenter olmayan, ama etkili, aynı zamanda hem yasama hem de yürütme görevi yapan bir kuruluş olması gerekirdi.

Burjuva toplumunun bu çıkarcı ve kokmuş parlâmentarizmine karşı Komün, söz ve fikir hürriyetinin aldatmaca haline gelerek soysuzlaşmadığı kuruluşlar getiriyordu. Çünkü parlâmenterlerin çalışmalarını bizzat kendilerinin yapmaları; çıkardıkları kanunları, sonuçlarını bizzat görerek kendilerinin uygulamaları ve hesabını da seçmenlerinin önünde yine bizzat kendilerinin vermeleri gerekirdi. Parlâmentarizm, parlâmentarizm olarak

yine olacaktı; temsil esasına dayanan kuruluşlar yine vardı. Ama özel sistem olarak parlâmentarizm, yasama ve yürütme görevi ayrılığına dayanan bir iş bölümü yoktu. Seçim esasına dayanan kuruluşları olmayan bir demokrasi ya da bir proletarya demokrasisi düşünülemez. Ama burjuva toplumunun eleştirisi bizim için beyhude bir söz değilse, burjuva sınıfı tahakkümünü ya da herhangi bir sınıf tahakkümünü temel olarak alan bir sisteme karşıysak, bu sözler bizim için, işçi oylarını ele geçirebilmek için düşünülmüş birer "seçim nutku" cümlesi değilse, Menşeviklerle Devrimci sosyalistler gibi, Scheidemann'lar ve Sembat'lar, Vandervelde'ler gibi değilsek, o zaman Parlâmentarizmin bu sakıncalarını gidermemiz gerekir ve bunu da yapabiliriz.

Son derece yararlı bir olgu da şudur : Komün'e gerekli idarî personelin görevlerinden söz ederken, Marx mukayese terimi olarak "tıpkı herhangi bir patronun kendi işi için olduğu gibi" Komün'ün de kendi idarî personeline, yani "işçilerine, iş nezaretçilerine ve muhasebecilerine" sahip olması gerektiğini söylüyor.

Marx'ta bir parça ütopizm yoktur. Baştan aşağı yeni bir toplum icat etmez. Hayır, Tabii bilimlerin bir süreci gibi, eski toplumdan çıkmış yeni bir toplumun doğuşunu inceler. Olguları, kitle hareketlerinin toplam deneyini ele alır ve bunlardan gerekli pratik dersleri çıkarmaya çalışır. Çevrelerine ukalâ ukalâ ders vermeye kalkışmak yerine zulüm altındaki insanların kitle halindeki büyük hareketlerine eğilerek, bir öğrenci gibi, kendilerine bilgi çıkarmaya çalışan bütün büyük düşünürlerin yaptığını yapar. Plehanof gibi, "Silâha sarılmamak gerekirdi", ya da Tsereli gibi "Bir sınıf kendini sınırlamayı bilmeli" sözleri etmez.

Bürokrasiyi bir hamlede, her yerde ve tümüyle ortadan kaldırmak söz konusu olamaz. Ama eski idarî me-

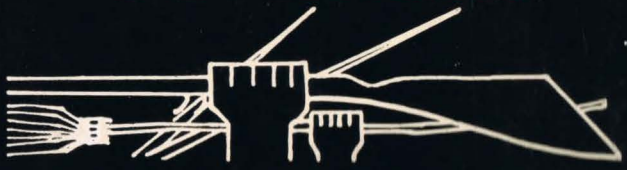
kanizma ortadan kaldırılabilir ve yerine yeni bir düzen kurarak bürokrasinin yavaş yavaş ortadan kaldırılmasına çalışılabilir. İşte bu, ütopya değildir. Bu, Komün'ün verdiği derstir.

Komün, emeğin ekonomik özgürlüğüne kavuşabilmesinin "nihayet bulunmuş olan" şeklidir.

"L'Etat et la Révolution", Chapitre III.: **"L'Expérience de la Commune de Paris"** (1871) "Analyse de **Marx**". **"Oeuvres Choisiez de Lénine"**, tome II. "Editions en Langues Etrangères de Moscou" 1957.

SON

1871
Paris Komünü

1871 Paris Komün'ü hakkında Türkiye'de çok az şey biliniyor. —hattâ dünyada— Çünkü bilinmemesi için burjuvazi elinden geleni yapmış. Burjuvazinin el kitapları Komün'ün ancak şöyle bir adını anarlar; "kuşatmanın yarattığı yokluklar yüzünden çıkan bir ayaklanma" ya da "Fransızların aralarındaki üzücü bir kapışma". Oysa 1871 Paris Komün'ü ile dünya tarihinde yönetim ilk olarak emekçi halkın eline geçiyor ve bu halk tarihte ilk defa üretim araçları üzerinde denetimini kullanabiliyordu. Dünya tarihinde büyük bir aşamaydı bu.

İki bölüm halinde hazırlanan bu kitabın birinci bölümünde Komün'ün ortaya çıkış nedenleri tarihi gelişim içinde açıklanmakta ve Komün'ün kuruluş ve işleyişi anlatılmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde ise doğrudan doğruya belgeler konuşturulmakta ve söz "gökyüzüne saldırıya geçmiş" insanlara, Komün'ü kuran yaşatan, yönetен ve barikatlarda bizzat savaşan kişilere bırakılmaktadır.

FİATI: 12,5 Lira

Paris Komünü